

A KÖZJEGYZŐSÉG
ÉS
HITELES HELYEK TÖRTÉNETE
MAGYARORSZÁGON

IRTA
ÉRDUJHELYI MENYHÉRT

KIADJA A M. KIR. KÖZJEGYZŐK ORSZÁGOS EGYESÜLETE

BUDAPEST
PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA
1899

TARTALOM.

	Lap
Előszó	5
I. Bevezetés	8
II. Szt. Istvántól a mohácsi vészig	57
1. Pristáldok	57
2. A jegyzőség első nyomai hazánkban	67
3. Hiteles helyek	75
4. Apostoli és császári közjegyzők Magyarországon	99
5. Egyéb hiteles helyek és személyek	160
6. Ars Notarialis (Függelék: a díjszabás)	187
7. Oklevélhamisítások	226
III. Hiteles helyek a mohácsi vész után	236
IV. A francia jegyzőség	249
V. Az 1855. évi május 21-iki törvénnyel szervezett osztrák csász. kir. közjegyzőség Magyarországon	260
VI. Horváth B. igazs. miniszter törvényjavaslata a kir. közjegyzőségről	275
VII. A magy. kir. közjegyzőség	284
VIII. Reform-törekvések	290

ELŐSZÓ.

Országunk dicsőségteljes multjának történetében a peren kívüli jogszolgáltatás mindenkor mint a nemzeti eszme tekintetre méltó képviselője szerepelt. A közhitelesség képviselői tanúbizonyságai ama ténynek, hogy a magyar nemzet az önállóságra teljesen rátermett s habár a civilizáció vívmányait a művelt nyugat országaitól átvette; mindazáltal azokat saját nemzeti jellegével ruházta fel. A közhitelesség képviselői kivették méltó részöket a nagy nemzeti munkából. Közhitelességű okleveleink, melyeket nemzetünk szent hajdanának drága ereklyéi gyanánt őrzünk, az ő kezök írásai. Ennek a szent hajdannak akart kegyeletes emléket szentelni a magyar kir. közjegyzők országos egyesülete, midőn a millennium alkalmából a közhitelességi intézmények történetét tárgyaló mű megírására ezer forintos pályadíjat tűzött ki. A pályázat eredményét a jelen műben látja a tisztelt olvasóközönség.

Sok habozás után, Jakab Géza kis-körösi kir. közjegyző barátom buzdítása folytán, hozzáfogtam a munkához, melynek megírásában a magyar kir. közjegyzői kar legkiválóbb tagjainak jóakarata támogatott. Kutatásaimban bőséges források állottak rendelkezésemre, melyekből fölös számmal merítettem az adatokat. Legelső sorban a vatikáni titkos levéltár s az olasz állami levéltár adatait gyűjtöttem össze, melyek úgy tárgyak, mint eredetök tekintetében

kiválóan fontosak. A hazai levéltárak közül felkutattam a budapesti országos, a veszprémi püspöki, a pannonthalmi főapátsági, a bártfai és eperjesi városi levéltárakat, melyekben különösen az apostoli és császári közjegyzőségre vonatkozólag találtam becses adatokat. Habár az említett levéltárakban az oklevelek töméntelen sokasága állott rendelkezésemre, mindazáltal nem használtam fel az összes anyagot; csupán csak azokat az adatokat dolgoztam fel, melyek tárgyam kidomborításához szükségesek voltak. Ezeknek az adatoknak főfontosságuk éppen eredetiségökben rejlik. Az írott adatokon kívül felhasználtam a már nyomtatásban megjelent hazai és hazai vonatkozású külföldi oklevélgyűjteményeket s egyéb forrásmunkákat, melyekben különösen a hiteles helyekre vonatkozólag találtam értékes adatokat.

Munkám megírásában vezérlő elvem volt annak kimutatása, mikép fejlődtek hazánkban egy évezreden keresztül azok a jogi intézmények, melyek a közhitelesség szolgálatában állottak? E célra megidéztem a rég elmúlt időkbeli a prisdok, királyi jegyzők, hiteles helyi személyek, királyi emberek, apostoli és császári közjegyzők s egyéb hiteles személyek letűnt tisztességeit. Az okleveleket nem méltattam diplomatikai szempontból; csupán annyiban használtam fel azokat, a mennyiben a jelzett célra vonatkozással bírtak. Európa egyéb kulturállamainak közhitelességű intézményeit annyiban tárgyaltam, a mennyiben azok története megvilágítja a mi intézményeink fejlődését.

Midőn munkámat a nyilvánosságnak átadom, hálás köszönetemet nyilvánítom tisztelt bírálóimnak: Zimányi Alajos, Rupp Zsigmond és Horváth Károly uraknak, kik bölcs útbaigazításaikkal és szíves jó tanácsaikkal támogattak művem hiányainak pótlásában.

Fáradtságom legszebb jutalma az a kitüntető elismerés, melyben a magyar kir. közjegyzők országos egyesületének

központi bizottsága 1897 október 19-én tartott ülésében művemet részesítette. Abban a hiszemben, hogy sikerült munkámmal új mesgyét vágni a magyar jogtörténeti irodalom terén, nyugodtan teszem le a tollat s könyvemet felajánlom a magyar Thémisnek, mint a hazai jogtörténet egyik ágának, bár fogyatékos, de mégis hézagpótló munkáját.

Zenta, 1898 március Idusán.

A szerző.

I. Bevezetés.

1.

Midőn a honfoglalás ezredik évfordulóján tünődve, elmélkedünk a közhitelesség intézményének multja felett, emlékezetünket a magyar Géniusz fáklyája visszavezeti a réges-régen elmúlt idők homályába. Az alkotmányszerző István király korától áttekintünk a hajdan évein s kérdezzük: hol van az intézmény kezdete, mily alakban mutatkozik az először jogi életünkben, kik voltak első képviselői? A közbizalom a letűnt századok folyamán a jogi ügyletek iratos letéteményeseivé avatta a közjegyzőket, hiteles helyeket és egyéb hiteles személyeket. Ezek voltak a közhitelesség képviselői. Ezek tevékenységét kell fürkészni, hogy a közhitelesség derék intézményének multját felderíthessük. Hogy munkánk teljes legyen, a közhitelesség hazai intézményének összes variánsait Európa többi államainak rokon jogi intézményei közé kell illeszteni s azokat úgy vizsgálnunk, a mint a többi országok jegyzőségével eredeti és fejlődési viszonyban vannak. Azok révén meg fogjuk találni a jegyzői intézmény első csírait is.

A jogtörténet írója, midőn valamely kereszténykori jogi intézmény multját tárgyalni akarja, első tekintetét a római jogra veti. Ez az alap, melyen Európa művelt államainak jogszolgáltatása épülni kezdett, ebben kell a jogi

intézmények forrását keresnünk. A római jogot az állami átalakulások meg nem szüntették, a népvándorlás el nem temette, sőt e jog a győző barbárok szokásait nemesebb irányba vezette az egyház és tudomány segítségével. A római jog intézményeit átvette Európa, úgy hogy a római magánjog Európa minden polgára jogi életének egy részét képezi mai nap is.¹ Ha már a közjegyzőség keletkezését kutatjuk,² úgy találjuk, hogy ezen jogi intézmény már meglehetősen fejlődött formában megvolt a rómaiaknál.³ A római jog szabályai szerint a jogászok kötelessége a periratokat, kötelezvénnyeket, szerződéseket és végrendeleteket írni a felek számára. Habár a római tabellionátus sokban különbözött a későbbi közjegyzőségtől, mégis kétségtelen tény, hogy az ennek szülőanyja volt. Azon személyeket, kik iratokat szerkesztettek, a rómaiak jegyzőknek, irnokoknak vagy tabellióknak nevezték. Hivatáskörüket törvények szabályozták s ámbár irataik nem voltak oly hiteles jelleggel felruházva, mint a középkori közjegyzők okiratai, mindazáltal nem szenved kétséget, hogy a római közjegyzők jogi ügyletek írásával foglalkoztak. Irnokoknak (scriba) nevezték a rómaiak a nyilvános hivatalnokok segédeit, kik a hivatalos ügyleteket írásba foglalták. Tollvivőknek (exceptor) nevezték az előkelő férfiak magántitkárait. Ezekhez hasonló, tehát szintén magánzók tollvivői, illetőleg magántitkárok voltak a jegyzők (notarii) is. Későbbi századokban ezen elneve-

¹ Vécsey T. A római jog külső története. 3.

² A közjegyzőség első nyomait megtaláljuk már a legrégibb ókori népeknél is, melyeknél a civilizáció némi jelei mutatkoznak. Tanúságot tesz erről a babilon-asszíriai irodalom. Így pl. egy ura iránti hűtlenségről s egy előkelő fiatal hölgy megszőktetéséről vádolt babiloniai hivatalnok következő védő irattal menti magát: «Én mit sem vétettem a király, uram ellen. Hiteles tanukat állítottam és a király iránti hűségemet egy közjegyző előtt bebizonyítottam.» — Kaulen-Szabó. Asszírnia és Babilonia a legújabb fölfedezések nyomán. 239.

³ Bachii. Historia jurisprudentiae romanae. Lipsiae 1807. 233.

zések jelentősége lényegesen megváltozott. A nyilvános hivatalnokok segédeit hol irnokoknak, hol tollvivőknek hívják. A jegyzők a császári kancellária hivatalnokai, előkelő állásukat a legfelsőbb kitüntetések fénysugarai környékezik. A közjegyzők (tabelliones) szerződéseket, végrendeleteket s ehhez hasonló jogi ügyleteket írnak.¹ Mint ezekből látható, a IV. és V. században a jegyzők állami hivatalnokok voltak. Mi természetesebb, mint hogy őket a császárok bőségesen részesítették magas kegyeikben. Az első jegyzőt primiceriusnak, a másodikat secundiceriusnak nevezték.² Állásuk előkelőségét legelőkelőbb illusztrálja Grácián császár törvénye, melynek bekezdésében azonnal szemünkbe ötlük a császári különös jóindulat nyilvánulása. Az idézett törvény szerint, ha a jegyzők fáradtságos hivatalukat nyugalommal cserélik fel, avagy más hivatalt vállalnak, előbbi tisztségek díszét ne tegyék le, hanem vegyék fel mellé az új hivatal címét is.³ Zeno császár azon fényes érdemek elismeréseül, melyeket a jegyzők a birodalom szolgálatában szereztek, a tribun-jegyzők díszes és nemes karát a jótétemények különféle nemeivel tüntette ki.⁴ A római birodalom tulajdonképeni közjegyzői voltak a tabelliók, kik mindenkor önállóan gyakorolták az irat-szerkesztést. Felsőbb meghatalmazással nem bírtak s csupán mint a jogi téren jártas férfiak foglalkoztak az ügyletek szerkesztésével; szervezetök és hivatásuk

¹ Savigni. F. C. Storia del diritto romano nel medio evo. Torino 1854. II. 42.

² Farlatti. Illyricum sacrum. Venet. 1753. II. 242.

³ Praecipua est nostrae pietatis intentio circa notariorum nomen; atque ideo si unquam huius ordinis viri laborem quiete mutaverint, vel senectute posuerint, seu cum alia dignitate post hanc qualibet usi sunt, non omittant prioris vocabulum militiae, sed compendium sequentis honoris adsumant. — Codex Justinianus. Lib. XII. T. VII.

⁴ Praeclaram, nobilemque militiam spectabilium tribunorum notariorum, qui gloriosis obsequiis non nihil rei publicae commoditatis adherunt et decoris, diversis beneficiorum titulis muniendam credidimus et augendam. — Cod. Justinian. L. XII. Tit. VII.

mindazáltal némileg már hasonlított a későbbi közjegyzőkéhez. Ugyanis hivatásszerűleg üzték a jogi ügyiratok szerkesztését, működési- illetve székhelylyel birtak, törvényesen elismert testületet képeztek, mely a jelöltek kvalifikációját ellenőrizte. Kiállított jogi ügyleteiket naplójukban regisztrálták s az okmányra az Isten nevének említésével együtt a császár és konzulok neveit is feljegyezték; végül az iratot tanúkkal aláíraták. Az okiraton a tabellio a tanúk foglalkozását és lakóhelyét is felemlítette, azt maga is aláírta és monogrammjával ellátta.¹ A római tabellionátus abban lényegesen különbözött a középkor közjegyzőségétől, hogy az előbbinél hiányzott az állam fejétől való meghatalmazás. Némelyek még azt is szeretnék vitatni, hogy a római tabelliók közhitelességű okiratokat állítottak ki; ez azonban merő föltevés, melynek a római jogban semmi alapja nincs. Tevékenységöket Jusztinián császár novellái szabályozták, melyek közül idézni fogom a főbbeket. Jusztinián nagyfontosságú törvénye, mely a tabellionátust a felmerült visszaélések orvoslása céljából szabályozza, tárgyunkra vonatkozólag egyebek közt ezeket tartalmazza. A tabelliók személyesen hallgassák ki a feleket s vegyék fel az okiratokat; máskülönben nem is jöhet számba az okirat, ha csak a tabelliónak az ügyletről oly tájékozottsága nincs, hogy a felől esetleg a bíró előtt is képes legyen felelni. Főleg akkor, ha a felek nem tudnak írni.² A császár ama tabelliókat, kik akár Rómában, akár annak provinciáiban a

¹ Rupp Zs. A magyar közjegyzőségi törvény magyarázata. Budapest. 1875. 7.

² Tabelliones, qui ei officio praesident, ipsi per se omnibus modis et instrumenti conficiendi mandatum accipiant et cum absolvitur, intersint; neque aliter summa chartae manus imposita intelligatur, nisi haec ita confecta sint, quo magis ipsi de facto aliquam habeant notitiam, possintque aliquando a iudicibus interrogari et recogitare ea, quae undique consecuta sint et respondere. — Justiniani Imper. de officio tabellionum novella constitutio. — Nov. Constit. XLIII.

törvény ellen cselekedni merészelnék, állomásuk elvesztésével fenyegeti. A tabelliók ne hagyják el állomásaikat különféle ürügyek alatt.¹ Ügyleteiket oly hártýára írják, mely e czélra van készítve s a császár engedélyével és a lap készítésének évével van ellátva. Az ügyleteket ne szakítsák ki, hanem egész lapra írják. Ha a lap nincs a jelzett módon készítve, vessék el azt, mint hamisat és szerezzenek olyant, mely alkalmas az ügyletek szerkesztésére és az előírások szerint való felvételére.² A Novellák 52-ik szakasza szerint tabellióknak kell szerkeszteniök az ajándékozási szerződéseket is. A császár által egyeseknek tett ajándékozásokat — így szól az idézett szakasz — hogy jogérvényesek legyenek, nem szükséges a törvény előtt tárgyalni; épp úgy a magánosok részéről a császárnak tett ajándékozások, ha az ügyletek iratait tabelliók állították ki a fórumon, az adományozó s a tanúk aláírásával, s ha mindazon kellékekkel birnak, melyek az ily okiratok szerkesztéséhez szükségesek, minden további törvényes tárgyalás nélkül érvényesek és azonnal hatályba lépnek.³ Továbbá a szerződésekre vonatkozólag, hogy azok

¹ Neque tabelliones praetextus fingunto, quasi propter morbum forte, aut alia eiusmodi negotia secedant. — U. ott.

² Illud praeterea praesenti legi apponimus, ne tabelliones in aliam chartam mundam instrumenta conscribant, quam quae propositum protocollum recipit, praefereus gloriosissimi pro tempore comitis, sacrarum nostrarum largitionum appellationem et tempus, quo ea charta praeparata est, et quacunque in talibus praenotari solent. Neque id protocollum abscindant, sed chartis insertum relinquunt; multas enim ex eiusmodi chartis falsitates refutatas novimus, cum olim, tum etiam hoc tempore. Unde et si charta aliqua protocolli loco sit non ita praescripta, sed aliam quandam scripturam continens, neque illum, aut illum praeparasse, projiciunto eam, tamquam adulterinam. — U. ott.

³ Quemadmodum donationes a majestate imperatoria in alios collatae, actorum confectione non indigent, sed suapte natura firmitatem ac robur obtinent; ita neque quae a privatis in majestatem imperatoriam fiunt, (si modo revera et serio fiant absolutae in foro, a tabellione et subscriptionem habentes donatoris ac testium, neque non reliquam observationem in conficiendis donationibus adhiberi solitam), actorum confectione indigent, ad quantamcunque summam factae. — U. ott. Constit. LII.

jogérvényesek legyenek, tüzetesen megköveteli a törvény a fórumon való szerkesztést; a tabellióknak kell azokat kiállítaniok és tanúknak aláírniok. A bírónak kötelessége ezen aláírásokat megvizsgálni; de ne adjon hitelt meggondolatlanul az okiratokra tett jegyeknek.¹ Ha a tanúk, kik az ügyiratot aláírták, elhaltak, avagy aláírásukat egyéb okból nem tanúsíthatnák a bíróság előtt; sem a tabellio, ki azt szerkesztette, nem él többé, vagy nincs otthon, vagy egyéb okból meg nem idézhető s a tanúk nem eléggé megbízhatók: ez esetben azok hitelességét a bírónak az ügyiratok, illetve a kéziratok összehasonlítása útján kell megállapítania.² Ha a fórumon szerkesztett ügyiratot nem a tabellio, hanem valamelyik segéde írta, úgy az is jelenjék meg a tárgyaláson; ha csak valamely komoly ok nem gátolja a megjelenésben. Ha az ügyiratnak számvevője is van, az is jelenjék meg a tárgyaláson s így hárman tanúsítsák az okirat hitelességét.³ Végül ugyanezen törvény

¹ Sed et si instrumenta in foro et publice conficiantur, licet per tabelliones absoluta sint: assumpto tamen et ipso, antequam summa imponitur manus, scriptis designatam testium praesentiam. Oportet vero iudices conari, ut si qua chartis signa adscripta invenerint, ipsa quoque disquirant et recognoscant, cum ex illis etiam multa elucescant, neque temere scripturarum fidem propter praedictas a nobis causas ex aliorum comparatione admittere. — U. ott. Constit. LXXIII.

² Certe si ad unum omnes testes mortui sint, aut etiam absint forte, aut alioquin per testes, qui subscripserunt, fidem imponere facile non sit; neque tabellio, qui id absolvit, (si quidem forense et publicum fuerit) supersit, ut a se confectis praestare testimonium possit, aut non agat domi, ut per omnia necesse sit comparationem litterarum, vel eorum, qui absolverunt, vel qui subscripserunt, assumere; tunc aequum est ad litterarum collationes progredi, ut tamen cum summa et exactissima diligentia procedant. — U. ott.

³ Sane in instrumentis, quae in foro et publice conficiuntur, si quidem tabellio progressus, juramento praestito testetur, non per se, sed per quemdam suorum ministrorum id conscripsisse; progreditor et ille, si quidem superest et omnino possibile est, ut veniat; neque causa aliqua progressum ejus impediat, forte vehementior morbus, aut alioquin casus fortuitus, quales multi obvenire solent hominibus. Si instrumentum et numeratorem habet, accedito et ille, ut jam tres sint, qui testentur, non unus. — U. ott.

elrendeli, hogy ha a tabellio, ki a jogügyletről szóló irat szerkesztéseért felelős, már nem élne többé; az jelenjék meg a tárgyaláson, ki az ő megbízásából írta az ügyletet, valamint a számvevő; s a bíró ezek kihallgatása és az iratok összevetése után állapítsa meg annak hitelességét.¹

Számot tevő írók nézete szerint a római jegyzők kezdetben rabszolgák s egyéb alacsony sorsú egyének voltak. Azonban későbbi időben az irat-szerkesztők állása tekintélyben sokat emelkedett. Épp azért Árkádus és Honorius császárok törvény által tiltották a szolgákat az ügyiratok szerkesztésétől.² Nagy Konstantin császár a dekuriókat tiltja a tabelliói ténykedésektől; ellenben a tabellióknak dekuriókká való előmozdítását, ha egyébként alkalmasok, megengedi;³ ez azonban a tabelliók állásának tisztességét nem érinti, csupán a dekuriókat akarja kiemelni. Egy másik törvénye szerint: ha a dekurio, ki előbb tabellio volt, gyanúba esik, hogy ezen ügyködése közben valamely hamis végrendeletet, vagy egyéb okiratot készített, azonnal vizsgálatnak vetendő alá. Mindazáltal a vizsgálat őt még nem fosztja meg a dekuriói tisztától, melynek címét mindaddig viseli, míg esetleg a vád alapossága ki nem derül, azonban hivatalában ezen idő alatt nem járhat el. A dekursionátus senkit sem ment meg a bűnvádi eljárástól, mely

¹ Ceterum si tabellio mortuus sit, et absoluti instrumenti testimonium habeatur ex alterius comparatione; si quidem ita quoque superstitem habeat eum, qui illius mandato instrumentum composuit, et item numeratorem, prodeunto et illi et scriptum tam ex comparatione eorum, per quae ab illo instrumenta absolvi consueverunt, quam per testes fidem obtineto. — U. ott.

² Cod. Justinian. L. X. T. LXXI.

³ Universos decuriones volumus a tabellionum officio temperare. Nemo autem ad decurionatum vocatus excusare se poterit, eo quod fuerit tabellio, cum et hujusmodi homines, si sint idonei, vocari ad decurionatum oporteat. Lex enim, quae decuriones a tabellionum officiis voluit submovere, ad decurionatum tabelliones vocari non prohibet. — Codex Theodosianus, cum comment. J. Gothofredi. Lugduni. 1665. IV. 346.

alá törvény szerint esik az illető, ha előbb mint tabellio az iratszerkesztésben visszaéléseket követett el.¹

Teljes képét akarom adni a római császárság tabellionátusának. Ez okból függelékképen röviden megemlítem, hogy ez intézmény a birodalom keleti részében épp oly szervezettel bírt, mint nyugaton. A birodalom kettéválása után is oly tabelliókat találunk amott, mint itt s az intézmény úgy fejlődik tovább, mint Rómában. Később, midőn a tabellionátus nagy mértékű hanyatlásnak indult, Monomachosz Konstantin elrendelte, hogy a tabelliókra vonatkozó régi szabályzatok ismét életbelépjenek; azért a tabellio-jelöltek a böcs monophylaxnál tanulják a törvényeket s addig őket a tabelliók kollégiuma ne vegye fel kebelébe, míg ezen tanító az illetők jogi tudományát és képességét szóval és írásban nem tanúsítja.² Ezen intézkedés felújította Justinianus és Theodosius rendeleteit.

Ime ez volt a tabelliók intézménye a római jogban. Nyilvánosan működő jegyzők voltak, kik az iratszerkesztést kenyérkeresetképen üzték: jogügyletekről iratokat készítettek, rendes állomásaikon működtek felsőbb meghatalmazás nélkül. A jegyzőség azzá, a mi a közhitelesség lényegét képezi, a középkorban fejlődött.

Miután láttuk a római tabellionátus fejlődését, előbb hogy sem a középkori közjegyzőség tárgyalásába bocsát-

¹ Si quis decurio testamentum, vel codicillos scripserit, vel publicis privatisque instrumentis praebuerit officium, si falsi questio moveatur, decurionatus honore seposito, quaestioni subdatur, sed non statim desinit esse decurio, qui in huiusmodi facto fuerit deprehensus. Quantum enim ad municipales pertinet necessitates, decurio permanet, quantum ad rem gestam, uti decurionatus honore non poterit. Nec vero is, qui ante fuerit tabellio, ad eludendam questionem defendi hoc poterit dignitate. — U. ott. III. 157.

² Studi e documenti di storia e diritto. Roma. 1884. IV. 309. Az idézett rendeletben a törvényes intézkedés megokolásaképpen olvassuk a császárnak ama panaszát, hogy a jogi iskolák képtelen embereknek approbálnak s nem vizsgálják meg a tabellio-jelölteket: hol végezték tanulmányaikat s mennyi ideig tanulták a törvényeket. — U. ott. 297. l.

koznánk, meg kell állapítanunk a kettő közt való határvonalat; meg kell jelölnünk azon lényeges különbséget, mely a két kor intézményeit, — bár egyik a másiktól fejlődött — jellemzi. Mely megkülönböztetés után nem lesz nehéz meghatározni a tulajdonképeni értelemben vett közjegyzőség fogalmát.

A római tabelliók okiratainak csak annyiban tulajdonítunk értéket, a mennyit a tanúk aláírása bizonyít. A középkori közjegyzők közvetlenül, vagy közvetve az állam fejétől nyerték megbízatásukat. Tehát okirataik a közhitelesség jellegével bírtak, vagyis aláírásuk egyenlő volt két tanú bizonyításával.¹ Ezen legfelsőbb meghatalmazás a jegyzőséget lényegesen átalakította s egyúttal annak tisztességét nagy mértékben emelte. A jegyzőség tisztas állás — úgymond Barbosa — azért az ily tisztségből a törvénytelen származásúak és becsstelenek ki vannak zárva.² A jegyzőket a középkorban úgy tekintették, mint a fejedelmek nemeseit.³ Halljuk néhány szaktekintélytől a jegyzőség meghatározását. Brissonius szerint a tabellio nyilvános írnok, ki a közokiratokat szerkeszti.⁴ Moroni szerint a tabellio oly személy, a ki írja és jegyzi a nyilvános aktákat.⁵ Helyesebb ezeknél a következő régi meghatározás: a tabellio felesketett nyilvános személy, ki a fejedelemtől a szerződések és egyéb ügyleteknek nyilvános szerkesztésére van megbízva és felhatalmazva.⁶ Vagy: a jegyző kiváltságos személy, ki a nyilvános iratszerkesztésre és az emberek ügyleteinek közhitelességű alakban való kiállítására van

¹ Thesaurus locorum e jurisprudentia. Lipsiae 1697. 25.

² U. ott. 24.

³ U. ott. 25.

⁴ Brissonius. De verborum, quae ad jus pertinent, significatione. Parisiis, 1596. 622.

⁵ Moroni. Dizionario di erudizione storico-eccl. Venezia. 1847. XLVII. 121

⁶ Vocab. utriusque juris. 1537. 170.

megbízva.¹ Hazai jogtudósaink meghatározása szerint: közjegyzőnek azon személyt nevezzük, ki az állam által különösen arra van kinevezve és meghatalmazva, hogy a jogügyletek felett közokiratokat állítson ki.² E szerint a közjegyzőség fogalmában két lényeges alkatrész tűnik elő: t. i. az állam által való különös meghatalmazás és a közhitelességű okiratoknak a jogügyletek felett való kiállítása.³

Ezekben óhajtottam vázolni a római jog és a középkor jegyzői közt való különbséget; megadván egyuttal a jegyzőség fogalmát, a mennyiben az közhitelességű személyt jelent; hogy további fejtegetésem folyamára a háttérből kellő világosságot vessek s a jövő fejleményeinek megítélésében az itt jelzett irányelvből indulhassak ki. Lássuk ezek után a közjegyzőség fejlődését a középkorban.

2.

A népvándorlás óriási viharai után nagy arányú átalakulások kezdődtek Európában. Új államok keletkeztek, melyek saját jogszokásaik alapján szervezkedtek, nemzeti intézményeiket ősi hagyományok szellemében önállóan megalkották. Üde élet, egészséges fejlődés észlelhető mindenütt, az ifjú államok jogi élete gyors virágzásnak indult. Mi természetesebb, mint hogy Róma papjai a kereszténységgel együtt a római jogot is átültették az új népek állami életébe. A keresztény iskolákban előadják a római jogot s a pápák dekrétumaikban sűrűn hivatkoznak arra. A barbár népjogokat elegyítették a római joggal, a római nyelv mellett a római jog is élt a romanizált országokban. A Corpus Juris átszállott a középkor szerzetesi iskoláira.

¹ Il notajo principalmente istruito. Roma. 1824. I. 5.

² Szokolay J. A közjegyzőség. I. 2.

³ U. ott.

hol az örököltnek jellegét szívéssen örizték.¹ A római jogból a jegyzők, irnokok és tabelliók intézményét csakhamar átvették a középkorban s azokat az új viszonyokhoz alkalmazva, átalakították. Állításunknak maga azon tény tökéletesen elegendő bizonyossága, hogy a jegyzőség a középkorban épp a latin népeknél kezdett leggyorsabban fejlődni, sőt a XII. század végén Olaszországban teljesen kifejlett közjegyzőséget találunk. A gyors fejlődés oka kétség kívül az volt, hogy Olaszország tartotta meg a régi jogi alappal való legszorosabb összeköttetést. Ezen összeköttetés fentartója és eszközlője az egyház volt, mely a jegyzőséget még a római császárság fennállása idején a kereszténység első századaiban átvette a római pápák kancelláriájában. Állítólag I. Kelemen pápa 91—100. évben szervezte az egyházi jegyzőséget.² Ezeknek hivatásos kötelességek voltak a püspöki körrendeletek és zsinati határozatok, valamint egyéb hivatalos egyházi ügyek írásba foglalása. Gelázius pápa rendelete szerint az egyházi jegyzőknek növendékpapoknak kell lenniök.³ A világi jegyzők mintájára az egyháziaknál is szokásba jött a főjegyzői címmel való kitüntetés. Az első jegyzőt primiceriusnak, később protonotariusnak nevezték. Az utána következő secundicerius, a harmadik tertionarius volt.⁴ I. Gyula pápa a IV. században elrendelte, hogy minden egyházi ügyet a jegyzők foglaljanak írásba és a főjegyzők lássák el a hitelesítő záradékkal.⁵ Azon levéltárat, melyben a római egyháznak s az apostoli szentszéknek iratait tartották, scriniumnak nevezték. Erről Marinus Kajetan tesz első említést, Anterot életrajzában; azt írván

¹ Vécsey T. i. m. 144.

² Il notajo principalmente istruito. I. 6.

³ Farlatti. Illyricum sacrum. 242.

⁴ U. ott.

⁵ Buivius G. Romanorum pontificum brevis notitia. Aug. Vindeſ. 1727. 49.

róla, hogy a vértanúk cselekedeteit a jegyzőktől szorgalmasan összeszedte s az egyház scriniumában elrejtette.¹ Tehát az apostoli jegyzők által összeírt aktákat a római egyház levéltárában helyezték el. A IV. században egészen rendszeresítve találjuk az apostoli kancelláriát. Gyula pápa a scrinium igazgatásával egy szerpapot bízott meg, kinek a jegyzők a primiceriussal egyetemben alá voltak rendelve. Fölöttébb homályos és sok tisztázásra szorul azon kérdés, vajjon a jegyzők azonosak voltak-e a scriniariusokkal vagy chartulariusokkal? A ravennai egyház legrégibb följegyzései szerint ott a jegyző egyúttal scriniarius is volt. Hogy későbbi időben a pápák leveleinek íróit scriniariusoknak nevezték, ez iránt nem lehet kétségünk.² Valószínű, hogy a IV. és V. században az apostoli scrinium a régi Róma scriniumának mintájára volt szervezve. U. is az V. században Theodosius rendeleteit Flavius Laurentius, a szenátus exceptora adta ki; erről pedig tudjuk, hogy a szenátus irnoka volt. Úgy látszik, hogy a fiatalabbak exceptori minőségben működtek; előhaladott korukban pedig irnoki, scriniarius címet nyertek. Ha már Theodosius codexének Flavius Laurentius exceptor által való közrebocsátását összevetjük Misenus abszolutiójával, melynek aláírása következő: «Sixtus, a római szent egyház jegyzője, uram, Gelázus pápa ő szentségének parancsára adtam ki a scriniumból március Idusának harmadik napján Flavius Viator konzulsága alatt», világos, hogy a római szenátus exceptorai és a római egyház jegyzői ugyanazon mód szerint adták ki okirataikat. Ez De Rossi véleménye.³ Az apostoli kancelláriát, illetőleg annak levéltárát régebbi időben chartariumnak nevezték, az V. század eleje óta scrinium volt

¹ Bibliotheca apostolica vaticana. Roma. I. XIX. 1.

² Gachard. Les Archives du Vatican. Bruxelles. 1874. 4.

³ U. ott. XXXII. 1.

a neve. A scrinium elnevezése onnan eredt, hogy a fontosabb adatokat szekrényekbe zárták s azokat a jegyzők, irnokok őrizték.¹ Midőn pedig a pápák világi hatalom birtokába jutottak, a régi római minta szerint ügyködő tabelliókat adoptáltak s azokat apostoli közjegyzökké kinevezték. Ezen kinevezés alapján a tabelliók világi vonatkozású ügyekben is szerkesztettek közhitelességű okiratokat.

Egyébként a pápai jegyzők írták a pápák adományleveleit s egyéb a birtokjogra vonatkozó intézkedéseit is. Majd ugyanezen pápai jegyzők a fejedelmek okleveleit is kezdik írni s így a pápai jegyzőség intézménye szülőanyja lesz a királyi jegyzőségnek. Érdekes világításba helyezik ezen átalakulást Pfluck-Hartungnak az olaszországi könyv- és levéltárakban eszközölt kutatásai, melyekből ide iktatok néhányat. 926-ban X. János pápa a subiacói bencés kolostor birtokait megerősíti, a levelet Adorján jegyző írta.² 930-ban VIII. István pápa Rambold apát birtokai felől intézkedik. A levelet András, a római szentegyház scriniarius írt.³ 978-ban VII. Benedek pápa megerősíti a ferrarai egyház birtokait. A levelet Benicius királyi jegyző és scriniarius írta.⁴ Mindezek után kétségtelen, hogy az apostoli jegyzők e korban a királyok szolgálatában is állottak s a pápai és királyi jegyző címet vegyesen használták; úgy hogy nem ritkán azon alkalommal, midőn pápai levelet írtak, magokat királyi jegyzőknek nevezték s viszont; vagy pedig mindkét címet együttesen használták s magokat pápai és királyi jegyzőknek nevezték, mint pl. 1016-ban VIII. Benedek pápa levelét, melyben a salernói egyház birtokait megerősíti, Benedek királyi jegyző és a római

¹ U. ott. XLV. 1.

² Pfluck-Hartung. *Iter Italicum*. Stuttgart. 1883. I. Abth. 182. 1.

³ U. ott. 182.

⁴ U. ott. 185.

szentegyház scriniariusus írta.¹ 1019-ben VIII. Benedek pápának a salernói érsekhez intézett levelét István királyi jegyző és a római egyház scriniariusus fogalmazta.² A jegyzők a notarius és scriniarius elnevezést együttesen is használták 742-ben Zakariás pápának a montecassinói bencés kolostor számára kiadott szabadalomlevelét Leo jegyző, a római egyház kamarájának regionariusus és scriniariusus írta.³ 1021-ben VIII. Benedek egyik levele sarkán olvassuk Szergiusnak, az apostoli palota és a római szentegyház scriniariususának és jegyzőjének aláírását.⁴ A XI. század vége felé egy újabb átalakulást észlelünk a jegyzőségben, melyet a német szokásjog hatásának kell betudnunk: a jegyzők bírának, ügyvédeknek s küldötteknek nevezik magokat és ezen címeket az okiratok alá jegyzik. Csak röviden óhajtom ezúttal konstatálni, hogy a német császári jegyzők később is használják a bíró és a császár küldötte címét; ezen czímzések a XIII. és XIV. században is szokásban maradtak, midőn az apostoli és császári jegyzőség egyesült a tabellionatussal s a tabelliók apostoli és császári jegyzőknek és rendes bírának nevezték magokat. A mondottak illusztrálására ide iktatok néhány adatot Pfluck-Hartung feljegyzései nyomán, a XI. századból. 1061-ben Flaipert jegyző, bíró és ügyvéd írt egy szerződést.⁵ 1062-ben Sándor pápa levelét Flaipert bíró, ügyvéd és a császár küldötte írta.⁶ 1064-ben Guido a szent palota bírása ír egy szerződést.⁷ 1066-ban Adalbert, a császár bírása szintén szerződést ír.⁸

¹ U. ott. 185.

² U. ott. 186.

³ Fuxhoffer-Cinár. *Monasterologia* R. H. I. 44.

⁴ Pfluck-Hartung i. m. 186.

⁵ U. ott. 196.

⁶ U. ott. 196.

⁷ U. ott. 197.

⁸ U. ott. 197.

1068-ban Péter, a császár jegyzője hasonló okiratot szerkeszt.¹

Mellesleg megjegyzem, hogy a fönnemlített korban a kancellár, főkancellár és káplán elnevezésekkel is találkozunk, melyek megannyi ágai voltak a többé-kevésbé fejlődött jegyzőségnek. Hogy csak néhány példát idézzek: 849-ben Lothár császár egy levelét Erambold káplán írta.² 929-ben Hugo király levelét Recho kancellár jegyezte Gerlam apát, főkancellár helyett.³ Mindezek a jegyzői intézmény kezdetleges fejlődésének különböző változatai, melyek a még meg nem tisztult jogi viszonyok bélyegét hordják magukon. A népvándorlás idején s az azt követő századokban, midőn még nem forrta ki magát kellőképpen a népek jogi élete, látjuk ezekben az írásos közhitelesség képviselőit, kik részint a fejedelmek leveleit írják, részint a jogszolgáltatásnál szerepelnek, mint hiteles személyek, részint a felek számára készítenek közhitelességű okiratokat. A jegyzőség első osztályához nem alkalmaztak tabelliókat; az utóbbiakhoz többnyire őket alkalmazták. A barbárságból való lassú kibontakozás századaiban, a homályos jogfogalmak között, a művelődés hatása alatt így csírázik s gyökereszik a jegyzőség a népek jogéletében.

A VIII. század első felében törvényes intézkedéseket is találunk a jegyzőségre vonatkozólag. Luitprand törvénye szerint a jegyzők, midőn ügyiratokat szerkesztenek, vagy a longobárd törvényeket tartásuk szem előtt — a mi leghelyesebb, — vagy a rómaiakat; mást ne irjanak, mint a mi e törvényekben van. Ne merészeljének olyasmit írni, a mi a longobárd, vagy a római törvénytől ellentétes. Ha valamiben kételyök támadna, kérdezzenek meg más

¹ U. ott. 198.

² U. ott. 337.

³ U. ott. 338.

szakértő férfiakat. Ha nem ismerik tökéletesen a törvényeket, ne szerkesztszenek okiratokat.¹ Lényeges befolyást gyakorolt a jegyzőség fejlődésére a német-római császárság megalapítása. A mint a frankok királyai a pápasággal kezefogva, megalapították a római-német császárságot, ezen világtörténeti korszakot alkotó tény csakhamar követte a művelődés gyors terjedése. A császárság mint a kereszténység védője lépett fel. Címeres jogához tartozott a keresztényműveltség terjesztése, mely jogát — ezt el kell ismernünk — csakugyan mintaszerűleg gyakorolta. Nyomban a császári méltóság életbelépte után sűrű szaporulatát látjuk a birodalomban a szerzetesi iskoláknak, melyekben a római jogot tanították. Ennek ismeretével a jegyzőség is egyre népszerűbb lett Európaszerte. Károly császár törvényt hozott a jegyzőség szabályozására, mely gyakorlatban már előbb, minden törvényes intézkedés nélkül életbe lépett a frank birodalomban. A 803. évi Capitulare elrendeli, hogy a császár kiküldöttéi birodalomszerte jegyzőket válasszanak s azok neveit feljegyezzék és a névsort neki bemutassák.² Ezen császári biztosok a birodalom egyes tartományjaiban ellenőrző szemlére voltak kiküldve, figyelemmel kísérték az igazságszolgáltatás és közigazgatás menetét. Itt már a fejlődési meghatalmazást észleljük a jegyzők választásában, mivel őket a császári biztosok annak nevében és hatalmával választották. Ámbár e kinevezés nem a jegyzők

¹ De scribis hoc prospeximus, ut qui cartam scripserit, sive ad Longobardorum, quae aptissima et pene omnibus nota est, sive ad legem Romanorum, non aliter faciant, nisi quando in illis legibus continetur. Nam contra Longobardorum legem, aut Romanorum non scribant; quod si nesciverint, interrogent alios. Et si non potuerint ipsas leges plene scire, non scribant ipsas cartas. — Struvii B. G. Historia juris romani. Jenae 1718. Lex Luitprandi, l. I. tit. XXIX.

² Ut missi nostri scabinos, advocatos et notarios per singula loca eligant et eorum nomina, quando reversi fuerint, secum scripta deferant. — Baluz. Capitularia regum Francorum. Venetiis 1772. T. I. 642. Capit. III. a. 803.

hivatásos foglalkozására vonatkoztak, hanem a tabellióknak a bíraskodásnál való tollvivői működésére, ezen tiszttel való megbízatására céloz; mindazáltal ebben már észrevehető bizonyos neme a fejedelmi meghatalmazásnak, mely a közhitelességű okiratok szerkesztéséhez szükséges. Ugyanis a jelzett korban a törvénykezés nyilvánosan, a népbíróságok előtt ment végbe, melyek a nép szabad férfiaiából alakultak s a középkorban «placita» nevet viseltek. Ezen bíróságoknál szükség volt oly egyénekre, kik a tárgyalást írásba foglalták, arról jegyzőkönyvet vettek fel. Minthogy azon korban az írásbeli képzettség nagyon gyér volt, a császári biztos a tabelliókat bizta meg a bírói tárgyalások jegyzőkönyvi felvételével.¹ Hogy ezen törvényes intézkedés a jegyzők tekintélyét tetemesen emelte, ezt könnyű belátni. Már kezdenek felsőbb tekintéllyel felruházott közhitelességű személyekként szerepelni azok, kik előbb magánokirat-szerkesztők voltak. Hiteles jellegök azonban csupán a bíraskodásnál való közreműködésre vonatkozott.

Ezentúl mind sűrűbben találkozunk a jegyzőséget szabályzó állami intézkedésekkel. A jegyzők tényleg számban szaporodnak s különféle hivatalokban alkalmazzák őket. A 805. évi Capitulare I. fejelet elrendeli, hogy a püspökök, apácák és kómeszek mellett jegyzők működjenek.² Tulajdonképpen ezen törvényben rejlik a perenkívüli közhitelességű okiratok szerkesztésének első csírája. A hitelesség jellegével ellátott okiratok mint a ködből, úgy tűnnek elő e korban. Olvasunk püspöki, apáti, később káptalani stb. leveleket, melyeket az illetők neve és pecsétje alatt jegyzőik szerkesztettek. A királyi adománylevelek természetesen mindenkor közhitelesség jellegével bírtak; így azokra vonat-

¹ Szokolay i. m. I. 29.

² Unusquisque episcopus et abbas et singuli comites suum notarium habeant. — Baluz i. m. I. 645. Capitul. a. 805. c. 1.

kozólag semmiféle törvényes intézkedés nem történt, mivel azon korban a királyok intézkedései törvények voltak. Hogy áttekintésünk világosabb legyen, folytatólag főlemlítendőnek tartom még azon törvényes intézkedéseket, melyek e korban a jegyzőséget szabályozzák. A 805. évi Capitulare X. fejezete meghagyja az irnokoknak, hogy irataikat hibátlanul szerkeszszék.¹ A chalonsi zsinat végzése szerint azon tabellio, ki az egyházi javak elzálogosításánál vagy elidegenítésénél mint iratszerkesztő közreműködik, élethossziglan tartó számkivetésben bűnhődjék.² Mindezeknél több világosság árad a jegyzői intézményre Lothár császárnak 824. évi Capitularéjából, melyből megtudjuk, hogy a jegyzőket a palotagróf feleskette; esküvel kellett magokat kötelezniök arra, hogy hamis okiratot nem fognak szerkeszteni, nyilvánosan működnek, a palotagróf engedélye nélkül egyik megyéből a másikba nem mennek át. Tehát ezen korban a jegyzőknek már meghatározott állomásaik, illetve kerületeik voltak, melyeken túl a gróf engedélye nélkül nem volt szabad ügyiratokat kiállítaniok.³ Ha valamely okirat hibásan van kiállítva, a jegyző a tanúkkal egyetemben köteles azt kijavítani. Ha a tanúk időközben elhaltak, a jegyző tizenegy esküdt tanú bizonyosságával eszközölje a kijavítást.⁴

¹ U. ott. I. 646. Capit. a. 805. c. X.

² Nullus sub romana ditione constitutae ecclesiae, vel sinodochiae, vel monasteriorum rectores earum rem immobilem nequaquam liceat alienare; id est agrum, domum, mancipium, penes civiles, neque creditori obligare. Tabellio, qui talia instrumenta conscripserit, perpetuo exilio tradatur. — U. ott. I. 581.

³ Notarii autem hoc jurare debent, quod nullum scriptum falsum faciant, nec in occulto scriptum aliquod faciant, nec de uno comitatu in alium, nisi per licentiam illius comitis, in cujus comitatu stare debent. Si vero necessitas in itinere aliqua compulerit, aut infirmitas, secundum capitulare genitoris nostri faciant. Si notarius aliter fecerit, appareat inanis et vacuus. — Baluz i. m. II. 220.

⁴ De chartis, quae a quibusdam personis falsae appellantur, constituimus, ut si notarius supervixerit, et testes ipsi veram et idoneam faciant. Et si testes mortui fuerint, et notarius supervixerit, cum 11 juratoribus ipsam chartam veram et idoneam faciant. — Baluz i. m. u. ott.

Ugyanezen Capitulare XXX. fejezete eltiltja a papokat a világi ügyekben való tanúskodástól s a jegyzői iratok szerkesztésétől, mivel nekik nem illik ilyenekkel foglalkozniok; csupán csak akkor szabad ily ügyekben tanúskodniok, ha más tanú nincs, ki az igazságot bizonyíthatná.¹ A XXXI. fejezet elrendeli, hogy jegyzőkül csak tanult és jóhírű egyének alkalmazhatók, kik működésök megkezdése előtt esküvel kötelesek ígérni, hogy hamis iratokat nem szerkesztenek és senkivel csalárdul össze nem játszanak. A ki ilyesemben bűnösnek találtatnék, kezének elvesztésével lakoljon.²

A jegyzőknek közhitelesség jellegével való felruházását tulajdonképpen nem a törvényhozás kezdeményezte. Megadta nekik azt a gyakorlat. A törvény csak a szokásjogot szentesítette. Minthogy a fejedelmek, főpapok és grófok jegyzői által kiállított okiratokat a közvélemény közhitelességűeknek tekintette, csakhamar elterjedt azon meggyőződés, hogy ezen okiratok szerkesztői közhitelt érdemlő személyek. Továbbá a törvénykezési jegyzőkönyvek felvétele már magában autorizálta a tabelliókat. Így lépett életbe fokról fokra a tabelliók közjegyzői kvalifikációja.³

A mondottak után immár szükségesnek tartom, rövid áttekintést nyújtani a jegyzőség és tabellionatus egyesüléséről.

Legelőbb a pápai államban nyertek a tabelliók apostoli jegyzői címet, mely címet kezdettől fogva használták

¹ Sacerdotes in saecularibus negotiis pro testimonio, aut conficiendis instrumentis non rogentur, quia eos in talibus rebus esse non convenit. — U. ott. 230.

² Similiter et notarii legibus eruditi et bonae opinionis constituentur et iuramentum praebeant, ut nullatenus falsitatem et colludium scribant. Et qui hoc fecisse inventus fuerit, praesentialiter damnetur et perdat manum. — U. ott. 230.

³ Oesterley. Das deutsche Notariat. I. § 22.

a pápai kuriában működő jegyzők, utóbb az olaszországi püspöki jegyzők is. A pápai jegyzők a fejedelmek udvaraiban alkalmazást nyertek;¹ ez azonban nem sokáig tartott, mivel a fejedelmi udvarokban kancellária elnevezéssel csakhamar szervezett hivatalok létesültek. (Tehát a középkori tabellionatus nem a fejedelmi jegyzőségből sarjadzott. Hiszen a fejedelmi jegyzők kezdetben mind egyházi férfiak voltak; holott Lothár császár idézett Capitularéja a papokat eltiltotta a világi vonatkozású okiratszerkesztésétől.) A tabelliók Olaszországban és a dalmát részeken városi hatóságoknál is nyertek alkalmazást.² A XII. században az ily városi tabelliók nevök mellé jegyezték azon várost is, melynél a tabellionátus tisztét viselték. Pl. 1181-ben Máté alszerpap Jádra dalmáciai város tabelliója.³ Felesketett jegyzőknek is nevezték magokat az egyházi állású tabelliók.⁴ A községi tabellio-jegyzők a XII. század végén adományleveleket, szerződéseket és egyezségleveleket írnak.⁵ A XII. század végén császárok is neveznek ki közjegyzőket.⁶ Ugyanezen század végén a tabelliók már együtt használják a pápai és császári közjegyzői, vagy tabelliói címet.⁷ Ime így jött létre a középkori közjegyzőség.

Olaszországban a XII. század végén már oly fejlett közjegyzői intézményt találunk, hogy az a közhitelességnek

¹ Téved Szokolay, midőn azt állítja, hogy a királyok a tabelliók közül választották jegyzőiket. (L. A közjegyzőség. Pest 1858. I. 26.) Ezen állítást semmivel sem lehet bebizonyítani.

² 1078-ban Johannes de Ancona, notarius communis Spalati. — Árp. Új Okmánytár. XI. 25.

³ Hanc sententiam scripsi ego Mathaeus, s. Anastasiae subdiaconus et Jadrae tabellio. — Cod. Dipl. VI. 5. 126.

⁴ U. ott. II. 241.

⁵ Árp. Új Okmánytár. XI. 71.

⁶ II. Frigyes császár 1184-ben T. megvizsgált jelöltet kinevezi turini közjegyzővé (statuimus eum publicum notarium tauriniensem). — Goldast. Imperatorum Constitutiones. II. 77.

⁷ Apostolica et imperiali auctoritate notarius publicus seu tabellio.

mindenben méltó képviselője. A közjegyzők pápai és császári tekintéllyel megbízott hiteles személyek, jelöltjeik e fontos pályára iskolában készülnek, közjegyzői tanfolyamot hallgatnak; a jegyzői eljárást törvények és rendeletek szabályozzák: a közjegyzők testületekbe vannak osztva, melyek saját kebelökből választott előjárók alatt törvényes autonómiával bírnak; közhitelességű okiratokat állítanak ki a peren kívüli ügyletekről, valamint meghívás folytán a peres eljárásról; okirataikért szabályszerűen megállapított díjakat szednek; a kiválóbb közjegyzők szakmunkákat írnak a jegyzői ügykezelésről. Szóval oly tökéletes már az intézmény, hogy az mintául szolgál a többi államoknak. Kiválóan érdekes és a kor közjegyzői ügykezelését teljes egészében elénk tárja Perugiai Rajner bolognai közjegyzőnek «Ars Notaria» című szakmunkája a XIII. század elejéről, melyből az ügyiratok felvételének módozatait, valamint azok neveit s a közjegyzők által szem előtt tartandó szabályokat megtudjuk. Az Ars Notaria szerint minden okos és jóra való közjegyző, midőn valamely szerződés vagy egyéb okirat szerkesztéséhez fog, jól meggondolja és szem előtt tartsa a következőket: 1. a felek állását, 2. a szóban forgó tárgyat, 3. a kiskorúak életévét, 4. a dolgok fogalmát és felosztását, 5. a szerződések és közokiratok különböző neveit, 6. a megjelent tanúkat. Rajner idézett munkájában mindezekre vonatkozólag tüzetes és kimerítő oktatást ad a közjegyző-jelölteknek.¹ Néhányat bemutatok azokból ízleltetőül:

Ügyeljen a közjegyző, vajjon a felek ép elméjűek-e? Nem siketek, vagy némák-e? Ez annyiban fontos, mivel a szerződő feleknek meg kell egymást tökéletesen érteniök. A kik halkan beszélnek, vagy nagyot hallanak, érvényes

¹ Gaudentius A. Bibliotheca juridica medii aevi. Bononiae 1892. II. 27. Rainerii de Perusio. Ars Notaria. II.

szerződést köthetnek, mivel sokszor a művelt emberek beszélő vagy halló képessége is meggyengül. A dühöngők, míg haragjuk le nem csillapul, nem köthetnek érvényes szerződést. Továbbá arra is legyen tekintettel a közjegyző, vajjon a felek egyházi állásúak-e, vagy világiak. A világi pap vagy főpap saját vagyona felett teljes joggal rendelkezik; az egyház vagyona felett csak bizonyos feltételek alatt, felsőbbségének engedelmével. Ha a felek világiak, vizsgálja meg, vajjon házasok-e; ha házasok, vajjon van-e a nőnek hozománya? Figyelembe veendő az is, vajjon egy köti-e le magát, vagy többen? Vajjon férfiak-e a szerződő felek, vagy nők? Ha akár egy személyről van szó, akár többről, kérdés az is, vajjon magokért vállalnak-e kötelezettséget, vagy másokért? Ha többen vállalnak másokért kezességet, ki közülök a fő-, ki a másodrendű kezes? Vajjon a felek önállóak-e? vagy szüleik, esetleg uraik hatalma alatt állanak? A felnőttek, ha ép elmével s önrendelkezési joggal birnak, kötelezhetik magokat; fogadalomban és kölcsönben nem. A szolgai állapotban levő személyek csupán természetsszerűleg köthetik le magokat; urok részéről pedig kezességi joguk van. A gyám vagy gondviselő, midőn más nevében köt szerződést, melyhez bírói vizsgálat és végzés szükséges, nem magát köti le, hanem azokat, kiknek gondviselése reá van bízva; ha pedig oly ügyekben szerződik, melyekben a bíróság közbejötté nem szükséges, magát köti le. Az ügyvéd, midőn más nevében jár el, ha nincs megbízatása, közbejötté nem fogadható el. Ha a közjegyzőnek kételyei vannak az ügyvéd megbízatása iránt, kérje tőle számon. A hitelezők az adósoktól kapott zálogot azon esetben idegeníthetik el, ha az iránt az adósokkal megegyeztek; ha pedig köztük ily megegyezés nem jött létre, a zálog elidegenítése esetén tolvajoknak tekintendők. Ha azonban az eladás ügyében

az adósok mit sem szólnak, egyszeri felszólítás után két év múlva a hitelezők eladhatják a zálogot.¹ Azután tárgyalja a szerző a tulajdonszerzést, adásvételi szerződéseket, férjezett nők és kiskorúak birtokjogát, ügyvédvallást, jószág-cserét, ingóságok elbirtoklását, birtokpereket, ajándékozást, végrendeleteket, örökbefogadást, a jogok megszüntét, peregyességeket, engedményezést, csereszerződéseket, vagyonfelosztást, hűbérjogot, bérleti szerződéseket. Szóval a magánjogra vonatkozólag azon kor fogalmai szerint oktatást ad a közjegyző-jelölteknek.² Mindezeket azért soroltam elő, hogy a kor közjegyzőinek tevékenységéről, működési körükről világos képet nyujtsak. A közjegyzők hiteles iratokat szerkesztettek, jegyzőkönyveket vettek fel a felek jogügyleteiről, a tulajdonjog összes nemeiről; még a tulajdonjogból származó perekről is. Minthogy azon időben az alsóbb fokú bíróságok tagjai nem birtak fejedelmi meghatalmazással s csak mint községi előljárók ítélkeztek, hitelesség okáért közjegyzők vették fel a tárgyalási jegyzőkönyveket. Ily tárgyalást közöl Perugiai Rajner bolognai közjegyző 1213. évi március 5-ről, bizonyos Péter nevű bolognai egyén peréről, melyet Márton nevű polgártársa ellen indított bizonyos kölcsöntőke és annak 3 évi kamatai ügyében. A peres ügyben Hermann bolognai községi bíró ítélkezett. A bíró felszólítására Rajner közjegyző felvette a tanúk vallomását s azt írásba foglalta, mindkét fél jelenlétében felolvasta. A bíró azután kimondotta az ítéletet, melyet Rajner hasonlóképpen írásba foglalt és kihirdetett.³ A végrendeletek készítésére e korban többnyire közjegyzőket kértek fel. A végrendelet bekezdése hasonló egyéb közhitelességű okiratokéhoz. Azután következik a végrende-

¹ U. ott. 27.

² U. ott. 28–61.

³ U. ott. 45, 46.

kező intézkedése, végül a közjegyzői hitelesítő záradék ily alakban: Én N. N. császári udvari jegyző mindezeknél jelen voltam s mint fönebb olvasható, a végrendelező akaratát írásba foglaltam.¹ Ha a végrendeletet nem tabellio irta, úgy annak tartalma felett a bíróság ítelt, illetve a bíró a végrendeletnél jelen volt tanúkat eskü alatt kihallgatta s úgy azok vallomását, mint a bírói ítéletet jegyzőkönyvbe vette.² De nem csupán a jogügyletek írásbafoglalása tartozott a közjegyzők hatáskörébe, a császári megbízások még oly teendőkkel is ruházták fel őket, melyek határozottan a bíróságok jogaihoz tartoztak.³

Végül szólanunk kell röviden a közjegyzői kinevezésekről és azok szertartásairól. Mint Perugiai Rajner írja idézett munkájában: közjegyzőket kinevezni joga van a pápának, császárnak, a királyi kuria főtisztviselőinek, a palotagrófoknak, vagy oly előkelő állású egyéneknek, kik erre a fejedelmektől meghatalmazást nyertek, néha a városok fejének is.⁴ A pápai kinevezés azon korban így szólt: Minthogy N. kedvelt fiunkat a jegyzői hivatal gyakorlására alkalmasnak ismerjük, tudomására hozzuk mindenkinek, hogy őt ezen tiszt viselésére jelen iratunkkal feljogosítjuk; apostoli iratunkkal parancsolván, hogy kinevezésünket senki megtámadni ne merészelje. A ki intézkedésünk ellen cselekednék, azt kiközösítjük s addig nem adunk neki bocsánatot, míg az apostolok küszöbét meg nem látogatja.⁵

¹ U. ott. 50.

² U. ott. 51.

³ Szokolay i. m. I. 34.

⁴ Gaudentius A. i. m. 63.

⁵ Innocentius eppus etc. *Cunctis in Christo fidelibus salutem et apostolicam benedictionem. Cum dilectum filium nostrum Iohannem Calificiveri, perusinum, idoneum cognoscamus ad artis notariae officium exercendum, cunctis innotescat, nos de ipsius artis officio praesens ei privilegium indulsisse, per apostolicum scriptum mandantes, quod nullus hoc sacrum nostrum rescriptum audeat attentare. Qui vero contra faceret, sciat se anathematis vin-*

A császári jegyzők kinevezése következőképpen történt: A jelentkezőt megvizsgálták a kuriában s ha képességét elegendőnek találták, a jelölt a császár kezébe letette a közjegyzői esküt. Azután a császár tudomására hozta a palotagrófnak, hogy N. N.-t közjegyzővé kinevezte.¹ A kinevezés formája következő: Minthogy N. N. hivünk ügyességében és szorgalmában erősen bizunk, hogy t. i. hozzánk és birodalmunkhoz mindig hű és odaadó lesz s a köztéren sokaknak javára hasznos szolgálatokat teljesítend, összes híveinknek tudtára adjuk, hogy mi őt nyilvános tabellióvá kinevezzük, őt ezen tisztséggel megbizzuk, miután az irántunk való köteles hűségi esküt letette. Ezzel neki szabadságot és teljes jogot adtunk, bárhol mindent gyakorolni, a mi ezen hivatás kötelességeihez tartozik és kegyelmünk hangsúlyozása mellett különösen parancsoljuk, hogy őt ezen hivatás teendőinek teljesítésében senki ne akadályozza vagy hátráltassa; a mit ha valaki megtenne, súlyos neheztelésünket fogja magára vonni. Minek emlékezetéül neki a jelen szent szabadságlevelet, melyet pecsétünkkel megerősítünk, ezennel kiadjuk.² A jegyzői felavatás bizonyos szertartások kíséretében történt. Vagy maga a császár,

culo innodatum; absolutionem, cujus promereri poterit, nisi apostolorum limina visitaverit per se ipsum. — U. ott. 64.

¹ Goldast i. m. II. 77. L. II. Frigyes császár rendeletei 1184. évről.

² Otto IV. Dei gratia etc. Cum nos multum praesumamus de peritia et industria fidelis nostri Salvatici perusini civis, quod ipse nobis et imperio fidelis semper esse debeat et devotus, necessariusque communi multorum utilitati, universis fidelibus nostris facimus notum, quod nos eum constituimus publicum tabellionem; de hoc officio ipsum instituentes, recepto ab eo sacramento fidelitatis et plenae securitatis. Dedimus ei igitur licentiam et plenam et liberam potestatem, ubilibet exercendi recte nec non et fideliter omnia, quae ad hujus artis officium noverit pertinere; mandantes et per gratiam nostram districte praecipientes, ut nullus ipsum in dicti officii executione impedire, vel gravere praesumat; quod quicumque facere attentaret, indignationem nostram se noverit graviter incursum. Ad cujus rei notitiam sacrum hoc ei privilegium indulgentes, illud facimus nostro principali sigillo communiri. — U. ott. 65.

vagy valamely udvari főember, az egyházi és világi méltóságok jelenlétében felavatta a kinevezett közjegyzőt s tőle a hűségi esküt elfogadta. Egy ily közjegyzői felavatásról ír Rajner idézett munkájában. Ottó császár 1206. évi február 10-én a kölni érsek, a bramanti herceg s több tartományi gróf jelenlétében teljes ünnepséggel investálta Gondulfini Gellért közjegyzőt, ki az evangéliumra való esküvéssel megígérte, hogy mindazon szerződéseket és okiratokat, melyek szerkesztésére őt a felek felkérlik, úgy fogja leírni, a mint a felek neki tollba mondják; összes ügyleteit hibátlan hártýára és nem rongyból, vagy farostokból készült papirosra fogja írni s hogy a tanúk vallomásait és a bírói végzéseket mindaddig nem hozza senki tudomására, míg azok hivatalosan ki nem lesznek hirdetve; hogy a reá bízott titkokat el nem árulja; s mindazt, mi ezen hivatáshoz tartozik, helyesen, hűen és legjobb tudomása szerint minden csalfaság nélkül fogja végezni. A beiktatási ünnepségről Rajner közjegyző a császár parancsára hiteles okiratot szerkesztett.¹

Hasonló szertartások közt ment végbe a pápai közjegyzők beiktatása is. Miután a pápa megbízottja a jelölt képességét megvizsgálta, az a pápai biztos kezébe letette a hivatalos esküt, mire őt a pápa közjegyzővé kinevezte.² Évenként 40—70, néha több pápai közjegyző kinevezését olvassuk a vatikáni levéltár bullariumában, kik Európa összes nemzeteiből valók voltak. Úgy a pápai, mint a császári közjegyzők általános meghatalmazást kaptak; működésök helyét nem a meghatalmazás állapította meg, hanem ők magok, illetőleg azon közjegyzői kollégium, mely őket kebelébe

¹ U. ott. 65.

² A vatikáni titkos levéltár Dataria osztályában év szerint osztályozva vannak a közjegyzői kinevezési bullák regesztái. Minden évben találunk 40—70 kinevezést «Tabelliones» cím alatt. Alább közölni fogom azokat, melyek bennünket közelebbről érdekelnek.

felvette. A kollégiumba való felvétel kötelező volt. Bizonyos céhjellege volt a középkori közjegyzőségnek; ámde ez oly időben, midőn még a tudomány és az ipari foglalkozás közt éles határvonal nem létezett, igen természetes felfogás volt. A kollégiumok a közjegyzőség fejlődésére már a XII. században nagy befolyást gyakoroltak. A belkezelés és a testület érdekeinek megóvása, főleg pedig az egyes tagok felett való felügyelet különböző tisztviselők közt volt felosztva. Ilyenek voltak: az előljáró (primicerius), kinek kezébe különösen a fegyelmi hatalom volt letéve; a pénztáros, az ügyész (syndicus) és némely kollégiumoknál a vizsgálók. A kollégiumok felügyeleti hatalma még az egyes tagok magánéletére is kiterjedt; így pl. egyes kollégiumoknál az a szabály dívott, hogy a tabelliók bizonyos napokon testületileg misére menjenek, az elhalálozott tagok temetéséről gondoskodjanak, hogy tisztességesen éljenek, a játéktól és korcsmalátogatástól tartózkodjanak.¹

Mint fönnebb röviden érintettem, a közjegyzőket nem mindig a fejedelmek nevezték ki közvetlenül, hanem az állam főhivatalnokainak is adtak meghatalmazást a kinevezésre. A tartományi grófok és városok fejei szintén nevezték ki közjegyzőket, kik a császárok által kinevezettekkel teljesen egyenlő rangúak, tehát szintén hiteles személyek voltak. Így pl. a palotagróf a császár meghatalmazása folytán a jelölteket, kiknek képességéről valamelyik közjegyzői kollégium bizonyítványt állított ki, közjegyzőkké felavatta; mire a jelöltek a palotagróf kezeibe letették a hűségi esküt s a szertartásról egy már felesketett közjegyző hiteles levelet állított ki.² Hasonlóképpen jártak el a városok fejei, kik szintén a császár felhatalmazása folytán avatták

¹ Rupp Zs. i. m. 9.

² Gaudentius i. m. II. 65.

fel a közjegyző-jelölteket.¹ A pápák is adtak egyes püspököknek, néha káptalani prépostoknak, korlátolt számban való közjegyzői kinevezésekre meghatalmazást. A megbízó levélben fel volt említve, hány közjegyzőt nevezhet ki az illető s egyúttal az eskü-minta is mellékelve volt.²

Ime ez a közjegyzőség domború képe a XII. század végén s a XIII. elején. A jegyzőség közeledik a virágzáshoz, mely tetőpontját éri el a XV. században. Tevékenységét az okiratszerkesztés általánossága jellemzi, utóbb az ügykör határozottabban körvonalozódik.

3.

Nézzük immár a közjegyzőség elterjedését Európában.

A jelzett korban Olaszországból Európa egyéb államaiba csak igen lassan kezdett átszivárogni a közjegyzőség. Első sorban a pápai közjegyzőség terjed a püspöki szentszékek révén. Az olaszországi mintára természetesen a többi országok püspökei is szervezték a szentszékeket s az írásbeliség behozatalával azonnal felmerült a közjegyzői közreműködés szükségessége. A kánonjogi eljárás rendezésével Európa összes országaiban megjelennek a pápai közjegyzők, kik a tárgyalások jegyzőkönyveit vezetik s a felek számára beadványokat készítenek. Tevékenységük ellen sehol senki nem tett kifogást, az intézmény terjedése sehol semmiféle akadályba nem ütközik. Ime ennek tulajdoníthatjuk első sorban a középkori tabellionatus elterjedését.

¹ U. ott. 65.

² V. Kelemen pápa 1306 febr. 17. Terbald lüttichi püspöknek megengedi, hogy a tabelliói hivatalra 2 jelöltet kinevezzen. — Regesta Clementis Papae V. A. I. T. I. 57. — Ugyanily meghatalmazást ad Henrik bencés apátnak a chalonsi egyházmegyében. — U. ott. 257. — 1309 dec. 2. felhatalmazza a chambrai-i püspököt, hogy 6 alkalmas egyént tabellióvá kinevezzen s tőlök az előírt forma szerint esküt vegyen fel. — Regesta Clementis Papae V. A. V. T. V. 6.

Pápai tabelliókat, habár gyér számmal, találunk már a XIII. század végén Európa egyes országaiban;¹ de tulajdonképpen általános megjelenésök a XIV. század elejére esik. Már e század első tizedében sűrűn találkozunk velök, számuk e század közepe táján egyre szaporodik s ez így megy tovább folyton a következő tizedekben. Ha a pápai közjegyzői kinevezéseket fürkészszerűen, a következő arányokat találjuk a szaporulatban. Pl. 1309. évben béziersi, niemesi, castellói, angoulemei, caturigesi, limogesi, lyoni, konstanzi, bajeuxi, perpignani, trieri, albai, perigueuxi, besançon, toulousei és narbonnei egyházmegyei növendékpapokat nevezett ki a pápa közjegyzőkké.² Ugyanazon évben megengedi a chambraili püspöknek, hogy 6 alkalmas egyént közjegyzővé kinevezzen.³ A következő évben egész tömegesen történtek a kinevezések Európa összes nemzeteinek kebeléből. Hogy a pápai közjegyzőség figyelemre méltó gyarapodását s tagjainak az egyes nemzeteknél való szaporulatát szem elé állítsam, egyenkint felsorolom mindazon egyházmegyét, melyek kispapjai közül valók a kinevezettek: a saintesi, geronnei, bordeauxi, bajeuxi, béziersi, ternii, pistojai, adriai, ageni, limogesi, parmai, rutheni, viterbói, nápolyi, alatrii, lüttichi, langresi, bussentii, agathói, terraçoni, avignoni, albaterrai, londoni, clermonti, carpentrasi, gaétai, chambraili, yorki, limogesi, norwichi, florenci, imolai, wenosai, rietii, aquinói, spoletói, mendei, lincolni, worchesteri, roueni, perigueuxi, atrebatei, pampelonai, barzasi, turini, bolognai, placentai, verduni, perugiai, capuai, avversai, nápolyi, poitiersi, messanai, touloni, cassinói, ferneui, dublini, orensei, chietii, konstanzi, beauvisi, chartreuxi,

¹ 1267-ben Francia- és 1298-ban Spanyolországban már találunk apostoli és császári közjegyzőket. — Dumont. Corps universel diplomatique du droit. I. 1. 303.

² Regesta Clementis Papae. V. A. IV. 153.

³ U. ott. V. 9.

touli, bécsi egyházmegyékből történtek közjegyzői kinevezések.¹ Az összes kinevezettek száma a jelzett évben 108 pápai közjegyző. Ezen kívül ugyanezen évben megengedi a pápa a brémai érseknek, hogy 3 alkalmas egyént alapos vizsgálat után nevezzen ki apostoli közjegyzővé.² Ha már a kinevezéseket nemzetek szerint csoportosítjuk, látunk a kinevezettek közt spanyolokat, franciákat, angolokat, németeket, belgákat, olaszokat; szóval valamennyi európai nagyobb nemzet képviselve van köztük. Miből méltán következtethetjük azt, hogy a pápai közjegyzőség ezen országokban a jelzett évben már el volt terjedve.

A közjegyzői intézmény fejlődését Olaszország után Franciaországban észleljük legérdekesebb mozzanatokban. Eleinte ott is nyilvános hivatalnokok a fejedelmi jegyzők, a tabelliók magánokiratok szerkesztői.³ Mint a fönnebbi statisztikai adatokból is kitűnik, Olaszországból Franciaországba szivárgott át legelőbb a közjegyzőség; azonban nem sokáig tartotta meg eredeti jellegét, mivel később nemzeti intézménynyé alakult át. A mint Franciaországban a szentszékeknél divatba jött az írásbeliség, csakhamar a világi törvénykezés is átalakult azok mintájára. Az apostoli jegyzők, hogy a világi ügyekben is közreműködhessenek, megszerezték magoknak a császári közjegyzői címet. 1267-ben már működnek Francia- és Angolországban.⁴ A XIV. században már sűrűbben mutatkoznak Franciaországban közjegyzők, kik pápai és császári tekintélytől nyertek meghatalmazást. Így 1311-ben az orléansi egyházmegye Bordis plébániájának dézsma-ügyében Guarcino János olasz származású apostoli és császári közjegyző

¹ Regesta Clementis Papae. V. A. V. 17.

² U. ott. a. V. 183.

³ Fournier. Les officialités au moyen-âge. Paris 1880. 41.

⁴ Dumont i. m. I. 1. 303. 317. — Denifle. Chartularium universitatis parisiensis. I. 469. II. 192. — Fournier i. m. 53. 56.

szerkesztette az okiratokat.¹ Ugyanazon évben a templáriusok perében Poitiersben egy oklevelet Graveshende Róbert apostoli és császári közjegyző hirdetett ki.² 1313-ban egy pápai levelet Limogesben Rajnald fia Vilmos császári közjegyző hirdetett ki.³ Mindezeknél fontosabb Garde Bernát sisteruni (Franciaorsz.) egyházmegyei kispap kineveztetése közjegyzővé. A pápa őt kivált arra való tekintetből nevezi ki tabellióvá, mivel Cambatesa Mihály, a király katonája őt azon megokolással ajánlotta a pápának, hogy az illetőre nagy szükség van a nyilvános okiratok szerkesztésénél a királyi kurián kívül is.⁴ Tehát a XIV. század első két tizedében Franciaországban a tabellionatus már meglehetősen el volt terjedve. Legelőbb a pápai közjegyzők voltak ismeretesek, majd megjelennek a császáriak is. Franciaország példáját követték Európa többi országai is.⁵ Angolországot a jogtörténet írói méltán úgy tüntetik fel, mint a mely legkevésbé volt kedvező talaj a közjegyzőségnek. Ez kétségtelen tény s bebizonyított igazság, hogy Angolországban a közjegyzőség soha sem virágzott. Mindazáltal az apostoli közjegyzőség ott is el volt terjedve.⁶ De a császári közjegyzőség is beszivárgott oda, emennek révén, úgy mint Európa egyéb országaiba, csakhogy nem oly arányokban, mint Francia- vagy Németországba. Állításom bebizonyítására elegendő idéznem egy fontos bullát, melyet a

¹ Regesta Clementis Pp. V. VI. 44.

² U. ott. 288.

³ U. ott. a. VIII. 435.

⁴ U. ott. a. VI. 78.

⁵ Még a kisebb országokban is elterjedt az intézmény, mint pl. Lengyelországban. Így 1388-ban Moskorzow Kelemen, Lengyelország alkancellárjának kérésére VI. Orbán pápa három bulláját Clauca András pózeni kispap, császári közjegyző írta át. — Monum. Medii Aevi Histor. Res Gestas Poloniae Illustr. XII. 20.

⁶ A vatikáni titkos levéltárban 1391-ben 29 angol közjegyző kinevezését találtam a Tabelliones cím alatt. — Dataria osztálya. Bullae Bonifacii IX. A. II. Nr. 10. f. 240.

vatikáni titkos levéltárban találtam 1896. évi római kutatásaim alkalmával. E szerint 1467-ben II. Pál pápa Tonston Marke Vilmos walesi egyházmegyei kispapot és közjegyzőt a szentszéki ügykezelésre meghatalmazza. A pápa bullájában felemlíti, hogy az illető már apostoli és császári tekintéllyel közjegyző, nős férfiú; megengedi neki, hogy az összes egyházi peres ügyekben és ügyletekben közokiratokat szerkesztthessen és reá nézve hatályon kívül helyezi mindazon intézkedéseket, melyekkel Otto és Ottoni angolországi apostoli követek a nős közjegyzőket a szentszéki peres ügyekben való közokiratok szerkesztésétől eltiltották.¹ Az idézett pápai bullából világos, hogy a nős közjegyzők a szentszékeknél való ügyködéstől el voltak tiltva. Tárgyunkra vonatkozólag fő az, hogy apostoli és császári közjegyzők a jelzett korban működtek Angolországban. Különben, hogy Angolországban a császári közjegyzők tényleg működtek, ez II. Eduárd király rendeletéből is világos, ki tiltó rendszabályokkal akarta terjedéseket megakadályozni.²

¹ Paulus II. etc. Dilecto filio Willermo Marke de Tonston, clerico notario publico bathonensis et wellensis diocesis. Salutem. Sincerae devotionis affectus, quem ad nos et romanam geris ecclesiam, promeretur, ut votis tuis, quantum cum Deo possumus, favorabiliter annuamus. Hinc est, quod nos volentes te, qui ut asseris, publicus apostolica et imperiali auctoritatibus notarius et cum unica virgine conjugatus existis, praemissorum intuitu favore prosequi gratiae spiritualis, tuis in hac parte supplicationibus inclinati, tibi, ut in quibuscunque ecclesiasticis ac spiritualibus causis et negotiis tabellionatus officium, quoad vixeris, fideliter tamen et legaliter exercere libere et licite valeas; quibusvis apostolicis et bonae memoriae Ottonis et Ottoni, olim in regno Angliae sedis apostolicae legatorum, ac in provincialibus et synodalibus conciliis editis, generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus praescriptum, quibus caveri dicitur, quod clerici conjugati in hujuscemodi ecclesiasticis et spiritualibus causis, atque negotiis tabellianatus officium exercere nequeant, ceterisque contrariis nequaquam obstantibus, auctoritate apostolica tenore praesentium de speciali gratia indulgemus. Nulli ergo etc. Nostrae concessionis etc. Si quis etc. Datum Romae apud s. Petrum. Anno Incarnationis Dom. 1466. Nono Kal. Junii A. II. — Vatikáni titkos levéltár. Dataria. Pauli II. A. III. 1467. Vol. Rubr. R. f. 241b.

² Akadémiai értesítő. 1893-iki évf., juliusi füzet. 392. l.

A közjegyzőségnek a középkorban nagy propagandát csinált a fejedelmek és diplomaták hivatalos érintkezése. Diplomáciai tárgyalások alkalmával nem nélkülözhatték a közhitelességű személyeket, kik az értekezletet írásba foglalták s ez által annak nemzetközi hiteles jelleget adtak. A tárgyalások okiratai és jegyzőkönyvei részint az illető nemzetek nyelvén, részint latin vagy francia nyelven voltak szerkesztve; de a hitelesítő záradékot a közjegyzők mindenkor latin nyelven vezették azokra. Hogy néhány példát idézzek a XIII., XIV. és XV. századbéli diplomáciai tárgyalásokból, íme elősorolom a következő adatokat: 1290-ben Ziliolus velencei közjegyző írta a Pál horvát bán és a velencei köztársaság közt létrejött fegyverszünet okleveleit.¹ 1298-ban Szép Fülöp francia és I. Eduárd angol király közt a békeszerződés okiratait Phily Szevér, Viennai Rudolf apostoli közjegyzők, továbbá Pipernói Péter és Vercelli Jakab császári közjegyzők írták.² 1299-ben I. Eduárd és Margit, a francia király nővére házassága ügyében a szerződést Rivói Vilmos francia császári közjegyző készítette.³ 1362-ben III. Eduárd angol és Péter castiliai királyok közötti diplomáciai tárgyalások jegyzőkönyveit Branketre János norwichi kispap, apostoli közjegyző és Tiryngton Vilmos lincolni kispap, apostoli és császári közjegyző szerkesztette.⁴ 1366-ban Péter castiliai, Károly navarrai és Eduárd walesi herceg közt létrejött egyezség hiteles leveleit Engoulemi Vilmos (francia) és Londoni János (angol) apostoli közjegyzők szerkesztették.⁵ 1373-ban Branketre János norwichi kispap, császári közjegyző írja III. Eduárd angol és Ferdinánd portugál király diplomáciai tárgyalásának

¹ Diplomáciai emlékek az Anjouk korából. I. 70.

² Dumont. Corps universel diplomatique du droit de gens. I. 1. 303.

³ U. ott. 317.

⁴ U. ott. II. 1. 38.

⁵ U. ott. II. 1. 38.

jegyzőkönyveit.¹ 1380-ban a flórenci köztársaság kötelezte magát, hogy I. Lajos magyar és lengyel királynak 40,000 arany forintot fog kölcsönözni. Az ügylet kötése Ristorus florenci esküdt, bíró és császári közjegyző és Lighus közjegyző előtt történt.² Hasonlóképpen a florenci köztársaságnak a János macsói bán parancsnoksága alatt Olaszországban harcoló magyar sereg vezéreivel való egyezkedéséről szóló jegyzőkönyvet. 1381-ben Benedek florenci császári bíró és közjegyző vette fel.³ Margit sicíliai királyné II. Károly magyar és sicíliai király nevében meghatalmazottakat nevez ki 1387-ben, kik Arezzo olasz várost átadják a flórenci köztársaságnak, a hiteles iratot Cicei Antal apostoli és császári közjegyző készítette.⁴ Zsigmond magyar király 1387-ben esküvel kötelezi magát a turini béke megtartására; a hiteles levelet Lőrinc Vilmos zágrábi egyházmegyei császári közjegyző írta.⁵ Ugyancsak Zsigmond uralkodása alatt János esztergomi érsek, Garay Miklós nádor, Stibor erdélyi vajda, Simon országbíró stb. béketárgyalásokat folytattak a lengyel főurakkal a két ország közt fenforgó határvillongások elintézésére. A tárgyalásokat közjegyzők foglalták írásba.⁶ Montilis Péter kispap, apostoli és császári közjegyző, Christián Albert kispap, apostoli és császári közjegyző vették fel a III Kázmér lengyel király s a német császárság közt felmerült viszály jegyzőkönyveit.⁷ 1438-ban Fülöp milanói herceg és János mantuai örgróf védő- és dac-szövetséget kötöttek, melyet Cabrini Bosius, Casella Lajos és Giráldi Péter császári közjegyzők foglaltak

¹ Dumont i. m. I. 1. 303.

² Diplomáciai emlékek. III. 401.

³ U. ott. 453.

⁴ U. ott. 635.

⁵ U. ott. 646.

⁶ Cod. Dipl. X. 5. 119.

⁷ Diplomáciai emlékek az Anjouk korából. I. 373.

írásba.¹ Hasonló közjegyzői okiratokat olvasunk 1440-ban Károly orleansi hercegeskűjéről.² 1470-ben XI. Lajos és Károly burgundi király örökösödési ügyében Mardeauxi Tamás tollából.³ 1472-ben a IV. Eduárd angol és Alfonz portugál királyok közötti szerződés megújítása körül.⁴ 1473-ban IV. Eduárd angol király és Lübeck város közötti szerződés ügyében.⁵ 1474-ben René sicíliai király végrendeletében.⁶ 1475-ben XI. Lajos francia és IV. Eduárd angol királyok szövetségében.⁷ Ugyanezen évben a castíliai és francia királyok közötti béketárgyalások alkalmával.⁸ 1476-ban a XI. Lajos francia király és Margit angol királynő közötti szerződés alkalmával.⁹ 1476-ban a Franciaország és Milanó közötti diplomáciai tárgyalásoknál.¹⁰ 1478-ban a XI. Lajos francia és IV. Eduárd angol király között létrejött megállapodások után az évi 50,000 scudiról szóló kötelezvényt.¹¹ 1489-ben a VIII. Henrik angol és Ferdinánd castíliai király között létrejött egyezség ügyében.¹² 1491-ben a VIII. Károly francia és VII. Henrik angol királyok békeszerződésének okiratait.¹³ 1493-ban VIII-ik Károly francia és Ferdinánd castíliai király egyezségének okiratait.¹⁴ Mind apostoli és császári közjegyzők szerkesztették.

¹ Dumont i. m. III. 1. 51.

² U. ott. 551.

³ U. ott. 428.

⁴ U. ott. 445.

⁵ U. ott. 458.

⁶ U. ott. 485.

⁷ U. ott. 503.

⁸ U. ott. 513.

⁹ U. ott. 527.

¹⁰ U. ott. 533.

¹¹ U. ott. III. 223.

¹² U. ott. 220.

¹³ U. ott. 220.

¹⁴ U. ott. 301.

A közjegyzők, kik ezen diplomáciai tárgyalások jegyzőkönyveit felvették, részint angolok, részint franciák, olaszok, spanyolok, portugálok, lengyelek, horvátok, kik apostoli vagy császári jegyzői címet használnak, de többnyire mindkettőt együttvéve. Nem fölösleges megjegyeznünk, hogy ezen közjegyzők többször királyiaknak nevezik magokat; de ezen címet csak azok használták, kik a királyok közvetlen szolgálatában állottak. Így 1472-ben Alfonz portugál király békeszerződését Márton, Portugália felséges királyának tekintélyével kinevezett közjegyző írja.¹ Ugyanazon évben az angol és portugál királyok közt megújított régi szövetség okiratait Columbiene János, a portugál király tekintélyével Columbrieno város területén általános tabellio, vagyis közjegyző szerkesztette.² 1474-ben René siciliai király végrendeletének sarkán Boncherus Giordano királyi titkár, apostoli és királyi tekintélyvel kinevezett közjegyző aláírását olvassuk.³ 1489-ben az idézett egyezés közokiratait Avilai Alfonz, a castiliai király titkára és tanácsosa, apostoli és királyi tekintélyvel kinevezett közjegyző írja.⁴ 1493-ban a Franciaország és Castilia közt létesült szövetség egyik közjegyzője Colonna János, Spanyolország királyának titkára, apostoli és királyi tekintélyvel kinevezett jegyző.⁵ Mindezen közjegyzők a királyi udvarokban működtek és tulajdonképpen apostoli közjegyzők voltak; a királyi jegyzői címet — úgy látszik — nem a császárral ellentétben, hanem inkább az udvari szolgálattétel jelzésére használták. Ezt annál is inkább van okunk állítani, mivel más közjegyzők, kik nem voltak udvari szolgálatban, bármely ország, vagy királyság területén működtek is, ha az apostoli jelzőn

¹ Dumont i. m. III. 1. 435.

² U. ott. 447.

³ U. ott. 485.

⁴ U. ott. 2. 220.

⁵ U. ott. 301.

kivül egyéb címet használtak, mindig császáriaknak nevezték magokat. Annyi különben kétségtelen, hogy a királyok udvari szolgálatukban közjegyzőket alkalmaztak, kik a diplomáciai tárgyalások alkalmával jegyzőkönyveket vettek fel és egyéb okiratokat hitelesítő záradékkal láttak el. Az is bizonyos a mondottak után, hogy a fejedelmek udvari titkárokkul, tanácsosokul és jegyzőkkül ezen korban már okleveles apostoli és császári közjegyzőket alkalmaztak. Nagyon természetes, hogy a fejedelem kezdeményezése az egész országban irányadó hatással volt. S így a közjegyzőség mindinkább meghonosodott és tért foglalt Európa minden államában.

4.

Szükséges még vizsgálunk a közjegyzői intézmény belső fejlődését.

A fejedelmi megbizással ellátott közjegyzőség Európaszerte oly fejlődésnek indult, hogy a XV. század végén fejlődésének tetőpontját érte el. A mi már e korszak kezdetét illeti, bizonyos, hogy a közhitelesség s az autonomia adott legerősebb lökést a jegyzőség szabad fejlődésének. Ime néhány vonás az intézmény belső szervezetéből, melyekből megállapíthatjuk annak belső fejlődését.

Közjegyző csak nagykorú férfi lehetett, ki a 25-ik életévet meghaladta.¹ A közjegyző-jelöltek előbb egyes közjegyzőknél, majd a kiválóbb közjegyzők által nyitott iskolákban, utóbb az egyetemeken végezték tanulmányaikat. Azonban megerősítés előtt a vizsgáló bizottság szemügyre vette a jelölt tudományát, előéletét s a vizsgálat eredményéről jegyzőkönyvet vett fel. A vizsgáló bizottság Velen-

² Bigalea. Capitulare legum notariis publicis praescriptarum. Venetiis 1689. 13.

cében a kancellária kiküldötteiből,¹ Németországban a fejedelmek udvari embereiből, illetőleg megbizottaiból állott.² Vizsgálat után következett a jelöltek felavatása. Rolandinus szerint a felavatás következő alakításokból áll: 1. A jelöltnek jelentkeznie kell a pápánál, császárnál, fejedelemnél, palotagrófnál, vagy egyéb meghatalmazottnál és kérnie kell a kinevezést. 2. A vizsgálatot a fönnebb említett bizottság ejtette meg. Tárgyai: a latin nyelv, helyes írás, a szerződések különböző nemei (ezen szakasz magában foglalja az összes jogügyleteket, kiterjed mind ama bírói és peren kívüli jogszolgáltatási ténykedésekre, melyeknél a közjegyzőnek közreműködni kell, továbbá az országos törvényekre, valamint az egyházi rendeletekre). 3. Az eskünek magában kell foglalnia a jelölt ígétét, hogy hű lesz ahhoz, ki őt közjegyzővé kinevezi; hogy az okiratokat hamisítás nélkül, a tényálladéknak megfelelőleg fogja szerkeszteni; hogy a reá bizott titkokat megőrzi; hogy uzsorás szerződéseket nem fog szerkeszteni; hogy mindazon okiratokról, melyeket szerkeszt, jegyzőkönyvet fog vezetni; végre, hogy ügyködését minden részrehajlás — gyűlölség — vagy félelemtől menten, lelkiismeretesen fogja teljesíteni.³ A már felesketett jelöltet a pápa, császár, vagy ezek meghatalmazottja oklevéllel kinevezte közjegyzővé s megadta neki a hivatás gyakorlásához szükséges joghatóságot.⁴ Az így felavatott közjegyző általános meghatalmazást nyert; hogy azonban funkcióit végezhesse, erre nézve szükséges volt ama város, környék vagy megye jegyzői kollégiumába való felvétel, hol működni akart. ⁵Közjegyzők lehettek egyházi és világi férfiak. Kezdetben túlnyomó részben egyháziak, jobbára szerpapok,

¹ Enninghaus. Corpus juris germanici. II. kiad. 117.

² Bigalea i. m. 29.

³ Rolandinus i. m. 756. és Bigalea i. m. 113.

⁴ Rolandinus i. m. 756. (Ezen alkalommal közjegyzői jelvényeket nyújtott át a felavató a jelöltnek.)

vagy növendékpapok voltak, később szaporodott a világi elem, úgy hogy a XV. században már sok pápai közjegyző is világi férfiú volt.¹ A közjegyzői kollégiumok létszámát fejedelmi vagy hatósági rendeletek szabályozták. Így a velencei kollégium 66 közjegyzőből állott;² a párisinak 60 tagja volt.³

Minden tabelliónak kötelessége volt ügyködéséről regesztákat készíteni, erre öt esküje is kötelezte;⁴ e mellett számtalan szabályrendelet sürgette az ősirat kivonatos készítését. Az ősirat a kiadott okirat vázlatából állott, úgy hogy annak lényege emebben benfoglaltatott. Ez azon okból történt, hogy az okirat elveszte esetén annak a jegyzőnél nyoma maradjon s esetleg másolatot lehessen róla készíteni.⁵ Minthogy a közokiratok hitelességét tulajdonképpen a közjegyzők tanusítványai képezték, a középkori fejedelmi rendeletek és országos törvények ezen okiratok kiállítása körül nagy óvatosságot és lelkiismeretességet követeltek. Hogy a közjegyző a jogi ügylet mellett hiteles módon tanuskodhassék, mindenekelőtt szükséges, hogy a feleket, kik őt a hiteles irat felvételére felkérték, személyesen ismerje. Ha nem ismeri őket, köteles oly tanukat hívni, kik őket személyesen ismerik s ezek tanusítását a jegyzőkönyvbe fel kell vennie, megjegyezvén őket névleg s hivatkozáván tanuságtételökre.⁶ Végrendeletek szerkesztésénél a közjegyző nem vállalhatja magára a végrehajtó tisztelet, mivel ez esetben érdekelt fél lenne.⁷ A végrendeletet köteles

¹ Több nős közjegyző kinevezését találtam a vatikáni titkos levéltár Daturia osztályában II. Pius és II. Pál pápák bulláiban Tabelliones cím alatt.

² Bigalea i. m. 40.

³ Szokolay i. m. I. 36.

⁴ Rolandinus i. m. 817.

⁵ Miksa császár 1512-iki rendeletében a szerződéseknél a protokollumba való szó szerinti bejegyzését parancsolja. — Enningshaus i. m. 124.

⁶ Bigalea i. m. 15.

⁷ U. ott. 9.

az elhalálozás után való két hónap alatt kihirdetni, vagyis az érdekelteknek tudtára adni, hogy ha esetleg valakinek azzal szemben jogos keresete volna, ebbeli jogát annak idejében a bíróságnál kereshesse, mindezt írásban köteles a közjegyző a feleknek tudtára adni.¹ A közjegyző köteles minden okiratot pontosan szerkeszteni, hogy abban a jogügylet lényege tökéletesen ki legyen fejezve s minden félreértés előzetesen el legyen hárítva. Azért nem elegendő felületesen jelezni, mit mondtak a felek, hanem azok kijelentéseit minden részeiben körülményesen le kell írnia.² Másolat készítéséhez bírói meghagyás szükséges, de a másolatot, épp úgy, mint az eredeti okiratot, csak tabellio készítheti.³ A közjegyzői ősrat feljegyzéseit kivakarni, vagy azokban javításokat tenni nem szabad, ha csak ezt a felek, kiknek érdekében készült az instrumentum, határozottan nem követelik.⁴ Ha a közjegyző már elhalálozott, a protokollum kiigazítását a közjegyzői kollégium kiküldött korrektorai végzik.⁵

Az okiratok szerkesztése bizonyos formaságok szerint történt, melyeket mindenkor szem előtt kellett tartaniok a közjegyzőknek. Első volt az Isten nevének említése, utána a polgári év, indikció, hó, nap, óra, hely (megye, község, ház) a pápa, vagy császár neve, uralkodási éve, a jegyző és tanuk jelenlétére való hivatkozás, a felek névleges megemlítése. Ezek után következik az ügylet tüzetes leírása, a mint azt a jelen lévő felek a közjegyző előtt közölték vagy elmondották. Az okirat végén jelzi a közjegyző, hogy a felek az általa leírt ügyletről hiteles kiadványt kértek, mit ő tabelliói tiszténél fogva ezennel meg is tesz. Azután

¹ Bigalea i. m. 14.

² Studi e documenti di storia e diritto. Roma a. II. T. II. 21.

³ Rolandinus i. m. 839.

⁴ Studi e documenti di storia e diritto. II. 2. 23.

⁵ Rolandinus i. m. 797.

épp úgy, mint az okirat homlokán, ismétli az ügylet kérésének idejét, helyét, a jelenlévő felek és tanuk neveit. A hitelesítő záradék ilyformán hangzott: És én N. N. apostoli vagy császári tekintélyvel közjegyző, vagy esküdt bíró, tabellio, minthogy a fennebb leírt szerződés kötésén, ellenmondáson, ügyvédvalláson stb. a fentemlített tanukkal együtt jelen voltam s mindazt, a mit láttam és hallottam, leírtam; azokról a jelen közokiratot kiállítottam és aláírtam, mint a történetek bizonyítására meghívott közhitelességű személy. Végül szükséges volt a közjegyzői kézjegynek az okiratra való rajzolása vagy nyomása.¹

Nézzük már a közjegyzőség hatáskörét e korban. Mindenekelőtt nem szenved kétséget, hogy a diplomáciai jegyzőkönyveken és bizonyos bírói ténykedéseken kívül az egész peren kívüli eljárás ügykörükbe tartozott, mint ezt Rolandinus «Summa Artis Notariae» című munkájában (868. l. köv.) bőven elénk adja. Az is figyelemre méltó tény, hogy a közjegyzők ügyködése igen sok oly ügyletre kiterjedt, melyek iratait ma városi és községi jegyzők, ügyvédek vagy társulati (egyesületi) jegyzők végzik. Ezen tevékenységeket nagyban előmozdította a testületi élet, mely a középkorban virágzott. Az iparosok és kereskedők sokféle szabadalommal felruházott céheket képeztek, melyek írásbeli ügyeit közjegyzők végezték. Ezen körülmény is egyik magyarázatát adja azon ténynek, hogy a jelzett korban a közjegyzőknek oly nagy számát látjuk Európában s hogy számuk sokaságával és tevékenységek hatás-körének nagyobbodásával az intézmény örvendetes módon virágzott.

Hogy csak egy példát hozzak fel a XIV. századból, ebben és a következő századokban a kereskedők Rómá-

¹ Diplomáciai emlékek az Anjou-korból. VII. 401.

ban egyesületet alakítottak, melynek alapszabályait ismerjük.¹ Az alapszabályok szerint testületi bíraskodás alkalmával négy jegyzőnek kell jelen lennie az ítélő kereskedelmi konzulokkal; vajjon tabelliók-e az említett jegyzők, vagy bármely írástudó férfiak, ez az alapszabályokból nem tűnik ki.² Még az egyes határozatok jegyzőkönyveiből sem derül teljes világosság ezen kérdésre, mivel több helyütt csak így szerepel az aláírás: a kereskedelmi társulat jegyzője.³ Ha azonban az összes ülések jegyzőkönyveit átvizsgáljuk, úgy találjuk, hogy a fontosabb határozatokról szóló jegyzőkönyveket mindig tabelliók, vagyis nyilvános jegyzők vették fel, különben a jegyzői aláírásnál ott szerepel az illető jellegének feltüntetése is: apostoli vagy császári tekintéllyel közjegyző.⁴ Miből azt kell következtetnünk, hogy a kereskedők társulata vagy összes határozatainak írásba foglalására közjegyzőket kért fel, vagy legalább a kiválóbb fontosságú végzéseket, nagyobb hitelesség kedvéért, rájuk bízta. Ily kiterjedt ügyműködés természetesen sokban hozzájárult a közjegyzőség fejlődéséhez. Azon tényből, hogy a polgári életben közreműködésök ily sok irányban igénybe volt véve, megmagyarázható azon körülmény, miképp lehetett azon korban egy városban 60—66 közjegyző?

Midőn azonban a közjegyzői intézmény nagymértékű fejlettségét konstatáljuk, azt is meg kell jegyeznünk, hogy egyben-másban visszaélések is történtek. Különféle panaszok merültek fel, melyek egy része némely közjegyző fogyatékos képzettségére, mások a hatáskör túllépésére

¹ Statuti dei mercanti di Roma. — A Studi e documenti stb. 1881-ik évf. melléklete.

² Studi e documenti di storia e diritto. 1881. 50.

³ U. ott. 61. köv.

⁴ Scriptum per me Briccium Laurentii Guidonis de Urbe, Dei gratia imperiali auctoritate publicum notarium. — U. ott. 110—128.

vonatkoztak. Sokan nem voltak képesek megfelelni a fokozódó igényeknek; a kinevezések körül is történtek visszaélések. Ez okból III. Frigyes császár 1476. évi rendeletében sürgeti a közjegyzők alaposabb kiképeztetését.¹ Miksa 1512. évi rendeletét pedig valóságos reform-törvénynek nevezhetjük, mely kiterjeszkedik a jegyzőség minden ágára. Ezen rendeletnek kettős alapeszméje van: 1. a vizsgáló bizottságok alkalmas egyéneket képesítsenek a jegyzőségre; 2. a felesketett közjegyzők lelkiismeretesen tartsák szem előtt az ügyködésükre vonatkozó törvényeket és rendeleteket.² Károly császár 1548. évi rendeletében panaszolja, hogy a császári ítélőkamara végzéseit nem ritkán elég képzettséggel nem bíró közjegyzők hajtják végre; miből a felekre igen sok kellemetlenség és kár háramlik. Ezen visszásság megszüntetése céljából elrendeli a császár, hogy a bíróságok az oly közjegyzőket a végrehajtásoktól tiltsák el, kik ebbeli jellegüket kinevezési levelökkel nem képesek beigazolni. Az oly közjegyző, ki oklevelét bármily ok miatt nem képes előmutatni, új közjegyzői vizsgának vetendő alá s ha a kamara kellő képességűnek találja, a lajstromba felveendő.³ Az 1555. évi Kammergerichts-Ordnung épp ily tartalmú s hasonlóképpen a közjegyzői ténykedés szigorú ellenőrzését sürgeti.⁴ A trienti zsinat XXII. ülésének X. fejezete a közjegyzőség reformjára vonatkozólag következőképpen intézkedik: felhatalmazza a zsinat a megyés püspököket, hogy az összes közjegyzőket, még a császáriakat és királyiakat is, ha szakképzettségük iránt alapos kételyek merülnének fel, vizsgálat alá vessék; ha a vizsgálat folyamán képzettségük fogyatékosága kiderül, joga van a püs-

¹ Enninghaus i. m. 109.

² Rolandinus i. m. 850.

³ Goldast i. m. 269.

⁴ Enninghaus i. m. 253.

pöknök őket az egyházi ügyekben való közreműködéstől hosszabb vagy rövidebb időre, esetleg mindenkorra eltiltani.¹ Az idézett rendeletek a becsúszott visszaélések orvoslását célozták. Mindez oly nagy testületnél, a milyen a közjegyzőké volt a középkorban, legkevésbé sem csodálható. Ezek mind nem cáfolják meg azon tényt, hogy a közjegyzőség a XIV., XV. és XVI. században Európában erőteljes szervezetű intézmény volt.

Bizonyos egyöntetűség jellemzi a középkori közjegyzőséget: a mennyiben annak rendszerét a jelöltek jobbjára az olaszországi főiskolákon sajátították el. Továbbá azért is, mivel annak terjesztői voltak: a pápaság és a császárság, mindkét intézményt bizonyos egyöntetűség jellemzi. Mégis érdekes eltéréseket látunk az egyes országokban, melyek később lényeges átalakulások okozóivá lettek. Az egyes nemzetek különleges jogi intézményei ellentétbe jöttek úgy az általános jellegű közjegyzőséggel, mint annak terjesztőjével: a császársággal. De még ott is, hol a császárság közvetlen behatása alatt állott a jogszolgáltatás, merültek fel nehézségek, melyek legalább egy időre megakasztották a jegyzőség fejlődését. Így pl. Németországban a közjegyzőség épp oly otthonos volt, mint Olaszországban. A császárság a németet tekintette a birodalom első népének, s mindennek dacára a XIII. és XIV. században ott alig észlelünk haladást. Míg az előző korban a népbíróságok rendszere épp itt kedvezett legjobban a tabellionatusnak, most midőn a jogi élet sokkal erőteljesebb működésben van s az ügyletek írásbafoglalása már kezd minden napivá válni, nem tapasztalunk arányos gyarapodást.² Oka

¹ Concil. Trident. sess. XXII. cap. X.

² A mi az előző korban a jegyzőség hasznára volt, most épp annak terjedését gátolja. A bíraskodás e korban oly annyira nyilvános jellegű volt, hogy a felek fölöslegesen tartották a hiteles okiratok megszerzését.

ennek főleg a pecsétjog, mely a XIII. században Németországban mindenütt lábra kapott s mert ez az egyéni büszkeségnek is kedvezett, amazzt háttérbe szorította. A pecsétjog elterjedése összefüggésben van ama nagy társadalmi átalakulásokkal, melyeket e korban Németországban észlelünk. Előbb csak a nemesek használtak pecsétet. Most, midőn a keresztes háborúk által előidézett nagy változások folytán temérdek szolga lett szabaddá, a szabad polgári elem mindenütt saját pecsétjét kezdi használni. Legfőképpen a városok polgárai éltek e joggal. A sok szabadalom, melyekkel a fejedelmek a városokat, mint az ipar és kereskedelem közvetítőit elhalmozták (s a városok közönységét egészében nemesi jogokkal ruházták fel), a szabad városok polgárainak önérzetét hatványozta. Minden polgárnak saját pecsétje volt, melylyel iratait bélyegezte. A közélet elfogadta az ily pecsétetes iratokat s a jogi közfelfogás azoknak hitelességet tulajdonított. Világos, hogy akkor, midőn mindenki saját tekintélyével látta el a saját jogi ügyleteiről készített iratokat, a tabelliókat ritkábban vették igénybe. Azoknak sem tekintélyök nem volt akkora, mint Olaszországban, sem ügyködésöket nem vették annyira igénybe. Csak oly jogi ügyletek kötésére hívták meg őket, melyeknél jogi tudományra volt szükség, vagy melyek bírói beavatkozást igényeltek.

Fontos mozzanat a jegyzőség történetében IX. Lajos reformja, ki a peres eljárást a peren kívülitől szorosan elválasztotta s az utóbbit kizárólag a jegyzőkre bízta, mi által azoknak működési körét szabatosabban körvonalozta. Ugyanő a jegyzőknek a főtörvényszéktől való függését megszüntette.

Szép Fülöp elrendelte, hogy a jegyzők okirataikat protokollumokba vezessék, épp úgy, miként ez Olaszországban szokásban volt. A jegyző protokollumát elhalálózása esetén a

bíróság kiküldötte átvette, megőrzés céljából. I. Ferencz megengedte, hogy a párisi jegyzők okirataikat irnokaik által fogalmaztathassák. IX. Károly pedig elrendelte a tanuk aláírását.¹ Nem csekély fontosságú újítás a kor jegyzőségének történetében a végrehajtási záradék. Szokolay szerint végrehajtási záradékú jegyzői okiratok azok, melyek azzal a kiváltságos tulajdonnal bírtak, hogy előmutattatván, a bíróságnál ama jogigények, melyek azok által megállapítottak, a nélkül, hogy tárgyalásukra peres eljárás szükségeltetnék, egyszerűen végrehajtás alá voltak veendők; épp úgy, mint az ítéletek alapján peres ügyeknél. A végrehajtási záradékú oklevelek legelőször Olaszországban, Toscanában jönnek elő, a XIII. század első felében; sőt a mi azok lényegét illeti, e jogszokás csíráját már a XII. században is megtaláljuk. Toscanából csakhamar elterjedt egész Olaszországba, úgy hogy a XIV. században az már mindenütt szokásban volt. Ugyanezen időben Spanyolországban is szokásba jöttek a végrehajtási záradékok, úgy hogy 1396-ban már törvény intézkedik azok feől, mely megalapította a peres eljárás nélkül való végrehajtást. Hasonlóképpen a XIV. században jöttek divatba Franciaországban a lettres exécutoires. Németországban később kezdik használni azokat; első irott bizonyítékaink a XVI. századból valók, miből azt kell következtetnünk, hogy ott vagy e század elején, vagy az előző század végén honosult meg e jogszokás. Kétségtelen, hogy a közjegyzőség népszerűsítésére ez is tekintetre méltó befolyással volt.²

Végül röviden foglalkoznunk kell a középkori közjegyzőség császári jellegével. A német-római császárság megalapításától fogva mindig törekedett az európai államok

¹ Szokolay i. m. I. 36.

² Szokolay i. m. I. 65. 67.

felett kiterjeszteni hatalmát.¹ A XVI. századig azon jogi felfogás uralkodott egész Európában, hogy a császároknak joguk van felsőbbséget gyakorolni az európai uralkodók felett. Ámbár a népek kedvező alkalommal iparkodtak szabadulni ezen lidércnyomás alól, mégis hol egyik, hol másik rászorult a császárok segítségére, kik siettek is pretendált jogaikat a szorult helyzetben levők felett a segítség címén érvényre juttatni. Nemzetközi elv gyanánt volt elfogadva Európában, hogy a császárnak bizonyos tiszteletbeli jogai vannak a királyok felett. Így kapott lábra azon nézet is, hogy közjegyzőket kinevezni csupán a pápának és császárnak van joga, mivel e két legfőbb hatalom létezik, t. i. a pápa mint egyházi és a császár mint világi. Pl. Rolandinus azt tartja, hogy a szó legszorosabb értelmében csakis a pápának és császárnak van tulajdonképpen joga a kinevezéshez, a többi fejedelmek azt már mint ezek megbízottai gyakorolják.² Ezen elvből kiindulva, azt is megállapították a középkori jogászok, hogy a királyok, mint a császár alantasai által kinevezett közjegyzők csupán azon területen működhetnek, melyre küldve vannak, míg a pápai és császári közjegyzőknek bárhol is szabad ügyködniök, mivel megbízatásuk általános.³ Ez volt akkor a közfelfogás. S ebből lehet csupán megmagyarázni, hogyan működhettek független királyságok területén császári közjegyzők, kiknek az ország királyától semmiféle meghatalmazásuk nem volt; sőt azt ők egyszerűen mellőzték, mivel hivatalos működésükben csupán császári közjegyzői címmel éltek. A kor jogi felfogása szerint ők a közjegyzői teendők végzésére a legfőbb világi hatalomtól voltak megbízva, melynek joghatósága nagyobb volt a

¹ Goldast i. m. I. 213.

² Rolandinus i. m. 746.

³ Barbosa i. m. 25.

királyokénál, sőt azok felett kiterjedt Európa összes országaira. Így terjedt el a császári közjegyzőség a középkorban Európa összes országaiban. Mindenesetre jogi visszasság, de tényleg úgy volt. Csupán Franciaország tesz e tekintetben kivételt későbbi időben; midőn ez ország erőre kapott, a jegyzőség császári jellegét eltörölte s az ország jellegének megfelelőleg a császári jegyzőséget királyivá alakította át, amazt a XV. század végén az ország területén eltörölte.

II. Szent István királytól a mohácsi vészig.

1. Pristáldok.

Nemzetünk drága ereklyeként őrzött hagyományai szerint a magyar nép vezérei a honfoglalás dicső munkájának befejeztével áldomást ittak s vérrel kötötték az alkotmányi első szerződést. Nemzeti létünk első korszakában a jogokat úgy fejedelmeink, mint azok vezértársai élő beszéddel adták, a szerződéseket szóval kötötték. Az írásbeli szerződések és egyéb okiratok a kereszténység és kultúra terjedésével jöttek szokásba. Épp így kötötték a jogi ügyleteket az ország többi nemesei is. Részint ősi nemzeti szokásaink szerint, részint az itt talált szláv népeknél dívó gyakorlat szerint. A közhitelesség képviselőit az ősrégi korban ködös homályba burkolva ismerjük fel a hatósági emberekben, kik az élősóbeli jogi ügyletek kötésénél ténytanúsítóképpen jelen voltak; az ő megjelelésük adta meg a szerződéseknek, végrendeleteknek, ajándékozásoknak, birtokadományozásoknak stb. ügyleteknek a közhitelesség jellegét. Legrégibb időkben ezen közhitelességű személyeket pristáldoknak nevezték.

Mikor lépett életbe a pristáldok intézménye, honnét veszi eredetét, azt pontosan nem lehet megállapítani. Elnevezéséről is különbözök a vélemények. Szegedy a prestal-

dus elnevezést a perestoldó-ból származtatja, t. i. a ki feloldotta a pereseket, végrehajtotta az ítéletet. A pristaldusok a bírák segédei, végrehajtói voltak.¹ Kovács Pál szerint a pristaldus perestoldót jelent, esetleg presto, prestáv: magyar, olasz vagy szláv származású szó, ki a bélyeges esküdtje volt s annak ítéletét végrehajtotta.² Kollár kétségtelennek tartja a prestald szó szláv eredét; ugyanis a szlávoknál, illetőleg az oroszoknál a pristav (prestav) szó megjelenőt, biztost, megbizottat jelent.³ Miller egy véleményen van Kollárral, szintén a szláv eredetet vitatja.⁴ Ha már azon tényt tekintjük, hogy a magyar nyelv igen sok szót kölcsönzött a szlávoktól, különösen a foglalkozást jelentő szavakat; továbbá figyelembe vesszük azon körülményt, hogy a pristald szónak megfelelő gyök nincs a magyar nyelvben (a perestoldó erőltetett és teljesen valószínűtlen), a szláv nyelvben kell kutatnunk annak eredetét. Mint alább látni fogjuk, a pristaldus tényt tanúsító, hiteles személy volt, ki az ügyleteknek közhitelességű jelleget adott megjelenésével, illetve jelenlétével. Már pedig a prestav szó a szláv nyelvben csakugyan ott-állót, jelenlévőt jelent. Ez okból valószínűnek tartjuk, hogy a jogügyletet tanúsító felsőbbbségi kiküldöttet szláv mintára prestáv-nak, vagy pristávnak, prestold-nak nevezték.

A pristaldok hivatalos működése és hatáskörük felől különbözök a vélemények. Némelyek a szó szoros értelmében a bírák szolgálainak tartják őket. Mások helytelenül

¹ Szegedy János. Rubricae sive synopses titulorum juris hungarici. Tyrnaviae 1734. I. 42.

² Kovács Pál. A magyar törvénykezés történeti vázlata. Szeged 1861. 253.

³ Kollár. Historiae, jurisque publ. regni Hungar. amoenitates. Bécs 1783. II. 57.

⁴ Miller J. N. Pristaldus ex antiquitatibus juris hungar. interpretatione critica restitutus (Pest 1805) cím alatt figyelemre méltó tanulmányt írt a pristaldokról.

a mostani szolgabírákhoz hasonlítják, vagy még helytelenebbül az ítélőmesterekhez, noha leggyakrabban a királyi emberek személyében jelentek meg, de sőt ügyvédi szerepkörben is találjuk őket.¹ Mellesleg megjegyezzük, hogy nemcsak a királyoknak, nádoroknak és egyéb bíráknak, hanem a püspököknek, fő- és alispánoknak, sőt főespereseknek is voltak pristaldusaik.² Kezdetleges működésüket természetesen nem illusztrálhatjuk írott adatokkal; azonban a későbbi korból, midőn okleveleink sűrűn emlegetik a pristaldusok szereplését, általános következtetést vonhatunk azon ténykedésre, mely hivatalos működésük legjellemzőbb vonását képezte. Legtöbbször a tényt tanúsító hiteles személyek szerepkörében találjuk őket a XIII. század végéig.

Midőn a magyar ember jogi ügyletet köt új hazájában, a szép Pannoniában, itteni szokás szerint meghívja tanúképpen a hatóság emberét, a pristáldot, ki jelenlétével a jogi ténynek megadja a közhitelesség jellegét. Ezen szokás továbbra is fenmarad, midőn az írás ismerete már terjedni kezd hazánkban. Állításom igazolása czéljából szükségesnek tartom részletesen megvilágítani a pristáldok működését, a következőkben. Ajándékozásoknál, birtokadományozásoknál, erkölcsi testületek alapításánál és javadalmazásánál a pristáldok mint ténytanúsítók szerepelnek. Így 1067-ben a zátyi apátság alapítólevele szerint az apátság javadalmazásánál a jogi tényt Apa pristáld, Chycha fia, továbbá Ide és Figedy pristáldok tanúsítják.³ Hasonló esetet olvasunk II. Gézának 1150-iki oklevelében, midőn a király a halászi szolgálat végett a szent-mártoni apátságnak egy udvarnokot átengedett. A levelet Barnabás

¹ Századok. 1876-iki évf. 337.

² U. ott. 340.

³ Árp. Új Okmtr. I. 26

jegyző írta, a tényt pedig Vörös pristáld tanúsította.¹ Ily ténytanúsítási szerepben látjuk a pristáldokat a birtokok megállapításánál. Pl. 1092-ben a bakonybéli apátság birtokainak megállapításánál jelen vannak Fontol nádor és Butea pristáld, ki a szent László által ajándékozott 24 telket a király parancsára a bakonybéli kolostornak átadta.² Két pristáld jelölt ki bizonyos földbirtokot 1193-ben a zágrábi püspöknek.³ 1233-ban Dömötör országbíró a Nádasd nemzetségiek között vita tárgyát képező Nádasd falu $\frac{1}{4}$ része felett ítélt. Levelében azt mondja a nádor, hogy az ügy pristáldságát (pristaldia) Tibor királyi étekfogóra bizta. A pristáldot, ki mindkét félnek cselekedeteit tudta, a kérdéses faluba elküldötte. A pristáld visszatérvén, azon rendben, a mint nekik előbb kijelölte, úgy találta a birtokcsere tárgyát képező földek határjeleit.⁴ Határjárásoknál szintén ott találjuk a pristáldokat. Így Tamás nyitrai ispán 1208-ban Cybrun királyi pristáld által határjárást eszközöltet.⁵ Pristáldok tanúsítják a birtokba-iktatás tényét, a mint ez a következő adatokból világosan elénk tűnik: 1209-ben II. Endre a templáriusok horvátországi birtokait megerősíti; oklevelében hivatkozik atyjának Béla királynak adományozására, melynek alapján a birtokba-iktatás végbe ment. A jogi télynél jelen volt a király részéről Péter pristáld, Wolchi ispán részéről pedig annak pristáldja: György.⁶ Ugyancsak II. Endre 1213-ban a szent-mártoni apátság számára megerősíti szent László és Salamon királyok adományait. A szent László által adományozott birtokok átadásánál, illetve a beiktatásnál jelen volt Zoloca

¹ Árp. Új Okmtr. I. 60.

² U. ott. I. 39.

³ U. ott. XI. 55.

⁴ Hazai okmtr. VII. 22.

⁵ U. ott. VII. 4.

⁶ Árp. Új okmtr. XI. 97.

királyi pristáld.¹ 1237-ben Dénes nádor a kapornaki apátságot Lánc nevű birtok tulajdonjogába bevezetteti Jakab pristáld által.² Pristáldok voltak az örökítések hiteles tanúi. Pl. 1226-ban Váti Mód fia István azon földet, mely testvére megöletéseért neki oda lett ítélve, Hermán Hercenignek és Ditherének örökíti. Az örökítés tényét Farakas pristáld tanúsítja.³ A tulajdonjog átruházásnál szintén pristáldok a közhitelességű személyek. 1233-ban Apáthi Andornak társai a Pölöskén túl levő földet átengedik. Apáthi pristaldusával, ki a birtok tulajdonjogának átruházásánál jelen volt, megjelent a veszprémi káptalannál s levelet kért a tulajdonjog átruházásáról.⁴ Pristáldok tanúsítják az adásvevési szerződéseket. Mint pl. 1237-ben a felek bizonyos szőlőeladás ügyében egyezkednek a fehérvári káptalan előtt. A két fél Bálint pristáld kíséretében jelent meg a konvent előtt.⁵ A birtokfelosztások szintén az ő jelenlétükben történnek. Így 1237-ben az Aracs nemzetségbeliek Orbán birtoka felett egy pristáld jelenlétében megegyeznek.⁶ Végül a pristáldok tanúsítanak egyéb tényeket is, melyek nem két fél közt kötött ügyletekre vonatkoznak, mint ezt a következő esetben látjuk 1214-ben a kapolcsi lakosok bizonyos földet Csekülönek eladtak. A falusi lakosok Ochuz bán pristáldjával, Ajki Lörinccel megjelentek a veszprémi káptalan előtt s ott elpanaszolták, hogy ők, bár ártatlanok, Ochuz bán ítélete folytán 10 márka birságban el lettek marasztalva. A tény hiteles tanúja Lörinc pristáld.⁷

¹ Árp. Új Okmtr. I. 131

² Zalavármegye tört. I. 11.

³ Hazai okmtr. VI. 19.

⁴ U. ott. VI. 1.

⁵ U. ott. I. 20.

⁶ Zalavármegye története. I. 13.

⁷ Hazai okmtr. V. 6.

A fönnebb elősorolt esetekből már könnyű a következtetést levonni. A pristáldok közreműködtek a peres és perenkivüli eljárásnál, részint mint a bíróság ítéleteinek végrehajtói, részint mint hiteles személyek. Az adományozott birtokok megállapításánál stb. szerződéseknél ott találjuk a pristáldot, mint ténytanúsító hiteles személyt. Kétségtelen, hogy az ő megjelenésök adta meg az ügyleteknek a közhitelesség jellegét. Ezeket ugyanakkor észleljük, midőn a jogi ügyleteket már kezdték írásba foglalni; azonban azon körülményből, hogy a pristáldok főképpen és legtöbbszörre tényt tanúsító hiteles személyek voltak, méltán következtetjük, hogy előbb is, midőn az ügyletek írásba foglalása még nem volt szokásban, tényt tanúsító hiteles személyek voltak az élőszóbeli elintézésnél. Később, mikor divatba jött a jogi ügyletek írásba foglalása, a pristáldok akkor is ott szerepeltek; minthogy azonban ők írni nem tudtak, csak a tényt tanúsították, mint a király, nádor stb. emberei, a papok pedig az ő jelentésök alapján állították ki a hiteles iratot. Szokásba kezdett jönni az az eljárás, hogy a pristáldokat meghívták hiteles személyek gyanánt; azután megjelentek a káptalannál s az kiállította a közhitelességű okiratot. Így látjuk ezt a veszprémi káptalannak 1214. évi levelében, a kapolcsi lakosok ügyében.¹ Midőn pedig a pristáldok a beléjük helyezett bizalommal visszaéltek s a feleket rászédték, az 1231-ik évi törvény kötelezővé tette a püspök vagy káptalan bizonyosság-levelét.²

Minthogy későbbi korban a fönnebb leírt ténykedéseket

¹ Hazai okmtr. V. 6.

² Quia multi in regno laeduntur per falsos prestaldos; citationes vel testimonia eorum non valeant, nisi per testimonium diocesani episcopi, vel capituli; nec falsificatus prestaldus possit per se justificare, nisi eorumdem testimoniis. In causis vero minoribus vicinorum conventuum, vel claustrorum testimonio. — Kovachich J. N. Sylloge decretorum comitialium. I. 7.

a királyi emberek végzik, tárgyunkra nézve fontos annak megfejtése: mily viszonyban vannak a pristáldok a királyi emberekkel?¹

Az írásbeliség első korszakában mindazon ténykedéseket, melyeket régi törvényeink végrehajtásoknak (executiones) neveznek, a pristáldok végezték. Tehát ők voltak a jogi ügyletek közhitelességű tanúsítói és a bírói ítéletek végrehajtói. Utóbb a közhitelességű ténytanúsítás mindinkább szabályozódik. Törvényeink körülírják a jogi ügyletek kötéséhez és a tények közhitelességű tanúsítására kiküldött bizalmi férfiak kötelességeit. De már nem csupán a pristáldok, egyéb tisztviselők is nyernek ily megbízatásokat. Az ily hatósági kiküldötteket királyi embereknek (homo regius) nevezik. A pristáldoknak, mint ilyeneknek tulajdonképpen jogköre már csak a bírói ítéletek végrehajtására szorítkozik; a közhitelességű ténytanúsítást már csak akkor végzik, midőn erre mint királyi emberek különös megbízatást nyernek. Hajdan, midőn a pristáld ténytanúsított, működését pristáldságnak (pristaldia) nevezték.² Tehát akkor a hiteles ténytanúsítás a pristáldság fogalmához tartozott. A XIII. században e tekintetben változás áll be. E század elején a pristáldok az ily ténytanúsításokra már tüzetes megbízatást nyernek. Így pl. a somogyvári

¹ Középkori fogalmak szerint úgy a bírói ítéletek végrehajtása, mint a hiteles személyek ténytanúsítása executio volt. Törvényeink szerint úgy a hiteles helyi, mint a királyi emberek eljárta a végrehajtásokban; ámde azért senki sem állíthatja rólok, hogy ezek ténykedése hasonló volt a mostani bírósági végrehajtók tisztéhez. Az 1435. évi VIII t.-c. 6. §-a bírságot ró azon királyi emberre, ki a királyi levéllel kirendeltetvén, a végrehajtásokban nem akar eljárni. 1486. évi LXXIV. t.-c. bekezdésében mindazon ténykedéseket, melyeket a hiteles személyek végeznek, végrehajtásoknak (executiones) nevezi. Midőn tehát a pristáldoknak a végrehajtásokban való eljárásáról általában szólunk, ezen kifejezés alatt a közhitelességű ténytanúsítást is értjük.

² A pristáldságnak a ténytanúsításal való azonosítását még a XIII. század első tizedeiben is feltaláljuk, dacára annak, hogy ekkor már tüzetes megbízatást nyernek.

apátság bortizedei ügyében, az esztergomi káptalannak 1210-ben kiadott levele szerint, a káptalan előtt a somogyvári és szentmártoni konventek kiegyeztek. A káptalan a két félnek és a kiegyezés tanúsítására tüzetesen kiküldött Gerváz pristáldnak kérésére adta ki a hiteles levelet.¹ Érdekes, hogy a XIII. század végeig, míg törvényeink a pristáldokkal foglalkoznak, a királyi emberekről szóval sem tesznek említést; viszont a későbbi századokban, midőn a királyi emberek jártak ki ténytanúsításokra, a pristáldokról többé említést sem tesz törvénykönyvünk. Mindenesetre feltűnő e jelenség. Törvényeink a XIII. század végeig szabályozzák a pristáldok eljárását; azontúl pedig a királyi embereket. Ezen tényből azt kell következtetnünk, hogy utóbbi időben a pristáldi tisztség, ha nem is szűnt meg egészen, de tekintélyéből bizonyára sokat veszített. Viszont azon tény, hogy törvényhozásunk a királyi emberek működésének szabályozásával mind sűrűbben foglalkozik, azt bizonyítja, hogy a közhitelességű ténytanúsítás tökélyesbül. Mellesleg megjegyzem, hogy törvényeink nem írják körül a pristáldok tevékenységét, csupán a felmerült szükséghez képest szabályozzák bizonyos teendőiket. Idézek azokból néhányat, melyek ügyünkre nézve vonatkozással vannak: Szent László király törvényeinek I. könyve 39. fejeletében (1. §.) tized-szedés alkalmával ha vitás esetben hamis eskü gyanúja forog fenn, a püspök pristáldján kívül a király és ispán pristáldja is jelen legyen.² Ugyancsak Szent László törvényeinek II. k. 18. fejeletében az idegenből jövő lóvásárló az illető hely ispánjának híradásával menjen a királyhoz és a lóvásárlást a királyi pristáld jelenlétében ejtse meg.³ Kálmán király tör-

¹ Fuxhoffer-Cinár i. m. I. 226

² Corp. Jur. Hung. S. Ladislai R. Decr. L. I. c. 39. § 1.

³ U. ott. S. Ladislai Decr. L. I. c. XVIII.

vénye a pristáldoktól oly tulajdonságokat követel, melyekkel a tanúknak kell birniol.¹ Ezeken kívül még több törvényünk is szabályozza a pristáldok eljárását, melyek azonban ügyünkre nem birnak vonatkozással.² Utolsó törvényünk, mely a pristáldokra vonatkozik, II. Endrének már idézett 1231. évi dekrétuma. Okleveleinkben találkozunk ugyan velök még azután is, de a törvényhozás nem foglalkozik velök, mivel hivataluk régi fontossága megszűnt; legfontosabb ténykedésök: a közhitelességű ténytanúsítás a régítől elütő módon történik. II. Endre törvénye megindította azt a processust, mely a hiteles tény-tanúsítást egy század alatt átalakította. Ebben a törvényben van csirája a következő századok ténytanúsításának, midőn a királyi emberek együtt járnak el a káptalani kiküldöttekkel s ezek jelentése alapján állítja ki a hiteles hely jegyzője az okiratot. Ez az átalakítási folyamat akkép mutatkozik, hogy a pristáldok együt mennek ki a hiteles helyi bizonyságokkal a ténytanúsításra. Pl. 1239-ben a veszprémi káptalan előtt több Ajkai-családbbeliek bizonyos közös birtokra nézve osztályt eszközölnek. Az ügyletnél jelen volt Péter pristáld és a káptalan embere, kiknek együttes jelentése alapján állította ki a káptalan a hiteles levelet.³ Ez az eljárás már teljesen azonos a későbbivel, csupán az elnevezésben van a különbözet. Itt ugyanis a pristáld megy ki a káptalan emberével, néhány évtized múlva pedig a királyi ember a hiteles helyi bizonyszággal. A XIII. század második felében már kezdik használni a királyi ember elnevezését, de a törvényhozás még nem foglalkozik velök. Okleveleink már többször említik a

¹ Colomanni R. H. Decr. L. I. c. XIX.

² S. Ladislai R. Decr. L. III. 1. 12. 13. — Colomanni R. Decr. L. I. c. 28. 30. 31. A. 1222 Art. IX.

³ Hazai okmtr. III. 4.

királyi embereket.¹ A mint a királyi emberek fellépnek, a pristáldok többé nem ténytanúsítók, hanem hatósági kiküldöttek, végrehajtók. A két énykedés annyira különböző, hogy okleveleink világosan felemlítik, ha a királyi ember pristáldi teendőt végez. Így I. Károly király 1338-ban Laki Salamon királyi embert a perbeidézésekre, vizsgálatokra, tiltásokra, határjárásokra s minden egyéb törvényes eljárásra, melyek az ország szokásai szerint hasonló végrehajtások alá esnek, egy évre pristáldul kirendelte. Ezen királyi emberrel és kirendelt pristálddal együtt végezte Domonkos kanonok, a pécsi káptalan kiküldötte, Cykó fiainak Papi és Hetes nevű bodrogvármegyei birtokán a határjárást, melyről a káptalan a királynak jelentést tett.² Néhány év múlva már törvényeink is foglalkoznak a királyi emberekkel, kiknek szereplése jogszolgáltatásunk fejlődésével egyre nagyobb fontosságot nyer. Így vették át a királyi emberek a pristáldok hivatásának legjelentősebb részét: a közhitelességű ténytanúsítást.

Mindezekből látható, hogy a közhitelesség jogfogalma tényleg érvényre jutott mindárt állami életünk első szakában; az a kezdetleges átalakulások homályából mindinkább kibontakozik, jogi életünk fejlődésével folyton tökélyesbedik s egyre szembetűnőbb alakban lép előtérbe, míg végre a XIII. század közepén már egészen tökéletes alakot ölt. S ezek után megállapíthatjuk, hogy a közhitelesség legelső tényezői a pristáldok voltak.

¹ A gr. Zichy család oklevéltára I. 28. 29. 53.

² Anjoukori okmtr. III. 481.

2. A jegyzőség első nyomai hazánkban.

Míg a pristáldok az előszóbeli jogi ügyletek kötésénél mint ténytanúsító közegek szerepelnek, addig a közhitelességnek egy másik tényezője tűnik fel a XI. század elején, mely állami életünkben az írásbeliségnek első képviselője. A szent István által szerzett alkotmányával egyidejűleg, illetőleg annak kebelében felépnek Magyarországon a királyi jegyzők.

Kik voltak a királyi jegyzők? Mire terjedt ki működésük köre? Megtudjuk ezeket alább azon oklevelekből, melyeket első királyi jegyzőink irtak.

A királyi jegyzők a szent István által alapított királyi kancelláriában jelennek meg alkotmányos életünk első korszakában. Jól tudjuk, hogy szent István király állami intézményeink megalkotásában a nyugati országokat vette mintául. Ő hazafi-kézzel oltotta be nemzetünkbe a nyugat kulturáját, országunkban az európai művelődés vívmányait meghonosította. Ámde miként egyéb intézményeink szervezésében szemléljük, a kancellária megalkotásában is látjuk, hogy István király nem utánozta szolgai hűséggel a nyugati államokat. Szent István — mint Fejérpataky helyesen veszi észre, — a királyi kancellária mintáját Németországból vette át. Volt a kancelláriában archicapellanus vagy archicancellarius, cancellarius és voltak capellanusok vagy notariusok, kik a cancellarius helyett jegyezték nevöket az oklevelek alá. Szent István nem vette át a kancellária egész szervezetét; csak utánozta azt, inkább a névben, mint a szervezetben.¹ Míg ugyanis a nyugati államok kancelláriáinak személyzete állandó volt; a kan-

¹ Fejérpataky L. A kir. kancellária az Árpádok korában.

cellárok és jegyzők mint állami tisztviselők működtek, addig nálunk a király esetiöl-esetre egy éppen jelenlevő papjára bízta az oklevél szerkesztését. Első királyaink udvarában nem volt szervezve oly hivatal, melynek kötelessége kizárólag az oklevelek kiállítása lett volna. A király megbizta egy-egy hivat, kivétel nélkül papokat, hogy parancsát végrehajtsák; ezek megírják az oklevelet, de azért őket még semmiféle állandó cím nem illeti meg; a királyi káplánoknak nem volt kizárólagos kötelessége az oklevél-szerkesztés; a melyik közülök kéznél, vagy alkalmas volt, arra bízta a király az oklevél-írást. Ez tehát tisztán bizalom dolga volt; bizalmi állás volt ez, mint eleinte minden udvari méltóság; az utód nem vette át elődjének környezetét, maga alkotta meg azt magának. Imre királyig nincs rá példa s azután is elvélve, hogy egy király elődje kancelláriáját megtartotta volna; a király magánhivatalnok volt az s az egésznek szervezetébe csak az Árpádok korának legvégső éveiben kezd az ország beleszólni.¹ A királyi kancellária még az István király által alkotott szervezetében sem maradt meg sokáig. Pár évtized múlva már az alkancellár is előtűnik. A tihanyi apátság alapító oklevelének írója 1055-ben Miklós főpap, ki ez alkalommal jegyzőként szerepelt a királyi udvarban. Vagyis a király oklevelet akart íratni; udvarában éppen jelen volt Miklós főpap, ezt felszólítja a király, a főpap megírja az oklevelet, de annak záradékán megjegyzi, hogy ő ez alkalommal a királyi jegyző helyetteseként működik.² Ezentúl vegyesen olvassuk a királyi kancellár, káplán és jegyző címeket okleveleink záradékán. Így 1082-ben szent László jegyzője Barnabás.³ 1093-ban az oklevél írója Timót, ki

¹ Fejérfataky i. m. 21.

² U. ott. 16.

³ Cod. Dipl. VI. 2. 350.

magát szent László utolsó káplánjának nevezi.¹ 1131-ben II. Béla ítéletlevelén Gotselin jegyző nevét olvassuk.² 1137. évi megerősítő levelér János jegyzőt.³ Ugyanőt 1138-ban.⁴ 1158-ban Géza király jegyzője Barnabás, más-kép udvari kancellár.⁵ 1161-ben II. István irnoka: Beccen mester.⁶ 1162-ben III. István jegyzője Bricen.⁷ 1175-ben III. Béla jegyzője Adorján.⁸

Fölöttébb fontos tárgyra vonatkozólag, hogy a királyi jegyzők magánosok megbízásából is szerkesztenek közhitelességű okiratokat. Így 1146-ban Barnabás királyi jegyző szerkeszti Forco Magya országban letelepedett jövevény ügyiratát⁹ 1152-ben ugyanő jegyezte Margit nevű nő végrendeletét.¹⁰

Mindezen idézetekből látható, hogy a magyar királyság két első századában a királyi jegyzők fejedelmeink udvarában tartózkodó egyházi férfiak voltak, kik alkalomadtával okleveleket szerkesztettek felsőbb meghagyásra, de oklevélírás céljából nem voltak hivatalba osztva. Ezen királyi jegyzők magánosok kérésére is írásba foglalták az ügyleteket. Lényeges változást III. Béla idejében észlelünk, midőn a király az udvari kancelláriát teljesen újjá szervezte. Ekkor a királyi kancellária magas állami hivatal lett, melybe a királyi kegy sugarai a legelőkelőbb egyházi férfiakat édesgették. A mint e hivatal rendszeressé válik, a királyi oklevelek is egyöntetű alakot öltenek és meg-

¹ Cod. Dipl. VI. 482.

² Árp. Új Okmtr. I. 51. Ugyanakkor János. — Cod. Dipl. II. 85.

³ U. ott. I. 54.

⁴ Cod. Dipl. II. 113.

⁵ U. ott. II. 153. 155.

⁶ Árp. Új Okmtr. XI. 38.

⁷ Cod. Dipl. II. 164.

⁸ U. ott. 189.

⁹ Fejérfataky i. m. 18.

¹⁰ Árp. Új Okmtr. I. 58.

szűnik az előbbi szabálytalanság. Ezentúl a királyi udvar jegyzőit állandóan kancellároknak nevezik.¹ A királyi kancellári állást csakhamar kiváló férfiak foglalták el. A XIII. század első tizedében majd mindig prépostok a kancellárok.² 1217-ben Ugrin mester a kancellár.³ 1219-ben mint kinevezett kalocsai érsek, egyúttal kancellár.⁴ Utána az egri prépost veszi át a méltóságot.⁵ 1233-ban ismét Ugrin a kancellár.⁶ Nem kísérem tovább az udvari kancellária fejlődését, mivel annak tagjai már nem jegyzők; a kancellária oly magas állami hivatal, mely befolyást gyakorol az országos ügyek intézésére. Csak annak eredetére akartam rámutatni; a jegyzőségből fakadt, s úgy fejlődött tovább bizonyos sajátos alakban, mely azt egyéb országok jegyzőségétől megkülönböztette. Röviden megemlítem, hogy a királyi jegyzőkön kívül a főurak mellett is találunk e korban íródeákokat. Így 1176-ban Miklós erdélyi vajda mellett protonotárius működött.⁷

Míg hazánkban a jegyzőség csíráit a két első századon által csak alig-alig észleljük, a déli szomszédos és részben időközben ide csatolt szláv tartományokban nagyobb lendületet látunk. Különösen Dalmáciában meglátszik az olasz hatás. Ott a jegyzőség a XII. század végén már figyelemre méltó fejlődésben volt. Hogy csak néhány példával illusztráljam az említett tartományok jegyzőségét: felhozok néhány dézetet. Krezimir horvát király 1067. évi okleveleit szent Bertalan apátja írja.⁸ 1069-ben

¹ Árp. Új Okmtr. I. 63.

² U. ott. XI. 132.

³ U. ott. 152.

⁴ U. ott. 156.

⁵ U. ott. 163.

⁶ U. ott. 260.

⁷ U. ott. I. 73.

⁸ Cod. Dipl. I. 402.

Lörinc spalatói érsek adományleveleit Tivadar pap, az egyházmegye kancellárja szerkeszti.¹ Krezimir horvát király 1071. évi megerősítő levele végén János szerpap, királyi jegyző nevét olvassuk.² 1072-ben Spalato, Trau, Jadra és Tenger-Fehérvár dalmáciai városok fogadást tesznek a velencei dózsénak, hogy a normanokat és más idegeneket nem fogják Dalmáciába vezetni. Az okiratot a városok hatóságainak felszólítására Péter szerpap, a velencei dózsé káplánja (jegyzője) fogalmazta.³ Ezen utóbbi oklevelet azért idézem, hogy az olasz hatást feltüntessem. Egyéb iránt a XI. század végén a dalmát részekben már majdnem úgy ki volt fejlődve a jegyzőség, mint Olaszországban; a szentszékeknél hites jegyzők működtek, a jegyzőknek primiceriusaik voltak; a községeknek is voltak jegyzőik, kik a szerződéseket és bírói ítéletek jegyzőkönyveit írták. Így Zvoimir 1078-ban a spalatói egyháznak több rendbeli javadalmat ajándékoz; a levél alá van jegyezve Gellért érseki jegyző, Lucanus spalatói primicerius és Anconai János spalatói községi jegyző.⁴ Ugyanazon évben Dobrián apát végrendeletét Tivadar pap szerkesztette Spalatóban.⁵ Ha a következő század elején készült okiratokat összevetjük az előző századbeliakkal, szembeötlő a haladás; a jegyzői iratok szabatos formába vannak öntve és sokban hasonlítanak Perugiai Rajner Ars Notarialisában a XIII. század elején közölt instrumentumokhoz. Így 1111-ben Lörinc — ki magát második őrknak nevezi, — egy adománylevelet szerkesztett Brazzában, melynek bekezdésén felemlíti az Isten nevét, az irat keltének idejét, Kál-

¹ Cod. Dipl. VII. 1. 123.

² U. ott. VII. 1. 126.

³ Árp. Új Okmtr. XI. 18.

⁴ U. ott. XI. 25.

⁵ U. ott. XI. 26. Cod. Dipl. I. 461. 462.

mán magyar királyt, Kreszcencz spalatói érseket, István brazzai grófot s azután közli az adomány tárgyát, végül következik a hitelesítő záradék.¹ 1163-ban azon oklevelet, mely a Frangepán családnak Veglia szigetét illető birtokjogát tanúsítja, Domonkos szerpap és jegyző írta, Jakab plebános és jegyző mint tanu aláírta.² 1187-ben a dalmát püspökök megerősítő levelét Száva jegyző szerkesztette.³ 1198-ban a Frangepán család és Veglia lakosai közt kötött egyezés levelét András plebános, jegyző írta;⁴ 1199-ben Ragusa és a Kacsics család egyességét pédig Márton szerpap, jegyző.⁵

Ha az idézett adatokat fontolgatjuk, úgy találjuk, hogy a dalmát részeken a XI. és XII. században már meglehetősen fejlett jegyzőség volt; egyúttal az is kétségtelenül áll előttünk, hogy ezen fejlődő rendszer hatással volt a magyarországi viszonyokra. Ezen hatás ugyan nem volt közvetlen; mivel a jegyzőségnek azon neme, mely olasz mintára a dalmát részeken kifejlődött, nálunk sokkal később kezdett meghonosodni; közvetve mégis befolyással volt a mienkre, mivel az ottani okirat-szerkesztés, melyet itt is, ott is egyházi férfiak végeztek, mintául szolgált emennek. Nálunk az okiratokat a hiteles helyeken szerkesztették és átirták, a különbözet inkább az intézmény személyeiben, mint az iratszerkesztésben van. Talán fölösleges is hangsúlyoznom, hogy az előbb említett jegyzöket nem lehet a magyarországiak patriárkáinak vagy öseinek nevezni. Csupán a közokirat szerkesztés csirái, első nyomai gyanánt tartjuk azok iratait. Nálunk különben is szó

¹ Árp. Új Okmtr. I. 46.

² U. ott. XI. 1163.

³ Cod. Dipl. II. 241.

⁴ Árp. Új Okmtr. XI. 68.

⁵ U. ott. 71.

sem lehet a jegyzőség egyöntetű fejlődéséről; oly fokoza-
tosan tökélyesbülő jegyzőség, a milyent Olaszországban
láttunk, Magyarországon soha nem létezett. Réges-régen
voltak pristáldjaink, udvari jegyzői voltak Árpád-házi kirá-
lyainknak, közokiratokat szerkesztenek a hiteles helyek
jegyzői, a vármegyei jegyzők, császári közjegyzők: de
mindez nincs egymással sem szerves, sem rokonni össze-
függésben. Egyik a másiktól teljesen függetlenül fejlődött;
csupán némi hatást észlelünk, melyet egyik a másikra
gyakorolt az iratszerkesztéssel.

A királyi jegyzőség fonalán röviden foglalkoznunk kell
még Béla király névtelen jegyzőjével, a magyar királyi
jegyzők misztikus alakjával, ki «A magyarok viselt dol-
gairól» írt krónikájával örökké nevezetes képviselője
marad a krónikaírásnak. A Névtelen idézett munkája nem-
zeti történetírásunk egyik kincse, mely bár homály fátyo-
lába takarva, azon nagy idők emlékeit őrzi, midőn a hon-
foglaló Árpád népe e szép hazának földét hatalmába vette.
Alig kivehető relífkép az, melynek igazi jelentését ügyyel-
bajjal birjuk kibetűzni. Csak azt tudjuk, hogy e rejtvényes
szövegbe van foglalva a honfoglalás áldott emléke. Mi
igaz a részletekből? Ki tudná azt? Apáról-fiura szállott a
nemzeti szent rege: egyik adott hozzá, másik elvett
belőle; míg végre egy íródeák akadt, ki összegyűjtötte a
jó öregek szép regéit s azok alapján megírta a magyarok
viselt dolgait, helyesebben: a honfoglalás mondáját.¹ Egy
bübájos mese az, mely a magyar ember képzeletét szép
álomba ringatja, messze vissza csalogatja, fel a Kárpátok
bérceire, honnét levonultak Árpád száguldó csapatai. Szinte
sajnálja az ember, midőn a kritika rideg szavára fel-

¹ Ezen állításunkat nem cáfolja meg a Névtelen bevezetésének ellen-
kező kijelentése sem.

ocsúdva, ez álomszerű látomásról azt kell mondania talán nem is így történt e szép rege! A történetíró a Névtelen elbeszélésének csak a lényegét ismeri valónak, a részleteknek nagy részben nem ad hitelt.

S ki volt a Névtelen, ki a magyarok viselt dolgairól szóló krónikát írta?

E könyvecskének immár egész irodalma keletkezett a sok vitatkozás folytán. Tudósaink átkutatták a magyar királyság első századainak összes írott emlékeit, összehasonlításokat tettek a külföldi egykorú feljegyzésekkel, megvizsgálták annak irányát. A sok vitatkozás dacára sem bírták felfedni a Névtelenről a titokzatosság fátyolát.¹ Csak a legújabb korban sikerült Sebestyén Gyula drnak jeles pályamunkájában kétségtelen adatokkal kideríteni, hogy «A magyarok viselt dolgairól» írt krónika szerzője Adorján nevű pap, ki III. Béla király jegyzője, majd Magyarország kancellárja, utóbb erdélyi püspök volt. Ő volt a legutolsó a régi királyi jegyzők között.²

¹ A Névtelenre vonatkozó figyelemre méltóbb tanulmányok és fejtegetések ezek: Katonáé: *Hist. Crit. Prim. Hung. Duc.* 8. Fejér György: *Tud. Gyűjt.* 1828. VI. 92. Réső S.: *u. ott.* 1832. IX. 49. Bél M.: *Schwandtner Script. Rer. Hung.* I. 8. Cornidesé: *Vindyciae Anonymi.* 136. Bartal: *Béla kir. halhatatlan jegyzője.* 1861. Podhracky J.: *Béla kir. névtelen jegyz.* 1861. Toldy F.: *A magyar költészet tört.* I. 54. Szabó K.: *Béla kir. névtelen jegyz.* 1860. Vass J.: *Béla kir. névtelen jegyz. kora* 1865. Foltiny J.: *Századok.* 1871. évf. 547. Marcali H.: *Egy. Phil. Közl.* 1877. évf. okt. f. *Századok.* 1879. évf. 170. Fejérpataky L.: *Figyelő.* 1876. évf. *Századok.* 1879. évf. 250. Horányi: *Nova Mem. Hung.* I. 97. Mátyás Flórián: *Akad. értesítő.* I. 1867. 10. IV. 1870. 263. V. 1871. 202. *Egy névtelen: Tud. Gyűjt.* 1828. VI. 83. F. M. dr.: *Minerva.* 1831. 432. Bartal Gy.: *Új M. Muzeum.* 1858. évf. Kochelmann J.: *Új M. Muzeum.* 1859. I. 294. Szabó K.: *Budapesti Szemle.* XI. évf. 185. Pulszky Ferenc: *Életrépek.* 1845. II. Nagy G.: *Hasznos mulatságok.* 1836. II. Toldy Ferenc: *Reform.* 1870. 151. — Írtak e tárgyról külföldi írók is, mint Thierry, Cassel, Rösler.

² A pályamunka címe: «Ki volt Anonymus?»

3. Hiteles helyek.

A hiteles helyek intézménye Magyarországon egykorú az írásos jogügyletekkel s nyomban követte a királyok írásba foglalt adományait. A magyar királyság első századaiban a káptalanok és konventek voltak a tudomány és művelődés kizárólagos csarnokai, melyekből a kultura áldásai kiáradtak e hon népeire. A káptalani és kolostori iskolákban tanulta az ifjúság a tudományokat, ott adták elő a triviumot és kvadriviumot; ott tanították a római jogot, melyben az ars notarialisnak első alapjai foglaltattak. A római jogot hazánkban nem a törvényhozás vezette be, hanem úgy érkezett ide, mint a tudományok más ága és mint a művészet. A nemzet színe-java nyújtja neki jobbját és pedig legelső sorban a papság. A kánonjogi fordítások a justinianusi jogból sokat vettek át, s a frank törvények sok kánonjogi szabályt fogadtak be; első királyaink törvényei a kánonok és kapitulárek behatása alatt készültek. A latin kereszténység terjedése mindenütt egyengette a talajt a civiljog számára. A XII. században, melynek élén nálunk Könyves Kálmán áll, behatóan s közvetlenül kezdtek foglalkozni Justinianus törvénykönyveivel. Mikor a bolognai egyetem szenvedélyes látogatása a római jognak mindenütt híveket szerzett, hazánk sem zárkózott el az áramlat elől. A veszprémi iskola III. Béla alatt tetemesen megnövekedett, hol a római jog, hazai szokásjog, tisztírt irány, ars notarialis vagyis jegyzői okírat-szerkesztés és az egyházi jog tanításával foglalkoztak a káptalan tagjai.¹ Minthogy nálunk a jegyzőséget a kolostori iskolákban tanították, annak nemcsak első tanítói, hanem

¹ Vécsey T. i. m. 150. l.

együttal a gyakorlati életben is érvényesítői voltak a kolostorok. A nép jogi ügyleteinek megíratása céljából a szerzetesekhez fordult, kik az írás mesterségét üzték, könyveket olvastak s régi iratokat másoltak. Épp úgy a káptalanok is, melyek kebelében egy kanonok állandóan tanítással foglalkozott. Lassacskán szokásba jön a végrendeletek, ajándékozások és adásvevési szerződések írásba foglalása, mire a felek nem is kérhettek fel másokat, mint az írástudókat: a szerzeteseket vagy káptalanbelieket.¹ Majd a királyi adományleveleket is hozzájuk vitték másolás végett. A mester átírta azokat, kiadta a hiteles másolatokat s az eredeti okleveleket elhelyezték megőrzés céljából a káptalan vagy apátság levéltárában. «A vallás tekintete — írja Jerney — a papi méltóság és hitel könnyen eszközölle, hogy a nemzetségi tagok osztályaiban a vételek, adások és végrendelkezések esetében a kanonokok vagy szerzetesek tennének tanúbizonyságot; azoknak pecsétes irományaik szereznének megerősítő s örökítő szentséget. Örömet templomokba és monostorokba vitte a gyakran harcoló birtokos magyar jogait őrző irományi kincsét, hogy ott azokat hadviselés vagy belviszályok idején épségben tartsák s előforduló peres esetekben vagy más szükség idején pecsét alatt hiteles másolatokban ismét kiadják.»² Annyi bizonyos, hogy a káptalanok és konventek kiadványainak nem tételes törvényeink szereztek először hitelességet, hanem a szokásjog. Mert mielőtt a hiteles helyek kiadványait a törvényhozás szabályozta volna, már tényleg működni látjuk azokat. Pecsét alatt másolatokat adnak ki, a bíróságok meghívják őket határjárásokra; a káptalan

¹ Acha veszprémi jobbágys 1114 körül (II. István korában) végrendelettel készített. Az okiratot Ananiás győri kanonok szerkesztette több tanú és Lithoych kir. bíró jelenlétében. — Árp. Uj. Okmtr. I. 48.

² Magy. Tört. Tár. II. 25.

kiállítja a jegyzőkönyvet s hivatkozik az okirat hitelességére. Mindez akkor történik, midőn a magyar törvényhozás még egyetlen betűvel sem intézkedik a hiteles helyek ügyében. Azt se higgye senki, hogy ezen jogügyletek iratai csupán helyi értékkel bírtak. A hiteles helyek megbízottait az első tételes törvény létrejötte előtt már meghívták az ország legelőkelőbb birái határjárásokra és ezekről való tanúsítványok kiállítására. Így Miklós erdélyi vajda 1176-ban meghívja az erdélyi káptalant Miköd István bánnak szentmiklósi birtokán való határjárásra. A vajdának volt főjegyzője s mindannak dacára felszólítja a káptalant hiteles személy kiküldésére. A káptalan László papot küldte ki mint hiteles személyt s annak jelentése alapján állította ki a határjárásról szóló jegyzőkönyvet hiteles pecséttel ellátva.¹ Való igaz tehát, hogy a káptalanok közhitelességű okiratokat állítottak ki, mielőtt a tételes törvények ez iránt intézkedtek volna. Kezdetben [mindenesetre helyi értékkel bírtak ama másolatok, melyeket a felek kérésére kiállítottak; de midőn a királyi bírák szólították fel őket erre, akkor már közhitelűek voltak irataik. Némelyek azt hiszik, hogy a közhitelesség alapja Kálmán királynak 1110. évi törvényében van, mely elrendeli a pecsét használatát a közéletben.² Ezen törvény maga után vontat volna a hiteles helyek közbeléptét adásvevési szerződések s egyéb jogi ügyletek kötése alkalmával. Van némi alapja ezen véleménynek. Ugyanis tagadhatatlan, hogy ezen törvény életbelépte után látjuk előtűnedezni a konventek kiadványait, habár azokról még törvényes intézkedéseket nem találunk. Mikor a hiteles helyekre vonatkozó első törvény

¹ Árp. Új Okmtr. I. 73. Magy. Tört. Tár. II. 24.

² Kálmán király törvénye így szól: Si clericus causam habet cum laico, per iudicis sigillum laicus cogatur. Si vero laicus habet causam cum clerico, per sigillum episcopi vel archiepiscopi clericus cogatur. — Decr. I. c. 6.

életbe lépett, akkor már számtalan másolat, jegyzőkönyv és szerződés forgott országszerte közkézen, melyeket mindenütt hiteleseknek ismertek el. A közhitelesség jellegét megadta azoknak a királyi bírák megbízása. Nem is a hiteles helyek életbeléptetése iránt intézkednek legrégibb törvényeink, hanem a már meglévő gyakorlatot szabályozzák, szigorítják. Így léptek nálunk életbe a hiteles helyek, ezen fontos jogi intézmény, mely jogszolgáltatásunkban a legújabb időkig nagy szerepet játszott s melyet épp ez okból a magyar törvényhozás évszázadokon át gondozott.

Első tételes törvényünk, mely a káptalanok és konventek bizonyáglevelével foglalkozik, 1231-ről való. Midőn II. Endre kormányzata alatt a pártoskodás és visszavonás folytán országunk sárgalmas helyzete napról-napra fokozódott s az igazságszolgáltatásban a visszaélések szaporodtak; midőn az 1222. évi törvény sem használt, mely elrendeli a törvénybe idézés útján való bíraskodást,¹ a törvényt a lelkiismeretlen emberek hamis idézésekkel játszották ki: ezen visszaélések orvoslására hozta II. Endre 1231. évi törvényét, mely szerint a törvénybe idézések csakis a megyés püspökök vagy káptalanok tanúsítványai mellett eszközölhetők. A kisebb peres ügyekben elegendők a szomszédos konventek vagy kolostorok hiteles iratai is.² Ezen túl már nem szokásszerű, hanem törvényes gyakorlatban voltak a hiteles helyek okiratai, melyeket a törvénybe idézéseknel használni kellett. Későbbi időkben a hiteles helyek hatásköre mindinkább kiterjedt. A jogoknak ezen kiterjesztését részint a gyakorlat eszközölte, mely mindig sürűbben vette igénybe közbelépésüket, részint a törvényhozás, mely a gyakorlatot szabályozta.

A hiteles helyek fejlődésének újabb lendületet adott

¹ Decreta et constit. regum Hung. Tyrnaviae 1734. II. 39.

² Kovachich J. N. i. m. I. 7.

a székesfehérvári országgyűlés III. Endre uralkodása alatt. A jólelkű király az ország rendeinek hangos sürgetésére 1291-ben országgyűlést hívott össze, mely úgy a nemesek, mint a pórok jogainak biztosítása céljából fontos törvényeket hozott. Ezen országgyűlés törvényeinek V. cikkelye a hiteles helyekre vonatkozik s ekkép intézkedik: Senki sem idézhető az ispán vagy alispán elé a káptalan vagy konvent bizonyságlevele nélkül. Sem az ispán ne hozzon ítéletet négy megnevezett tanú jelenléte nélkül.¹ Midőn pedig a főurak túlkapásai folytán a jogviszonyok ismét megrendültek az országban, ugyancsak III. Endre 1298-ben ismét országgyűlést tartott, mely a hiteles helyekre vonatkozólag (LXXI. t.-c.) ekkép intézkedik: Ha a káptalan- vagy konventbelieket a király vagy nádor, vagy a kir. kuria bírása, vagy más rendes bíróság határjárás, foglalás, birtokbecslés, birtokba iktatás vagy hasonló bíraskodási ügyekben kiküldi, midőn a kiküldöttek saját lovaikon járnak hivatalos ügyben, 24 dénár napidíjat kapnak, ha pedig a felek adják a fuvart, a kiküldöttek díja 12 dénár.² Ugyanazon törvény LXXVII. cikkelye szerint az idézett eljárásokról kiállított hiteles levelek díja 100 dénár. A birtokfoglalási jegyzőkönyvekért 12 dénár fizetendő, mint azelőtt.³

¹ Nullus sine testimonio capitulorum vel conventuum ad praesentiam-curialium comitum, vel vice-comitum citari possit. Nec comes iudicium recipere, vel iudicare praesumat absque quatuor nobilibus nominatim. — U. ott. I. 17.

² Si homines capitulorum, vel conventuum ad reambulandum, recapti, vandum, vel alios judiciales processus exercendos juxta regium mandatum aut judiciariam commissionem palatini, vel iudicis curiae regiae, seu alterius cujusdam iudicis ordinarii transmissi fuerint, tunc homines, vel testimonium ipsius capitali, vel conventus, in propriis equis laborantes, et transeuntes, a die egressionis usque diem reversionis et adventus ipsorum ad propria, qualibet die 24 denar; si autem ipsius hominis, seu testimonia in equis conductorum, transierint, tunc ab eisdem conductoribus qualibet die 12 denarios valeant extorquere. — U. ott. 51.

³ Pro emanatione litterarum super praemissis processibus edendarum non plures, nisi 100 simul cum notario eorum exigere possint. Exceptis

Szükségesnek tartom itt még röviden ismertetni a hiteles helyek szervezetét. Legrégibb okleveleinken, melyeket a hiteles helyek állítottak ki, nem olvassuk az illető káptalanbeli állását. Így Acha veszprémi jobbágyság 1114 körül kelt végrendeletének záradékán csak annyi van feljegyezve, hogy azt Ananiás győri kanonok írta.¹ Vajjon a kanonok olvasó, éneklő, dékány stb. volt-e, ezt az oklevélből nem tudjuk meg. Még az erdélyi káptalan 1176. évi határjárásáról kiállított levelén sem olvassuk a jegyző kilétét.² Ha azonban a későbbi hiteles leveleket olvassuk, azokon mindenütt az olvasó kanonokok neveit látjuk s csak kivételképpen szerkesztette más káptalanbeli az ily okiratokat. Ez okból méltán következtethetjük, hogy a hiteles helyek kiadványait mindjárt kezdetben az olvasó kanonokok írták; mivel e tisztség ősrégi időtől fogva mindenkor összefüggött a káptalan szervezetével s minthogy az lényegében semmiféle változást nem szenvedett, azt kell tartanunk, hogy a mint a XIII. században szokásban volt, úgy volt régebben is. Valamint országos törvényeink a szokásjogot szentesítették, úgy a káptalani szabályzatok is a fennálló gyakorlatot jóváhagyták. De mielőtt ily szabályzatokat találnánk, jóval előbb olvassuk a hiteles levelek záradékán az olvasó kanonokok aláírását s ez annyira állandó, hogy fönnebbi föltevésünket egészben megerősíti. Azt kell tehát tartanunk, hogy az okiratokat kezdettől fogva mindig az olvasó kanonok írta. A XIII. század elején már feljegyzik az okiratok záradékára: ezen okiratot N. olvasó kanonok szerkesztette.³

litteris recaptivationis, et aliis, de quibus etiam, sicut usque nunc 12 denarii sunt exacti, sic in futurum debebunt extorqueri. U. ott. 52.

¹ Árp. Új Okmtr. I. 48.

² U. ott. 73.

³ Kétségtelen bizonyítékot szolgáltatnak erre okleveleink. Pl. Cod. Dipl. III. 1. 361. U. ott. III. 2. 94. U. ott. III. 2. 491. U. ott. IV. 1. 76. U. ott. IV.

Mindezek valóságát teljes világosságba helyezi a váradi káptalan szabályzata, melyből megtudjuk, hogy az olvasó kanonok kötelessége volt mindazon leveleket, melyek szerkesztésére őt a káptalan felszólította, megírni. A jegyzői tiszt az olvasó kanonokot hivatal szerint megilleti, de csak úgy, ha ő erre alkalmas és ha őt kanonok-társai erre alkalmasnak tartják. Ha erre esetleg a lektor képtelen volna, a kanonokok tetszés szerint más alkalmas embert választanak a káptalan kebeléből.¹ Az idézett szabályzat ezen szokást régi időből eredettnek mondja. Magyarországon — így szól a szabályzat VII. fejezete — a bírói eljárások a világi törvénykezésnél a káptalanok törvényes bizonyosságának közbejöttével szoktak végbemenni; azért úgy saját érdekünkben, mint a dicséretes hazai szokás szerint hozzánk folyamodók jóvoltáért elhatároztuk, hogy vagy mindkét, vagy legalább egyik pecsétünket hat kanonok őrizze s azzal pecsételjék valamennyi pecsétör jelenlétében a felek leveleit a sekrestyében;² a bélyegzés megtörténte után a pecsétet azonnal a ládába zárják és saját pecsétjükkel mind a hatan lebélyegezzék. A kiváltságokról szóló levelek kiállításánál, vagy egyéb nagy fontosságú ügyek elintézésénél az összes káptalanbeliek jelenléte szükséges.³ A káptalani jegyző a nyílt és zárt levelek díjának két harmadát, a kiváltság-levelek díjának pedig egy harmadát kapta. A többi megoszlott a káptalanbeliek közt.⁴

1. 167. U. ott. IV. 1. 170. U. ott. IV. 1. 308. U. ott. IV. 2. 25. U. ott. IV. 2. 117. U. ott. IV. 2. 170. U. ott. IV. 3. 309. U. ott. IV. 3. 477. Árp. Új Okmtr. IV. 31. U. ott. 49. Cod. Dipl. VII. 5. 569. IV. 2. 364. IV. 2. 442. IV. 2. 443. IV. 2. 521.

¹ Bunyitay V. A váradi káptalan legrégibb statutumai. 93. l.

² A fontosabb kiadványokra nagy pecsétet tettek; a csekélyebb fontoságúakra a káptalan kis pecsétjét. Magy. Tört. Tár. II. 12.

³ U. ott. 25. 26.

⁴ Egy későbbi szabályzat szerint a szabadsalom-levelektől is $\frac{1}{3}$ részt kap, mint a nyílt és zárt levelektől. — U. ott.

De ezt csak azon esetben kapta a lektor, ha a jegyzői tisztet személyesen végezte; ellenkező esetben, ha t. i. más volt a jegyző, az említett díj-részletet az kapta. Ugyanezen szabályzat szerint a káptalani jegyzőnek ezen tisztére hivatalba lépése alkalmával az egész káptalan jelenlétében esküt kellett tennie, hogy az okiratokat hűen és törvényszerűen, hamisítás nélkül fogja szerkeszteni, semmit hozzá nem adván, vagy ki nem hagyván, mi a felek egyikének vagy másikának esetleg kárára lehetne; a reá bízott titkokat senkinek sem fogja elárulni; a leveleket addig nem adja ki, míg a felek a káptalant illető díjat le nem fizették.¹ Mellesleg megjegyzem, hogy a káptalani jegyzők mellett aljegyzők is működtek.²

Ezen gyakorlat, hogy az okiratot olvasó kanonok szerkesztette, összefüggésben látszik lenni egy másikkal, hogy t. i. ősrégi időktől fogva az olvasó kanonokok voltak a káptalani iskola igazgatói. Ők foglalkoztak különösen a tudományokkal, az okirat-szerkesztés is legjobban az ő hivataluk körébe vágott. Minderről meggyőz bennünket a váradi káptalannak idézett szabályzata, mely a káptalani iskola igazgatását az olvasó kanonok kötelességei közé sorozza;³ azért az oklevelek is skolasztikusnak nevezik a hites jegyzőt.⁴ A XV. század végén, midőn az oklevélírás már sokban tökélyesbült, a hiteles helyek szakképzett hites jegyzőket kezdtek alkalmazni, kik az okirat-szerkesztést egyetemen tanulták. Ezek a káptalanok fizetéses tisztviselői voltak s szakértelem tekintetében egyenlő rangúak

¹ M. Tört. Tár. 26. --- Mint az idézetekből látható, valamint a váradi káptalannál rendszerint az olvasó-kanonok volt a hites jegyző, épp így volt ez a többiekénél is.

² Anjouk. Okmtr. IV. 283. Andreas subnotarius capituli posoniensis.

³ U. ott. 90.

⁴ Cod. Dipl. III. 1. 429.

voltak a közjegyzőkkel.¹ Az is figyelemre méltó tény, hogy csekélyebb fontosságú okiratok szerkesztésénél is több kanonok jelenléte volt szükséges, kiknek nevét a jegyző az oklevél aljára szokta írni;² a nagyobb fontosságú leveleket rendes káptalani ülésben tárgyalták s úgy adták ki pecsét alatt.³ A kiadott levelekről a jegyzők rendes protokollumot vezettek, melyben a kiadványok sommáját feljegyezték.⁴ Minthogy a kiadványok meghatározott minta szerint voltak írva, csak a neveket, az ügyet és a keltezést kellett a jegyzőkönyvbe írni, az iratok többi része nem változott. Végül megjegyzendő, hogy az eredeti okleveleket a káptalanok levéltárában őrizték s ha a feleknek szükségök volt másolatra, azt az eredeti után készítették. Idővel a káptalani levéltárak iratai ily úton tetemesen megszaporodtak. Ha a háborúk el nem emésztették volna

¹ László budai prépost 1485-ben levelet ír Schomberg György pozsonyi prépostnak, melyben panaszolja, hogy káptalanának nincs szakértő jegyzője; hanem az olvasó kanonok, esetleg más kanonokok is kénytelenek kiadványokat készíteni. Épp ily bajban vannak a fejérvári, váci stb. káptalanok is (Magy. Tört. Tár. XII. 5.).

² Pl. a bácsi káptalan 1244. évi levelén: Andrea lectore, Vincentio cantore, Andrea archidiacono sirmiensi, Valentino custode, Antonio segediensi, Nicolao decano. — Árp. Új. Okmtr. XI. 336.

³ Cod. Dipl. VI. 2. 183.

⁴ Régi időkből leghíresebb protokollum a budai káptalané, mely 867 okirat regesztáját foglalja magában. Ezen protokollum jelenleg a pozsonyi káptalan levéltárában van 3. sz. alatt. A török hadak elől menekülő budai kanonokok vitték Pozsonyba. (Magy. Tört. Tár. XII. 5.) — A másik a pannonthalmi regisztrum. Három pergamenlapból áll, melyeken 2—2 sorban rövid, néhány soros jelzéssel fel vannak sorolva azon oklevelek, melyek a hiteles hely konzervatóriumában elhelyezve voltak. Gót betűkkel, piros iniciálékkal van írva. A regisztrumot 1332—1333-ban írta össze a hiteles hely jegyzője. Két részből áll: egyik a királyok leveleit, másik a pápák, pápai követek, nádorok, országbírák, káptalanok és konventek közhitelességű leveleit foglalja magában. — Van a pannonthalmi hiteles helynek egy másik protokolluma is: a vörös könyv (liber ruber). Ez a XIII. századból származik. Egy vaskos ivrétű kötetben találjuk itt a levéltár legfontosabb okiratait egész terjedelmükben szóról-szóra lemásolva. Mindkét protokollumot a pannonthalmi főapát-ság levéltárában őrzik.

azok nagy részét, mennyi kincs maradt volna ránk a mohácsi vészt előző időből!

A káptalanokhoz mindenben hasonló s velök egyenlő rangú hiteles helyek voltak a kolostorok (konventek). Hazánkban az első hithirdetők bencések voltak, kiknek kolostorai már az első századokban népszerűségnek örvendtek. A XIII. században a ciszterciek, premontreiek stb. (kikről alább tüzetesen szólunk) nevezetesebb kolostoraiban állítottak ki hiteles iratokat, melyek épp oly törvényes értékkel bírtak, mint a káptalanok kiadványai. A konventek, mint hiteles helyek tagjait a bíróságok épp úgy fel-szólították határjárásokra, s egyéb jogi ügyleteknél való részvételre, mint a kanonokokat. Legrégibb törvényeink is, melyek a hiteles helyek eljárását szabályozzák, a káptalanok mellett mindenkor a konventeket, mint amazokkal egyenlő rangú hiteles helyeket említik. Épp ez okból, a mit fönnebb a káptalanokról mondtunk, ugyanazt a konventekre is kell alkalmaznunk. A konventeknél rendszeren a perjel volt a hites jegyző, ki a kiadványokat szerkesztette.¹ Mellé volt rendelve a kolostor több tagja, kik az iratot a jegyzővel egyetemben hitelesítették s a pecsétet őrizték. Rendszeren a perjel, kamarás, ör- és éneklő szerzetes volt a hitelesítésekhez kirendelve, kik mellé még három szerzetes szegődött társul, mivel a hiteles okirat kiadásához 7—10 szerzetes jelenléte volt szükséges.² A per-

¹ 1268-ból a tihanyi apátság levele végén: Fr. Petro priore, vicesque gerente custodis, fr. Michaelle cellario, fr. Gerardo cantore monasterii nostri. Cod. Dipl. IV. 3. 484. — 1269-ből a fehérvári keresztesek konventje: Fr. Teselino priore, eodemque custode ecclesiae nostrae. Cod. Dipl. IV. 3. 548. — 1297-ből a szekszárdi konvent levele: Petro priore, Martino custode, et altero Martino cantore, ceterisque fratribus. Cod. Dipl. VI. 2. 112. — 1356-ban a kolozsmonostori konvent jegyzője (literatus notarius) Péter mester. Cod. Dipl. IX. 2, 547. — 1384-ben az ábrányi kolostor jegyzője Barnabás, ki a levelet írta. Cod. Dipl. X. 1. 197.

² A. 1492. Art. XLIX.

jel a kiadványokat a hiteles hely jegyzőkönyvébe vezette s az apátság vagy prépostság pecsétjével ellátta. Azon okiratokat, melyeket a felek a hiteles hely őrizetére bíz-
tak, a levéltárban helyezték el, s ha a felek kívánták, azokról hiteles másolatokat adtak ki. Ily módon gazdagod-
tak a konventek levéltárai, melyek a káptalanokéhoz hasonlóan, nagy számú és hazai történelmünkre vonatko-
zólag kiváló becsű okiratokat őriznek.

Ez volt a hiteles helyek szervezete hazánkban a XIII. század kezdetén. Az Árpádház kihaltával egy kor-
szak záródik le hazánkban, mely bár a fejlődés első kor-
szaka volt s épp ez okból sok tekintetben homályos: mindazáltal nemcsak érdekes, hanem egyúttal fontos és tanulságos is. Alapvető volt e kor, mely irányt adott a későbbi fejleményeknek. Az érintetlen tiszta nemzeti szel-
lem lengette át jogszolgáltatásunkat s annak összes ágai-
ban ép rügyeket fakasztott, lombozatot növelt. A magyar jogszolgáltatásnak egyik gyümölcsöző lombja lett a hiteles helyek intézménye. A nemzet bizalma ruházta fel hiteles-
séggel a kultura első hordozóinak csarnokait. Megbízatásu-
kat a magyar nemzettől nyerték. Az Árpád-házi királyok mint a magyar magánjog letéteményesét istápolták a hite-
les helyek intézményét, mely védő pajzsuk alatt viruló erőre kapott.

A hiteles helyek századokon által őrizték a magyar családok írott emlékeit és azok ősrégi jogainak fentartá-
sára sok haszonnal közreműködtek. Őrizték a nemzet jobb-
jainak emlékét, kiknek neveit mindenkoron hálálkodva fogja emlegetni az utókor, valameddig magyar lakja e szép ország áldott földét. Árpádházi királyaink kihalta után egy ideig nem foglalkozik törvényhozásunk a hiteles helyekkel. Róbert Károly törvényeiben nem találunk ide vonatkozó intézkedéseket. Talán háttérbe szorultak azok a sok vil-

longás közepett. Nagy Lajos már ismételve foglalkozik a hiteles helyekkel; azontúl pedig egyre sűrűbben olvassuk törvénykönyvünkben a hiteles helyeket szabályozó szakaszokat. Nagy Lajos törvényeinek III. szakasza a kisebb konventeket eltiltja a hiteles levelek szerkesztésétől s pecsétjüket érvényteleneknek nyilvánítja.¹

A X. szakasz szerint nem-fizetés esetén a pervesztes fél javain a királyi ember s a káptalani kiküldött jelenlétében eszközendő a végrehajtás.² A XXI. szakasz szerint a káptalanok és konventek emberei, kiket a királyi felség bizonyoságképpen küld ki, csupán azok lehetnek, kik az illető egyházban méltóságot viselnek.³ Az ily hiteles személyek a szomszédos káptalanoktól küldendők ki.⁴

Zsigmond király, midőn számos botlásai és alkotmány-ellenes cselekedetei után jobb útra térve, az ország bajait és megromlott jogrendét orvosolni kezdte, első tekintete a hiteles helyekre esett. 1405. évi törvényében olvassuk először a hiteles helyek rendezését. A bírói letétbe helyezett pénzekről szól, melyek a hiteles helyen fizetendők le.⁵ Fontosabb ennél az 1435. évi törvény V. szakasza, mely a főispánok törvénytelen birtokfoglalásairól szól; a jogaikban sértett felek a káptalan vagy konvent által hitelesen leírt tényálladékokat feltüntető panasz-levéllal indítsák meg ellene a keresetet.⁶ A jelzett évi VIII. t.-c. a hiteles helyek kiküldötteiről intézkedik. Birtokbaiktatás, bírói

¹ A. 1351. Art. III.

² A. 1351. Art. X.

³ A. 1351. Art. XXI.

⁴ A. 1351. Art. XXII.

⁵ A. 1405. Art. IX.

⁶ Comes, si cujus bona occupaverit, quid fiat? Per ipsos iudices nobilium una cum nobilibus comprovincialibus comitatus ejusdem iudicium . . . impendatur . . . per litteras iudicis nobilium, seu capituli, vel conventus, seriem totius facti continentes, causa discutienda transportetur et hujusmodi causa sine dilatione terminetur. — A. 1435. Art. V.

vizsgálat, perbeidézés vagy bárminemű peres eljárás céljából, melyeknél a hiteles helyek megbízottjaira szükség van, a káptalanok és konventek ne fogyatékos értelmiségű embereket küldjenek ki; hanem a káptalanok mindig egy kanonokot, a konventek pedig konventuális szerzeteseket vagyis papokat és ne frátereket. Ezen hiteles személyek, valamint a királyi emberek, felesketendők.¹ Az 1435. évi törvény IX. szakasza szerint a birtokbaiktatásokhoz, határjárásokhoz és szemlékhez a szomszédok mindenkor meghivandók; visszaélések elhárítása céljából az illetők neveit a hiteles levelekben szintén fel kell sorolni.² Az 1435. évi X. t. c. a hiteles helyek díjszabását rendezi. Mindezek már régi időktől fogva szokásban voltak; azonban tételes törvény által nem voltak szabályozva. A szokásjogot szentesíti az idézett törvény.³

Albert király uralkodása bár rövid, de jogtörténeti szempontból nevezetes a budai országgyűlésről, mely úgy köz- mint magánjogi szempontból hasznos újításokat létesített. Két cikkelye intézkedik a hiteles helyekről: a XXIX., mely a jogtalanul elfoglalt jószágok visszaadását akkép rendeli el, hogy a főispán és a szolgabíró az ügyre

¹ Statuimus, quod ad faciendas statutiones, inquisitiones, evocationes, et alios quoscunque processus, cum hominibus et testimoniis capitularibus et conventualibus fieri solitis, quae communiter fidedignitates vocantur, de capitulis et conventibus personae, seu homines simplices non mittantur, sed de ipsis capitulis canonici, adminus autem personae, in beneficiis, vel officiis constitutae; de conventibus vero monachi conventuales, sacerdotes destinentur; qui quidem pro hujusmodi testimoniis capitularibus et conventualibus deputati, priusquam ad faciendas aliquas possessionarias statutiones, metam reambulationes, revisiones possessionum et communes inquisitiones transmittantur et procedunt, jurare teneantur et in eisdem factis fideliter et recte procedant, et veram relationem faciant. Homines autem regii, in praemissis procedentes, tempore reversionis eorum, ac fassionis, seu relationis eorum, ipsis capitulis et conventibus fiendis, similiter juramentum praestare teneantur. — A. 1435. Art. VIII.

² A. 1435. Art. IX.

³ A. 1455. Art. X.

vonatkozólag a káptalantól, esetleg a konventtől vegyen hiteles levelet s annak alapján állapítsa meg a tényt.¹ Ugyanazon országgyűlés XXXII. törvénycikkelye a díjszabást rendezi.²

Új lendületet jelez a hiteles helyek történetében a Hunyadiak kora.³ Az ország tekintélyének többszörös megalázása, a jogrend felbontása, mely az idegen származású királyok uralkodása alatt hazánkat sujtotta, felkeltette a nemzeti visszahatást. Jogi életünk megújhodása a Hunyadiak alatt jótékony hatással volt a hiteles helyek fejlődésére is. Az 1447-iki országgyűlés XXVIII. törvénycikkelye a díjszabást rendezi.⁴ A XXXIII. szakasz pedig a jogtalanul elvett birtokoknak hiteles levéllel való visszaszerzése iránt intézkedik.⁵ Mint minden téren, úgy a jogi életben is áldásos korszak volt Mátyás király uralkodása. A hagyomány, mely a jogok nagy örének emlékét még századok múlva is kegyelettel megőrizte, egy nemzeti rege hőségé tette legigazságosabb királyunkat, ki az ország jogszolgáltatását álruhába öltözve kísérte figyelemmel. Mátyás király uralkodása alatt jogszolgáltatásunk terén egészséges átalakulásokat észlelünk. A sok pártviszály után, melyeknek az ország csak imént színhelye volt, teljes jogrend látható

¹ *Comites et iudices nobilium cum testimonio capituli vel conventus illi comitatui deservire soliti . . . requirant veritatem.* — A. 1439. Art. 29.

² A. 1439. Art. XXXII.

³ Ulászló uralkodása idejéből két törvényünk van a hiteles helyekre vonatkozólag. Egyik az 1444-ik évi XXIII. t.-c., mely a hiteles helyi kiadványok díjszabását Zsigmond király idézett törvénye szerint megerősíti; másik az ugyanazon évi XXIX. t.-c., mely az előbbi kor fejtelensége idejében a hatalmaskodó főurak által kiállított szabadalomleveleket s ezek másolatait érvényteleneknek nyilvánítja.

⁴ Kovachich. *Sylloge decret.* I. 125. A. 1447. *regnicolarum constitutio* III.

⁵ *De litteris stationis resignatarum possessionum, vel castrorum, seu quorumcunque jurium possessionariorum, his disturbionum temporibus occupatorum, capitulum vel conventus non plus, quam unum florenum auri recipiat, vel valorem floreni.* — A. 1447. Art. XXXIII.

mindenütt. Könnyen elgondolható, hogy Mátyás nagyszabású jogi alkotásai közül a közhitelesség rendezése sem maradt ki. Az 1458-ik évi országgyűlés XXX. törvénycikkelye, mely a hiteles helyeknek a jogtalan birtokfoglalás tanúsítása ügyében való közbejöttét szabályozza, benyitóját képezi a reformoknak.¹ Ugyanazon országgyűlés XXXVIII. t.-c.-e a káptalanok és konventek kiadványainak díjszabását rendezi.² A hiteles helyen történt fizetések után a káptalan tized-, illetőleg kilencedrészt nem követelhet.³ A XL. törvénycikkely a hiteles személyek napidíjai iránt intézkedik.⁴ A XLI. törvénycikkely értelmében ezen díjszabást a Zsigmond király idejében dívott pénzérték szerint kell számítani, midőn egy forint egyenlő értékű volt száz dénárral.⁵ Mátyás király 1463-ban Tolnában tartott országgyűlést, melynek XXII. törvénycikkelye szerint a nemesek törvénybe idézései a káptalan vagy konvent hiteles levele útján történjenek, azon vármegyei törvényhatóság részéről, hol az illetőnek lakóhelye van.⁶ Az 1470. évi

¹ Quicumque autem hujusmodi attestationibus vicinorum . . . ac aliorum nobilium provincialium fiendis, de damnis et ablatis rebus satisfactionem impendi non permetterent, ex tunc in termino illo, ad quem factum, seu causa hujusmodi per comitem ac capitulum seu conventum rescriberetur, in facto potentiae convictus pronuncietur seu decernatur eo facto. — A. 1458. Art. XXX.

² Kovachich. Sylloge decretor. I. 149.

³ De solutionibus perennalibus, coram capitulo, vel conventu, aut eorum testimoniis fieri solitis, capitulum vel conventus decimam, aut nonam partem exigere non potest; nisi propter discordiam partium, apud ipsos hujusmodi pecuniae depositae fuerint, de quibus decima, aut excipiat. Ad illius autem partis rationem, quae causam dedit pecuniam deponendi. — Kovachich i. m. I. 151.

⁴ U. ott. 151.

⁵ Quae quidem redemptiones litterarum sic, ut praemittitur, expressate semper computentur ad valorem monetae Sigismundi regis, cujus tunc centum denarii florenum faciebant. — U. ott. 151.

⁶ Et hujusmodi evocationes fiant tantummodo per capitulum, et conventum, et a possessione illius comitatus, ubi habitat nobilis evocandus. — U. ott. 187.

budai országgyűlés XVII. törvénycikkelye úgy a régebbi rendeleteket, mint Mátyás újabb törvényeit, melyek a hiteles helyekre vonatkoznak, megerősíti.¹ Az 1471. évi XVIII. törvénycikkely azon konventeket, melyek pecsétjoggal vannak felruházva, királyi kegyuraság alá helyezi,² mi által ugy a hiteles helyek tekintélye növekedett, mint azoknak ügykezelése szigorubb ellenőrzés alá került.³ Az 1472. évi I. t.-c. szerint a jogtalanul elvett birtokok tulajdonosaiknak visszaadandók. Ha ezt a bitorlók tenni vonakodnának, a hiteles helyek igazolványaival törvénybe idézendők.⁴ Az 1481. évi XVI. törvénycikkely elrendeli, hogy ha valamelyik hiteles hely a törvény által megállapított díjszabástól eltérne, arról a vármegye ispánja megtorlás céljából nyomban tegyen jelentést a királynak.⁵ Ugyancsak Mátyás királynak 1486. évi VIII. törvénycikkelye a hiteles helyi személyekkel kiküldendő kir. emberek felől intézkedik.⁶

Az 1486. évi LXXIV. t.-c. a díjszabás iránt intézkedik.⁷ Ennek folytatását képezi a LXXV. szakasz.⁸ Ezek után immár áttekinthetünk Mátyás királynak a hiteles helyek fejlesztésél célzó intézkedésein. Az idézett számos törvénycikkely eléggé tanúsítja, hogy azon korban, midőn nemzeti életünk minden ágában üdvös fejlődés mutatko-

¹ Kovachich i. m. 209.

² Monasteria, quae sigillorum usum habent, nullius, praeterquam regis juri patronatus subsint. — Decr. et constitutiones regum Hung. II. 113.

³ U. ott. 114. A. 1471. Art. XXII.

⁴ Talium bonorum detentores . . . per nostrum regium, et alicujus capituli, vel conventus homines moniti, in primis octavis sine ampliori dilatione, coram suis iudicibus ordinariis in facto potentiae convincantur. — Kovachich i. m. I. 212.

⁵ Quia capitula et conventus sigillis utentes, incolas regni ultra dispositum eis salarium gravant, conclusum est, ut comites nobis, Mathiae regi rescribere teneantur stb. — A. 1481. Art. XVI.

⁶ A. 1486. Art. VIII.

⁷ A. 1486. Art. LXXIV.

⁸ A. 1486. Art. LXXV.

zott, törvényhozásunk fölöttébb szükségesnek látta a hiteles helyek intézményének tökélyesbítését. Ezen üdvös intézkedések betetőzését képezi azon törvénycikkely, mely a hiteles helyeket királyi kegyuraság alá helyezi, kétségkívül az ellenőrzés szigorítása céljából. A pápák törekvése azon korban oda irányult, hogy a kisebb egyházi javadalmak adományozását is Rómában központosítsák. Ezzel szemben a magyar állam kormányzata ezen javadalmak adományozását magának követelte. Mátyás egyházpolitikáját teljes siker követte, mert míg egy részről azon felfogás, hogy az egyházi javakkal való rendelkezés a korona jogaihoz tartozik, átment a köztudatba; másfelől a pápák azon hatalomról, melyet az előző korban a római szék másfél századon által gyakorolt, ellenszegülés nélkül mondtak le.¹ Bennünket a hiteles helyek érdekelnek, melyek fölé az idézett törvény folytán első sorban terjedt ki a királyi kegyúri joggal együtt a korona adományozási és felügyeleti joga. Az által, hogy a törvényhozás az összes hiteles helyeket a királyi kegyuraság alá helyezte, világosan azon törekvésének adott kifejezést, hogy ezen intézmény egyseges, királyi jellegű legyen; hogy ezek, mivel a jogszolgáltatásban részt vesznek, királyi felügyelet és közvetlen befolyás alatt álljanak. A törvényhozás, midőn a hiteles helyeket királyi jelleggel felruházta, szorosabb kapcsolatba hozta azokat a jogszolgáltatással s megszüntette azon visszasságot, hogy a hiteles helyek egy része közhitelességű okiratokat állított ki, a nélkül, hogy annak apátját a király nevezte volna ki. Világos, hogy e törvény magában foglalja a királyi meghatalmazást, melylyel a hiteles helyeknek működniök kell.

A következő évkör törvényhozása folytatta Mátyás király hasznos újításait s újabb meg újabb törvények által

¹ Fraknoi Vilmos. A magyar királyi kegyúri jog. 173. lap.

erősítette a közhitelesség intézményét. Alább be fogom mutatni a hiteles helyek ügyforgalmát, hogy áttekintést szerezhessünk azok tevékenységéről. A számok beigazolják azon tényt, hogy törvényhozásunk eredményes munkát végzett, midőn a hiteles helyeket gondozta. Ezúttal legyen elég általánosságban jelezni a Mátyás király által megkezdett és a következő korszak törvényhozása által folytatott reform-munkát.

Az 1492. évi XLIV. törvenycikkely az okiratok kiállítására körül nagyobb óvatosságot és szigorúbb ellenőrzést sürget.¹ Az 1492-iki XCX. törvenycikkely ismét a hiteles helyek díjszabását rendezi.² A II. Ulászló gyenge uralkodása alatt nagy hanyatlás észlelhető jogi életünkben. Az igazságszolgáltatásba sok visszaélés csúszott be, melyek a közokiratokat is többször érintették. Az 1492. évi XCVI. törvenycikkely a hiteles okiratok másolatai iránt intézkedik.³ Ugyanazon évi XCVII. törvenycikkely a nők számára kiadott hiteles levelek felől tartalmaz rendelkezést, mely szerint többször megtörténik, hogy a nők, különösen a főrangú és nemes asszonyok, a peres ügyeikhez szükséges ügyvédvallásról szóló hiteles levélért a nagy távolság vagy az út fáradalmai, vagy esetleg női szemérmesség miatt nem mehetnek személyesen a káptalanokba, vagy konventekbe. Ily esetekben a hiteles helyek két megbízottja kimegy a hely színére és meghallgatja az illető nő ügyvédvallását, a hiteles hely pedig ezen kiküldötteinek jelentésére kiállítja a közokiratot, melyet a bíróságok kötelesek elfogadni. Megjegyzi azonban a törvenycikkely, hogy a hiteles helyek kiküldöttei eljárásukért nem számíthatnak fel magasabb díjakat, mint a melyek a perbeidézésekre

¹ Decreta et constitutiones r. H. II. 310. A. 1492. Art. 44.

² A. 1492. Art. XCV.

³ A. 1492. Art. XCVI.

vagy a vizsgálatokra vannak megállapítva.¹ Az 1500. évi XXVI. t.-c. az ítélet-, ajándékozási és megerősítő levelek díjtételeit szabályozza.² Vannak még egyéb törvényeink is a fejtelenség korából, melyek mind azt bizonyítják, hogy e szomorú korszakban, midőn a jogviszonyok hazánkban oly sárga állapotba jutottak, midőn az önkénykedés és legfőbb ellenőrzés hiánya miatt a vagyonbiztonság megrendült s a magánjogot ezernyi veszély fenyegette, törvényhozásunk nem feledkezett meg a hiteles helyekről, mint a jogi ügyletek biztosítékairól. Az 1523. évi LV. t.-cikkely szerint a hiteles levél kiállítása alkalmával történt kihágás esetén az ítélmesterek hivatalvesztéssel, a hiteles helyek pedig pecsét-joguk elvételével büntetendők.³ Az ugyanazon évi LVI. törvénycikkely a díjtételeket szabályozza.⁴ E korszak legutolsó törvénycikkelye az 1526. évi LVI. szakasz, mely a köziratokra vonatkozólag a régebbi rendeleteket és törvényes intézkedéseket helybenhagyja.⁵ S ezzel bezáródik azon törvényeink sorozata, melyek a hiteles helyeket a

¹ *Frequenter occurrere solet, quod mulieres, praesertim uxores baronum, procerumque et aliorum nobilium in causis earum, per ipsas scilicet contra alios aut per alios contra ipsas motis, vel movendis pro constituendis procuratoribus ad loca capitularia vel conventualia, aut propter loci distantiam et viarum discrimina, aut propter alias rationabiles causas personaliter commode accedere nequeunt; vel autem propter muliebris sexus fragilitatem, simul et honestatem ire verentur. Ideo statutum est, quod quando hujusmodi mulieres coram duobus canonicis, aut fratribus conventualibus, de eisdem locis capitularibus, aut conventualibus ad earundem mulierum petitiones, propter hoc transmissis procuratorem constituunt, hujusmodi constitutio vigorosa sit, litteraeque capituli, vel conventus superinde emanatae in quolibet iudicio acceptentur et eis plena fides detur. Hoc tamen expresso, quod hi, qui ad audiendam hujusmodi constitutionem procuratoriam mittentur, pro via plus exigere non valeant, quam in executionibus evocationum, vel inquisitionum.* — A. 1492. Art. XLVII.

² A. 1500. Art. XXIX.

³ Kovachich i. m. I. 346.

⁴ U. ott. I. 346.

⁵ *Decreta.* II. 384. A. 1526. Art. 56.

mohácsi vész előtt szabályozták. Első tekintetre szemünkbe ötlík azon gondos ellenőrzés, melyet a törvényhozás a hiteles helyek díjszabása ügyében tanúsított. Hogy a díjszabási törvények oly sűrűn ismétlődnek, ez az intézmény kiadványainak nagy forgalma mellett tanúskodik. Minél tökéletesebb lett a hiteles helyek intézménye, a törvényhozás annál többet foglalkozik vele, mivel annak tovább fejlesztésére nagy súlyt fektetett. A díjtételek szabályozása és a királyi ellenőrzés legfontosabb elveket rejtenek. Az ellenőrzés két biztosítója: a visszaéléseknek a főispánok részéről való feljelentése és a királyi kegyúri jog, főleg azért fontos, mivel magában foglalja a hiteles helyek királyi jellegét.

Hogy még élesebben körvonalazzam azon szerepet, melyet a hiteles helyek középkori jogszolgáltatásunkban játszottak, idéznem kell Verböcinek, a legnagyobb magyar jogásznak Hármaskönyvét. Szerinte a levél mása vétele az, mikor valami privilégiumot ígéről-ígére, és nemcsak somma szerint leírni más levélbe. Annak okáért e mostani szokásunk szerint csak afféle leveleknek másuk jó, melyeket avagy a király tábláján a peresek előadnak, mására vagy oktavakor kel és az ország ítélőbírái előtt egyik peres a másikat szemtől-szembe reá hívja.¹ Továbbá a káptalanban és konventben is, a mely privilégium-leveleket parancsolattal kerestetnek, fel is találunk; a felől is jó értelemben legyünk; mert affélének mindenkoron helye vagyon; csakhogy nem az oklevélnek mását írják ki a káptalanban, hanem őt magát az oklevelet; mert csak ő magának a másának az első oklevél nélkül ereje nincsen.² A hiteles helyen való személyes megjelenésről ezeket

¹ Magyar- és Erdélyországnak törvénykönyve. Verböci István által íratott 1514. esztendőben. Kalocsa 1773. évi kiadás. 356. lap. XV. titulus.

² U. ott. 356. lap. XVI. titulus.

mondja: A ki pedig vallást akar tenni, illik, hogy a káptalan vagy a konvent azt nyilván személy szerint lássa, nevérol, nemzetéről, sőt lakóhelyéről is megismerje, hogy azon káptalan vagy konvent netán és nyilván annak jelenvoltát ő előtte valóban mondhasa, és micsoda vallást tett légyen, szabadon megírhasa.¹ XXI. titulusa a káptalanok és konventek bizonyságairól szól, kiket az exekúciónak eljárására kibocsátanak. Az evokációt, avagy a király udvarába törvényre való hívást, a jószágba és örökségbe való iktatást, meg másodszor való beiktatást, a határjárást, megkinálást és efféle törvény szerint való exekúciónak véghez való vitelét a király, avagy a nádorispán embere viszi végbe, de a káptalannak vagy konventnek bizonyságával, azaz a király emberével a konvent embereinek kell lenni; olyannak pedig, ki abból a konventből való, mely abban a vármegyében vagyon, a hol az exekúciónak kell meglenni. Ha pedig abban a vármegyében sem káptalan, sem konvent nincsen, tehát más hiteles helynek bizonyságával kell végbevinni. Mert ha valaki így nem exekváltat, annak pere leszall, melynek utána a felperesnek, ha akarja, újlag kell kezdeni és indítani a pert. Egynéhány káptalannak bizonyságát kivéven, úgymint fehérvárit, budait, boszniait és székesfehérvári keresztes konventeket, kik minden exekúcióban egész Magyarországon és ahhoz való tartományokban méltóságosan eljárhatnak. Szokott vallásokat, hatalomról valókat, egyéb közel való káptalanok és konvetek bizonyági által és minden helyen exekválthatatni.² Ezekben adja elénk Verböci a hiteles helyek eljárását a mohácsi vést előző korban. Verböci kitünő munkája a magyar szokásjogot kodifikálta, s bár a politikai viszonyok miatt királyi megerősítést nem nyert,

¹ Verböci i. m. 359. lap. XVI. titulus.

² U. ott. 371. lap. XXI. titulus.

mindazáltal tényleg érvényre jutott. Benne megtaláljuk a jogi elveket s azok gyakorlati érvényesítését; vázlatosan a hiteles helyek működését is elénk adja. Hogy Verböci a hiteles helyek működését méltatta, ebből az tetszik ki, hogy azok jogszolgáltatásunkban figyelemre méltó helyet foglaltak el; hogy a császári közjegyzőkkel nem foglalkozik, ez arra mutat, hogy a császári közjegyzőséget a magyar szokásjog nem ismerte el.

S most, midőn a hiteles helyek ténykedését és fejlődését előadtuk: hogy a kép teljes legyen, elősoroljuk mindazon konventeket és káptalanokat, melyek hazánkban a mohácsi vész előtt működtek; ezek a következők:

I. Káptalanok.

1. Aradi, 2. bácsi, 3. boszniai, 4. budai, 5. csanádi, 6. csázmai, 7. egri, 8. esztergomi, 9. erdélyi, 10. fehérvári, 11. győri, 12. kalocsai, 13. kői, 14. mislyei, 15. nyitrai, 16. pécsi, 17. pozsegai, 18. pozsonyi, 19. szepesi, 20. szerémi, 21. titeli, 22. váci, 23. váradi, 24. vasvári, 25. veszprémi, 26. zágrábi. Dalmáciában: 1. a jadrai, 2. scardonai, 3. sebenicói, 4. spalatói, 5. tinnini, 6. traguri.

II. Konventek.

1. Az almádi, 2. bakonybéli, 3. bélai, 4. béli, 5. budafelhévízi, 6. büi, 7. csornai, 8. dömölki, 9. esztergomi (kereszteseké), 10. fehérvári (kereszteseké), 11. hatvani, 12. jászai, 13. kapornaki, 14. kolozsmonostori, 15. leleszi, 16. majki, 17. máramarosi, 18. meszesi, 19. pásztói, 20. pécsváradi, 21. pétervárad, 22. sághi, 23. somogyi, 24. soproni, 25. szalavári, 26. szekszárdi, 27. szent-benedeki, 28. szent-jobbi, 29. szent-mártoni, 30. szepesi (cisz-

terci), 31. tihanyi, 32. tordai, 33. turóci, 34. újudvari, 35. váradi (hegyfoki), 36. vásárhelyi, 37. zoborhegyi konventek.¹

Végül némi statisztikát óhajtok ide iktatni a hiteles helyek kiadványairól. Ma még lehetetlen tüzetes statisztikai kimutatást készíteni ezen kiadványokról; mert habár hazai levéltárainkból évről-évre szép számmal kerülnek napfényre a régi oklevelek, mindazáltal még távol vagyunk azon időponttól, midőn majd megközelítő kimutatást lehet adni a hiteles helyek közhasznú tevékenységéről. Úgy az országos, mint a vármegyei és családi levéltárakból eddig kiadott oklevél-gyűjtemények alapján megkísértem néhány évről összeállítani a kezem ügyében levő adatokat, hogy legalább valamelyes fogalmat nyújtsak tisztelt olvasóimnak a hazai hiteles helyek működéséről. — 1322. évben az Anjou-kori okmánytár (II. k.) adatai szerint a hazai hiteles helyek 20 oklevelet, illetve hiteles iratot adtak ki. Ugyanazon évben a Hazai Okmánytár (I.) szerint egyet, a Zichy-család oklevéltára szerint (I. k.) 6-ot, a Károlyi-család oklevéltára szerint egyet (I. k.), Zalavármegye oklevéltára szerint 6-ot (I. k.), Sopronvármegye oklevéltára szerint (I. k.) 4-et állítottak ki. Ime a már megjelent oklevelek közül 40 hiteles levelet egy évről könnyen összedehetünk. Nézzünk egy másik évet. 1323-ben találunk az Anjou-kori okmánytárban (II. k.) 19-et, a Hazai Okmánytárban (III. IV. k.) 2-t a Zichy család oklevéltárában (I.) 10, a Károlyi család okltr. (I.) egyet, Sopronvármegye okltr. (I.) egyet, Zalavármegye okltr. (I.) 2-t összesen 35-öt. 1325-ben az Anjou-kori okmánytárban (II.) 21-et, a Hazai Okmánytárban (I. III.) 7-et, a Zichy család okltr. (I.) 5-öt,

¹ Magyar Történelmi Tár. II. 35—129. A kisebb konventek is adtak ki közokiratokat, mint pl. a háj-szent-lőrinci, földvári, csatári, zirci. Ezeket azonban Nagy Lajos az okiratok kiadásától törvény által eltiltotta.

a Károlyi család okltr. (I.) egyet, Sopronvármegye okltr. (I.) 2-t, Zalavármegye okltr. (I.) 6-ot, összesen 42. — 1327-ben az Anjou-kori okmtr. szerint 24-et (II. k.), a Hazai Okmánytár szerint (I. III.) 2-t, a Zichy család oklevéltára szerint (I.) 4-et, Zalavármegye oklevéltára szerint 7-et összesen 48-at. Csak mintául akartam néhány statisztikai adatot bemutatni, melyek a jelzett hiteles helyek kiadványainak töredékeit tárják elénk.¹ Ezen kimutatás nagyon messze van a tökéletességtől; sőt az soha nem is lehet teljes, mivel az okiratok nagy része a háborúk viszontagságai közepett megsemmisült. A mi kezeink közt van, az is értékes gyűjtemény, mely arról győz meg bennünket, hogy a hiteles helyek a mohácsi vész előtt valóban áldásos tevékenységet fejtettek ki. Ha nyilvános levéltáraink több ily oklevelet fognak kiadni s a régi nemes családaink közül még több megnyitja leveles ládáját a nyilvánosságnak, rövid idő alatt ezen adatok meg fognak kétszereződni.

Igy találta a nagy katasztrófa a magyar magánjog letéteményeit 1526-ban. Néhány hónap s a tudományok és közhitelesség csarnokai nagy részben emésztő tüzláng martalékaivá lettek. A délvidék összes hiteles helyei eltűntek; a gazdag levéltárak, melyek okleveleink teméntelen sokaságát őrizték, hamuvá lettek. A drágaköveknél becsebbebb okiratok, melyeknek minden darabja, minden rongya egy-egy emléket őriz e honnak és jó magyar lakóinak multjából, mind elenyésztek. A nagy hajótörés után, melyben értékes holmink nagyobb része odaveszett, ügygyelbajjal gyűjtögetjük össze megmaradt kincseinket.

¹ Maga a budai káptalan protokolluma 867 oklevél regesztáit tárja elénk. M. Tört. Tár. XII. 5.

4. Apostoli és császári közjegyzők Magyarországon.

A XIV. század elején minden téren korszerű újításokat, egészséges átalakulásokat észlelünk hazánkban. Az európai műveltség, melynek első képviselője a fejedelmi ház, nagyobb méretekben kezd terjedni Magyarországon. A lendülő műveltséggel együtt nemzeti intézményeink átalakulnak, vagy a régiék helyett újak lépnek életbe. Üde élettevékenység, örvendetes megújulás szemlélhető mindenütt; az átalakulás egy dicsteljes kort jelez nemzetünk történetében. Első sorban a jogszolgáltatás terén látjuk ez üdvös reformokat, melyek nagy királyaink bölcs kezdeményezésére csakhamar életbe lépnek. A mi fölöttébb szükséges is volt; hiszen az előző korszak fejtelensége teljesen megrendítette a jogi életet ezen pártokra szakadt szegény hazában. Az egyházi és világi jog terén életbe lépett újítások között ott látjuk a pápai és császári közjegyzőséget is, mely e század első tizedében tűnik fel nálunk egész valójában. Minden esetre érdekes jelenség, a régi közjegyzőség egész történetében legérdekesebb volt annak első feltünése; s ha sikerült volna annak mélyebb gyökeret verni jogszolgáltatásunkban, korszakot alkotónak nevezhetnők azt jogtörténetünkben. Minthogy azonban a közjegyzőség a mohácsi vész előtti korban nálunk nem kaphatott erőre, nagyobb mértékű elterjedést soha nem vehetett, azzal csak mint az idegenből ide plántált intézménnyel foglalkozhatunk, mely jobb sorsra volt érdemes. Ha a közjegyzőség nálunk is, mint Európa egyéb országaiban mélyebb gyökereket ver vala, az úgy a peres, mint a peren kívüli jogszolgáltatás fejlődésére jótékony hatással lett volna. Így azonban csekély volt annak hatása, mely tulajdonképpen az egyházi jogszolgáltatás terén mutatkozik.

S vajjon miért nem kaphatott erőre nálunk a közjegyzőség, mely Európa államainak nagy részében erőteljesen virágzott? Ezt első sorban az akkori törvényhozási politikának kell felrónunk, mely nélkülözhetőnek tartotta a közjegyzőség országos meghonosítását. Nálunk részint a hiteles helyek, részint a vármegyei jegyzők, részint a királyi felsőbb bíróságok jegyzői s a városi jegyzők végezték az írásbeliséget, ezek mellett a közjegyzőség sehogys sem verhetett gyökeret. Más részt a kinevezések körül elkövetett súlyos visszaélések is hátráltatták annak elterjedését; mivel akárhány méltatlan és kellő képzettséggel nem bíró egyén nyert közjegyzői oklevelet, kik állásukat kompromittálták.

De nézzük immár a közjegyzőség meghonosodását Magyarországon.

Egy kiválóan fontos körülmény játszik közre a közjegyzőség elterjedésében, melyet tüzetesen kell mérlegelnünk, hogy aényt kellő világításba helyezzük: az egyházi biráskodás újjászervezése. Mint tudjuk, a külföldön az egyházi biráskodás révén terjedt el a közjegyzőség, az vitte be ezt a világi jogi életbe is. Nálunk is kezdetben az egyházi biráskodásnál látunk közjegyzőket; mégis a külföld és hazánk közt különbség van. A külföldön a közjegyzőség hozta szokásba az írásbeliséget. Nálunk nem így. Igaz, hogy nálunk is az egyházi biráskodásnál látunk először közjegyzőket működni; ámde akkor már nálunk régen megvolt az írásbeliség, bíróságaink mellett jegyzők működnek s azonkívül jogi ügyletek kötésénél ott voltak a káptalani és konventi jegyzők, kik a hiteles helyek részéről kiküldetvén, a felek számára kiállították a közhitelességű leveleket. Tehát nálunk nem az egyházi bíróság honosította meg az írásbeliséget, hanem előbb a szokásjog, azután tételes törvényeink, melyek a szokásjogot

tökéletesítették és rendezték; az egyházi törvénykezés rendezése csak alkalom volt a közjegyzőség beszivárgására. Ebben van a lényeges különbség.

Oklevélgyűjteményeinkben már a XIII. században találunk közjegyzőket; de ezek nem Magyarországon működtek, hanem vagy egy bizonyos ügy tárgyalása alkalmával lettek kiküldve Rómából, vagy a magyarországi peres felek külföldön előttük adták elő ügyöket. Így 1229-ben a pannonhalmi szent-mártoni apátság és a székesfehérvári káptalan közt kitört egyenetlenség elintézésére kiküldött pápai bíró mellett ott látjuk Bertalan pápai jegyzőt, ki az okíratot kiállította.¹ Hasonlóképpen 1229-ben a pannonhalmi apátság és a veszprémi káptalan közt felmerült peres ügyben Egyed kiküldött pápai bíró ítelt, a közokíratot Kreszcenc apostoli jegyző szerkesztette.² 1234-ben a szent-mártoni apátság és a fehérvári káptalan somogyi tizedperében Jakab prenestei püspök és pápai bíró ítélet-levelét Campaniai Bertalan pápai jegyző írta.³ 1276-ban az árpád-házi Margit szűznek szentté avatása ügyében kiküldött vizsgálat okiratait, illetőleg a kihallgatott tanuk vallomásait és esküjét Bosant Bertold közjegyző foglalta írásba. Azt a vizsgálat iratai nem említik, vajjon pápai vagy császári volt-e a közjegyző. Valószínűnek tartjuk, hogy Bosant pápai közjegyző volt.⁴ 1302-ben találunk egy császári közjegyzői okíratot is. A szepesi prépost választása Miklós ostiai püspök pápai követ jelenlétében történt. A választásról Interamna Miklós apostoli és császári közjegyző vett fel hiteles okíratot.⁵ Igaz, az ügylet, melyről az okírat szól

¹ Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa XXXVI. P.

² Árp. Uj Okmtr. I. 278.

³ Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa XXXIII. Art. X.

⁴ Katona. Hist. Crit. VI. 695.

⁵ Wagner. Analecta Scepusii. II. 282.

egyházi jellegű; de míg az előbbieken csak apostoli jegyzőknek, vagy egyszerűen közjegyzőknek nevezi magát az egyházi tollvivő, ez már császári jellegét is feltünteti. A fönnebbiek szereplését még nem tekintjük a közjegyzőség fellépésének hazánkban; ezek csak előfutói voltak a jövő fejleményeinek. Sűrűbben látjuk a közjegyzőket szerepelni hazánkban Gentilis biboros oldalán. A biboros akkor jött hazánkba apostoli követi minőségben, midőn itt a politikai harcok és pártoskodások emésztették a nemzet erejét. Gentilis feladata volt mindenek előtt a papságot fegyelmezni, melynek az apostoli követ csakhamar egész csomó pert akasztott a nyakába. Természetesen vele jöttek az apostoli és császári tekintélyvel meghatalmazott közjegyzők, kik a periratokat felvették. Gentilis megkezdte a fegyelmi vizsgálatokat Spalatóban s így folytatta Budáig, mi által az egyháziakat a pártoskodásoktól menten elriasztotta. Minden fegyelmi vizsgálatnál ott találjuk a közjegyzőt, ki az iratokat szerkeszti.¹ A biráskodás egyházi jellegű volt, még azon perben is, melyet Dymuda és Ebeger indítottak Budai Beghinas ellen egy ház és szőlő ügyében.² Gentilis biboros három évi diplomáciai szereplése Magyarországon s az ezen idő alatt elintézett peres ügyek nagy befolyással voltak a közjegyzőség meghonosodására. Azonban mindezeknél sokkal fontosabb azon közjegyzői okirat, melyet a Trencsényi Csák Mátéval folytatott tárgyalásokról készíttetett Gentilis, midőn a hatalmas főúr Róbert Károlyt Magyarország királyának elismerte.³

A közjegyzőség tulajdonképpeni első fellépése hazánkban 1308. évi november hó 27-én történt, midőn a magyar

¹ Mon. Vatic. Ser. I. T. II. 18. 33. 44. 45. 53. 60. 70. 83. 87. 88. 92. 93. 125. 129. 130. 131. 133. 187. 267. 309. 377.

² U. ott. 101.

³ Csák Máté palatinus Pontecurvo János császári közjegyzőt maga kérte fel a közhitelességű okirat szerkesztésére. — U. ott. 112.

országgyűlés Róbert Károlyt Gentilis biboros jelenlétében királylyá választotta. A hiteles levél szerint a jelzett napon Gentilis pápai követ Pontecurvo János, Sanguineto Vilmos apostoli és császári tekintélyvel meghatalmazott közjegyzőket felszólította a választásról való hiteles irat elkészítésére. Az okirat előadja a választás ismeretes lefolyását; midőn a főurak a pápa szándékolt beavatkozása ellen tiltakoztak, a követ szelidebb húrokat kezdett pengetni, mire az ország rendei Róbert Károlyt királylyá választották, neki hűséget esküdtek s őt ősi szokás szerint pajzsaikon felemelték. Mindezekről Pontecurvo János apostoli és császári közjegyző a pápai követ, valamint az ország (névleg elősorolt) főpapjainak és főnemeseinek felszólítására közhitelű okiratot szerkesztett, azt kihirdette és a mi fő, azt a pápa követe, a király, a jelenlevő főpapok, a főnemések jóváhagyták és pecsétjeikkel megerősítették.¹ Ez a közjogi visszásság a királyválasztó magyar országgyűlésen történt 1308-ban. Nem azon csodálkozunk, hogy a jelenlevő hites jegyző idegen illetőségű volt, — ámbár az okiratot magyar ember is szerkeszthette volna — hanem azon, hogy a választási jegyzőkönyvben pápai és császári jellegét feltüntette s a magyar király és az ország rendei ezen okiratot helybenhagyják és függő pecséteikkel megerősítik. Azután még nagyobb hitelesség okáért ugyanazon közokiratot Sanguineto Vilmos, Tribuscasalibus Albert apostoli és császári, Angol János apostoli jegyzők aláírásukkal

¹ Et ego Johannes de Pontecurvo apostolica et imperiali auctoritate notarius publicus, praedictis omnibus interfui, ipsaque mandato et auctoritate praefati domini legati, necnon a praedictis praelatis, baronibus et nobilibus, una cum praefatis notariis rogatus scripsi et publicavi, meoque signo consueto signavi, et ad majorem praedictorum roboris firmitatem ac memoriam futurorum supradicti domini: legatus, rex, praelati et barones fecerunt praesens instrumentum publicum, praedictorum notariorum subscriptionibus communitum sigillis etiam propriis roborari. — Mon. Vatic. S. I. T. II. 119.

és kézjegyekkel szintén ellátták. Akármikép magyarázzuk ezen tényt s bár vegyük mentő oknak azon körülményt, hogy a közjegyzők a magyar országgyűlés megbízásából írták a hiteles jegyzőkönyvet, ezen kettős tényt közjogi szempontból helyeselni és igazolni nem lehet: hogy a magyar király választásánál csupa pápai és császári közjegyzők szerepelnek mint hiteles személyek s hogy az általuk kiállított okiratot, melyben jellegöket feltüntetik, a király s az ország egyházi és világi rendei jóváhagyják, függő pecséteikkel megerősítik. Végül ha figyelembe vesszük ama tényt, hogy ezen közjegyzők a közokiratot mint a magyar országgyűlés által e célra meghívott és megbízott hiteles személyek s nem csupán mint a pápai követ magán tollvivői írták: kénytelenek vagyunk megvallani, hogy ezzel az alkalommal közjogi botlás történt. Következett a koronázás, emehhez hasonló jegyzőkönyvi felvétel s az előbbi közjogi visszásságnak betetőzésére Gentilis bíboros megbízta Sanguineto Vilmos pápai és császári közjegyzőt, hogy ezen ténynél, mely 1309. évi június 15-én Budán ment végbe, mint hiteles tanú legyen jelen s arról közhitelességű okiratot vegyen fel. A közjegyző az esztergomi érsekkel együtt tartotta az evangéliumot, melyre a király esküdött; viszont az ország rendei hűséget esküdtek a királynak, az evangéliumra való hivatkozással és annak érintésével; az evangéliumos könyvet a közjegyző és az esztergomi érsek tartotta. A koronázásról, úgy a mint az történt, Sanguineto Vilmos közjegyző hiteles iratot állított ki; hasonlóképpen ebben is feltüntetvén pápai és császári jellegét.¹ Erre vonatkozólag sem mond-

¹ Dominus Carolus Ungariae rex in manibus praefati strigoniensis archiepiscopi et mei notarii infrascripti, librum tenentium . . . tactis et osculatis sacrosanctis evangeliis, infrascripta primo litteraliter lecta, deinde in ungarico expesita, per saepedictum strigoniensem archiepiscopum inviolabiliter servare

hatja senki, hogy a közjegyző mint Gentilis biboros tollvivője, mint magánember volt jelen. Ő a szertartásnál tényleg részt vett, mert az esztergomi érsekkel együtt tartotta az evangéliumos könyvet. S ezen részvételét a király és a nemesség is hallgatagon elismerte. Itt a visszásság még annyiban is figyelemre méltó, hogy ámbár őt a jegyzőkönyv vezetésével sem a király, sem az országrendei nem bízták meg, mégis letették kezeibe az esküt és annak kihirdetését meghallgatták, tudomásul vették. Ez volt első föllépése a közjegyzőknek Magyarországon. Azon általános jogi felfogás képezte nálunk is működésök alapját, hogy két legfőbb hatalom létezik: a pápai egyházi és a császári világi ügyekben. Ezeknek alá vannak rendelve a királyok és országok. Következéleg a pápai vagy császári tekintéllyel kinevezett közjegyzők, mint a két legfőbb hatalom nevében működő közegek, bármely országban, a fejedelem különös meghatalmazása nélkül is működhetnek. Különben a kánoni eljárásnál mindennapos volt közreműködésök Európában. Azért nálunk is e téren kezd a közjegyzőség terjedni. Van néhány birtokjogra vonatkozó hiteles levelünk, melyeket a XIV. század első felében, vagy annak közepe táján közjegyzők állítottak ki, de azok is egyházi alapítványokra vonatkoznak. Pl. 1318-ban

juravit Super quibus tam barones praedicti, praesentes ibidem, quam alii praenominati nomine et pro parte absentium praedictorum, a saepefato strigoniensi archiepiscopo singulariter requisiti, tactis eisdem ss. evangeliis, eadem omnia et singula sub juramento firmantes, ipsumque dom. Carolum recognoscentes in verum et legitimum regem Ungariae et suum ac dicti regni dominum naturalem, ipsi regi in saepedicti strigoniensis archiepiscopi et mei praedicti notarii manibus, ut praedicatur, librum tenentium praestiterunt debitae fidelitatis homagium et solitum Ungariae regi ab ejusdem regni baronibus juramentum. — Et ego Guilelmus de Sanguineto, apostolica et imperiali auctoritate notarius publicus, praedictis omnibus praesens interfui, ipsaque de mandato et auctoritate praefati domini legati scripsi et publicavi. — Mon. Vatic. Ser. I. T. I. 305—306.

Róbert Károly király és István veszprémi püspök közt létrejött birtokcserére vonatkozó oklevelet Henrik püspök, István hivatali utóda, Pedevoltus Vince közjegyző által hitelesíttette.¹ 1319-ben az egri püspök káptalanával pert folytatott bizonyos birtokok miatt. A periratokat Latinfalvi János esztergomi kispap, közjegyző állította ki.² 1344-ben István veszprémi püspök VI. Kelemen pápa bulláját Miklós boroszlói kispap, közjegyző által iratta át.³ (A többi kiadványokat e korból alább fogjuk látni tárgyalásunk folyamán.) Mint ezen idézetekből látható, a közjegyzőség ezen időben még nagyon kezdetleges volt nálunk. S ámbár a győri káptalannak 1350. évi kiadványa, melyben szent István legendáját, vagyis életrajzát Vilmos pannonhalmi apát kérésére átírja, bekezdésében azt állítja, hogy Magyarországon a tabellionatus nem ismeretes, ez csak annyiban felel meg a tényálladéknak, hogy azon időben még nagyon ritkán találkozunk velök.⁴ Győr vidékén bizonyára nem volt egy sem. Máshol itt-ott akadt egy-egy, azok is idegen származásuak, kikről a káptalannak nem volt tudomása.

A tabellionatus tulajdonképpen terjedése hazánkban Nagy Lajos uralkodása idejére esik. Ő az atyja által meghonosított jogi intézményeket tovább fejlesztette. A közjegyzőség, mely Róbert Károly uralkodása alatt kezdett beszivárogni Magyarországra, Nagy Lajos idejében már szemmel láthatólag kezd terjedni. A király maga is igénybe vette a közjegyzőket diplomáciai tárgyalások alkalmával. Így a Nagy Lajos leánya és Lajos Károly francia királynak másodszülött fia között 1374-ben történt eljegyzés

¹ Fejér. Cod. Dipolm. VIII. 7. 123.

² Schmidt. Episcopi agrienses. I. 251.

³ Cod. Diplom. IX. 1. 227. l.

⁴ U. ott. IX. 1. 787.

okiratait közjegyzők vették fel.¹ Hasonlóképpen közjegyzők közbejöttével történtek azon békealkudozások, melyek Lajos és szövetségesei, valamint a velencei köztársaság közt folytak 1379-ben.² 1381-ben Nagy Lajos magyar király, a genuai köztársaság és szövetségesei közt létrejött békeszerződés okiratait 6 közjegyző írta és hitelesítette.³ Azonban mindezeknél fontosabb befolyást gyakorolt a közjegyzőség terjedésére a pécsi egyetem szervezése, melynek jogi karán előadták az «Ars Notarialis»-t. Lajos király a pécsi egyetemet az olaszországi egyetemek mintájára szervezte, mi által megalapította azt az intézetet, mely hazánkban fő terjesztője lett a közjegyzőségnek.⁴ Itt végezték tanulmányaikat a tabellió-növendékek; leginkább ennek kell tulajdonítanunk, hogy a jegyzőség, mely előbb évtizedeken át tengődött, most egyszerre gyorsabban kezd terjedni. Végül ezzel kapcsolatban meg kell említenünk, hogy a névtelen szerző «Ars Notarialis» című munkáját szintén ezen korban írta, mely körülményből már a közjegyzőségnek valamelyes fejlődésére is lehet következtetni; különben nem írtak volna könyvet annak ügykezeléséről.

Hogy a közjegyzőség Nagy Lajos uralkodása idején és a következő évkörön által mind jobban terjedt Magyarországon, ezen tényt kézzelfoghatóan bizonyítják a jelzett korból reánk maradt közjegyzői instrumentumok. Ime idézek néhányat. 1357-ben több plebános beperelte az erdélyi püspököt bizonyos tizedek miatt. A föllebbezést Mátyás közjegyző szerkesztette.⁵ Az ó-budai apácák panaszo-
 lják

¹ Diplomáciai emlékek az Anjouk korából. III. 77.

² U. ott. 258. 309. — A Ragusában fogva tartott francia főurak elbocsátásáról 1385-ben Szentiványi Péter zágrábi kispap, közjegyző írt hiteles jegyzőkönyvet. — U. ott. 566.

³ Magyar Tört. Tár. XI. 8.

⁴ Kovachich M. Gy. Formulae solennes. Pest 1799. — III. c.

⁵ Cod. Diplom. IX. 2. 608.

1384-ben, hogy több okiratuk és szabadalom-levelük egyes egyházi állású jegyzőknél és nyilvános tabellióknál vannak letétben, melyeket azok nem akarnak visszaadni. Mire a kiküldött bíró az összes bírákat, ügyvédeket, papi jegyzőket és nyilvános tabelliókat felszólítja, hogy neki az ó-budai apácák javaira vonatkozó okiratokat és szabadalom-leveleket, melyek nálok letétben vannak, adják ki.¹ 1387-ben a nagybányai plébános és városi elöljáróság közt létrejött szerződést Mátyás közjegyző, váradi kispap írta.² Ugyanazon évben János pataki plébánosnak és atyjának: Kakas Lászlónak Miklós előbbi (hivatalától megfosztott) plébános eljárása ellen való tiltakozását Kapuy István egri kispap, közjegyző foglalta írásba.³ Habár a felsorolt adatok jogi ügyletekre vonatkoznak, mégis egyházi természetűek, mert vagy mindkét fél, vagy legalább az egyik egyházi állású. Épp azért mindezekben megerősítését látjuk azon állításunknak, hogy a közjegyzőség, mely a kánoni eljárás révén szivárgott be Magyarországra, az egyházi törvénykezés útján terjedt tovább. Azonban kiadványaik nagyon gyér számmal vannak a jelzett korban. Vessük össze a hiteles helyek kiadványainak nagy sokaságát a közjegyzők okiratainak csekély számával, azonnal felismerjük a különbséget. Míg a kutató a káptalanok és konventek kiadványaiból egész garmadát gyűjt, addig a közjegyzők okirataiból alig szedegethet össze egy közepes nyalábot. — A középkori közjegyzők okiratait csak gyéren találjuk egy néhány hazai levéltárban; legtöbbet találunk a budapesti országos, veszprémi püspöki, pannonhalmi főapátsági, pozsonyi és gyulafehérvári káptalani, bártfai és löcsei városi levéltárakban. Protokollumot vagyis ősirat-regesztákat sehol

¹ Cod. Dipl. X. 8. 163.

² U. ott. 8. 233.

³ U. ott. 8. 235.

sem találunk. A külföldi kollégiumoknak fönnebb idézett alapszabályai szerint köteles volt minden közjegyző kiadványairól ösiratot szerkeszteni, vagyis azokat protokollumba írni. Azonban nálunk ily szokásnak nyomát sem leljük. Sőt vannak adataink az ellenkezőre. A veszprémi püspöki s a bártfai városi levéltárban több közjegyzői fogalmazványt (impurumot) találtam, melyek után a közjegyzők okirataikat készítették. Ezen fogalmazványok közönséges papírra vannak írva, tele javításokkal és törlésekkel; némelyikben 3—4 mondat is keresztül van húzva s helyetté más betoldva. Az ily fogalmazványok mellett megtaláltam a hártyára írt okleveleket is, melyek amazoknak kijavított tartalmát foglalták magokban. Bizonyos jele ez annak, hogy a közjegyzők nem regeszta-könyvbe írták ösirataikat, hanem egy-egy ív papírra.

Vajjon voltak-e nálunk közjegyzői kollégiumok, ezt nem lehet megállapítani. Valószínű, hogy az idegen származásuak bevándorlásuk után is tagjai maradtak azon kollégiumoknak, melyekhez előbb tartoztak. Lehet, hogy a magyar közjegyzők is alakítottak egy-két kollégiumot; ezt azonban adatok hiányában megállapítani nem lehet.

A kinevezés és felavatás nálunk is úgy történt, mint a külföldön, és pedig vagy maga a pápa, császár végezte azt, vagy megbízottja által végeztette. Így 1399-ben IX. Bonifác pápa Jakabfi Miklós kalocsai nagyprépostnak meghatalmazást adott arra nézve, hogy négy nőtlen kispapot, kiket a közjegyzőségre előzetes vizsgálat után alkalmasoknak talál, apostoli tekintéllyel közjegyzökké kinevezzék. Az illetők a nagyprépost kezeibe esküt tettek a mellékelt forma szerint.¹ Az eskü letétele után a kinevező

¹ Én N. N. nőtlen kispap, ezen órától kezdve hűséget esküszöm szent Péternek, a római egyháznak és IX. Bonifác pápának, mint uramnak, valamint törvényes utódainak, s nem fogok életök vagy veszedelmökre törni.

ünnepiesen felavatta a közjegyző-jelöltet. Ily felavatásról ír egy névtelen 1476-ban: Engem Ján. Tamás úr Budán Kiliánnak, Buda város jegyzőjének házában 1476. évben szent Katalin szűz és vértanú napján déli tizenkét órakor felavatott közjegyzővé.² Egy másik névtelent 1490-ben Mátyás apostol ünnepe előtt való csötörtökön Pesten szent Mihály kápolnájában András plebános avatott fel közjegyzővé, többek jelenlétében.³ 1401-ben IX. Bonifác pápa Csáky János csanádmegyei nőtlen kispapot pápai közjegyzővé kinevezte, miután az illető a közjegyzői vizsgát és esküt letette.⁴ A pápai közjegyzők kinevezéséhez, illetve felavatásához hasonló volt a császáriaké. Ez utóbbiak részint a császártól, részint ennek megbízottjaitól nyerték kineveztetésüket. Van rá eset, hogy a császár egyik-másik magyar püspöknek is adott meghatalmazást egy vagy több császári közjegyző kinevezésére. Így a bécsi csász. és kir. állami levéltár adatai szerint Zsigmond 1430-ben a győri püspököt tíz közjegyző kinevezésére felhatal-

A titkokat, melyeket velem írásban vagy más által közölnek, kárakra senki-
nek el nem árurom. Ha pedig tudomásomra jutna valami, mi a római pápá-
nak vagy az egyháznak kárát okozná, azt megakadályozom, ha ezt nem tehe-
tem, uramnak tudomására hozom. A római pápaságot és szent Péter örök-
ségét, ha van valamije azon városban vagy földön, honnét származom, meg-
védelmezem. A tabelliói tisztelet hűségesen fogom gyakorolni. A szerződéseket
híven szerkesztem; a felek beleegyezése nélkül semmit hozzá nem adván
vagy el nem vévén, mi a szerződés értelmét megmásítaná. Ha pedig valamely
okirat szerkesztésére csupán egy személy beleegyezése szükséges, annak bele-
egyezése nélkül nem fogok semmit írásba foglalni. Hamisságokról nem szer-
kesztek okiratot. A szerződéseket protokollumba jegyzem; a bejegyzés után
nem vonakodom álnokul, azokról a feleknek hiteles iratot adni. Ha t. i. jogos és
igazságos díjamat megfizetik. Isten engem úgy segéljen s az ő szent evangé-
liuma. — Mon. Vatic. Ser. I. T. IV. 112. — Ugyanily meghatalmazást adott
1389-ben a pápa János Márk magyarországi nunciusnak hat közjegyző kineve-
zésére. — U. ott. 611.

² Kovachich i. m. II. 16.

³ U. ott. 16.

⁴ Mon. Vaticana. Ser. I. T. IV. 604.

mazta.¹ Még egyik-másik közjegyző is kapott meghatalmazást más közjegyzők kinevezésére. Pl. egy 1407. évi oklevélben, melynek erejével Venturmis János örgróf Rómában egy zágrábi egyházmegyei papnak, miután őt a közjegyzőségre alkalmasnak találta, a szent evangéliumra tett hite után: hogy a császárnak, neki és hivatalának hű leszen, tabellionatust adott, felavatván őt az investíciós szokásos jelvényeivel: gyűrűvel, tollal, tintatartóval, pergamén-lappal és a kegyelem csókjával felhatalmazván, hogy mindazt, a mi tisztéhez tartozik, mindenütt békével és szabadon művelhesse; továbbá, hogy Magyarország és Szlavonia területén tizenkét arra való egyént ugyanazon módon, a mint maga is felavattatott, hit alatt minden azzal járó joggal és szabadsággal közjegyzővé nevezhessen.² Hogy ily kinevezési okiratokat csak nagy ritkán, elvétve találunk, ennek okát részint abban kell keresnünk, hogy a magyarországi közjegyzők nagy részben idegen származásúak, cseh-, morvaországiak, németek és olaszok voltak; részint abban, hogy a magyar közjegyzők is kezdetben Olaszországban végezték tanulmányaikat.³ Utóbb ugyan Pécssett hallgatták a közjegyzői tanfolyamot az egyetemen; ámde a pécsi egyetem, melynek jogi karától kapták közjegyzői kinevező oklevelöket, hazai tudományosságunk

¹ Akadémiai értesítő IV. k. 396. lap. Nagy Gyula értékezése a középkori közjegyzőségről.

² U. ott. 397.

³ Ifjaink egy része külföldön szerezte a közjegyzői kvalifikációt. Rómát, Ravennát, Párizst, Bolognát és Padovát a magyar tanulók nagy számmal keresték fel, hogy azon városok nagyhirű egyetemein a hittudományi, bölcséleti és jogtudományi előadásokat hallgassák. Hogy a magyar ifjak nagy számmal látogatták az említett egyetemeket, mutatja az a körülmény is, hogy az olasz egyetemekenél a magyarok önálló testületet képeztek. Mind ezek az egyetemek közjegyzői tanfolyammal is bírtak. Miből joggal következtetjük, hogy a magyarországi közjegyzők egy része azokon szerezte képesítését. (Századok. 1886. évf. 533.)

teméntelen kárára, a török háborúk alatt összes irataival együtt elpusztult, szellemi kincses házát tüzláng emésztette el; így a császári közjegyzők kinevezési anyakönyvei is megsemmisültek. Az iránt különben nem lehet kétségünk, hogy az ily kinevezéseket egyetemek is osztogatták. Így olvassuk a göttingai egyetem szabadalom-levelében az egyetem azon jogát, hogy szabadságában áll a római császárság területére s bárhová nyilvános jegyzőket vagyis tabelliókat és rendes bírákat kinevezni, a kiket erre a jogi kar képeseknek ítél; azoknak szokás szerint vagyis toll és tintatartó átnyújtása által a jegyzőséget vagyis tabellionatust és bírói tisztet adni és engedélyezni s őket hivatalukra felavatni. A jelölteket az egyetemi tanács szokott mód szerint előbb feleskette. Az ily nyilvános jegyzők vagyis tabelliók és rendes bírák, kiket hivatalukra az egyetemi tanács kinevez, az egész római birodalom területén szabadon működhetnek, szerződéseket, bírói végzésekről jegyzőkönyveket és egyéb hiteles okiratokat vehetnek fel.¹ Hogy nálunk a pécsi egyetemen tanították a jegyzői tudományt, azt már fönnebb érintettük. Azért nem lehet kétségünk az iránt, hogy a magyarországi közjegyzők, kik tanulmányaikat itthon végezték, a tabellionatusra egyetemi meghatalmazást kaptak.

A középkori közjegyzők okirataiknak hitelesítő záradékán mindig jelezni szokták, hogy melyik egyházmegyéhez tartoznak. Pl. «*En Szentmihályi Tamás, nyitrai egyházmegyei*», vagy «*En Szakcsy Orbán pécsi egyházmegyei kispap*». Néha csak az egyházmegyét jelzik, melyhez tartoznak; némelyek misés papnak nevezik magokat, de legtöbbsnyire a kispap (clericus) jelzöt olvassuk nevök mellett. Azonban a clericus a középkorban nem csupán kispapot

¹ Enninghaus i. m. 562.

jelent, hanem az illetőnek egyházi állását általában jelzi. A váradi káptalan statutumai a «clericus» elnevezés alatt értik a kanonokokat, prebendás papokat, az oltárok és kápolnák igazgatóit, a káptalan tagjainak unokaöcscseit s mindazon iskolásokat, kik a káptalan vagy egyes káptalani tagok költségén élnek, ha ezek az istentiszteletre eljárnak.¹ Általában a középkorban az iskolás, tudós, deákos embert clericus-nak nevezték.² A bécsi egyetemen nem bocsátották a doktori vizsgára, sőt egyetemi kiváltságát is elvesztette azon hallgató, ki nem hordott papi öltözetet.³ A közjegyzőknél is a clericus cím nem jelez kizárólag kispapot, hanem esetleg misés papot vagy egyszerűen tudományos embert. Ámbár voltak a közjegyzők között kanonokok plebánosok, oltárigazgatók, kápolnaigazgatók, világiak: mégis leg többnyire kispapok voltak vagyis oly egyházi férfiak, kik a kisebb egyházi rendeket vették fel. Volt alkalmam erről meggyőződni a vatikáni levéltárban, hol a kinevezési bullákban többnyire világosan jelezve van, hogy a kinevezett közjegyző clericus,⁴ a ki csupán a kisebb egyházi rendeket vette fel. Ugyanez áll a császári közjegyzőkről is, kikről tudjuk, hogy mindenben hasonlóak volt a pápaiakhoz, csupán a címben volt a különbség.

Tárgyalásunk folyamán a közjegyzői okiratokból ki fog tűnni azok származása is, mivel az okirat záradékán a közjegyző mindig megemlíti, mely egyházmegyéhez tartozik. Ezen okiratokat alább fogom közölni. Ki fog azokból tűnni, hogy a közjegyzőség története Magyarországon egyoldalú. Egyoldalú azért, mivel csupán jogszolgáltatásunk egy részében sikerült annak meggyökeresednie. Törvényeink

¹ Századok. XXXI. évf. IV. f. 299.

² Lányi K. Magyar Egyháztört. I. 559.

³ U. ott. 554.

⁴ «Clericus in minoribus ordinibus constitutus.»

sem ápolták azt; nincs egyetlen királyi rendelvény vagy országos törvény, mely javára volna. Van egy törvényünk: Zsigmond király 1405. évi törvénye. E szerint oly perekben, melyek két világi fél közt folynak, akár egyházi, akár világi bíróság előtt, a közjegyzőnek nem szabad ügyvédi szerepre vállalkoznia.¹ Ezen törvény az egyetlen, mely Corpus Jurisunkban a középkori közjegyzőkre vonatkozik.

A pápai és császári közjegyzőség a mohácsi vész után nyomtalanul eltűnt Magyarországon. Az orkán, mely végigsüvöltött hazánkon, óriási átalakulásokat idézett elő; sok intézményt elsöpört, a régi rendet fenekestül felforgatta. Közjegyzőket a mohácsi vész után hiába keresünk Magyarországon. Pár évig még működik egy-kettő a felső vidéken, azután nyoma sincs többé a régi tabellionatusnak. S mi okozta annak eltűnését? A pécsi egyetem pusztulása. A pécsi egyetemről került ki a magyarországi közjegyzők nagy része. A mint a pécsi egyetem elpusztult, megszűnt a közjegyzőség melegágya; se hire, se hamva annak többé. Az új viszonyok nem kedveztek feltámadásának. Pázmány egyetemén az Ars Notarialis-t nem adták elő; a protestáns főiskolákon sem tanították azt. Külföldön élt ugyan a rendszer tovább is, a pápák és császárok ápolták, rendszabályokkal javígtatták,² az egyetemeken is előadták;³ de nálunk sem iskolákban nem tanították többé, sem a gyakorlatban nem látjuk azt szerepelni. A viszonyok már nem olyanok Magyarországon, hogy a közjegyzőség új életre kelhetne.⁴

¹ Nullus publicus notarius in causis, quae inter duos laicos vertuntur, sive coram iudice ecclesiastico, sive saeculari, procurare audeat, vel ullatenus advocare. — Decreta R. Hung. II. 67.

² Enninghaus i. m. 253. 525. 546.

³ U. ott. 562.

⁴ A városok és vármegyék a XV. század közepén a városi és megyei jegyzőknek járó díjakat már szabályozták. Az ily okiratokat előbb nagy részben

Végül még egy észrevételt kell tennem Szokolaynak azon állítására, hogy a régi közjegyzőknek hazánkban is nagy hatásuk lehetett jogi életünk kifejlődésére s főkép törvénykezési rendszerünk alakulására. Szerinte a jogtudósok között hazánkban is kitünő helyet foglaltak el a régi közjegyzők; jogi befolyásuk és hatályuk tanúságául szolgálnak az u. n. formulariumok is, melyek Codex Styli, Stylus, Codex Formularum nevek alatt is ismeretesek és azon formulák gyűjteményét is jelentik, melyeket a jogügyletekről, jogviszonyokról és tényekről kiállított okiratokban alkalmaztak. Ezek előállítására a jegyzőknek kiváló befolyásuk volt és azok által a jogszabályok és elvek igen nagy elterjedést nyertek, esetenként utasítási mintául szolgálván a feleknek és okirat-felvevőknek. Az, hogy már Nagy Lajos korában annyira állt a jegyzőség hazánkban, mikép ily formularium alakulhatott: világosan tanúsítja hazai jegyzőségünk fontosságát s elterjedését.¹ Ezekre mindenek előtt ki kell jelentenünk, hogy mi nem ismerjük a régi közjegyzőségnek valami nagy elterjedését Magyarországon. Mikor legjobban virágzott, akkor sem volt nagyon elterjedve. Épp ez okból nem is lehetett valami nagy befolyással jogi életünkre. Hiszen oly csekély intézmény, oly rövid életű, számban oly kicsiny, nem lehetett irányadó egy oly országban, melynek a XIV. és XV. században már erősen kifejlett jogszolgáltatása volt. Hogy a közjegyzőség létszámának csekélyisége miatt irányadó vagy döntő szerepet nem játszott hazánkban, ezt mutatja azon körülmény is, hogy törvényhozásunk nem számol vele. Már pedig egy nagy tekintélyű tényezővel okvetetlenül kellett volna számolnia. Ha egyéb tekintetből nem, már csak azért is,

közjegyzők állították ki. — Kolozsvári-Óvári. Magyar törvényhatóságok jogszabályai. II. k. 1. r. 2.

¹ Szokolay i. m. I. 62. 63.

mivel szabálytalanságok, hatáskörök túllépései mindenütt fordulnak elő. Nehogy a visszásság idővel szokássá váljék, a törvényhozásnak az illető intézmény jogkörét szabályoznia kell. Ezt a magyar törvényhozás a pápai és császári közjegyzőséggel nem tette (leszámítva Zsigmond királynak idézett törvényét); nem tette azért, mivel az intézmény, tagjainak csekély száma miatt, nem játszott fontos szerepet jogszolgáltatásunkban. Ez okból tehát semmi esetre nem fogadhatjuk el azon véleményt, hogy a közjegyzőség a mohácsi vést előző korban nagy szerepet játszott volna jogszolgáltatásunkban.

Tekintsük már közelebbről a közjegyzők tevékenységét azon téren, hol azok mint szentszéki vagy városi jegyzők avagy mint közhitelességű személyek ügködnek és szerkesztenek közhitelességű okiratokat.

Tudjuk, hogy a kereszténység első századaiban az egyházi és világi bíraskodás fölöttébb össze volt kuszálva Magyarországon. Még Kálmán király idejében is a püspöki székhelyeken tartották a vármegyei gyűléseket. A szentszéki bíraskodás, mint ilyen, nem létezett, a püspök ítelt a panaszosok ügyeiben s a fontosabb ítéletekről levelet is adott ki. A káptalanok már az első századokban szervezve voltak ugyan, de azok csak mint a püspökök tanácsadói szerepeltek, akkor még nem bírtak az egyházi törvényszék jellegével. A püspöki helyettesek intézménye csak később lépett életbe. Az Árpád-házi királyok alatt a főesperesek végeztek bizonyos püspökhelyettesi ténykedéseket s a püspökök nevében ítélkeztek. A XIII. században a püspökök a főesperesek hatalmának megnyírbálása céljából tisztviselőket (officiales) rendeltek ki. Ezek a megye egyes kerületeiben a főesperesek mellett, mint velök koordinált személyek a rájuk ruházott püspöki jogokat gyakorolták (officiales foranei); vagy pedig a főesperesektől egészen

függetlenül, a föesperesek hatásköre alól kivont fontosabb peres ügyekben, a püspök nevében, mint elsőfokú bíróság, mondottak ítéletet; esetleg a föesperesek s a melléjük rendelt külső tisztviselők által ítélt ügyekben, mint másodbíróság jártak el (*officiales principales*). Idővel a külső tisztviselők végképp eltűntek. A főofficialisok mellett pedig, kikre csupán a törvénykezés volt bízva, a bíraskodás kizárásával, egyedül a megyei kormányzásra az általános helyettesek (*vicarius generalis*) intézménye lépett; ekkor már a főofficialisokat általános ügyhallgatóknak nevezték. E két hivatal hazánkban csakhamar egybeolvadt; úgy hogy nálunk az általános helyettesek, officialisok neve alatt egyet: a püspökhelyettesét értették, ki a püspök nevében ítéltkezett.¹ Ezen újabb rendszert Gentilis biboros léptette életbe, illetőleg a szentszéki rendtartás az ő kezdeményezésére lett szabályozva 1308-ban; ezen reform maga után vonta a közjegyzők közreműködését is, a mint azt az idézett szabályzat határozottan elő is írja.² A közjegyzők mint ügyvédek szerepeltek Rómában a magyarországi egyházi férfiak peres ügyeiben, ők készítették ezek számára a peren kívüli ügyletekről szóló közhitelességű okiratokat is. Így ha egy egyházi férfiú javadalmáról lemondott, a lemondásról szóló okiratot közjegyzőnek kellett fogalmaznia s az új javadalmas ezen okirattal kérhette csak a javadalomban való megerősítését. Pl. 1460-ban egy dalmáciai egyházi férfiú lemondott javadalmáról; a pápa megerősíti az új javadalmast s a bullában megemlíti, hogy az előbbi javadalmas közjegyző és tanuk előtt önkényt mondott

¹ Szeredy József. Egyházjog. I. 510.

² *Constitutiones pro rege Hungariae* F. Gentilis S. R. E. Cardinalis Ap. Sedis legat. Az üresedésben lévő egyházi javadalom betöltésére vonatkozólag: *Et hoc per Tabellionem clericum, vel si non possit haberi tabellio, duo ex eis haec scribant.* — Péterffy. Concil. Hungar. I. 155. 161.

le.¹ Különben ha lemondás folytán megüresedett javadalom betöltéséről volt szó, a formularé szövegében benne volt ez észrevétel, hogy a lemondás közjegyző és két tanu előtt történt.² Ugyanezen eljárást gyakorolták a római szentszék rendtartása szerint a magyarországi püspöki hatóságok is. Így 1515-ben János bátai apát a pannonhalmi főmonostorban összegyűlt bencés apátok és két közjegyző, valamint több meghívott tanu jelenlétében lemondott a bátai apátságról. A lemondásról Ethei Vitéz Péter és Pápay Bálint közjegyzők vettek fel közhitelességű okiratot.³ 1517-ben Bakóc Tamás esztergomi érsek János szekszárdi apátot javadalmában megerősíti; a primás megerősítő levelében felemlíti, hogy ő Mihály apátnak a szekszárdi apátság javadalmáról való lemondását, mely közjegyző és tanuk

¹ Vatikáni levéltár. Dataria oszt. Pii II. A. 1460. A. III. L. Reg. X. R. a. IV. Kal. Febr.

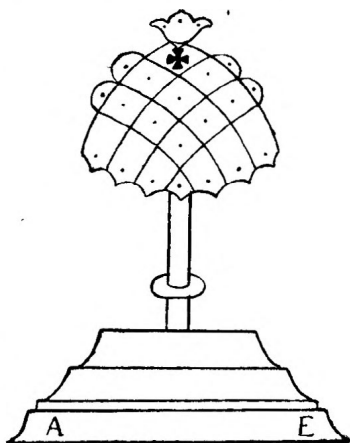
² *Per liberam resignationem coram notario publico et testibus sponte factam.*

³ *In nomine Domini. Amen. Anno, etc. Indictione etc. in capella sub altari magno in monasterio s. Martini s. montis Pannoniae, Jaurinensis dioc. constructa. Pontificatu, etc. in Ro. ac Vener. et Religiosorum Dnorum: Mathaei A. Abbatis dicti monasterii s. Martini ac Pauli Pechwaradiensis, Michaelis Sexardiensis, Joannis s. Benedicti juxta fluvium Gron. Gregorii de Kapornak, etc. . . . ceterorumque monasteriorum Abbatum in Regno Hung. constitutorum, et ad dictam capellam capitulariter congregatorum. Testiumque infrascriptorum . . . personaliter constitutus Vener. et Relig. P. Joannes Abbas Monasterii B. Michaelis Archang. de Batha, uti dixit, non vi, aut metu, seu aliqua alia sinistra machinatione circumventus, sed spontanea sua voluntate, motu proprio et animo bene deliberato, ac ex certa scientia sua, actnalem abbatiam suam, quam in dicto Monasterio B. Michaelis A. de Batha legitime constitutus usquemodo canonice possedisset, fructusque, proventus et obventiones ac utilitates ejusdem percepisset, in et ad manus dictorum dom. Mathaei A. Abbatis ceterorumque Abbatum et totius ord. S. Benedicti in dicto Regno Hung. ubilibet constitutorum . . . simul cum omnibus ejusdem utilitatibus et proveniuntibus, quocunque nomine vocatis, dare, conferreque possint et valeant . . . cessit, resignavit et renunciavit. Super quibus et singulis praemissis iidem Dom. Mathaeus A. Abbas, ceterique abbates in dicta capella capitulariter congregati, in ipsorum propriis ac totius ordinis s. Benedicti personis, me Notarium publicum habita cum instantia requisitum habuerunt, ut ipsi*

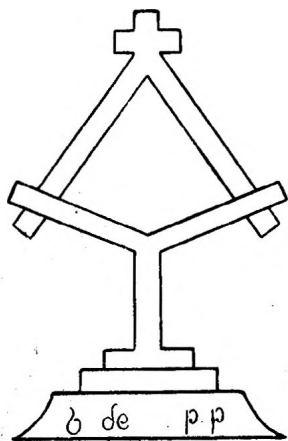
előtt történt, elfogadja s ezen javadalom birtokában az új apátot megerősíti.¹ 1529-ben Máté zelizi apát, öregségtől megtörve, Pécsváradi Lászlónak, a somogyvári kolostor perjelének javára olyformán mondott le apátságáról, hogy az ő életében Pécsváradi László koadjutora, illetve az

superinde unum vel plura instrumentum, vel instrumenta, conficerem Anno, indictione, etc. Praesentibus ibidem Dom. Valentino Plebano s. Martini, Notario publico, etc.

Et ego Ambrosius, natus circumspecti quondam Petri Vitéz de Ethe, jurisdictionis Vespreniensis, apostolica auctoritate notarius publicus, quia praedictis cessioni, resignationi et renuntiationi, aliisque omnibus et singulis, dum sic ut praemittitur, fierent et agerentur, una cum praenominatis testibus praesens interfui, eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, ideo hoc praesens instrumentum, manu propria scriptum exinde confeci, et in hanc publicam formam redegi, signoque et nomine meis solitis et consuetis consignavi, et roboravi, in fidem et testimonium omnium et singulorum praemissorum, rogatus et requisitus.

(Ethei Vitéz Péter közjegyző kézjegye.)

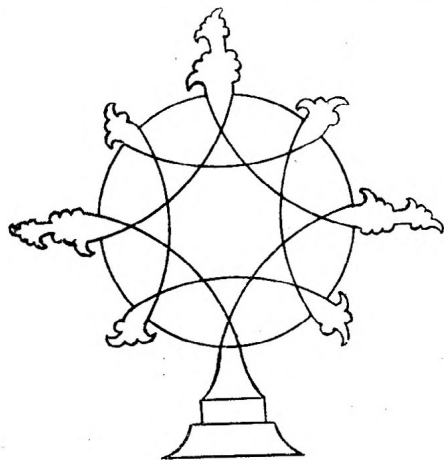
(Pápai Bálint közjegyző kézjegye.)

Et ego Valentinus Presbyter, plebanus S. Montis Pannoniae, natus Michaelis de Papa apostolica auctoritate Notarius publicus, quia praemissis omnibus praesens fui, eaque sic fieri vidi et audivi, ideo hoc instrumentum signo et nomine meis solitis et consuetis pro maiori cautela consignavi, rogatus et requisitus. — Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa VIII. Lit. D. A. 1515.

¹ Fraknói Vilmos. A szekszárdi apátság története. 88. l.

apátság kormányzója, halála után pedig a zelizi kolostor apátja legyen. Az egyezséget Zattay János és Jolsvay Péter közjegyzők foglalták írásba.¹ De főképpen a római szentszéknél, a javadalmak betöltése alkalmával, mint ügyvédek működtek a közjegyzők. Így 1439-ben Gerbertfi Péter apostoli jegyző, mint meghatalmazott kifizeti Rómában az erdélyi egyházmegyébe kebelezett tordai főesperesség annátáját Bálint főesperes kineveztetése alkalmával.² 1461-ben Fretesi (?) Gundisalvus apostoli jegyző kifizette Rómában a pápai kamaránál Szondi Pál zágrábi egyházmegyei főes-

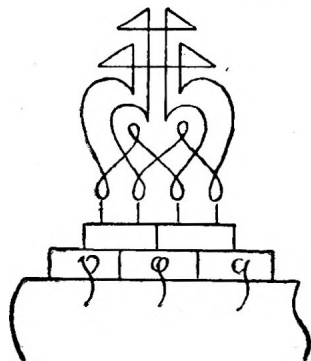
¹ Et ego Magister Johannes de Zatha, canonicus Albensis, plebanus et notarius conventus simigiensis, natus quondam Petri mercatoris de eadem Zatha, dioc. quinqueecclesiensis, auctoritate apostolica notarius publicus, quia praemissis, videlicet donacioni, resignationi, aliisque omnibus, dum sic ut

(Zathai János kézjegye.)

Et ego Petrus de Jolsova, natus olim Michaelis de Jolsova, s. apostolica auctoritate notarius, in praemissorum fidem et testimonium me subscripsi. — Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa XLV. Lit. A. A. 1529.

praemittitur fierent et agerentur, una cum praenominatis testibus praesens interfui, eaque sic fieri vidi et audiui, ideo hoc praesens instrumentum publicum, me aliis arduis negociis praepedito, manu alterius fideliter scriptum confeci, et in hanc publicam formam redegi, signoque et nomine meis solitis et consuetis consignavi, in fidem omnium praemissum, rogatus et requisitus.

(Jolsvai Péter közjegyző kézjegye.)

² Olasz állami levéltár. Divers. Eugenii IV. A. 1438—42. f. 55^b. A. 1439.

peres annátáját, mint Szondi Pál ügyvédje.¹ Ugyanezen Fretesi (?) Gundisalvus apostoli jegyző 1462-ben kifizette Rómában az apostoli kamaránál László felszentelt püspök annátáját, melylyel ez tartozott a mišlyei prépostság és egri káptalani javadalom után.² 1465-ben Sass Máté apostoli jegyző, mint megbízott ügyvéd kifizette az apostoli kamaránál Mihályfi Antal földvári apát annátáját.³ 1471-ben Polikárp apostoli közjegyző kifizette Benedek felszentelt püspök nevében ennek egri kanonoksága után járó annátáját.⁴ 1474-ben Szent Geminiani Lajos apostoli jegyző kifizette a Balázs felszentelt püspök nevében ennek győri egyházmegyei javadalma után járó annátáját.⁵ Igen sokszor nincs jelezve az illetőnek közjegyzői minősége, csupán csak annyi van megemlítve, hogy a megbízott kispap ezen alkalommal ügyvéd. Ámde jól tudjuk, hogy ezen kispapok közjegyzők voltak. Így 1474-ben Kelemenfi Gergely bácsi kispap, mint megbízott ügyvéd kifizette Gyulai Gergely váradi pap annátáját.⁶ 1481-ben Clarisi Jeromos brixeni kispap, mindkét jog doktora, mint megbízott ügyvéd kifizette Rómában az apostoli kamaránál Pozsegavári Mátyás felszentelt püspök annátáját a pécsi egyházmegyébe kebeleztetett szentléleki javadalom után.⁷ Mindezek közjegyzők voltak, kik az egyházi javadalmak peres és peren kívüli ügyeit a római szentszéknél elintézték. Nős vagy nőtlen kispapok, sok közülök jogi doktor, de közjegyzői képesítések mindenkor megvolt. Ők állították ki az ügyletekhez szükséges közhitelességű okiratokat és megbízóik nevében

¹ Olasz állami levéltár. Divers. Pii II. A. 1462. f. 32^b.

² U. ott. f. 119^b.

³ U. ott. Pauli II. A. 1465—66. f. 65^a.

⁴ U. ott. A. 1470—71. f. 122^a.

⁵ U. ott. Sixti IV. A. 1474. f. 45^b.

⁶ U. ott. f. 153^a.

⁷ U. ott. A. 1481—82. f. 70.

eljártak. Rómában a hiteles helyek közokiratait nem ismerték el, ott a tényt csak közjegyzői okirattal lehetett bizonyítani. Ezen gyakorlat kétségkívül nagy, sőt elsörendű befolyással volt a közjegyzőség meghonosodására hazánkban. S ez annál könnyebben ment, mivel a pápai jegyzők működésének a szentszékeknél semmiféle akadály nem állta útját; a kánonjog szerint működtek, az egyházi szabályzatok értelmében.

Nem csupán a perenkivüli ügyleteknél, peres ügyekben is közjegyzők működtek a római szentszéknél. Így 1340-ben Welislaus bátai apát Szigfrid garam-szent-benedeki apát elleni perében vádjait visszavonja Avignonban. E tényről Sterlici Miklós boroszlói egyházmegyei kispap és Stiburgi Teodorik olműci kispap, közjegyzők állítottak ki közokiratokat.¹ Tudjuk továbbá, hogy az örökösödési perek is az egyházi törvényszékekhez tartoztak. Hogy csak néhány példát idézzek a vatikáni titkos levéltárból, hol ez irányban igen becses adatokat gyűjtöttem: 1467-ben Jánosi István és Mátéfi Miklós erdélyi egyházmegyei világi nemes emberek bizonyos örökösödési perben a római szentszékhez föllebeztek, mivel Hadadi Péter és neje Potenciana őket azzal vádolták, hogy Krisztina és Margit kiskorú árvák ingó és ingatlan vagyonát, kiknek Péter és Potenciana gyámjai voltak, csalfa módon elidegenítették. Ez ügyben mint elsőfokú bíró a szolnoki főesperes, második fokon a krétai érsek, mint pápai nuncius ítelt. A felek mindkét ítélet ellen Rómába föllebeztek a pápai kúriához.² Ugyanazon évben Miklós ó-budai plébános, mint Ilona elhunyt nemes asszony végrendeletének végrehajtója, beperelte László erdélyi vajdát, Ilona férjét, azon a címen, hogy a vajda az elhunyt nejeinek hagyatékához tartozó pénzeket

¹ Anjou-kori okmánytár. IV. 33.

² Vatikáni titkos levéltár. Dataria oszt. Pauli II. A. IV. A. 1467. L. I. Preb. f. 289^a.

elsikkasztotta. A pap két bíróság ítélete ellenében Rómába föllebbezte az ügyet.¹ 1468-ban Cibakházi Kelechényi György neje Ilona Gergelyi László hagyatéki ügyében föllebbezett Rómába.² Csak néhány példát akartam felhozni annak bizonyítására, hogy a hagyatéki ügyek perei a mohácsi vészt előző korban a szentszéki bíraskodáshoz tartoztak s ezek ügyében a tárgyalási jegyzőkönyveket, bírósági beadványokat és egyéb iratokat a közjegyzők szerkesztették, mivel a pápai szentszéknél egyéb hiteles iratokat el sem fogadtak. A közjegyzők voltak ezen ügyekben a felek ügyvédei is, épp úgy, mint a főpapi kinevezéseknél és egyházi javadalmak adományozásánál.

Magától értetődik, hogy nemcsak a római föllebbviteli ügyekben, hanem az első és második fokú bíróságoknál is ténykedtek a közjegyzők. Példa erre az az eljárás, melyet 1366-ban a magyarországi bencések káptalana indított Konrád garábi apát ellen, ki erkölcstelen életet élt s a kolostor vagyonát eltékozolta. A káptalan által kiküldött apátok a vádlott ellen a vizsgálatot megtartották s a vizsgálatról közjegyző által jegyzőkönyvet vétettek fel a további eljárás fogatosítása céljából. Ebben a jegyzőkönyvben előadják a vizsgáló bírák, hogy a garábi apát törvénytelen úton jutott javadalma birtokába, egy növel bűnös viszonyban él, az apátság javait könnyelműen tékozolja. Ez okból őt felfüggesztették s az apátság kormányzását egy kifogástalan életű szerzetesre bízták. Végül felkérték Szentmihályi Tamás közjegyzőt, hogy mindezeket foglalja írásba.³

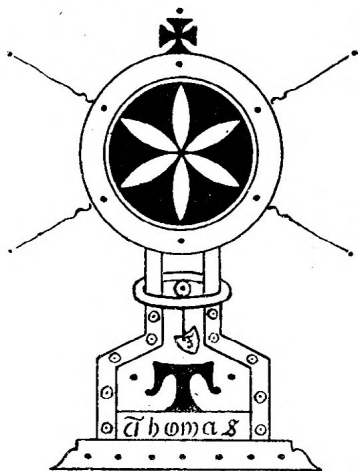
¹ Vatikáni titkos levéltár. Pauli II. A. III. A. 1467. Vol. Rubr. S. f. 281^a.

² U. ott. Pauli II. A. V. A. 1468. L. I. Reg. I. X. R. f. 267^b.

³ Ladislaus Dei et apost. sedis gratia sti Martini sac. montis Pannoniae, Otto sti Andreae de Wisegrad, Andreas sti Hippolyti de Zuborio, Ulricus sti Benedicti de Pechwaradino, Jaurinensis, Wespremiensis, Nitriensis et Quinqueecclesiensis dioecesium monasteriorum abbates, praesidentes venerabilium dominorum abbatum, priorum, abbates proprios non habentium ordinis ejusdem sti Benedicti per regnum Hungariae provinciali capitulo juxta apostolica statuta

S ezt nem csupán a szorosan vett egyházi jellegű perekben, hanem világi vonatkozású ügyekben is látjuk, melyek akkor a szentszékek jogkörébe tartoztak,¹ valamint a peren-

deputati. Universis etc. Salutem etc. Ad omnium et singulorum veram notitiam deducimus per praesentes. Quod cum nos ven. patres dominos: Albericum st. Petri apostoli de Feuldwar et Paulum b. Virginis de Almád, abbates ad visitandum certa monasteria dicti ordinis s. Benedicti destinassemus, praenominati duo domini abbates de perfecto, sibi injunctae visitationis

(Szentmihályi Tamás kézjegye.)

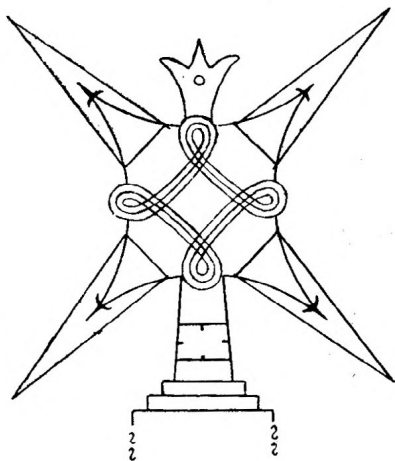
itinere reversi, inter ceteras praedictae visitationis relationes et depositiones, haec nobis de statu monasterii de Grab, colocensis dioecesis et fratris Conradi pro abbate ejusdem illicite se gerentis retulerunt: Quod cum ipsi in visitatione procedentes, eadem, ad monasterium de Grab et ad grangiam ejusdem: Bela vocatam, visitaturi accessissent, tam idem monasterium, quam grangiam ipsam omni ordinatione vacantem et in dicta grangia quandam mulierem infamem et filiam ejusdem pretiosis indutas vestibibus habitare, eandemque grangiam pro suo imperio et libito gubernare reperiunt. Et alias eundem esse concubinarium manifestum, qui etiam dudum nobis insciis et invitis dicti monasterii de Grab regimine per inva-

sionem saecularem illicitam et simoniacam occupato, unam possessionem fructuosam ipsius monasterii domino Nicolao praeposito Chanadiensi, tradidit habendam et tenendam; multas quoque alias possessiones et bona ac jura ejusdem monasterii dilapidavit, alienavit et diversis personis ad plures annos pro modica pecunia infendavit, etc.

Et ego Thomas Michaelis de sancto Michaeli, Nitricensis dioecesis, publicus imperiali auctoritate notarius, praemissis omnibus et singulis, tempore et loco, quibus supra, dum sic ut praemittitur, agerentur et fierent, unacum praenominatis testibus praesens fui, eaque omnia et singula fieri vidi et audivi, propria manu mea scripsi ac de mandato supradictorum dominorum abbatum praesidentium publicavi et in hanc formam publicam redegei, signoque meo solito et nomine, unacum dictorum dominorum abbatum appensionibus sigillorum signavi, requisitus et rogatus in testimonium omnium et singulorum praemissum. — Pannonthalmi főapátsági levéltár. Capsa 23. Litt. A.

¹ Az 1458. évi IX. t.-c. világosan kimondja, hogy a hozományi ügyek, negyedjuss, tizedek, az egyháziak megsértése, végrendeletek, házassági ügyek, hamis eskü az egyházi bíróságok jogkörébe tartoznak. — A. 1458. Art. IX.

kivüli eljárásnál a jogi ügyletekről közhitelességű okiratokat állítottak ki. Ezek az alább idézendő példákból világosan kitűnnek. Ime néhány példa: 1346-ban a magyarországi bencések káptalana Szigfrid szentbenedeki apátnak, ki több bencés apátságot, melyek világiak kezére jutottak, a rendnek visszaszerzett, fáradozásaiért jutalmat ítél. A közhitelességű oklevelet Strelici Miklós közjegyző írta.¹ 1387-ban a nagybányai plebános a városi hatósággal régi szokásjog alapján öt megillető jövedelmek iránt kiegészít, Jeskovics Mátyás közjegyző jelenlétében.² 1395-ben Zsigmond király oklevelét átírja Pedrotus Vince közjegyző.³ 1396-ban Pozsonyi Frigyes közjegyző hiteles okiratba foglalja az Oltári Szentségről nevezett pozsonyi kápolna számadásait.⁴ 1395-ben Szekcső György pécsi kanonok közjegyző átírja a cassinói apátság oklevelét.⁵ Ugyanő átírja a pápai szentszék végzését a veszprémi püspök somogyi tizedei ügyében;⁶ valamint az idézett szentszéki végzést magában foglaló királyi oklevelet.⁷

(Strelici Miklós kézjegye.)

¹ Et ego Nicolaus natus Arnoldi de Strelitz, clericus Wratislaviensis dioecesis. publicus imperiali auctoritate notarius, stb. — Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa 26. Litt. A.

² Cod. Dipl. X. 8. 234.

³ U. ott. X. 8. 373.

⁴ U. ott. X. 8. 422.

⁵ Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa 33. Litt. U.

⁶ U. ott. Capsa 19. Litt. J.

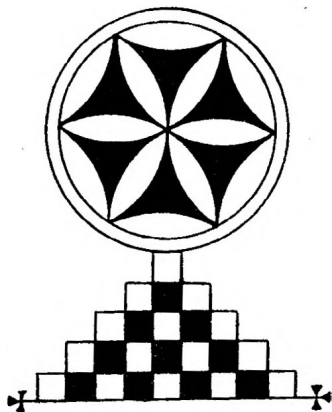
⁷ U. ott. Capsa 45. Litt. P.

1398-ban a tatai bencés apátság és Barta Pál özvegyének birtokperében a kiküldött egyházi bírák ítélik; az idéző levelet Keszthelyi Gergely veszprémi pap, közjegyző írta.¹ 1398-ban a szentmártoni apát intézkedik a rendtagok ellátása ügyében. A hiteles levelet Szekcsőy György közjegyző írta.² Ugyanazon alkalommal bizonyos dézsmákat jelöl ki az apát a szentmártoni konvent tagjainak ellátására, ugyanazon közjegyző hiteles kiadásában.³ 1398-ban Gergelyfi László közjegyző aláírja Zsigmond király oklevelét, melyben a bencés rendnek szabadalmakat ad.⁴ Kajári Balassa Antal közjegyző a felek egyezségéről ad ki oklevelet.⁵ Lábody Pál veszprémi kispap, közjegyző ugyanily oklevelet ír.⁶ 1388-ban a veszprémi püspök hatalmaskodott a szentmártoni apátság birtokain; holott az apátság tartozásait a veszprémi püspöknek János kanonok közjegyző

¹ Pannonhalmi országos levéltár. Fasc. I. Nr. 34. Közjegyzői kézjegy, a hitelesítő záradékkal: *Et ego Gregorius Nicolai de Keszthel, presbyter wespremiensis dioecesis, publicus imperiali auctoritate notarius, praemissis citationi, et aliis omnibus et singulis praesens interfui, etc.*

² Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa 34. Litt. O.

³ U. ott. Capsa 31. Litt. A.

(Keszthelyi Gergely közjegyző kézjegye.)

⁵ U. ott. Capsa 26. Litt. F.

⁶ U. ott.

⁴ Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa 33. Litt. R. — *Et ego Ladislaus Gregorii, clericus nitriensis et rector altaris Corporis Xti in ecclesia nitriensi, imperiali auctoritate notarius publicus, praemissis: litterarum regalium exhibitioni interfui, etc.*

közvetítésével megfizette; mely fizetésnél egy másik közjegyző: Saághy János mint tanú jelen volt. Mindezekről a szentmártoni apát Saághy közjegyző által hiteles okiratot vétetett fel.¹ 1411-ben az apostoli szentszék legátusa előtt elismerik a tatai és koppányi kolostorok apátjai, hogy a szentmártoni apátnak alá vannak rendelve. Nyilatkozataikat Aldobrandini Ziliot olasz közjegyző foglalta írásba.² 1413-ban Vicedominis Mátyás esztergomi vikárius ítél egy peres dézsma-ügyben; mint szentszéki jegyző Wybech Elek tabellio szerkesztette a tárgyalási iratokat.³ 1414-ben Wizwári Tamás veszprémi pap, közjegyző írja a perindítás iránt való kérvényt a szentmártoni apátság tizedei ügyében.⁴ 1415-ben a bécsújhelyi püspök, mint

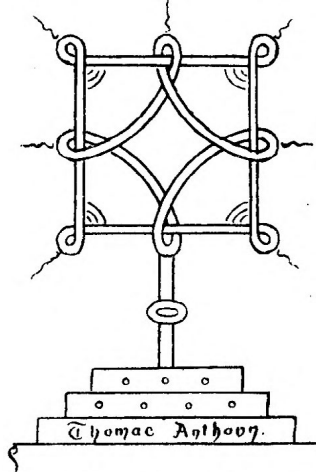
¹ Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa 31. Litt. F. Lásd a mellékleten.

² Et ego Ziliotus Aldobrandini de Anostis, clericus Bononiensis dioec., publicus apostolica auctoritate notarius, etc. U. ott. Capsa XXVI. Litt 10.

(Aldobrandini Ziliot
kézjegye.)

³ Cod. Dipl. X. 5. A. 1413.

(Wizwári Tamás közjegyző kézjegye.)

⁴ Et ego Thomas Anthony de Wizwár, wespremiensis dioecesis, publicus imperiali auctoritate notarius, quia praemissis, stb. — Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa 38. Litt. Z.

pápai kiküldött itél az erdélyi tizedek ügyében. Az ítélet-levél írója Székesfejérváry Mátyás császári közjegyző.¹ 1416-ban a korponai plebánosnak a bozóki prépost ellen indított perében az ügyvédvallást Kálnoky Imre erdélyi kanonok, császári közjegyző írta.² Ugyanabban az évben Zelizy Péter veszprémi kanonok császári közjegyző, mint a szentszéki bíró irnoka kiadja a szentmártoni apátság perének összes iratait.³ 1417-ben a veszprémi káptalan Rozgonyi Pétert püspökké választja. A püspökválasztásról szóló jegyzőkönyvet az összes kanonokok aláírják s Egerszeghy Péter veszprémi kanonok, császári közjegyző hitelesíti.⁴ 1390-ben birtokcsere történt az esztergomi érsek és a Szent-Adalbert-templom mellett lévő javadalmas kápolna közt. Az okiratot Turnonias Márton prágai kispap, közjegyző szerkesztette.⁵ 1399-ben Kanizsai János esztergomi érsek a leleszi prépostság miatt pert indított az egri püspök ellen; mivel a prépostságot mindkét fél saját joghatósága alá akarta vonni. Az ügyvéd-vallást és tiltakozást az esztergomi érsek részére Thurócy Miklós esztergomi kispap, császári közjegyző írta.⁶ Érdekes a Mihály egri püspök és Almádi Zudar Péter bán közt 1401-ben létrejött egyezség bizonyos tizedekre vonatkozólag, melyről Andrási Mátyás csanádi kispap, császári közjegyző írt levelet.⁷ 1404-ben a pécsi

¹ Cod. Dipl. X. 5. 591.

² Et ego Emericus Nicolai de Calnok, Transylvanienesis dioecesis clericus ac ejusdem ecclesiae Transylvaniensis canonicus praebendatus, publicus imperiali auctoritate notarius, quia praedictis, procuratoriae constitutioni etc. interfui. U. ott. X. 8. § 81.

³ Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa 36. Litt. Z. Nos Nicolaus Archidiaconus Segusdiensis, etc., következik a pertárgyalás leírása. Végén a közjegyzői hitelesítés.

⁴ Schmitth. Episcopi Agrienses. II. 7.

⁵ Cod. Dipl. X. 2. 681.

⁶ Pray. Specimen Hierar. Hung. I. 36.

⁷ Mon. Vatic. Ser. I. T. IV. 316.

egyházmegye adminisztrátora s a gyulai pálosok kiegyezésének okiratait Pécsváradon Miklós salzburgi kispap, császári jegyző írta.¹ 1418-ban Vicedominis Máté esztergomi érseki helyettes Péter leleszi papnak Nagymihályi János és András ellen emelt panasza dolgában, hogy őt, midőn a köztük és Nagymihályi László fia Miklós közt végrehajtandó birtok-osztálynál mint a konvent megbízott tanúja megjelent és eljárt volna, fegyveres szolgálkkal gonoszul megtámadták, arcul csapták, vérig verték és kifosztották: a többi vádlottakat felmentvén, Nagymihályi János részére perdöntő esküt ítél. A vikárius ítéletéről a felek számára a közhitelességű okiratot Warthbergi Konrád, Szigfrid fia, paderborni kispap, apostoli közjegyző, Máté esztergomi érseki helyettesnek és az esztergomi szentszéknek irnoka szerkesztette.² Hasonló közjegyzői okiratokat bírnok 1438-ból Ulrik pozsonyi plebános beiktatásáról Eimer Vencel olmüci kispap, közjegyzőtől.³ 1416-ban Vicedominis Máté nyitrai főesperes, esztergomi kanonok, mint kiküldött bíró a balaton-füredi dézsmák ügyében egy idéző-levelet adott ki, a levél sarkán Konrád jegyző nevét olvassuk.⁴ 1430-ban Rozgonyi veszprémi püspök kiad egy adomány-levelet, melyet Sitovító Bálint jegyző szerkesztett.⁵ 1417-ben a veszprémi püspöki helyettes ítél a somogyi tizedek ügyében. A hiteles levelet Miklósfi István győri pap, császári közjegyző írta.⁶ 1418-ban Tamás somogyi apát ítélkezéséről, illetve az egész peres eljárásról a szentmártoni apát somogyi tizedei ügyében Gereky Lukács császári közjegyző

¹ Mon. Vatic. Ser. I. T. IV. 579.

² (Beke A. Az erdélyi káptalan oklevéltára. Gyulafehérvár. I. 66.) Nagy Gyula. A gr. Sztáray család oklir. II. 198.

³ Cod. Dipl. XI. 210.

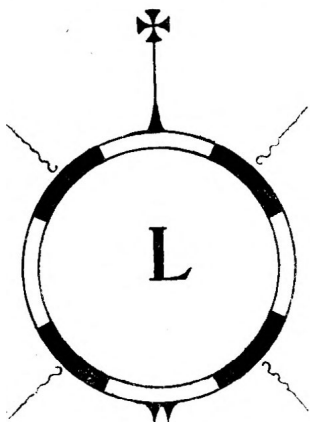
⁴ Veszprémi püspöki levéltár. Doc. Capit. Tit. Arács. A. 1416. Nr. 10.

⁵ U. ott. Doc. Eppalia, I. K. caps 107. nr. 5. D. in Tata.

⁶ Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa 34. Litt. F. Et ego Stephanus Nicolai presbyter Jaurinensis dioec. publ. imp. auct. notar. etc.

vette fel a jegyzőkönyvet.¹ 1428-ban Bélai Márton pozsegai kanonok, császári közjegyzőtől olvasunk egy hiteles iratot, melyben tanúsítja, hogy János zágrábi püspök Vitus veszprémi papot zágrábi préposttá kinevezi.²

1421-ben a zeredneyi plebánia-templom kegyurasága ügyében a leleszi prépost, mint kiküldött pápai bíró eljár s a felek kihallgatása után elrendeli a plebános bevezetését. Az iratokat Gyulay Gergely és Degei Kaszás István császári közjegyzők hitelesítették.³ 1425-ben Besztercebányay, másképp Sasfalvi

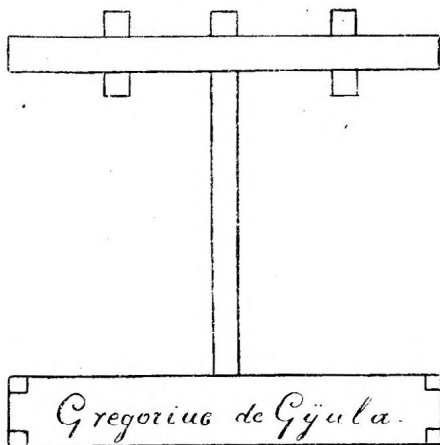

(Gereki Lukács közjegyző kézjegye.)

² Cod. Dipl. X. 6. 938.

³ A szöveget a pápai kiküldött ítélkezése képezi. Azután következik a két közjegyző hitelesítő záradéka:

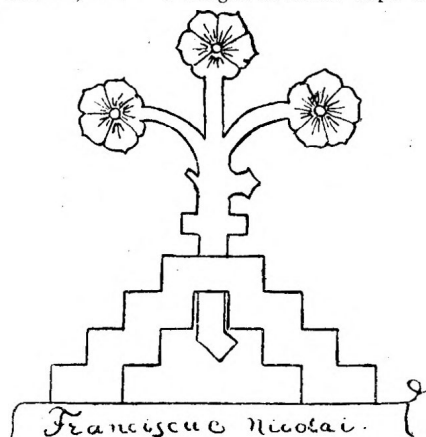
Et ego Gregorius natus Nicolai, clericus agriensis dioecesis, s. imperiali auctoritate notarius et thabellio manifestus, quia praemissis: apostolicarum litterarum exhibitioni, receptioni, evocatorum assertioni, dict. ecclesiac decimarum praefato rectori deputationi, assignationi et eiusdem inthronisationi aliisque omnibus interfui etc.

(Gyulai Gergely közjegyző kézjegye.)

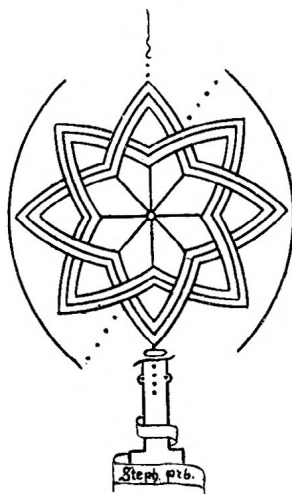
Ferenc közjegyző előtt a zerednyi templom kegyuraságára nézve a felek békeségesen megegyeztek. Miről a közjegyző közhitelességű okiratot adott ki.¹ 1426-ban olvasunk egy oklevelet Morovics Péter zágrábi pap, közjegyzőtől, melyben Márton bán özvegye, Zerdahelyi Ders és ennek fiai ügyvédekét vallanak.²

Et ego etiam Stephanus natus Andreae Kazas de Dege plebanus de Kapus, clericus agriensis dioecesis, auctoritate imperiali notarius, quia praemissis litterarum apostolicarum praesentationi, citationi, aliisque omnibus interfui, etc. — Országos levéltár. Dipl. 12039.

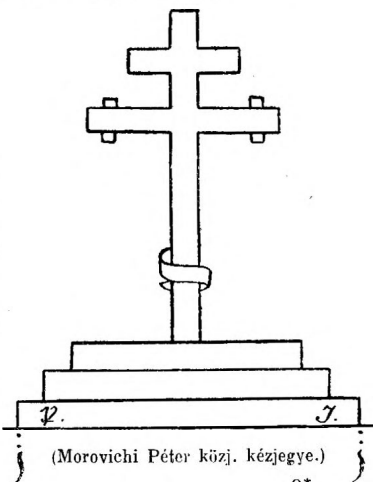
(Besztercebányai Ferenc közjegyző kézzegye.)

² In mei notorii publici praesentia constituti: magnifica domina Anna relictum quondam Martini bani ac Ders, necnon et Petrus filius eiusdem de Zerdahely, . . . solemniter ordinarunt suos veros et indubitatos procuratores actorum, factorum et negotiorum suorum gestores. . . . viros discretos dominum Johannem etc. Et ego Petrus Johannis de Morovich, presbyter Zagradiensis dioecesis, publicus sacra imperiali auctoritate notarius, quia praemissae procuratoris constitutioni etc. interfui, etc. — Országos levéltár. Dipl. 11881.

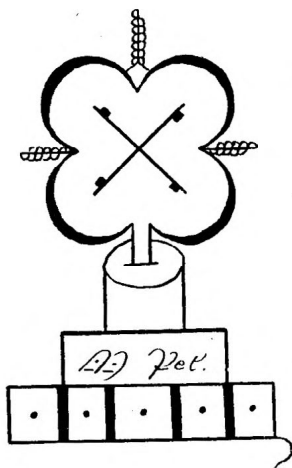
(Degei Kaszás István közjegyző kézzegye.)

¹ Et ego Franciscus Nicolai de Novo Zolio, alias de Sasfalu, clericus Strigoniensis dioecesis, publicus s. imperiali auctoritate notarius, quia dicti procurationis mandati praedictorum dominorum de capitulo agriensi exhibitioni, amabili compositioni etc. interfui. — Országos levéltár. Dipl. 12040.

1429-ben Atinai Mátyás közjegyző előtt Gergely plebános bizonyos pénzek fizetésére kötelezi magát.¹ 1429-ben a Buda melletti sz. Lőrincről nevezett pálos-kolostor perjele előmutatott a közjegyzőnek egy végrendeletet, melynek erejénél fogva bizonyos fizetések kötelezettségétől mentes a kolostor. Székesfejervár István közjegyző erről hiteles levelet ad ki.² 1431-ben Atanáz kolozsmonostori apát kijelenti, hogy

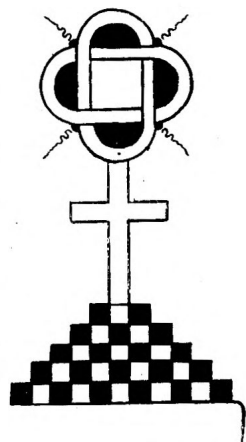
a javadalmához tartozó Jegenye falu egyháza önálló plebánia s nem az egheresi plebánia fiókközsége. Az apát nyilatkozatát Nagyszombathi Bálint esztergomi kispap, császári

(Atinai Mátyás kézjegye.)

¹ Országos levéltár. Dipl. 12056.

² Frater Simon prior Heremitarum Ord. S. Pauli primi Heremitaе Claustrі B. Laurentii prope Budam, tenens in manibus quoddam privilegium super facto testamentariae dispositionis fratrum Heremitarum etc. s kéri a közjegyzőt, hogy azt foglalja írásba. — Et ego Stephanus Davidis de Albaregali clericus wespremiensis dioecesis, publicus imperiali auctoritate notarius, quia dicti privilegii testamentarii discussioni, exhibitioni, petitioni et requisitioni, aliisque omnibus interfui, etc. — Országos levéltár. Dipl. 35523.

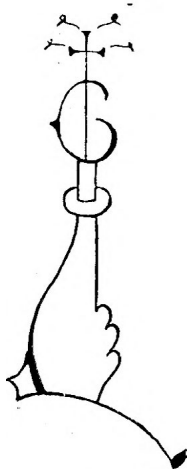

(Székesfejervári István kö jegyző kézjegye.)

közjegyző előtt tette.¹ 1433-ban Spegnimbergi Guidó előtt Csudinics Máté zenggi polgár ajándékot ad a Zengg mellett levő pálosoknak.²

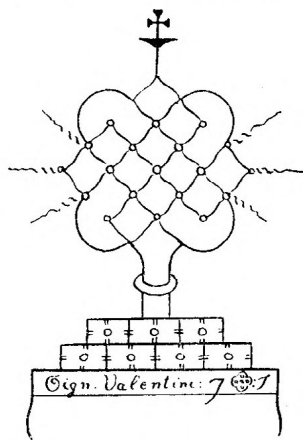
1434-ben Lachowai és Konzkamelléki László és Péter nemes emberek alapítványt tettek a körösmegyei Mindszent-kolostor részére, mely alapítványt Raiczai Bereck zágrábi kispap, császári közjegyző foglalta írásba.³ 1438-ban a pozsonyi Szent-Lőrinc-templom plebánosának beiktatása

¹ Országos levéltár. Dipl. 28206. Universis X-ti fidelibus, etc. Athanasius abbas monasterii B. M. Virginis de Colosmonostra . . . Salutem. Következik az apát kijelentése. . . Végén a záradék. Et ego Valentinus natus quondam Demetrii de Tyrnavia, clericus strigoniensis dioecesis, publicus sacra auctoritate imperiali notarius, quia dictorum resignationi etc. interfui.

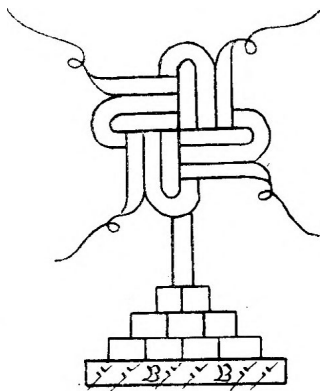

(Spegnimbergi Guidó
közj. kézjegye.)

² Országos levéltár. Dipl. 35541.

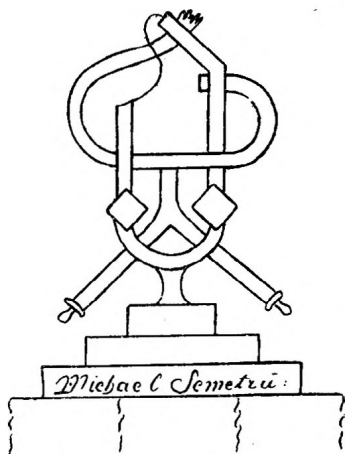
(Nagyszombati Bálint közj. kézjegye.)

(Raiczai Bereck közjegyző kézjegye.)

³ Országos levéltár. Dipl. 34869.

Eisner Vencel közjegyző előtt történt.¹ 1439-ben Péter pécsváradi apát az esküt a pécsi püspök kezébe leteszi. Az eskü letételéről Kartóharafalvi Bálint pécsi kispap, császári közjegyző vett fel hiteles iratot.² 1438-ban János nemes ember és Tamás plebános közt lefolyt per okiratait egy egri klerikus, közjegyző írta Svevii János kérésére.³ 1439-ben a pécsváradi apátság jövedelmei ügyében tartott vizsgálat iratait Pulvics Istica Gergely zágrábi e. m. közjegyző szerkesztette.⁴ Ugyanabban az évben Péter győri püspök ítéletlevelét a csornai konvent átírja, Ikrey Péter győri pap, császári közjegyző jelenlétében. A közjegyző hitelesíti a konvent kiadványát.⁵ 1445-ben Kolozsvári Serthew Péter erdélyi e. m. közjegyző állít ki egy másolatot Nagy Lajos 1347-iki okiratáról.⁶ 1448-ban Vitus bodonyi püspök felszenteltetéséről Féger Lőrinc közjegyző tanúskodik.⁷ 1452-ben a Nyulak-szigetén levő apáca-kolostor ügyvédje Bercsenyi Mihály közjegyző előtt megjelent s több rendbeli szabadalom-levelet mutatott elő, melyeket V. Márton és V. Miklós pápák adtak az apácáknak. A közjegyző az említett bullákról közhitelességű másolatot adott ki az apácák számára.⁸ 1453-ban

(Bercsenyi Mihály közjegyző kézjegye.)

¹ Cod. Diplom. XI. 212.

² U. ott. XI. 371.

³ Wagner id. m. III. 55.

⁴ Cod. Dipl. XI. 374.

⁵ U. ott. 366.

⁶ Turul. 1897-iki évf. II. f. 104.

⁷ Koller. Historia Episcopatus Quinqueecclesiensis. IV. 264.

⁸ Országos levéltár. Dipl. 15118. A közjegyző szóról-szóra átírja a pápai bullákat s a másolatot hitelesítő záradékkal ellátja: Et ego Michael clericus natus Demetrii de Bercen, diocesis wespremiensis, sacra imperiali auctoritate notarius publicus, quia praemissarum litterarum transumpti instrumenti exhibitioni, praesentationi, tran-

Szvoboda Miklós egy szöllőt hagyományoz a lechnicai kolostornak Péter felsődopsai plebános, császári közjegyző előtt.¹ Ugyanabban az évben egy tiltakozást ír Apáthy Gergely, veszprémi e. m. misés pap, közjegyző.² Ugyanabban az évben egy végrendeletet ír Kolozsvári Péter erdélyi klerikus, közjegyző.³ 1456-ban Zakáchy Therpe Imre fia Péter elismeri az atyja által a zakáchii pálos kolostornak hagyományozott javakra vonatkozó köteleességét. Nyilatkozatát Ethei Ferenc pécsi e. m. klerikus, csász. közjegyző foglalta írásba.⁴ Ugyanez a közjegyző állított ki közokiratot a Zechényi László által az említett kolostorra hagyott javakról.⁵ 1458-ban Módrusi Antal hitelesítő záradékkal látja el azt a másolatot, melyet Ferenc korbáviai püspök V. Miklós pápának 1451-iki bullájáról adott ki.⁶ 1446-ban Suki Ábrahám közjegyző hiteles iratban tanúsítja, hogy az erdélyi káptalan prépostja és kanonokjai Abrudbánya jöve-

scribi petitioni, et postulationi ac ratihabitioni, aliisque omnibus, dum ut praemittitur, fierent et agerentur, una cum praenominatis testibus praesens interfui, stb.

¹ Et ego Petrus plebanus de Felsedopsa, dioec. Agriensis, auctoritate imperiali notarius publicus praemissis: legationi, constitutioni aliisque omnibus et singulis interfui, etc. — Orsz. levéltár. Dipl. 14645.

² Et ego Gregorius Mathiae de Apathy, presbyter Wespremiensis dioec. imperiali auctoritate notarius publicus, quia praedictis protestationi, aliisque omnibus interfui. — Orsz. levéltár. Dipl. 4699.

³ Et ego Petrus Michaelis Serthew de Cluswar clericus Transylvaniensis dioecesis, notarius sacra imperiale auctoritate publicus, quia praemissis fassioni etc., dum sic ut praemittitur, fierent et agerentur, interfui etc. — Orsz. levéltár. Dipl. 30316.

⁴ A levélben elmondja a közjegyző, hogy előtte Therpe Péter nemes ifjú elismerte, hogy atyja a zakáchi pálos kolostornak bizonyos birtokokat hagyományozott. Végén a közjegyző hitelesítő záradék: Et ego Franciscus clericus natus quondam Philippi Anthos de Ethoe dioec. quinqueccles. quia praemissis etc. interfui. — Orsz. levéltár. Dipl. 15038.

⁵ A zakáchi pálos kolostornak Zechényi László egy szöllőt hagyományozott. Az örökösök a végrendeletet bemutatták a közjegyzőnek, ki a végrendeletnek a szőlőre vonatkozó részét átírta. — Orsz. levéltár. Dipl. 15022.

⁶ Orsz. levéltár. Dipl. 34975.

delmei ügyében kölcsönösen megegyeztek.¹ 1446-ban ugyan-ezen Suki Ábrahám közjegyző átírja Agoston eddigi kolosi főesperes, utóbb győri püspök egy levelét, melyben ez Haranglábi Gergely javára a kolosi főesperességről lemond. Az ügylet Gyulafehérvárott, az erdélyi püspökség székes-templomának sekrestyéjében ment végbe.² 1462-ben Ambrus verőcei alispán végrendeletét Szentbertalani Péter zágrábi közjegyző foglalta írásba.³ 1465-ben Décsey Bálint közjegyző átírja a császmái káptalan 1406-ban, Pécsy Pál bán 1408-ban, Borbála magyar királyné 1410-ben a császmái káptalan, 1426-ban Cilley Herman s 1428-ban, a császmái káptalan stb. k. leveleit.⁴ 1496-ban Gosztonyi András esztergomi prépostnak a bold. Szűz kápolnájáról vezetett számadásait Nagyfalussy Dénes közjegyző hitelesíti.⁵ 1510-ben Szakcsy Orbán közjegyző hitelesíti a pécsi káptalan átíratát Ulászló 1510-iki leveléről.⁶ 1510-ben a szent-

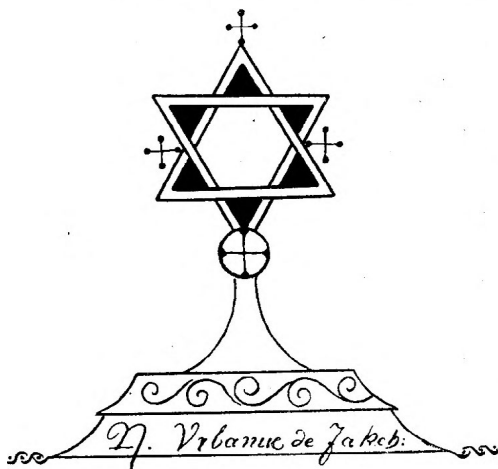
¹ Beke A. Az erdélyi káptalan oklevéltára. I. 66.

² Történelmi Tár. 1895-iki évf. II. 243.

³ Koller i. m. IV. 89.

⁴ Orsz. levélt. Dipl. 35035.

⁵ Et ego Dionysius Alberti (Fabri) de Nagyfalva clericus transylvaniensis dioecesis, publicus apostol. et imperiali auct. notarius, etc. Magyar Sion. 1866. évf. 685.

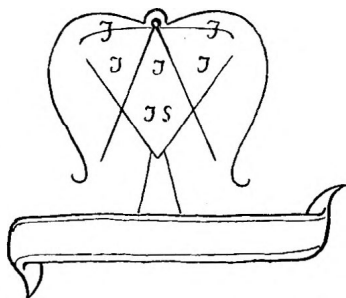

(Szakcsi Orbán közjegyző kézjegye.)

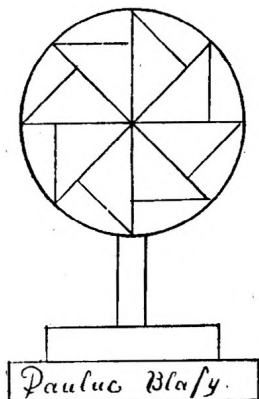
⁶ Az okirat szövegét a király levele képezi, melyet a magyarországi bencések reformja ügyében 1510-ben kiadott, a pécsi káptalan átíratában. Azután következik a közjegyzői hitelesítés. Et ego Urbanus natus Benedicti de Zakch, clericus quinquecclesiensis dioecesis, publicus sacra imperiali auctoritate notarius, quia praemissarum litterarum praefati serenissimi domini regis exhibitioni etc. interfui etc. — Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa 40. Litt. K.

mártoni és szekszárdi bencés apátságok egyezséget kötnek Zborliskói Garada Joákim, Lábody Pál és Kajári Balassa Antal közjegyzők előtt.¹ 1477-ből maradt reánk Magh János egri klerikus, pesti közjegyzőtől több tiltakozás,²

¹ Az okirat szövege az a szerződés, melyet a szekszárdi és szentmártoni apátságok kötöttek. A szerződést három közjegyző hitelesíti: Et ego Achimus natus Thomae Garada de Zborlysko, wespremiensis dioecesis, notarius publicus etc.

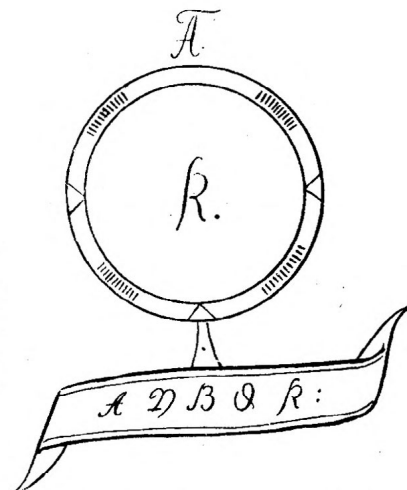

(Zborliskói Joákim közjegyző kézjegye.)

(Lábody Pál közjegyző kézjegye.)

Et ego Anthonius natus Mathiae Balassa de Kayár, dioecesis. Jaurinensis, apostolica constitutione notarius publicus, quia praemissis obligationi, ratihabitioni, approbationi et confirmationi etc. interfui. — Pannonhalmi főapátsági lev. Capsa 55. Litt. X. X.

(Kajári Antal közjegyző kézjegye.)

² Kovachich. Formulae solennes. 404.

ügyvédvallás,¹ föllebbezés.² 1409-ben Zöldváry János közjegyző bizonyságlevelet ad ki néhai Diczházy Jánosnénak, Felsőzendi Erney László leányának Mártának, nevezett férje javára előszóval, tanúk előtt tett végrendeletéről.³ 1448-ban Gyarmathy János esztergomi klerikus, császári közjegyző közokiratot állít ki Kőváry Pál fia László részére, nejének Dorottyának végrendeletéről, ki a tanúk vallomása szerint egész nászhozományát és jegyruháit még 1426-ban, midőn halálos ágyán feküdt, férjére hagyta.⁴ György cseh királynak 1466-ban Mátyás magyar király által megerősített oklevelén Iwsch Mihály és Garay György pécsi klerikusok s császári közjegyzők hitelesítő záradékát olvassuk.⁵ 1447-ben Mindszenti Máté István közjegyző tanúságot tesz arról, hogy az erdélyi káptalan tagjai egymással kibékülvén, minden még függőben levő viszonylagos kebelbeli pereit leteszi és megszüntnek nyilatkoztatja.⁶ 1466-ban Kolozsvárott a falakon kívül lakó magyar katolikusok tiltakoznak a plebános kötelességmulasztásai ellen. A panaszlevelet s a tiltakozást Kolozsvári István, gyulafehérvári szerpap, apostoli és császári közjegyző írta.⁷ 1469-ben a szentszéki bíró ítéletet hoz Konchai Miklós zágrábi e. m. pap ügyében. A bíró levelét fogalmazta és hitelesítő záradékkal ellátva kihirdette Thamásy Ambrus császári közjegyző.⁸ 1471-ben Kelemen pécsi e. m. plebános a pécsi szentszék előtt mint

¹ Kovachich. Formulae solennes. 592.

² U. ott. 400.

³ Nagy Gyula. A gr. Sztáray család oklir. II. 63.

⁴ A gr. Károlyi család oklir. II. 268.

⁵ Magyar Történelmi Tár. IV. k. 230.

⁶ Beke A. i. m. I. 67.

⁷ Jakab Elek. Kolozsvár története. I. k. 1. r. 218.

⁸ A szentszéki bíró végzése. Záradéka: Et ego Ambrosius Francisci de Thamassy, dioecesis quinquecclesiensis sacra imperiali auctoritate notarius publicus, quia praemissis litterarum publicationi etc. praesens interfui. — Orsz. levéltár. Dipl. 16832.

felperes előadja panaszát Szöllösy Dömötör, Karanchy Balázs és Eszéký Dömötör misés papok és közjegyzők előtt. Szöllösy Pál hiteles levelet adott ki a panasztételről.¹ Ugyanabban az évben Zenthléleki István közjegyző előtt a Pécsi család ügyvédet vall.² 1473-ban egy pap felszentelését tanúsítja Auspeck Pál közjegyző.³ Ugyanabban az évben Szlavoniai Erzsébet zágrábi e. m. asszony ügyvédet vallott Spincsics Genesius közjegyző előtt.⁴ Ugyanabban az évben egy világi úr a zágrábi szentszék ítélete ellen föllebbez a kalocsai érsekhez. A föllebbezésről szóló hiteles levél írója Dombrói Gál nős kispap, császári közjegyző.⁵

¹ A közjegyző leírja a szentszék előtt tett panaszt. Utána: Praesentibus: Petro de Albaregali canonico eccles. cathed. quinquiecl. Elia canonico eccl. sti Johannis Bapt. Blasio de Karanch et Demetrio de Ezeck presbyteris et notariis publicis. — Et ego Demetrius natus Pauli de Zelews dioec. quinquiecclesiensis, sacra imperiali auctoritate notarius publicus, quia praemissis: videlicet confessioni, expeditioni, ex voluntate spontanea juramenti depositioni aliisque omnibus interfui, etc. — Orsz. levéltár. Dipl. 17159.

² Et ego Stephanus Georgii de Zenthlelek, clericus Zagrabiensis dioecesis, s. imperiali auctoritate notarius publicus quia praemissis: procuratoria constitutioni, ordinationi et ratihabitioni, aliisque omnibus interfui, etc. — Orsz. levéltár. Dipl. 37254.

³ U. ott. Dipl. 17437.

⁴ U. ott. Dipl. 34509.

⁵ In nomine Domini Amen. etc. Discretus vir dominus Valentinus de Kuthena capellanus egregii Ladislai nob. de Deche regni Sclavoniae vicebani, procurator et nomine procuratorio nobilis viri Michaelis dicti Paulak de Bekethnicz, animo et intentione appellandi et provocandi, habens et tenens quandam cedula papiream appellationem infrascriptam in se continens, quam quidem cedula ibidem de verbo ad verbum legi et valvae ecclesiae cathedralis zagrabiensis affigi fecit, eamque venerabili domino Johanni archidiacono chasmensi et canonico ecclesiae zagrabiensis, judici delegato causae infrascriptae publice insinuavit, etc. Következik a föllebbezés, melyet az ügyvéd írt s a közjegyző írásba foglalt: Cum appellationis remedium etc. ad reverendissimum in Christo patrem et dominum Gabrielem colocensis et bachiensis ecclesiarum canonice unitarum archiepiscopum, eiusdemque sedem abnam metropolitanam in hiis scriptis provoco et appello etc. — Záradéka: Et ego Gallus Clementis de Dombro clericus conjugatus dioecesis zagrabiensis, sacra imperiali auctoritate notarius publicus, quia praemissis: protestationi appellationi, assignationi, lectioni, insinuationi, interpositioni aliisque omnibus interfui, etc. — Orsz. levéltár. Dipl. 35675.

Ugyanazon évben a cinkotai plebánia kegyurasága ügyében a nyúlsgzeti apáczák jobbágyainak tiltakozását Szatmár-Némethii Jakab erdélyi e. m. császári közjegyző foglalta írásba.¹ 1474-ben Miklósi János császári közjegyző egy pécsi pap annátáját Rómában az apostoli kamaránál lefizette.² 1478-ban a sopronmegyei Bü községben az érdekelt felek Mihályi Miklós győri e. m. misés pap, császári közjegyző előtt tanúságot tesznek egy malom birtokjoga felől.³ 1479-ben Kelemen kanizsai plebános peres ügyében a veszprémi szentszéknél Szombathelyi Bálint misés pap császári közjegyző készíti a periratokat.⁴ 1480-ban a bakaszentpéteri kolostor perjele többeket bevádolt, hogy a kolostorba erőszakkal betörtek. A vádlevelet és a tanúkihallgatásról szóló iratot Weronczai Gergely zágrábi e. m. klerikus közjegyző írta.⁵ 1481-ben Zenthgergelyi István végakarátát Szombathelyi Bálint misés pap, közjegyző foglalta írásba.⁶ 1470-ben Kamonci Balázs bácsi prépost ítéletévelén olvasuk Csorgóy István közjegyző nevét.⁷

1490-ben Kolozsmonostori Jó Bereck közjegyző bizo-

¹ Et ego Jacobus natus Damiani de Zathmar-Nempti, dioecesis Albensis Transylvaniae, sacra imperiali auctoritate notarius publicus, quia praemissis: protestationi, fassioni, omnibusque aliis etc. interfui. — Országos levéltár. Dipl. 17475.

² Koller. Hist. Eppatus quinquecclesiensis. IV. 361.

³ Et ego Nicolaus presbyter natus Johannis de Miháli dioec. Jaurinensis s. imperiali auctoritate notarius publicus, quia praemissis, videlicet testium productioni, examinationi, aliisque omnibus praesens interfui etc. — Orsz. levéltár. Dipl. 18032.

⁴ Et ego Valentinus presbyter natus Mathiae sutoris de Sabaria dioecesis Jaurinensis s. imperiali auctoritate notarius publicus, quia praemissis: sponcioni, obligationi, ordinationi etc. interfui. — Orsz. levéltár. Dipl. 18172.

⁵ Et ego Gregorius Simonis de Weroncza, clericus zagrabiensis dioec. s. imperiali auctoritate notarius publicus, quia praemissis: interlocutioni, compositioni, ordinationi, obligationi et concordationi, aliisque omnibus interfui, etc. — Orsz. levéltár. Dipl. 32793.

⁶ U. ott. Dipl. 18452.

⁷ Kerchelich. Hist. Eccl. Zagrab. I. 184.

nyítja, hogy Pókateleki Kondé György a gyulafehérvári prépost jószágigazgatója volt. A prépost méltatlanul bánt vele. E miatt magát a pápa és a magyar király védelme alá helyezi. Tiltakozását Kolozsmonostori Jó Bereck császári közjegyző foglalta írásba.¹ 1490-ben bizonyos peres ügyben Angelo apostoli követ idézőleveléről hiteles másolatot ír Hirsch János kassai oltárigazgató.² Ugyanezen Hirsch János 1494-ben Mihály széplaki apát ítéletét a feleknek tudtára adja s a levél sarkán magát jegyzőnek nevezi.³ Egy 1494. évi levélben, melyben a szentszéki ítéletet közli a felekkel, kassai jegyzőnek nevezi magát.⁴ Egyik leveléből megtudjuk, hogy a kassai Domonkos-rendűek kolostorában volt jegyzői irodája.⁵ A bártfai városi tanács perirataiból pedig megtudjuk, hogy Hirsch apostoli és császári közjegyző s a tanács 1494-iki szentszéki perének ezen alkalommal jegyzője volt.⁶ 1501-ben Perugiai Marián bíboros levelét Budán János jegyző írta.⁷ 1501-ben Keketh András végrendeletét István ujbári plebános írta. A végrendeletet átírta Gönczi István egri e. m. apostoli és császári közjegyző.⁸ 1502-ben Kassai Mihály kassai plebános és Márton eperjesi esperes, mint szentszéki bírák idézőlevelén Zalobynai Bálint jegyző nevét olvassuk.⁹ 1503-ban Besztercei Kopprer Lőrinc közjegyző tanúságot tesz arról, hogy Mara Albert szent-mártoni birtokát, mely Szent-Mártonban, Kolozsvár és Torda között fekszik, tartozékaival együtt

¹ Hazai okmtr. V. 372.

² Bártfai városi levéltár: A. 1486. Ad. V. N. 19. és 29.

³ U. ott. A. 1494. és 1495. február 17. Joannes Hirsch notarius.

⁴ U. ott. 1494. okt. 12. Joannes Hirsch cassoviensis.

⁵ U. ott. 1494. okt. 12.

⁶ U. ott. 1494. szeptember 11.

⁷ Eperjesi városi levéltár. Miscellanea. A. 1500—1509. C. II. Loc. 4. f. E. Joannes filius Lery notarius.

⁸ Et ego Stephanus natus Andreae de Gwncz dioec. agriensis, s. apostolica et imperiali auctoritate notarius publicus etc. — Orsz. levéltár. Dipl. 21080.

⁹ U. ott. Valentinus Andreae Literati de Zalobyna.

a Besztercén lévő Domonkos-rendű kolostor szent kereszt-
hez címzett templomának adományozta.¹ 1503-ban Geréb
Péter vajda Benedek jegyzőt és Kis Pétert eskü alatt
kihallgatja azon értékes kereszt ügyében, melyet néhai
Dengelegi Pongrác János vajda felesége: Erzsébet a pécsi
apácáknál a kolozsvári domonkosrendű szerzet kápolnája
részére készíttetett. A vajda levelét átírta Nyiressy Tamás
közjegyző.² 1503-ban Rákossy Menyhért püspöki helyettes
eskü alatt kihallgatja a kolozsvári Domonkos-rend két
tagját az iránt, hogy a kolozsvári kápolna részére Denge-
legi Pongrác János és neje a pécsi apácák által egy drága
gyöngyökből s aranyból való keresztet és miseruhát készí-
tetett. A püspökhelyettes levelét átírta Nyiressy Tamás
közjegyző.³ 1503-ban egy tanúkihallgatás jegyzőkönyvét
Kassai Sós Lőrinc jegyző szerkesztette.⁴ 1503-ban Geréb
László kalocsai érsek végrendeletét Domonkosfalwi János
közjegyző szerkesztette.⁵ 1504-ben Duerner Lukács köz-
jegyző Szebenben Medgyesi Mustnai Mátyás és beret-
halmi Greff Bálint kérésére átírja Gentilis bécsújhelyi
püspök és János pápa 1415-ben kelt oklevelét.⁶ 1507-ben
János ó-budai plébános közjegyző előtt Balázs kanonokot,
Ambrus javadalmast és másokat a gyulafehérvári templom
papjai közül az ő fenforgó peres ügyében ügyvédeiül ren-
deli.⁷ 1508-ban Nyiressy Tamás közjegyző bizonyítja, hogy
Gyalui Dénes fenesi plébános az erdélyi gyulafehérvári
székesegyházban Leo kanonok lemondása után Perényi

¹ Beke i. m. II. 165.

² Történelmi Tár. 1895-iki évf. II. f. 247.

³ U. ott.

⁴ Eperjesi városi levéltár. Miscellanea. A. 1500—1509. C. II. L. 4. f. E.
Laurentius Sósch de Cassovia, notarius.

⁵ Beke i. m. I. 87.

⁶ Orsz. levéltár. Diplom. 30959.

⁷ U. ott. II. 169.

Imre kegyuri ajánlása folytán a püspök és a király beleegyezése után beiktatást és megerősítést nyert, mint kano-nok, Rákossy Menyhért püspökhelyettes, Buday Ulrik örkanonok és Laczó János főesperes és egyebek jelenlétében.¹

1508-ban Nyiressy Tamás közjegyző Barnabásy János végrendeletét átírja, mely szerint az minden követelését, melyeket dacára legszorgalmasabb utánjárásának, sehogy sem tudott behajtani, az ő legkedvesebb nevelt fiának, Laczó János telegdi főespereskanonoknak hagyományozza.² 1510-ben Kölni Fossa Antal közjegyző átírja Sándor pápának 1476. évről kelt levelét.³ 1510-ben Száraz Barnabás közjegyző tanúsítja, hogy Szeremlyéni Ferenc erdélyi prépost mint felperes több ügyvédet rendel a buzdi dézsmák ügyében.⁴

1510-ben Nyiressy Tamás közjegyző bizonyítja, hogy Ménessy János a Gyulafehérvár falai között lévő szent-háromság-oltár igazgatója ügyvéddé lett rendelve.⁵ 1510-ben Kölni Fossa Antal közjegyző átírja Sixtus pápa levelét a bold. Szűz rózsafüzéréről a Domonkos-rendű szerzetesek számára.⁶ 1511-ben Gergely somogyvári, Miklós zalavári és Máté szent-mártoni bencés apátok megjelentek Zathay János pécsi misés pap, apostoli közjegyző előtt s kölcsönösen megegyeztek az iránt, hogy a szent-mártoni apát legyen a magyarországi bencés apátok közt az első és egyedül az apostoli szentszéknek legyen alárendelve. Egyúttal megállapodtak a kötelességeik ellen vétő apátok-

¹ Orsz. levéltár. Diplom. 30959. I. 88.

² U. ott. 89.

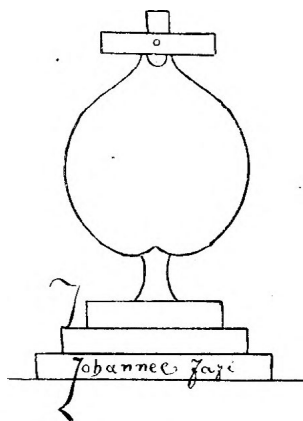
³ Tört. Tár. 1895-iki évf. II. 249.

⁴ U. ott.

⁵ Beke i. m. I. 89.

⁶ U. ott. 89.

kal szemben követendő fegyelmi eljárásra vonatkozólag.¹ 1513-ban Dömötör biboros, esztergomi érsek, mint kiküldött pápai bíró Döbrentei Tamás zágrábi püspök perében megidézi Csupor Dömötör tinnini püspököt és a radvansdorfi plebánost. Az idéző levelet Kolozsvári Szász János erdélyi e. m. klerikus, apostoli közjegyző írta.² 1512-ben Szilkai Volfard Adorján császári közjegyző Laczó János telegdi főesperes jelenlétében Ecseli Pálnak, Nyiressy János erdélyi kanonok meghatalmazottjának fellebbezését átírja.³ 1513-ban Leo pápa Kampanicai Menyhértnek különféle meghatalmazásokat ad. A pápa levelét Drágffy János közjegyző átírja.⁴ 1513-ban Szakáll Albert közjegyző írja Bethlenfalvi Thurzó Péter neje: Dorottya peres ügyében a tiltakozást.⁵ 1513-ban Sthym Miklós császári közjegyző Pécsett a falon kívül levő, Szentlélekről nevezett kolostorban elkészíti Báthmonostori Dorottya végrendeletét és több egyházi műtárgyról, melyeket az apácák készítettek, megemlékezik.⁶ 1515-ben a brassai

(Kolozsvári Szász János közjegyző
kézjegye.)

¹ Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa 24. Litt. J. Et ego Joannes presbyter natus olim Petri de Zatha, dioecesis quinqueccles., auctoritate apost. notarius publicus, quia praemissis compositioni, concordationi etc. interfui, etc.

² Et ego Johannes Jaz de Kolosvár clericus Transylvaniensis dioecesis, publicus sacra apostolica auctoritate notarius, quia praemissis per dominum legatum . . . citationi, etc. omnibusque aliis et singulis praesens interfui, etc. — Pannonhalmi országos levéltár. Fasc. I. Nr. 69.

³ Beke i. m. 91.

⁴ Tört. Tár. 1895-iki évf. II. 250.

⁵ U. ott.

⁶ Beke i. m. I. 91.

káptalan házában Máté kánon-doktor brassai káptalani dékán kérésére bizonyos joghatóságra, kérvényre, megkeresésre stb. vonatkozó okiratokról másolatot készített Pictoris Miklós, a szabad művészetek doktora, apostoli közjegyző és Brassó város esküdt jegyzője.¹ 1518-ban Bételeki Drágffy János közjegyző átírja Leo pápa 1510. évi felhatalmazó levelét és Erdödi Ferencet a törvénytelen születés következményeitől felmentvén, nevét Erdődiről Drágffyra változtatja s a törvényes születés jogi képességeivel ellátja.² 1517-ben a szent-mártoni főapát mint kegyúr és a szent Margitról nevezett bélai apát egyezsége lépnek. A szerződést Ethey Vitéz Ambrus közjegyző előtt kötötték.³

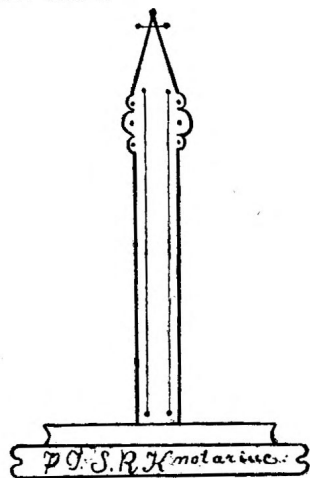
1519-ben a szent-mártoni főapát Rév-Komáromy Pál közjegyző előtt tiltakozik Maglódi Miklós ciszterci rendű apát és Kandallói János győri kanonok jogtalan eljárása ellen. A tiltakozást a közjegyző írásba foglalta.⁴

¹ Benkő József. Milkovia. Bécs. 1781. I. 157.

² Tört. Tár. 1895-iki évf. II. 250.

³ Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa 33. Litt. J.

⁴ U. ott. Capsa 40. Litt. J. Et ego Paulus de Rév-Komárom, clericus Jaurinensis dioecesis, apostolica auctoritate notarius publicus, quia praemissis omnibus: protestationi, revisioni et perlustrationi bonorum praeonominatorum una cum testibus interfui, etc.

(Rév-Komáromi Pál közjegyző kézjegye.)

1523-ban egy szentszéki idézést olvasunk az eperjesi városi levéltárban Rothozi Mátyás közjegyzőtől.¹

Ezekből az idézetekből immár sommás áttekintést szerezhethünk a közjegyzők szentszéki működéséről. Elénk tüntetik ezek az apostoli és császári közjegyzők kánonjogi szereplését. Mindenekelőtt bizonyos az, hogy ott úgy az apostoli, mint a császári közjegyzőknek szabad működés volt biztosítva; különben ők vegyesen használták az apostoli és császári jelzőket, ez a dolog lényegére nem volt befolyással; a legtöbbnek meg is volt mindkét rendbeli képesítése. Az is bizonyos, hogy a közjegyzők mint püspöki irnokok, mások mint szentszéki jegyzők is szerepeltek.

Igy 1479-ben Mihály esztergomi érseki helyettes levelét Dorogházy László jegyző írja. Ebben a levélben csak jegyzőnek nevezi magát, de más forrásból tudjuk, hogy közjegyző volt.²

Hasonlóképpen láttuk Máté esztergomi érseki helyettes ítéletében, melyet Wartbergi Konrád közjegyző, az esztergomi szentszék irnoka fogalmazott. Egy 1509-ben kelt oklevélen, melyben a gyulafehérvári káptalan ítélezik bizonyos kegyes alapítványi ügyben, Nyiressy Tamás jegyző, t. i. szentszéki jegyző aláírását olvassuk.³ Ámde fönnebb láttuk, hogy Nyiressy Tamás közjegyző volt.

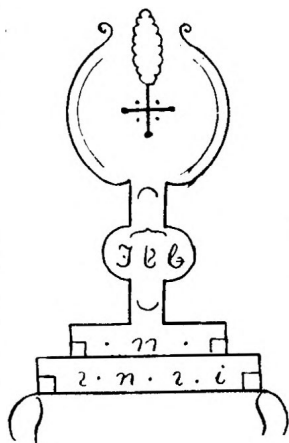
Latoschin János dr. pápai kiküldött, krakói általános helyettes ítélezik kegyurasági kérdésben. Skarbiniriai Péter közjegyző, mint a bíró jegyzője, vagyis irnoka, annak meghagyásából írja a jegyzőkönyvet s magát a bíró tollvivő-

¹ Eperjesi városi levéltár. Diversa. A. 1520—1524. C. II. L. 5. f. 8.

² Országos levéltár. Diplom. 18184. Ladislaus de Dorogháza Notarius. Épp így az érseki helyettes 1481-ik évi levelében is. — U. ott. Dipl. 18508.

³ Jakab Elek i. m. I. k. I. r. 62.

jének nevezi a hitelesítő záradékon.¹ Trefnant János pápai ügyhallgató írnokának nevezi magát Magnaritheý Miklós közjegyző.² János korponai plebános ügyvédvallásáról a bozóki prépost elleni perében Kálnoki Imre közjegyző állít ki közhitelességű okiratot.³ 1503-ban Péter biboros szentszéki követ a zondi plebános perében megbizzza Laskó Miklós budai kanonokot a vizsgálattal. A vizsgáló bíró meghívja a tanúkat; az idézőlevelet Boldogasszonyfalwai Jakab jegyző írja. Habár csak mint egyszerű jegyző írta alá a nevét, de másrésről tudjuk, hogy a szentszéki bírák jegyzői apostoli, vagy császári közjegyzők voltak.⁴ Így 1469-ben Slupchai János törvényes és császári tekintélyvel meghatalmazott közjegyző az esztergomi szentszéknél és érseki konzisztoriumnál megvizsgált és felesketett tabeliónak nevezi magát.⁵ 1471-ben egy peres ügy iratán, melyet az egri püspöki helyettes adott ki, Banchai János

(Skarbiniriai Péter kézjegye.)

¹ Et ego Petrus Stanislai de Skarbiniria, dioec. Krakowiensis clericus, publicus apostolica et imperiali auctoritate notarius et coram R. D. Joanne de Latoschin scriba, quia praedictis juris patronatus sive collationis altris praenominati starum Elisabeth, Hedvigis et Ludmillae ad s. Barbarum in Cracovia etc. . . . — Országos levéltár. Dipl. 11738. A. 1425.

² Cod. Dipl. X. 8. 168. l.

³ Magy. Nemz. Múzeum. Kézirattár. Et ego Emericus Nicolai de Calnok, Transylvaniensis dioec. ac eiusdem Transylvaniensis ecclesiae canonicus praebendatus, publicus imperiali auctoritate notarius etc.

⁴ Orsz. levéltár. Dipl. 21207.

⁵ Egy végrendelet záradékára így írja a nevét: Et ego Johannes Mathiae de Slupcha, sacrosanctae metropoliticae ecclesiae Gnesensis dioecesis clericus, publicus legali atque imperiali auctoritatibus ac in sede sancta, in consistorio metropoliticae ecclesiae strigoniensis examinatus juratus ac thabellio manifestus. — Orsz. levéltár. Dipl. 16933.

egyszerűen jegyzőnek nevezi magát;¹ hasonlóképpen Darnai Miklós 1505-ben az egri általános ügyhallgató levelén;² habár nincs adatunk, melylyel azt bizonyíthatnók, hogy közjegyzői minősítvényvel birtak, mindazáltal a fönnebb elősoroltak után teljes joggal állíthatjuk, hogy apostoli vagy császári közjegyzők voltak, mivel csakis ilyeneket alkalmaztak a szentszéki bíraskodásnál. Mindez azt bizonyítja, hogy az apostoli és császári közjegyzők mint szentszéki jegyzők is működtek. Kezdetben nem mint hivatalnokok, hanem mint esetről-esetre meghívott közhitelességű személyek, később a szentszékek állandóan alkalmazták őket. Volt ugyan az egyes püspököknek is jegyzőjük vagy irnokuk, de ez nem a szentszéki bíraskodás jegyzőkönyveit írta, hanem a püspök hivatalos és magánleveleit fogalmazta; működési köre hasonló volt a mostani püspöki titkárokéhoz. Ezek a püspöki irnokok is, legalább részben, közjegyzők voltak. Így 1381-ben I. Lajos magyar király első évi nyugtáját azon 7000 aranyról, melyeket a velencei köztársaság a turini békekötésnél fogva a magyar koronának évenként fizetni tartozott, De Castro Baldo Galvan közjegyző, a pécsi püspök irnoka hitelesítette a király meghívására.³ Ugyanezen alkalommal a pécsi és zágrábi püspökök a magyar király megbízásából diplomáciai kiküldetésben jártak Velencében; ezen tárgyalások jegyzőkönyveit szintén de Castro Baldo Galvan közjegyző, a pécsi püspök irnoka szerkesztette.⁴ S midőn Lajos király helybenhagyta a követei által kötött egyezséget, a jóváhagyó záradékot ugyanez a közjegyző hitelesítette.⁵ Ily titkára vagy jegyzője volt a pécsi

¹ Johannes de Banca Notarius. Orsz. levéltár. Dipl. 17262.

² Nicolaus de Darna Notarius. U. ott. Dipl. 21429.

³ Magyar Diplom. Eml. az Anjou-korból. III. sz. 456.

⁴ Magy. Tört. Tár. XI. 79.

⁵ U. ott. XI. 92.

püspöknek 1452-ben Prohys Henrik.¹ Ámde ezek a püspöki őrnökök nem ügyködtek a szentszéki bíraskodásnál; ezek közjegyzői képesítéssel bíró püspöki titkárok voltak, s ha esetleg valamely szentszéki ügyben közhitelességű okiratot vettek fel, az okirat záradékán jelezték közjegyzői minősítéseket, de egyúttal titkári állásukat is megkülönböztetve feljegyezték.

Pl. 1410-ben a passauai püspök helyettese szentszéki végzést hoz, melyet Wüldorf Henrik császári közjegyző foglalt írásba. A közjegyző ezen minősítése mellett még külön megjegyzi, hogy ő a padovai püspöki helyettes jegyzője.²

Az ily püspöki, illetve főpapi titkárok mindkét címüket még akkor is megkülönböztetve használják, midőn más közjegyző szerkeszti az okiratot s ők csak mint tanúk szerepelnek annak kiállításánál. Így 1387-ben a pataki plébános perében Kapyi István közjegyző szerkeszti az okiratokat, mely alkalommal tanúként szerepelt Andrásfi István császári közjegyző, a jászói prépost őrnök.³

Magától értetik, hogy a közjegyzői minősítéssel bíró főpapi titkárok, mint ilyenek, nem csupán az illető főpap magánleveleit írták, hanem a hivatalos iratokat is. Nem a szentszéki ügyeket értem, hanem azokat, melyeket a főpapok egyház-kormányzati ügyben adtak ki. Példa erre Bakóc Tamás 1514-ik évi oklevele, melyben a primás Jakab választott bakonybéli apátot állásában megerősíti. Az okiratot Olaszii Karch István esztergomi e. m. apostoli közjegyző írta. A közjegyző itt nem mint szentszéki jegyző, hanem mint primási titkár vagy tollvivő működik s magát ennek is nevezi, mivel a megerősítés nem szentszéki ügy, hanem a primási joghatóság

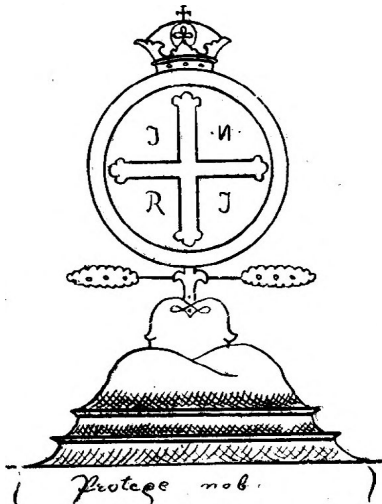
¹ Koller i. m. IV. 306.

² Cod. Dipl. X. 5. 108.

³ U. ott. X. 8. 235.

ténye.¹ Azon közjegyzőket, kik a szentszéki bíraskodás iratait szerkesztették, a felek — kiki a saját ügyében — e célra meghívták. Így olvassuk a gyulafehérvári káptalannak egy 1421. évi ítéletlevelében, hogy János pap panaszát a szentszéki ülésben közjegyző jelenlétében adta elő.² Azért az ily meghívott szentszéki jegyzők az általok kiállított hiteles levelek záradékán kitüntették többször azt is, hogy ők ezen ügyletnek jegyzői; pl. 1428-ban Ugron László tihanyi apát mint kiküldött bíró átír egy oklevelet; a perirat alá Nagyabajomy János erre az alkalomra meghívott jegyző neve van írva.³ 1480-ban a szentszéki bíró feloldozó levele alá van írva: Nagyabajomy János jegyző. Vajjon ez azonos személy-e az előbbennivel, nem tudjuk.⁴

Hasonlóképpen 1495-ben az egri szentszéknek az esztergomi és egri egyházmegyék plebánosaihoz intézett nyílt

(Olasz István közjegyző kézjegye.)

¹ Az oklevél szövegét a primás megerősítő ténye képezi: Thomas miseratione divina titulo sti Martini in montibus ss. romane ecclesie presbyter cardinalis archieppus strigoniensis etc. — Következik Ulászló királynak 1512-iki adománylevele s azután a primás megerősítése és a joghatóság megadása. Végül a közjegyzői záradék: Et ego Stephanus natus Martini Karih de Olazy terrae Scepusiensis, strigoniensis diocesis, publicus apostolica auctoritate notarius, praefatique reverendissimi domini Thomae Cardinalis Strigoniensis etc. scriba et secretarius, quia praemissis collationi, provisioni, confirmationi et investiturae, aliisque omnibus interfui, etc. — Pannonthalmi főapátsági levéltár. Capsa 64. Litt. R. r. r.

² Jakab Elek i. m. I. k. 1. 109. l.

³ Joannes de Nagbayon notarius in praemissis. — L. a veszprémi püspöki levéltárban. S. p. Dec. Eppal. O. cap. 108. Nr. 1.

⁴ Joannes de Nagbayon notarius. — Orsz. levéltár. Dipl. 18402.

parancsa alá Liszkay Tamás, a jelen ülésben jegyző neve van írva. Liszkayról pedig tudjuk, hogy okleveles közjegyző volt.¹ 1495-ben egy szentszéki tárgyalásnál Budán a pápai követ szentszéki jegyzője Lendvay Márton egri kispap, apostoli közjegyző és felesketett tabellio volt.² A fönnebbi adatokból az is kiderül, hogy a régi közjegyzők némiképpen ügyvédi ténykedéseket is végeztek, mivel oly beadványokat is szerkesztettek, melyek ma kizárólag az ügyvédek hatásköréhez tartoznak. Pl. 1470-ben egy zágrábi e. m. világi férfiú a zágrábi püspöki szentszéktől a kalocsai érseki szentszékhez föllebbezett. A föllebbezést Dombrói Gergely közjegyző írta.³ Ezen ügyvédi ténykedésekre céloz László szerémi püspök 1309-ben Gentilis biboroshoz beadott panaszában. A püspök be volt vádolva a pápai követnél, minek következtében a biboros megindította ellene a fegyelmi eljárást. Minthogy a püspök ügyének védelmével késlekedett, a pápai meghatalmazott őt e miatt megintette. Mire a püspök azzal védekezett, hogy Magyarországon a peres eljárás nem a kánonjog szabályzata szerint történik, hanem az országnak régi szokásjoga alapján. Azért nincs itt bőség az ügyvédekben; de nem is talál egykönnyen ügyének védelmére alkalmas embert; ha találna is udvarában alkalmas egyént, nem bízik meg benne a vádlókkal való érintkezése és ismeretsége miatt. Azért annyi halasztást kér perében, hogy ügyének védelmét alkalmas férfiúra bízassa.⁴ A püspök mentegetődzéséből megértjük, hogy a

¹ Thomas de Lyska notarius in praesenti. — Bártfai városi levéltár. A. 1486. Ad V. N. Nr. 19. et 24.

² Ego Martinus Lucae de Lyndva, presbyter agriensis dioecesis, publicus sacra apostolica auctoritate, nec non antelati rss. in Christo patris ac domini domini Ursi de Ursino etc. consistorialis notarius ac tabellio juratus etc. — Veszprémi püspöki levéltár. Capsa 109. Misc. Nr. 72.

³ Orsz. levéltár. Dipl. 35664.

⁴ Mon. Vatic. Ser. I. T. II. 313.

kánonjogi eljárás Magyarországon 1309-ben még nem volt szokásban; dacára annak, hogy azt még az 1308. évi szabályzat elrendelte. Egyúttal az is bizonyos, hogy az írásos ügyvitelhez szükséges emberekben, jogi tanácsadóknak is nagy hiány volt. Mert hogy ügyvédek ezen korban már voltak Magyarországon, az kétségtelen. Hiszen a vármegyei és nádori bíraskodásnál akárhányszor találkozunk ügyvédekkel.

Mellesleg megjegyzem, hogy az előkelőbb prépostságoknak is volt közjegyzőjük, ki egyúttal jogtanácsosa volt a káptalannak. Így olvassuk a felsőmagyarországi városok régi számadáskönyveiben, hogy egy alkalommal 1428-ban Bártfa város tanácsa Antalnak, a szepesi prépost közjegyzőjének 300 dénárt fizetett.¹ Ugyanezen prépostsági közjegyzőnek eljárását 1429-ben 600 dénárral honorálták a bártfaiak a városi pénztárból.² 1387-ben János jászói prépost irlnoka Andrásfi István közjegyző.³

A közjegyzőknek szentszéki szereplését megvilágítja az a körülmény is, hogy az esztergomi érseknek, mint Magyarország primásának kiváltságai közé tartozik a doktorok és közjegyzők kreálásának joga.⁴ Bizonyára azért nyerte a primás ezen kiváltságot a pápától, hogy ne kelljen neki esetről-esetre Rómába fordulnia minden közjegyzői kinevezésért. Egyéb főpapoknak is adott a pápa a közjegyzői kinevezésre való meghatalmazást. Így a vatikáni titkos levéltárban találtam egy bullát 1455. évről, melyben III. Calixtus pápa megbizza a kalocsai érseket, hogy Havalda Ferenc kalocsai nőtlen kispapot, ki Kalocsa városában lakik, vizsgálja meg

¹ Fejérfpataky L. Magyarországi városok régi számadás-könyvei. 268.

² U. ott. 269. Az óbudai apácák fejedelemasszonya 1471-ben egy levelet ad ki. Végére a jegyző így írta a nevét: Mathaeus de Pechwaradya Notarius in praemissis. Vajjon közjegyző volt e Pécsvárad Máté, nem lehet megállapítani. Orsz. levéltár. Dipl. 17642.

³ Cod. Dipl. X. 8. 235.

⁴ Pray. Specimen Hier. Hungar. I. 148.

s ha őt mind erkölcsi tekintetben, mind tudományos képességét illetőleg alkalmasnak találja és 25-ik életévét már betöltötte, nevezze ki apostoli közjegyzővé s eskesse őt fel a következő eskümintá szerint: Én Havalda Ferenc Kalocsa városában lakó nőtlen kispap, hűséget ígérek szent Péternek, a római szentegyháznak és uramnak III. Calixtus pápának, valamint törvényes utódainak stb. Isten engem úgy segéljen.¹ X. Leo pápa 1514-ben megengedte a pannonhalmi főapátnak, hogy a bencés rend tagjai közül egyet, kettőt vagy hármat közjegyzővé kinevezhessen.² 1520-ban Riario Cézár alexandriai patriárka, a lateráni apostoli aula palatinusa Szentgyörgyi Istvánt a szent palota grófját meghatalmazza, hogy alkalmas egyéneket a toll és tintatartó átadásával közjegyzökké, vagy tabelliökké felavathasson.³ Végül, mint a pápai szentszék ügyviteléből kimutattam, mindazon peres ügyekben, nem csupán az egyházi férfiak ügyeiben, hanem a világiak házassági és örökösödési pereit-

¹ Callistus papa. Venerabili fratri archiepiscopo colocensi. Salutem. Ne contractuum memoria periret, etc. Hinc est, quod nos dilecti filii Francisci Cavaldi clerici in civitate tua colocensi commorantis supplicationibus inclinati, fraternitati tuae, de qua fiduciam gerimus, in domino specialem concedendi, auctoritate apostolica praedictum officium praefato Francisco, dummodo non sit conjugatus, nec in sacris ordinibus constitutus, si ipsum honestae conversationis et laudabilis vitae et famae, nec-non vicesimum quintum suae aetatis annum pertigisse, et ad illud aliter post diligentem examinationem idoneum esse repperis, juramento prius ab eo juxta formam praesentibus adnotatam recepto, plenam et liberam concedimus tenore praesentium facultatem. Forma autem juramenti, quod ipse Franciscus praestabit, salis est: Ego Franciscus Cavaldi, clericus, non conjugatus, nec in sacris ordinibus constitutus, in civitate colocensi commorans, ab hoc hora in antea fidelis cro beato Petro et sanctae romanae ecclesiae, ac domino meo Callisto p. p. III. et successoribus ejus canonice intransibus, etc. Sic me Deus adjuvet et haec sancta Dei evangelia. Datum Romae apud st. Petrum. Anno Incarnationis Dom. millesim. quadringentesimo, quinquagesimo quinto. XIV. Kal. Octob. A. I. Vatikáni titkos levéltár. Dataria osztály. Callisti III. Bullae. A. 1455. A. I. L. I. X. R. A. f. 228^b.

² Fuxhoffer-Cinár i. m. I. 48.

³ Orsz. levéltár. Diplom. 23304.

ben is, melyek a római szentszékekhez kerültek föllebbezés útján, közjegyzők készítették a periratokat és beadványokat. Csakis ez úton birt a közjegyzőség hazánkban valamire menni. A közönségnek azon ügyeknél, melyek az egyházi törvényszékek előtt megfordultak, igénybe kellett vennie a közjegyzők közreműködését. A közjegyzőség ez úton kezdett nálunk gyarapodni a mohácsi vész idejéig. Minthogy pedig császári közjegyzők is ténykedtek a szentszékeknél, még helyesebben így foglalhatjuk össze a helyzet jellemzését. Hazánkban a közjegyzőség a mohácsi vész előtt jobbára azon a téren gyarapodott, melyet számára a kánonjog nyújtott. Ott tényleg működtek a közjegyzők, mivel közreműködésüket az egyházi törvények előírták és megállapították. Azért azok a közjegyzői instrumentumok, melyek a mohácsi vést megelőző időkből reánk maradtak, nagy részben egyházi vonatkozásúak, s a melyek a világi ügyletekre vonatkoznak, részben azok is oly természetűek, melyek tárgyai az egyházi törvénykezés jogkörébe esnek. Szükséges ezeket hangsúlyoznunk a magyarországi apostoli és császári közjegyzőség történetének ismertetésénél, mert e nélkül valóban érthetetlen volna a régi közjegyzőség aránytalan fejlődése.

Hogy a kor szentszéki ügyviteléről teljes áttekintést szerezhessünk, meg kell emlékeznünk arról a változásról, mely abban a mohácsi vést megelőző kor utolsó szakában beállott. Mint fönnebb említettem, a közjegyzők Magyarországon kezdetben nem mint állandóan alkalmazott szentszéki jegyzők, hanem mint esetről-esetre meghívott közhitelességű személyek működtek. Hogy meddig tartott e gyakorlat, nem lehet megállapítani. Valószínű, hogy a XV. század második feléig.¹ Annyi azonban bizonyos, hogy a XVI. század első

¹ 1469-ben Slupchai János közjegyző már az esztergomi szentszéknél megvizsgált és felesketett tabelliónak nevezi magát. — Orsz. levéltár. Dipl. 16933.

éveiben már állandóan alkalmazzák a szentszékek a hites jegyzőket, mint rendszeres hivatalnokokat, kik az egyházi pertárgyalások jegyzőkönyveit vezetik. Ezek mellett természetesen tovább is működnek a közjegyzők, kik a perekben beadványokat szerkesztenek s a vizsgálatokról, ítéletekről stb. közhitelességű okiratokat adnak ki. Mindezekről meggyőződhetünk annak a pernek irataiból, mely 1506—1508. évben Sankfalvay Miklós pozsonyi prépost és káptalana közt folyt. A per irataiból látjuk, hogy abban az időben az esztergomi szentszék jegyzője (notarius consistorialis) Alsószegedy Benedek volt; nem mint iratszerkesztőt említi őt az okirat, hanem mint a szentszéknél alkalmazott jegyzőt.¹ Ugyanannak a pernek tárgyalási irataiban még több közjegyző nevét olvassuk. 1506-ban olvasunk egy tárgyalást, melyen jelen voltak a következő közjegyzők: Zsigmond esztergomvári plebános, Cholnoky Balázs, Csúti Menyhért, Pálffy László, Thúry Nagy Ambrus.² Az 1508. évi május 4-én tartott tárgyalás jegyzőkönyve említi, hogy a bírák a felek megegyezése folytán ezen alkalomra az ügy jegyzőjévé Hernádfalvi Márton jegyzőt választották meg.³ Ugyanabban az évben a szeptember 2-án tartott pertárgyalást Asszonyfalvy Benedek közjegyző foglalta írásba.⁴ Az említett per irataihoz tartozik az a közhitelességű instrumentum is, melyet 1505-ben adott ki Rómer Bernardin esztergomi kispap, közjegyző, s melynek másik hitelesítője Freysleben Farkas váci e. m. apostoli és császári közjegyző.⁵

Mindezek az adatok meggyőznek bennünket arról a tényről, hogy a XVI. század elején a szentszékek mellett

¹ Magyar Sion. 1866-iki évf. 542. l.

² U. ott. 382. l.

³ U. ott. 542. l.

⁴ U. ott. 542. l.

⁵ U. ott. 623. és 685. l.

állandóan alkalmazott jegyzők voltak, kik mellett azonban a közjegyzők is működtek: hiteles beadványokat, ügyvédvallásokat stb. szerkesztettek, a tárgyalásokról jegyzőkönyvet vettek fel, ténytanúsítókként és ügyvédekként szerepeltek.

Könnyebb áttekintés céljából összeállítottam azoknak a közjegyzőknek névsorát, kiket a mohácsit vészt előző korból, mint Magyarországon működő apostoli és császári közjegyzőket összegyűjtenem sikerült:

1302. Interamna Miklós (a szepesi
prépost választásánál).	1384. Magnarithey Miklós.
1302. Tudertó János.	1385. Szentiványi Péter.
1308. Pontecurvo János.	1387. Kapy István (egri e. m.).
1308. Sanguineti Vilmos.	1387. Mátyás váradi e. m.
1308. Tribuscasalibus
Albert.	1387. Andrásfi István.
1308. Angol János.	1388. Saághy János.
1318. Pedevoltus Vince.	1388. János veszprémi kanonok.
1319. Latinfalvi János (eszter-
gomi e. m.).	1395. Zekesői György.
1340. Strelici Miklós.	1396. Pozsonyi Frigyes.
1340. Stiburgi Teodorik.	1398. Gergelyfi László.
1340. Miklós.	1398. Keszthelyi Gergely.
1354. De Tibure János.	1399. Turnonias Márton.
1357. Mátyás.	1399. Thuróczy Miklós.
1357. Fraye Ferenc.	1401. Csáky János.
1358. Diakovári Barnabás.	1401. Andrássy Mátyás.
1358. Veronai Bonaventura.	1404. Miklós.
1359. Jakab veszprémi kanonok.	1409. Zöldváry János.
1359. Breidbach János.	1410. Wüldorf Henrik.
1365. Dansadis Gellért.	1410. Wybech Elek.
1366. Szentmihályi Tamás.	1411. Aldobrandini Ziliót.
1367. Kolozsvári Serthew (?) Mi-
hály.	1413. Verenthei Tamás.
1381. De Castro Baldo Galvan
(pécsi püspöki irnok).	1414. Wizwáry Tamás.
	1414. Székesfejérváry Mátyás.
	1415. Wartus Konrád.
	1416. Kálnoky Imre.
	1416. Eperjesi Zipzer Péter.
	1416. Konrád.

<p>1416. Fabry Gumpert.
 1416. Cecurode Lénárd.
 1416. Kelle Bernát.
 1417. Egerszeghy Péter.
 1417. Zelizy Péter.
 1417. Miklósfí István.
 1418. Gereky Lukács.
 1418. Kálmáncsehi Mihály.
 1418. Mártonfi Imre.
 1418. Hollósy Péter.
 1418. Wartbergi Konrád.
 1420. Ötveni Sebestyén.
 1421. Névtelen (Gyulafejérvárott).
 1421. Degei Kaszás István.
 1421. Gyulay Gergely.
 1425. Skarbiniria Péter.
 1425. Besztercebányai Ferenc.
 1425. Morovics Péter (zágrábi e. m.).
 1428. Bélai Márton.
 1428. Nagybajomj János.
 1428. Antal (a szepesi prépost közjegyzője).
 1429. Atinai Máté (zágrábi e. m.).
 1429. Székesfejérvár István.
 1430. Sitovito Bálint.
 1431. Nagyszombati Bálint.
 1433. Spegnimbergi Guido.
 1434. Raicai Bereck (zágrábi e. m.).
 1435. Bálint erdélyi plébános.
 1436. Eisner Vencel.
 1436. Vogel Mihály (pozsonyi városi jegyző).
 1438. Névtelen egri klerikus.
 1439. Ikrey Péter.
 1439. Kartóharafalvy Bálint.
 1439. Gerbertfi Péter.</p> | <p>1439. Pulvics Istica Gergely (zágrábi e. m.).
 1443. Kosztolányi Bálint.
 1446. Suki Ábrahám.
 1447. Mintszenthi Máté István.
 1448. Gyarmathy János.
 1448. Féger Lőrincz.
 1450. Liváki János.
 1452. Prohy Henrik.
 1453. Felsődopsai Péter.
 1453. Apáthy Gergely.
 1453. Kolozsvári Péter.
 1455. Havalda Ferenc.
 1456. Ethei Anthos Ferenc.
 1458. Módrusi Antal.
 1458. Turonyi Mihály.
 1458. Bercsényi Mihály.
 1461. Fretesi (?) Gundisalvus.
 1462. Szent-Bertalani Péter.
 1465. Décsey Bálint.
 1465. Sass Máté.
 1465. Sebestyén pécsi pap.
 1466. Pécsi Jwsch (?) Mihály.
 1466. Garay Forgách György.
 1466. Kolozsvár István.
 1469. Thamásy Ambrus.
 1469. Slupchai János.
 1470. Csorgói István.
 1470. Dombrói Gergely.
 1470. Dorogházy László.
 1471. György Polikárp.
 1471. Karai László.
 1471. Bancsai János.
 1471. Zelewsi (Szöllösi) Döme.
 1471. Karanchy Balázs.
 1471. Eszéki Döme.
 1471. Zenthléleki István.
 1473. Fejérvár Egyed.</p> |
|--|---|

1473. Auspeck Pál.
 1473. Spincsics Genésius.
 1473. Dombrói Gál.
 1473. Zathmár-Némethi Jakab.
 1474. Miklósfü András.
 1474. Szent-Geminiani Lajos.
 1474. Kelemenfi Gergely.
 1476. Palicai János.
 1476. Névtelen pesti közjegyző.
 1477. Magh János (egri e. m.)
 1478. Miháli Miklós.
 1479. Köleséri Pál.
 1480. Nagyabajomi János.
 1480. Weronczai Gergely.
 1481. Szombathelyi Bálint.
 1481. Clarisi Jeromos.
 1490. Névtelen (Pesten).
 1490. Kolosmonostori Joó Bereck.
 1490. Hirsch János (kassai köz-
 jegyző).
 1490. Erhárd.
 1492. Scholez Jakab Henrik (ko-
 lozsvári közjegyző).
 1492. Atyay Miklós.
 1494. Csöpfői Rados János.
 1494. Eperjesi Jordán Péter.
 1494. Liszkai Remethe Tamás.
 1494. Dénes kemecsei pap.
 1495. Heyde Miklós.
 1495. Lendvay Márton.
 1496. Nagyfalussy Dénes.
 1501. János budai közjegyző.
 1501. Gönczi István.
 1502. Zalobinai Bálint.
 1503. Szentmiklóstornyai Faze-
 kas Bence.
 1503. Boldogasszonyfalvi Jakab.
 1503. Domonkosfalvi János.
 1503. Kassai Sós Lőrinc.
 1503. Nyiressy Tamás.
 1503. Besztercei Koprér Lőrinc.
 1503. Werbói Kalixtus.
 1504. Duerner Lukács.
 1505. Darnai Miklós.
 1505. Freysleben Farkas.
 1505. Rómer Bernardin.
 1506. Csúti Harmyncados Meny-
 hért.
 1506. Csolinoky Balázs.
 1506. Pálffy László.
 1506. Nagy Thury Ambrus.
 1506. Zsigmond esztergomi ple-
 bános.
 1508. Asszonyfalvi Bence.
 1508. Alsószegedy Bence.
 1508. Hernádfalvy Márton.
 1510. Zborliskói Garada Joákim
 (veszprémi e. m.).
 1510. Száraz Barnabás.
 1510. Kölni Fossa Antal.
 1510. Lábody Pál.
 1510. Kajáry Balassa Antal.
 1510. Szakcsy Orbán.
 1512. Szilkai Wolford Adorján.
 1512. Szebeni Gruen Frigyes (po-
 zsonyi városi jegyző).
 1513. Kolozsvári Szász János.
 1513. Szakáll Albert.
 1513. Béltéki Drágffy János.
 1513. Sthym Miklós.
 1514. Olaszzy István.
 1515. Pictoris Miklós (brassói vá-
 rosi jegyző).
 1515. Ethei Vitéz Ambrus.
 1515. Pápay Bálint.
 1517. Névtelen (Szekszárd).

1519. Rév-Komáromy Pál.

1523. Rothozi Mátyás.

1523. Fekup Mátyás.

1524. Lublini Simon (bártfalfalvi
plebános).

1527. Pfhalffsteter István (pozso-
nyi városi jegyző).

1529. Jolsvay Péter.

1529. Zathay János.

1530. Szentessy Kerubin.

Többen a közjegyzők közül előkelő egyházi javadal-
makat birtak. Így az esztergomi káptalan kanonokjai sorá-
ban a következő közjegyzőket találjuk: 1458-ban Turonyi
Mihály. (Mem. Basil. Strigon. 132.) 1492-ben Atyay Miklós.
(U. ott. 134.) 1530-ban Szentessy Kerubin. (U. ott. 139.)
Diakovári Barnabás boszniai kanonok. (Veszprémi püspöki
levéltár.) Jakab veszprémi kanonok. (U. ott.) 1388-ban
János. (Pannonhalmi főapátsági levéltár. C. 31. Litt. F.)
1417-ben Zelizi Péter. (U. ott. C. 36. Litt. Z.) Egerszegi Péter.
(Schmitt. Eppi Agriensis. IV.) 1416-ban Kálnoki Imre erdélyi
kanonok és császári közjegyző. (Magy. Nemz. Múzeum. Kéz-
irattár.) 1420-ban Ötveni Sebestyén a szt. Megváltóról neve-
zett egyház kanonokja, csász. közjegyző. (M. Nemz. Mu-
zeum. Kézirattár.) 1395-ben Szekcsői György pécsi kano-
nok. (Pannonhalmi főapáts. levéltr. C. 33. Litt. U.) 1529-ben
Zathay János fejevári kanonok. (U. ott. C. 45. Litt. A.)
Megjegyzendő, hogy a kanonok-közjegyzők mint káptalan-
beliek is folytatták az okiratszerkesztést. Előkelő állami
hivatalokban is alkalmazták a közjegyzőket. Így Dorog-
házy László, mint fönnebb láttuk, 1470-ben közjegyző,
1481-ben esztergomi szentszéki jegyző. (Orsz. levéltár.
Dipl. 18508.) 1492-ben a kir. kancellária titkára, s mint
ilyen szerkeszti II. Ulászló király okleveleit. (Orsz. levéltár.
Dipl. 16868.) 1471-ben Karai László apostoli közjegyző
budai prépost, Mátyás király követe a római szentszéknél.
(Theiner i. m. II. 418.)

5. Egyéb hiteles helyek és személyek.

A közhitelességnek imént elősorolt tényezői mellett a mohácsi vészt előző korban ott találjuk a vármegyéket is, melyek ispánjai szent István korától kezdve állandóan gyakorolták a bírói hatalmat. Azon időtől kezdve, midőn a törvény kötelezővé tette a hiteles-helyi bizonyságok közreműködését bizonyos ügyletekben, a vármegyék a királyi emberek mellett a hiteles helyek embereit is meghívták. Idők folytán a vármegyék kezdték mellőzni a hiteles-helyi személyeket, s az ügyletekről szóló iratokat jegyzőik állították ki. Ugyanis sokszor nehézkes volt az eljárás, melyet a törvény előírt; az örökös megkeresések, két helyről való kiküldetések, kétszeres költség, a kiküldöttek díjainak önkényes felemelése és maga az eljárás lassúsága nem volt éppen kedvére a vármegyéknek. Meg is cselekedték az alispánok, hogy a törvény rendelkezésének mellőzésével, saját embereiket küldték ki a királyi emberekkel együtt s elintézték az ügyet a hiteles helyek közbejötté nélkül. Kétségkívül mindenkinek jobban tetszett ezen egyszerűbb eljárás. Csekélyebb jelentőségű ügyekben a felek szívesen ráálltak a rövidebb és olcsóbb elintézésre. Némely vármegyében nem is volt hiteles hely. Míg a vármegyék szolgabírái és a 8—10 királyi ember kerületenkint voltak beosztva s így sokkal rövidebb idő alatt és csekélyebb fáradsággal, olcsóbb fuvarral eszközölhették a ténytanúsítást, a mi a feleknek kétségkívül nagy előnyére szolgált: addig a hiteles-helyi eljárás fölöttebb költséges és lassú volt. Ebben látjuk legtermészetesebb magyarázatát azon ténynek, hogy a vármegyei jogszolgáltatásnál a hiteles helyek mellőzése a törvény ellenkező intézkedései dacára is évről-évre mind jobban szokássá vált. A gyors és olcsó

jogszolgáltatás azon időben épp oly közóhajt képezett, mint ma. A megyei kiküldöttek jelentése alapján a vármegyei jegyzők vették fel a közhitelességű okiratot.¹ Nem állapíthatjuk meg, mikor kezdték a vármegyék mellőzni a hiteles helyeket. Ennek oka abban rejlik, mivel az alispánok leveleikben néha felemlítik a káptalani kiküldötteket, máskor nem. Valószínűnek tartjuk, hogy a mellőzés esetei legalább is a XIV. század elején kezdődnek. Ha áll e föltevés, akkor mindazon alispáni leveleket, melyekben a hiteles helyi személyekről nincs szó, ezek mellőztével kiadottaknak kell tekintenünk. Állításunkat csak föltevésre építhetjük s mint egyéni nézetnek csupán a valószínűséget vindikáljuk; annak teljes beigazolására szükséges érveink hiányzanak. Lássunk tehát néhány alispáni levelet; olyanokat is, melyek felemlítik a hiteles helyek közbejöttét s viszont olyanokat is, melyek a káptalani bizonyosságokról mit sem szólnak.²

1302. Bírói bizonyítvány arról, hogy Szecsöd fia Martonos és fia Vinszló, Nagy Miklós nevű szolgáljokat Jób mester fogságából kötés szerint kiváltolták. A levél szerint a 16 márka váltságot a fönnebb nevezettek a leleszi konvent előtt fizették ki egyezség szerint.³ 1314-ben János, Tolna vármegye alispánja és bírótársai előtt Walprecht fia Pál Ponkát Apor és KUSD birtok elfoglalásától tiltja.⁴ 1319-ben Szabolcs vármegye ispánja és bírái előtt

¹ Mikor kezdtek a vármegyék jegyzőket alkalmazni, ezt nem lehet megállapítani. Hogy a XIV. század elején voltak vármegyei jegyzők, ez kétségtelen. (A gr. Sztáray család oklevéltára. I. 250. 1356-ban magister Blasius notarius comitis de Ungh. Drugeth Vilmos Szepesmegye ispánja említi: M. Mathias notarius meus. Cod. Dipl. XI. 441. A. 1330. Miklós nádor említi 1353-ban: M. Paulus litteratus notarius Magistri Theuteus Comitis Pilisiensis. Zichy-kódex. II. 523.)

² A káptalani bizonyosságról csak azon alispáni levelek tesznek említést, melyeknél ezt tüzetesen jelzem; a többi nem szól róla.

³ Sopron vármegye történelme. Oklevéltár. I. 33.

⁴ A gróf Károlyi család oklevéltára. I. 10.

Lökös fiának utódai Ubul fiának, Mihálynak utódait bizonyos hitbér-hozomány iránt kielégítik. A hitbér levelét a váradi káptalan írta.¹ 1321-ben Péter Abauj vármegye ispánja és bírótársai a velesenteleki birtokot Pányiki Dobónak ítélik oda. Az ügyvédvallásról szóló levelet a váradi káptalan írta.² 1321-ben Vas vármegye alispánja és bírótársai Oladi Miklóst és ellenfelét András főispán elé új határnapra beidézik.³ 1321-ben Bihar vármegye alispánja és bírái Adony fiának, Ivánkának Kágya birtokainak elpusztulását bizonyítják.⁴ 1324-ban Trencsén vármegye alispánja és szolgabírái előtt Zamárdi Gochon ottani birtokrészt Márton ispánra ruházza. A birtokátruházásról szóló közhitelességű okiratot a nyitrai káptalan állította ki.⁵ 1325-ben Benedek mester szolgabíró előtt Pindi Illés fia Pál és gyermekei örökségüket öt részre felosztják.⁶ Szatmár vármegye négy szolgabírája előtt Nagysemjényi László ügyvédet vall; a hiteles levelet a szolgabírák káptalani bizonyosság nélkül adták ki.⁷ 1326-ban Gömör vármegye alispánja és bírótársai előtt Benedek fiai csereszerződésre lépnek.⁸ Ugyanakkor Szabolcs vármegye alispánja és bírái Lengyel Jánosnak Chepán fia Lőrinc elleni perében végzést hoznak. A bírói levél említést tesz az ügyvédvalló iratról; de hogy ki írta, azt nem említi.⁹ 1329-ben Borsod vármegye alispánja és bírái bizonyítják, hogy Poráth fia Jakab és Ecsegi Jakab a Keresztúr helységben levő birtokrész mes-

¹ Anjou-kori okmánytár. I. 354.

² U. ott. 508.

³ U. ott. 586.

⁴ U. ott. 614.

⁵ U. ott. 623.

⁶ U. ott. II. 142.

⁷ U. ott. 208.

⁸ U. ott. 212.

⁹ U. ott. 242.

gyéjét meghatározza.¹ 1339-ben Szabolcs vármegye alispánja és bírótársai Semlényi Miklósnak perbizonyítási esküt ítélnék.² 1340-ben Gömör vármegye alispánja és bírótársai Szkárosi Lászlót Szkárosi Miklós birtokának elfoglalásától tiltják.³ 1341-ben Pető, Bereg vármegye ispánja és bírái Várdai János és Daróczi János között bizonyos birtokok iránt a per tárgyalását elhalasztják.⁴ 1342-ben Trencsén vármegye alispánja és bírái Orlochi Lőrinc fiának Bekének a bírság fejében lefoglalt birtok kiváltását megengedik. A hiteles levelet a nyitrai káptalan állította ki.⁵ 1345-ben Szabolcs vármegye alispánja és bírái előtt Várdai János tisztje tiltakozik az ellen, hogy Konak István szolgálai némely kereskedőket letartóztattak, a mint azok Várdára vásárra mentek. A tiltakozásról szóló hiteles levelet a vármegye állította ki.⁶ 1345-ben Kraszna vármegye ispánja és bírái Romay Mihály peres ügyében ítéletet hoznak. Az ügyvédvallási levelet a kolozsmonostori konvent írta.⁷ 1348-ban Fejérvármegye soltszéki alispánja és szolgabírái bizonyítják, hogy előttük Almássy János és Miklós, Vesszős mesterrel kiegyeztek.⁸ 1348-ban István és Mihály szabolcsi alispánok és bírótársaik Bezdédy Dezső és Tamás jobbágyságait Várdai János birtokainak jogtalan használatától eltiltják.⁹ 1348-ban Zemplén vármegye alispánja és bírái előtt egyfelől Pelejtey Miklós fiai Dénes és György, másfelől Pelejtey János fiai: László, Miklós és Zachud Pelejte és Helmeche nevű birtokaikban osztályos

¹ Anjou-kori okmánytár. II. 384.

² U. ott. 424.

³ U. ott. III. 536.

⁴ U. ott. IV. 42.

⁵ A gróf Lichy család oklevéltára. I. 628.

⁶ Anjou-kori okmánytár. IV. 239.

⁷ Zichy-kódex. II. 174.

⁸ Anjou-kori okmánytár. IV. 492.

⁹ A gróf Károlyi család oklevéltára. I. 169.

egyezségre lépnek.¹ 1348-ban Sáros vármegye alispánja és bírái bizonyítják, hogy Sós László anyja Salgói János zálogos birtokának kibocsátását megtagadta.² 1348-ban Bars vármegye alispánja és bírái Zselézi Tötös és Vesszős jobbágyságait Mikolai András birtokának elfoglalásától eltoltta.³ 1348-ban Hont vármegye alispánja és szolgabírái bizonyáglevelet adnak ki Kismogyoródy Mócs fiának Lukácsnak és János fiának mogyoródi birtokán való határjárásról.⁴ 1350-ben Baranya vármegye alispánja és szolgabírái bizonyítják, hogy a dobokai nemesek és jobbágaik közötti peres ügyet választott bírák fogják elintézni. Az ügyvédvalló levelet a váradi káptalan írta.⁵ 1350-ben a vasvármegyei szolgabírák Hermáni Balázs fiát Györgyöt Lócs és Kalach nevű birtokba beiktatják. A hiteles levelet a vasvári káptalan állította ki.⁶ 1350-ben Vas vármegye alispánja és szolgabírái Jáki Kemény Miklóst Győró helység fele birtokában megerősítik. A megerősítésről szóló levelet a vasvári káptalan szerkesztette.⁷ 1351-ben Heves vármegye ispánja és bírái előtt a Rhédey családbeliek Rhéde nevű birtokukat három részre osztják; a birtokfelosztásról szóló hiteles tanúsítványt a vármegye ispánja adja ki.⁸ 1351-ben Sáros vármegye alispánja és bírái előtt Komlósy András fia Pál és Chal fiai bizonyos földet Komlósy Miklósnak egy évi használatra átadnak.⁹ 1354-ben Baranya vármegye alispánja és bírótársai a Tötös fiai geechi jobbágyn Tamás mester által elkövetett hatalmas-

¹ Anjou-kori okmánytár. V. 184.

² U. ott. 204.

³ U. ott. 210.

⁴ A gróf Zichy család oklevéltára. II. 415.

⁵ Sopron vármegye története. Oklevéltár. I. 201.

⁶ U. ott. 211.

⁷ U. ott. 211.

⁸ Anjou-kori okmánytár. V. 454.

⁹ U. ott. 522.

ködés mibenlétét bizonyítják.¹ 1360-ban Sopron vármegye két szolgabírája előtt Harkay Miklós és Péter Harkay Bertalan özvegyének hitbérét és hozományát Harka, Kúri és Egerd nevű birtokokból kiadják. A hitbér kiadásáról szóló levelet az alispán írta.² 1363-ban Sopron vármegye alispánja és szolgabírái előtt Gyóray Andrást, ki a kitüzött határnapon nem jelent meg, Szelestey István és Gyóray István ellen birságolják. A birságról szóló levelet a vasvári káptalan állította ki.⁴ 1364-ben a soproni alispán és szolgabírák bizonyítják, hogy Ciráky Miklóst megintették.⁷ 1366-ban a soproni alispán és szolgabírák előtt Damonyay Miklós fia András Kishér nevű birtok nyolcadrészét és egy malmot Domonyai Páltól a zálogból kivált.⁵ 1368-ban Zemplén vármegye alispánja és szolgabírái előtt Pelejtey Miklós fiai Nagy-Azari Margitot bizonyos birtokrészek elidegenítésétől tiltják.⁶ 1373-ban Zala vármegye alispánja és szolgabírái Kanizsay Miklós panaszára László veszprémi püspököt és jobbágyait Kanizsa nevű birtok használatától egyik szolgabíró által tiltják.⁷ 1374-ben Szabolcs vármegye alispánja és szolgabírái előtt Várdai Domonkos az egyik jobbágyán Csicseri Órmos Pál emberei által elkövetett hatalmaskodás miatt tiltakoznak.⁸ 1377-ben Tolna vármegye alispánja és bírái Keceli Domonkos jobbágyát bizonyos ábeli szőlő haszonvételeitől tilalmazzák.⁹ 1387-ben Zala vármegye alispánja és szolgabírái bizonyítják, hogy Laki György fiai kérésére a kohári nemeseket a Csepfalváról és

¹ A gróf Zichy család oklevéltára. II. 556.

² Sopron vármegye története. Oklevéltár. I. 326.

³ U. ott. 338.

⁴ U. ott. 354.

⁵ U. ott. 369.

⁶ A gróf Károlyi család oklevéltára. I. 290.

⁷ Zala vármegye története. Oklevéltár. II. 69.

⁸ A gróf Zichy család oklevéltára. III. 537.

⁹ U. o. IV. 23.

Kohárról Hosszútótra vezető út mentén fekvő birtoknak elfoglalásától tiltják.¹ 1388-ban Zemplén vármegye alispánja és szolgabírái bizonyítják, hogy Lucskay Miklós peres ügyében a megítélt esküt letette.² 1394-ben Zala vármegye alispánja és szolgabírái bizonyítják, hogy Kutassy Miklós Kutassy László ellen bizonyos jobbágynak elköltözése ügyében az esküt letette.³ 1399-ben Zala vármegye alispánja és szolgabírái bizonyítják, hogy Chun Miklós és Péter fiai Belet nevű muraközi birtok dolgában Hahóti Miklós fiai ellen a kitűzött határnapon nem jelentek meg. A határnap kitűzéséről a hiteles levelet a zalavári konvent szerkesztette.⁴ Bodrog vármegye alispánja és szolgabírái előtt Tötös László az Aranyán és Valfer birtokok közt fekvő Halász-telek nevű földterület elfoglalásától a kalocsai érseket tiltja.⁵ 1402-ben Zala vármegye alispánja és szolgabírái Apáthy Kopasz Péternek Apáthy Gegus fia István és társai ellen bizonyos résziószágok iránt támadt peres ügyében ítélnék, illetőleg két bírótársukat vizsgálatra kiküldik. Az ügyvédvalló levelet a zalavári konvent állította ki.⁶ 1401-ben Sopron vármegye alispánja és szolgabíráinak Edvi Balázs szolgabíró jelenti, hogy Vásárosfalvi Osl özvegye és fia János panaszára ezek birtokainak elfoglalásától Vadasfalvi Györgyöt eltiltotta.⁷ 1412-ben Zemplén vármegye alispánja és szolgabírái bizonyítják, hogy Rákóczy Mihályné peres ügyében az esküt letette.⁸ 1421-ben Zala vármegye alispánja és szolgabírái Szántói Jánost bizonyos

¹ Zala vármegye története. Oklevéltár. II. 214.

² A gróf Károlyi család oklevéltára. I. 433.

³ Zala vármegye története. Oklevéltár. II. 261.

⁴ U. ott. 297.

⁵ A gróf Zichy család oklevéltára. V. 239.

⁶ Zala vármegye története. Oklevéltár. I. 553.

⁷ A gróf Károlyi család oklevéltára. I. 584.

⁸ Zala vármegye története. Oklevéltár. II. 425.

birtokrész visszaadására megintik.¹ 1427-ben Némethy Miklós ungi alispán és a szolgabírák bizonyítják, hogy Tibay Miklós és Mihályffi György, Dúl Lukács jobbágy átköltözése iránt megegyeztek.² 1431-ben Szatmármegye alispánja és szolgabírái előtt Károlyi Lőrinc a maga és osztályos atyafiai nevében Szatmár város polgárait, valamint Drágffi Sándort és Bélteky Sándor fiait Résztelek pusztá elfoglalásától eltiltják.³ 1457-ben Bácskay Benedek ungi alispán és bírótársai bizonyos hatalmaskodásról bizonyosságot adnak ki.⁴ 1457-ben Bácskay Benedek ungi alispán és bírótársai előtt Nagymihályi Pongrác özvegye Anna mostoha fia Pongrác Miklós ellen keresendő jogai védelmét teljes hatalommal Csicsery Zsigmondra bizza.⁵

A felhozott idézetek unos-untig elegendők fönnebbi állításunk beigazolására. A vármegyék embereit a XIV. és XV. században épp oly ténykedésekben látjuk, mint a hiteles helyi bizonyosságokat. Tényeket tanúsítanak és a jogi ügyletekről közhitelességű okiratokat állítanak ki; végül a perbeidézéseket és ítéleti végrehajtásokat eszközlik a hiteles helyi bizonyosságok közbejötte nélkül; mindezekről közokiratokat ad ki az alispán. Láttuk a vármegyék ténytanúsítását tiltakozásoknál, perbeidézéseknél, jogséremlmek bizonyításánál, birtokfelosztásnál, ügyvédvallásnál, csereszerződéseknel, birtokmesgyék megállapításánál, kiegyezéseknél, zálogos ügyleteknél, határjárásoknál, haszonbéri szerződéseknel, birtokbaiktatásoknál, hatalmaskodás megállapításánál, hitbér kiadásánál, megintéseknél, eskületételnél. Ezen jogi tényeknél és ügyleteknél a vármegyék kiküldöttei sze-

¹ Nagy Gyula. A gr. Sztáray család okltr. II. 128.

² Sopron vármegye története. Oklevéltár. I. 553.

³ A gróf Károlyi család oklevéltára. II. 128.

⁴ Nagy Gyula i. m. II. 536.

⁵ U. ott. 537.

repelnek; az alispán és a szolgabírák megbízásából a vármegyei kiküldöttek a felek megkeresése folytán kimennek a hely színére, a látottak- és hallottakról jelentést tesznek kiküldöik előtt s ezek előadása alapján a vármegye kiadja pecsétetes levelét, melyet a vármegyei jegyző szerkeszt. Törvény szerint ezen jogi tényekről és ügyletekről a hiteles helyeknek kellett volna okiratokat szerkeszteniök, azonban a vármegyék többször mellőzték azokat. Ha a fönnebb idézett ügyekben a hiteles helyek emberei is részt vettek volna, úgy a vármegye minden valószínűség szerint említést tenne azokról, a mint láttuk is több ízben, hogy az alispán hivatkozik a káptalani bizonyosságra és a hiteles hely levelére; mely alkalommal a vármegye nem is a tényt tanúsította, hanem csak a bírói ítéletet hirdette ki. Pl. A bíró bizonyítványt ad ki egy szolga kiváltásáról, de a felek a váltságdíjat a hiteles helyen fizették ki. A felek rendezik a hitbér-hozomány ügyét, de a hitbér-levelet a káptalan írja. Elintézik birtokperüket a vármegyei ítélőszék előtt s erről a bíró végzést ad ki, de az átruházásról szóló hiteles levelet a káptalan szerkeszti. A bíró perbizonyítási esküt ítél, az esküt a hiteles hely előtt teszik le. A vármegye széke ítél a perben, az ügyvédvallásról szóló levelet a hiteles hely szerkeszti. A felek valamely birtok iránt kiegyeznek az alispán előtt; egyezségekről a káptalan ad ki levelet, a bíró megerősíti a tulajdonost birtokában s a végzést írásban adja ki. Világos tehát, hogy a vármegyék, ha ítélkeztek s a hiteles hely is közbejött, azt az alispánok ítéletlevelökben megemlégették. Azonban volt rá eset, és pedig nem ritkán, hogy a vármegye nem ítelt, hanem tényt tanúsított s az előtte kötött ügyletről adott ki okiratot. Ezt a hiteles hely mellőztével tette. S ez nem csupán egyes vármegyék gyakorlata volt; épp azért idéztem adatokat az ország legkülönbözőbb vidékeiről, hogy az

országszerte általánosan dívó szokást kellőképpen megvilágítsam. Ezek alapján állíthatjuk, hogy a vármegyék legrégebb időktől fogva gyakorolták a ténytanúsítást. Ezen gyakorlatot látjuk a XIV. században is; a XV-ben pedig éppen sűrűn fordulnak elő ily esetek. Miért is az utóbb jelzett században a törvényhozás szükségesnek találta a hiteles-helyi bizonyságok meghívását ismételve sürgetni s a két tényezőnek: a vármegyei és hiteles-helyi embereknek együttes közreműködését szabályozni.

Kolozsvári és Óvári nézete szerint a hiteles helyek mellőzésének oka az egyházi férfiak tekintélyének hanyatlásában keresendő. Szerintök a XV. század közepétől fogva a megyék saját bíróságaik ítéleteinek végrehajtását a hiteles-helyi bizonyságok közvetítése nélkül, kizárólag saját közegeikre kezdik bízni. Csakhamar a törvény is elismeri az ispán, alispán és szolgabíró jogosultságát.¹ Ezen véleménynek ellent mondanak a fönnebb idézett adatok; mivel már a XIV. század elején is többször mellőzték a vármegyék a hiteles helyeket; holott a papság tekintélye hazánkban is, épp úgy, mint a külföldön, a XV. század végén hanyatlik, midőn annak fegyelme meglazult. Másban rejlik tehát a dolog oka, legalább annak főoka. Midőn a világiak között szaporodtak az írástudó emberek, a vármegyék iparkodtak, saját ügykezelésök egyszerűsítése céljából, mindazokat az ügyeket, melyeket saját embereik elvégezhettek, a magok hatáskörében elvégezni. A vármegyei jegyzők épp úgy megírták a ténytanúsításról szóló leveleket, mint a hiteles helyek jegyzői; kiküldött szolgabíráik épp oly jelentést tettek, mint a hiteles-helyi bizonyságok. Erre még inkább felbátorította a vármegyéket a felsőbb bíróságok gyakorlata, melyek épp úgy kiállí-

¹ Magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. II. k. 1. r. 92 l.

tották a közhitelességű okiratokat, mint a hiteles helyek. A mit a felsőbb fokú jogszolgáltatásnál azok megtehettek, ugyanarra szabadságot vettek magoknak a vármegyei jegyzők is. Azonban a vármegyék ezen gyakorlata ellenkezett a régebbi törvényes intézkedésekkel; azért a törvényhozás szükségesnek látta a kérdés rendezését s az egyes tényezők jogkörének megállapítását. Az 1486. évi VIII. t.-c. elrendeli, hogy minden vármegyében az ispán a megye közönségével egyetértőleg válaszszon ki nyolc, tiz vagy tizenkét előkelőbb nemes embert s ezek járjanak el a káptalani vagy konventbeli emberekkel egyetemben a vizsgálatokban, perbeidézésekben, birtokbaiktatásokban és egyéb végrehajtásokban. Az így megválasztottak ezen hivatalukat egy évig kötelesek viselni; épp úgy, mint a káptalanbeliek kötelesek az előírt esküt letenni. Midőn kiküldetésök eredményéről jelentést tesznek, azt esküvel kell megerősíteniök.¹ Az 1492. évi LIII. t.-c. pedig határozottan kimondja, hogy a vármegyéknél a bíraskodást az ispán, alispán vagy a szolgabíró végzi; a végrehajtásokat, vizsgálatokat, birtokbaiktatásokat, intéseket, határjárásokat s ezekhez hasonló bírói megbízatásokat pedig a királyi emberek a káptalani vagy konventbeli kiküldöttekkel együtt.² Midőn tehát a vármegyék a hiteles helyeket mellőzték, ezt a törvény rendelkezése ellenére cselekedték. Mindazáltal szokássá vált ez a gyakorlat s a hiteles helyeket mindinkább háttérbe szorította. Ugy annyira, hogy a következő században már írott törvényeink is elismerték a vármegyék szerzett jogát. Annyit különben elég tudnunk, hogy a vármegyék a mo-

¹ A. 1486. Art. VIII.

² Comes, aut vice-comes et iudices nobilium in ipsis sedibus iudicialis iudicia administrare; alias etiam executiones, sive iudicarias commissiones, puta: inquisitiones, statutiones, admonitiones, metarum reambulationes, et alios quoslibet iudicarios processus homines regii cum testimoniis capitulorum, aut conventuum exequi debeant et teneantur. — Anni 1492. Art. LIII.

hácsi vészt előző korban ezt a jogot tényleg gyakorolták, vagyis közhitelességű leveleket állítottak ki.

Közhitelességű okleveleket állítottak ki a szab. kir. városi hatóságok is.

Ama számos kiváltságok folytán, melyekkel királyaink a szabad királyi városok polgárságát felruházták, ezek autonóm jogszolgáltatást gyakoroltak; a peres és peren kívüli ügyleteket a vármegyéktől függetlenül saját jogkörükben intézték el. Eme kiváltságok alapján a városi hatóságok önállóan ítéleztek s jegyzőik közhitelességű okiratokat állítottak ki. A királyi városok kiváltságainak kezdetét, annak idejét és szféráját nem lehet pontosan megállapítani. A városi önkormányzat legrégibb emlékeit ott látjuk Székesfehérvár szabadalmáiban; de hogy mily terjedelműek voltak azok, ezt már nem állapíthatjuk meg. Árpádházi királyaink uralkodásának két első századában a városi elem még nem volt annyira kifejlődve, hogy az a vármegyétől külön, önálló jogszolgáltatást követelt volna magának. Azonban a várnép már foglalkozása szerint is különleges viszonyok közt élvén, ebben a korszakban is több rendbeli szabadalomra tett szert. A művelődés fejlődésével az ipar és kereskedelem, melynek képviselője a városi elem volt, a városoknak mind több és több jogokat, nagyobb függetlenséget szerzett. Királyaink szívesen elismerték az így szerzett jogokat, sőt azokat önkényű újakkal is tetőzték.

A XIII. században már több jelét észleljük ez önállóságnak, de azt még nem birjuk tüzetesen körvonalazni. A városi élet fejlődésében új korszakot nyit meg Róbert Károly uralkodása. Ez a magas műveltségű és világlátott férfiú felismerte azt az erőt, melyet az ipar és kereskedelem képvisel. Láta Európában, hogy a városi elem első rangú tényező egy művelt államban. Azért a szó teljes

értelmében dédelgette a városokat. Példáját követték utódai. Az Anjou-házbeli királyok a városi polgári osztályt úgy tekintették, mint az ország lakosainak leghasznosabb részét, a királyi kincstárnak pedig gazdag és bizonyos adózóját, miért is azt minden módon pártolni igyekeztek. A szepességi városok, Pozsony, Beszterce, Nagybánya, Szakolca, Kőszeg stb. ez időtől származtatják szabadalmaik nagy részét.¹ Bizonyos, hogy Anjou-házbeli királyaink uralkodása alatt indult meg a városi önkormányzat tulajdonképpen virágzása. Azonban itt sem törvény szabja meg kezdetben a jogszolgáltatást, hanem a gyakorlat. Mert mielőtt a városok jogszolgáltatása iránt a törvény rendelkezett volna, már körülbelül egy századdal előbb találkoztunk ezen jogszolgáltatás tényeivel.

Íme ez a városi önálló jogszolgáltatás keletkezésének rövid vázlata. Ez az önálló jogszolgáltatás a vármegyei rendtartás mintájára alakult. Ugy a peres, mint a peren kívüli jogszolgáltatás közlege a városi hatóság. A bíró és esküdttársai — épp úgy, mint a vármegyei alispán és szolgabírák — törvényt ültek és ítéleztek a polgárok ügyeiben. A városok polgárságát gyűjtő névvel nemeseknek nevezik a királyi szabadalomlevelek; így ezek a törvény előtt épp azokat a jogokat élvezik, melyeket a vármegyék nemesei; tisztviselőik a bíró, 12—24 tanácsos és a jegyző.² A városi hatóság nem csupán a peres ügyekben ítélezik; mint hiteles tanú jelen van a polgárok ügyleteinek kötésénél is és azokról hiteles leveleket ad ki. Hogy a városi jogszolgáltatásról tiszta képet alkothassunk magunknak, lássunk néhány esetet, a mint azokat oklevélgyűjteményeink előadják s ezen esetekből vonjuk le a következtetéseket.

¹ Horváth M. Kisebb történ. munkái. II. 362.

² Demkó K. A felsőmagyarorsz. városok életéről. Budapest 1890. 33. lap.

1314-ben Pozsony város bírása és esküdttársai Jakabot, a város volt bíráját a két Vödric patak között levő birtok örökös használatában meghagyják. Hertlo városbíró és 12 esküdttársa ezen végzésről függő pecséttel ellátott levelet adtak ki.¹ 1332-ben Esztergom város tanácsa előtt Pertold királyi orvos Tamás csókaköi várnagynak egy szőlőt előörökít. Az ügyletről szóló levelet Miklós, Esztergom város bírása és esküdttársai állítják ki.²

1341-ben Esztergom város bírása és esküdttársai bizonyítják, hogy Hannus esztergomi polgár fia atyjok tartozására nézve Tamás lipthói főispánt egy szőlővel kielégítették. A jogi ügyletről szóló levelet Frank István városbíró és esküdttársai adják ki.³ 1342-ben a sárospataki tanács előtt Nagy Kelemen és neje Katalin a Megyerhegyen levő szöllejeket Dömötörrel és Miklóssal, ezek hosszúhegyi szöllejével elcserélik. A birtokcserét tanúsítják a pataki városbíró és esküdttársai.⁴ 1346-ben Budavár igazgatója és az esküdt bírák előtt Tamás budai polgár nagysatói szöllejét 300 ezüst márkáért eladja. Az ügyletet tanúsítja s arról hiteles levelet ad ki Miklós mester, Budavár igazgatója és esküdt társai.⁵ 1348-ban Sárospatak város tanácsa előtt Clurka asszony szöllejének egy részét második férjének: Mihálynak hagyományozza. A jogi ügyletről hiteles levelet adnak ki Vida pataki bíró és esküdttársai.⁶ 1349-ben Ujhely város bírása és esküttei előtt János barát anyjával és nővéreivel együtt a szentegyházi kolostornak egy szölőt ajándékozik. A tényt Miklós városbíró és az esküdtek tanú-

¹ Anjou-kori okmánytár. I. k. 366. l.

² U. ott. II. 581.

³ U. ott. IV. 123.

⁴ A gr. Zichy család oklevéltára. II. 16. l.

⁵ U. ott. 212.

⁶ U. ott. 312.

sítják közokirathban.¹ 1350-ben Buda város bírāja és esküdtei előtt Miklósfi Péter egy elzálogosított sasádi szőlőt visszavált.² 1366-ban Lóránd pesti bíró és az előljáróság előtt László mester és Pernhauzer Hannus bizonyos 8 szőlőre nézve kiegyeztek. A kiegyezésnek hiteles tanúja Lóránd bíró és az esküdtek.³ 1377-ben Beregszász város bírāja és tanácsa előtt Miklós beregszászi polgár és családja egy szőlőt Muzsaj falu fölött Csernardai Istvánnak előrkít. Erről a városi előljáróság közhitelességű levelet állít ki.⁴ 1388-ban Buda város tanácsa előtt Brasiator Ulrik a budai hegyen levő szöllejét Institor Keresztélynek és utódainak örökösen eladja. Közhitelességű ténytanúsítók Glesel János városbíró és társai.⁵ 1389-ben a miskolci bíró és esküdt polgárok hiteles levélben tanúsítják, hogy Meszes Benedek örök áron eladta a Mályhegyen fekvő szöllejét a ládi pálosoknak.⁶ 1392-ben Buda város bírāja és esküdtei előtt Kanizsay Miklós királyi tárnokmester két budai házát Bernhardi Ferenc budai polgárra átruházta oly kikötéssel, hogy ő ezért a Kehida mellett lévő páloskolostornak évenként 60 aranyforintot, 2 mázsa olajat és egy üveg tin-halat s 100 darab kősót adni tartozik. A vagyon átruházásáról szóló közhitelességű okiratot a pesti bíró és esküdtek adták ki.⁷ 1416-ban Miskolc város tanácsa egy birtokbaiktatásról levelet ad ki. A beiktatást a város előljárósága eszközölte s azt levelében hitelesen tanúsítja.⁸ 1432-ben Pest városa bizonyítja, hogy

¹ Anjou-kori okmánytár. V. 258.

² U. ott. 407.

³ A gr. Zichy család oklevéltára. III. 289.

⁴ U. ott. IV. 1.

⁵ U. ott. 360.

⁶ Szendrei J. Miskolc város története III. k. 67.

⁷ Zala vármegye története. II. 257.

⁸ Szendrei J. i. m. III. 80.

János polgár nagy köházát Imre deáknak 100 magyar aranyforintért eladta. A tényt Kalmár László pesti bíró tanúsítja esküdttársaival egyetemben.¹ 1450-ben Bártfai Sigmund Ágoston végrendeletileg alapítványt tett a Szent-Lélek-kórházra, a városi tanács jelenlétében. A hagyatékot György bártfai városi jegyző foglalta írásba.² 1451-ben ugyanott Reychwagner Miklós hagyatékát tárgyalta a városi tanács. Lénárd városi jegyző írta a jegyzőkönyvet.³ 1453-ban Pest város tanácsa jegyzőkönyvi kivonatot ad ki egy tiltakozásról. Ugyanis Kis György polgár tiltakozását fejezi ki a városi tanács előtt az ellen, hogy az ő pesti házát Hunyady János kormányzó jogtalanul elajándékozta. A városi tanács a tiltakozást jegyzőkönyvbe foglalta s arról kivonatot adott ki.⁴ 1453-ban Fekete János óbudai polgár házát az óbudai apácákra hagyta. Ezen szándékát kijelentette az óbudai bíró és esküdtek előtt, kik az ajándékozás tanúsítására függő pecséttel ellátott levelet adtak ki.⁵ 1458-ban Miskolc város előjárósága bizonyáglevelet ad ki egy hagyatéki ügyben.⁶ 1461-ben Miskolc város bírása és esküdtei tanúsítják, hogy bizonyos hagyatéki ügyben az örökhagyó előttük megjelent és végakarátát kijelentette, miről a városi hatóság hiteles levelet adott ki.⁷ 1488-ban Bártfán Stock Miklós hagyatéki tárgyalása ügyében a városi tanács jegyzőkönyvet vesz fel. A jegyzőkönyv legelőbb egész terjedelmében közli az elhunyt végakarátát; azután következik a hagyatéki tárgyalás, melyen jelen voltak: Pronner János bártfai plebá-

¹ Hazai okmánytár. I. 328.

² Bártfai városi levéltár. Hospitalis s. Egidii. f. 82.

³ U. ott. f. 83.

⁴ Hazai okmánytár. I. 351.

⁵ Orsz. levéltár. Dipl. 14641.

⁶ Szendrei i. m. III. 89.

⁷ U. ott. 93.

nos (mint a Szent-Egyed-kórház képviselője), Lang Mihály bíró és Kamber András jegyző. A jegyzőkönyvet Kamber városi jegyző szerkesztette.¹ 1492-ben Pest város bírása és esküdtei előtt Söveggyártó János özvegye és fia Albert házukat 132 aranyforintért örök áron eladták Szobi Mihálynak és nejének Zsófiának. A városi tanács az ügyletről hiteles levelet adott ki.² 1503-ban Pest város tanácsa előtt nemes Cseley János pesti házát Bodó Mihály polgártársának 432 forintért arany értékben eladta. Beke Jakab bíró és az esküdtek a tényt oklevélileg tanúsítják.³

Az idézett adatokból világos, hogy a szabad királyi városok hatóságai a jogszolgáltatást már a XIV. század elején a vármegyéktől teljesen függetlenül gyakorolták; s a mi tárgyunkra vonatkozólag kiválóan fontos, a városi elöljáróság a jogi ügyletek kötésénél a tényt hitelesen tanúsította. Ez a gyakorlat a XIV. század elején már általánosan el volt terjedve. Csupán a már meglévő jogszokást szentesítette a törvény egy századdal később. Zsigmond királynak 1405. évi törvényéről szövegek, mely szerint: Ha valaki a szabad királyi városokban, mezővárosokban és falvakban jogtalanságot szenvedne, panaszával forduljon a város bírójához, ki neki igazságot fog szolgáltatni. Ha esetleg sértett jogaiban a városi hatóság nem védelmezné meg, ügyét föllebbezze a királyi tárnokmesterhez.⁴ A törvény nem állapítja meg a királyi városok jogszolgáltatási hatalomkörét, csupán egyéb intézkedésekkel összefüggésben, a jogvédelem iránt intézkedik.

Kérdésünk megoldásánál nem csekély figyelmet érdemel az a tény, hogy a szabad királyi városok hatóságai a

¹ Bártfai városi levéltár. Hospitalis s. Egidii. f. 114.

² A gr. Károlyi család oklevéltára. III. 2.

³ Hazai okmánytár. I. 393.

⁴ Decreta Sigismundi R. a. 1405. c. 8. §. 3.

végrendeletekről rendes jegyzőkönyvet vezettek. Kézzel fogható tanúbizonysága e tény annak, hogy a városi eljárások a végrendeletek szerkesztésénél mint hiteles személyek szerepeltek. A városi polgárok végrendeleteiket a tanács emberei: bíró vagy esküdtek előtt tették s a tanács jegyzője írta az okiratokat, illetőleg a felek végakarátát regesztta alakjában jegyzőkönyvbe foglalta. Ha a hagyatéki ingatlanok körül per keletkezett, ezt a tanács tárgyalta. Világos tehát, hogy a hagyatéki ingatlanok pereinek tárgyalása a városok jogkörébe esett. Bizonyos az is, hogy az ide vonatkozó okiratokat a városi tanács, mint hiteles személy adta ki. Példaképpen felhozom Eperjes várost, melynek levéltárában «Testamenta» felirattal ellátott csomagokban százával vannak a régi végrendeletek. Ezek részint papirosra, részint pergamenre vannak írva. A legrégibb korbéli végrendeleteken semmiféle hitelesítő aláírás nincs; csupán előadja a végrendelkező akaratát. Későbbi időben a tanács adja ki a végakaratról szóló hiteles iratot; a városi jegyző, ha említés történik róla az okiratban, nem mint iratszerkesztő, hanem mint tanú szerepel. Azonban, ha már jelen volt, minden valószínűség szerint ő írta a végrendeletet.¹ Hasonlóképpen Pozsony városban a XV. század elejétől fogva a városi tanács a végrendeletekről külön jegyzőkönyvet vezetett.² Ezen jegyzőkönyvben százával vannak a polgárok végrendeletei, melyekből tisztára megbizonyosodunk az iránt, hogy a szabad királyi városokban a végrendeletek szerkesztése s a hagyatéki ügyek peres és perenkivüli jogszolgáltatása azon esetben, ha a hagyatékban ingatlan is volt, a városi hatóság hatalmi körébe esett. De nem csupán a végakarát nyilván-

¹ Eperjesi városi levéltár. Testamenta. 1389—1499. és 1500—1510.

² Protocollum testamentorum. — L. Ortvyay T. Pozsony város története. I. r. II. k. 10—31. lap.

nítását találjuk ezen jegyzőkönyvben feljegyezve; az adás-vevési és a birtokcserére vonatkozó szerződések ősiratait hasonlóképpen élénk tárja az.¹ A mit, ha fontolóra veszünk, semmi kétségünk nem lehet az iránt, hogy a kérdésben forgó ügyletek s az azok felett való hiteles iratok kiállítása, valamint azok peres tárgyalása is, az Anjouk korától fogva a mohácsi vészig a szabad királyi városok hatóságainak jogkörébe tartozott. Épp így a mohácsi vészt követő időben. Tanúsága ennek Szeged városnak 1726. évi statutuma, mely következőképp hangzik: Mivel nemes városunkban a testamentum-tételek eránt sok törvénytelen és praejudiciosus állapotok származtanak és eddig irrepáltak vala, azért törvényhez való képest statuáltatott, hogy a modo in posterum senki két tanácsbeli személy és notarius uraimék praesentiája nélkül, sub nullitate, azaz semmi ereje ne lehessen, testamentumot ne tehessen. Mely statutumnak hogy nagyobb ereje lehessen és hamarabb a nemes városban innotescálhasson, publikáltatni is fog, cum ea declaratione, hogy in caducitatibus, azaz valaki magtalanul e világból kimúlna, ingatlan jószágát senkinek a nemes városon kívül ne testálhassa.²

Ha most az összes idézett adatokat áttekintjük, a városok hatalmi körében látjuk a polgárok ügyeiben való peres és perenkivüli jogszolgáltatást. A városi hatóságok mint közhitelességű tanúk szerepelnek a polgárok összes jogi ügyleteinél; aényt tanúsítják és arról közhitelességű okiratot állítanak ki. A mint láttuk imént a haszonélvezeti, öröklési, kielégítési, birtokcserei, adásvevési, hagyatéki, ajándékozási, zálogjogi ügyleteknél, egyezségek kötésénél,

¹ Protocollum testamentorum. — L. Ortvay T. Pozsony város története II. k. 377—444. lap.

² Kolozsvári-Óvári. Magyar Törvényhatóságok Jogszabályainak Gyűjteménye. III. k. 734.

vagyon-átruházásoknál, birtokba-iktatásoknál, tiltakozásoknál s különösen az összes hagyatéki ügyeknél. A városoknak ez az önállósága a vármegyéktől egészen függetlenül fejlődött ki, illetve a városok szabadalmaik gyarapodtával a vármegyei jogszolgáltatástól függetlenítették magokat. Érdekes jelenség, hogy a városi polgárok ügyleteinek kötéséhez a káptalani bizonyságokat soha sem hívják meg; hanem ezek helyett saját jegyzőik jelennek meg az ügyletek kötésénél, azok veszik fel a jegyzőkönyvet s kiállítják a függő pecsétetes hatósági levelet. A XIV. században a szabad királyi városok tanácsánál mindenütt jegyzők működnek, kik a polgárok jogi ügyleteiről közokiratokat szerkesztenek a tanács nevében.¹ Selmecbánya város szám-

¹ A kiadványok szakértői kezekre vallanak. Mutatványul ide iktatom az Országos Levéltárból Pest város egy kiadványát 1483. évről: Nos Gallus Váci dictus iudex, Andreas Magnus, Mathias Bornemissza, Johannes Farkas, Jacobus Kászonyi, Michael litteratus, Gregorius Kalmár, Paulus Kelenfewldi, Mathaeus Seres, Valentinus Medgyesy, Stephanus Lapidica, alter Valentinus Petry, et Blasius Némedi, dicti Jurati Cives Civitatis Pesthiensis Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod circumspectus Stephanus litteratus alias iudex, nunc vero concivis noster coram nobis personaliter constitutus proposuit et sponte confessus est in hunc modum: quomodo ipse ad praesens ardua compulsus necessitate, quodam macellum suum in dicta civitate Pesthiensi inter macella hungaricalia in vicinatatibus macellorum hospitalis ecclesiae sancti Nicolai episcopi ab una et providi Benedicti Fejér concivis nostri partibus ex altera parte existentibus habitum, necnon quandam vineam suam emptitiam Sydó nuncupatam in promontorio vinearum oppidi Kamanc vocati in vicinatatibus vinearum in litteris conventus Belefonte de Waradino-petri clarius specificatarum existens habitam, quae alias providi Anthonii filii condam Petri Sidó praefuisset. . . . nobili viro Benedicto litterato de Gyge, comiti universarum cameralium salium Regalium in Transylvania ubivis habitarum et existentium, ut idem Stephanus litteratus retulit, memoratus Benedictus a primaeva aetate suae conditionis semper temporibus amabili et speciali favore sibi affuisset. . . . Tum ex eo, tum vero pro trecentis et quinquaginta florenis auri puri hungaricalis boni et justii ponderis, ut dixit, ab eodem jam plene habitis levatisque et receptis dedisset, alienasset et perpetuasset et irrevocabiliter pacifice tenenda, possidenda pariter et habenda. . . . In cuius rei memoriam firmitatemque praesentes litteras nostras privilegiales pendente sigillo nostro majori consignatas et roboratas duximus concedendas. — Orsz. levéltár. Dipl. 18799.

adáskönyvei 1364-ben említést tesznek a városi jegyző díjairól.¹ Ugyanazon évben említik a pozsonyi városi jegyzőkönyvek a városi jegyző fizetését.² 1370-ben Nagybánya város jegyzője János, Felsőbányáé Péter.³ 1386-ban Henrik Besztercebánya város jegyzője, ugyanott 1399-ben Lackó a városi jegyző.⁴ 1394-ben Nagyszombat város számadáskönyvében olvassuk a városi jegyző díjairól szóló feljegyzéseket.⁵ 1378-ban Fülöp pozsonyi városi jegyző szerkeszti a tanács közhitelességű leveleit.⁶ Ugyanott 1382-ben Ottó mester a jegyző.⁷ 1404-ben Sopronban Miklós a városi írnok.⁸ Zsigmond király Kassa városára 1100 aranyforint adót vet ki, meghagyván, hogy azt Lukács városi jegyző szedje be.⁹ 1416-ben egy oklevélben Györgynek, Székesfehérvár város jegyzőjének nevét olvassuk.¹⁰ 1416. és következő évekről olvassuk a bártfai városi bíraskodás jegyzőkönyveit, melyeket Stoch György városi jegyző szerkesztett.¹¹ 1417-ben Miklós Pozsony város jegyzője és az előjáróság a királynőnek egy arany serleget adtak át.¹² 1417-ben Pest város jegyzője Lőrinc.¹³ 1418-ban Bártfa város számadáskönyveiben olvassuk a városi jegyző számláját.¹⁴ 1422-ben Márton, Nagybánya város jegyzője az ottani plebánia ügyében mint ügyvéd működött az egri szent-

¹ Fejérpataky L. Magyarországi városok régi számadáskönyvei. 3. 4. l.

² Ortvy T. i. m. III. 433.

³ Palugyay. Magyarország leírása. II. 496.

⁴ Fejérpataky i. m. 83. 86. 88. 100.

⁵ U. ott. 104. 109. 124.

⁶ Ortvy i. m. 433.

⁷ U. ott.

⁸ Fejérpataky i. m. 146.

⁹ Thallóczy L. A kamara haszna. 167.

¹⁰ Cod. Dipl. X. 5. 639.

¹¹ Bártfai városi levéltár. Judicium bannitum. A. 1416. 16.

¹² Cod. Dipl. X. 5. 695.

¹³ U. ott. f. 2. nr. 24.

¹⁴ Fejérpataky i. m. 174. 180. 181.

széknél.¹ Ugyanott 1424-ben a városi számadásokat Lénárd jegyző szerkeszti.² Ugyanott olvassuk 1433-ban a városi jegyző fizetéséről szóló feljegyzéseket.³ 1423-ban Körmöcbánya jegyzője Péter.⁴ 1428-ban Pozsony város irnoka János.⁵ Ugyanő 1429-ben tanú Ventúr Margit végrendelkezésénél.⁶ 1434-ban Bártfa város jegyzője Márton.⁷ 1439-ben Miklós Szakolca város jegyzője és az előjáróság adnak ki egy oklevelet.⁸ 1390-ben Pál Szakolca város jegyzője.⁹ 1434-ben ugyanott György a városi jegyző.¹⁰ 1458-ban Zsigmond brassói polgár 20 frtot Vitus püspöknek lefizetett Márton, Medgyes város jegyzőjének jelenlétében.¹¹ 1460-ban egy tanúzáson Guidó, Ujlak város jegyzőjének nevét olvassuk.¹² 1478 előtt Kolozsvár város jegyzője Péter volt.¹³ 1480-ban Körmöcbánya város jegyzője Stek Gáspár.¹⁴ 1503-ban Zalobynai Bálint egri e. m. közjegyző említi egy közokiratában, hogy előtte megjelent tisztelendő Keresztély úr, a szabad művészetek borostyánkoszorúsa és Eperjes város jegyzője s a városi tanács nevében felkérte a közjegyzőt egy tiltakozás szerkesztésére.¹⁵ 1512-ben Bártfa város jegyzője Senk György.¹⁶

¹ Cod. Dipl. X. 6. 490.

² Fejérpataky i. m. 194.

³ U. ott. 315.

⁴ U. ott. 340.

⁵ U. ott. 618. 624.

⁶ Ortway i. m. 434.

⁷ U. ott.

⁸ Cod. Dipl. XI. 300.

⁹ U. ott. 303.

¹⁰ U. ott. 311.

¹¹ Koller. Hist. Epp. Quinquecel. IV. 239.

¹² U. ott. 54.

¹³ Orsz. levéltár. Dipl. 29085.

¹⁴ Orsz. levéltár. Dipl. 18416.

¹⁵ Eperjesi városi levéltár. Miscellanea. A. 1500—1509. in fr. 17. e. II. L. 4. f. 9.

¹⁶ Schmitth. Episcopi Agrienses. II. 210.

1532-ben egy oklevélen Büner András kassai városi irnok és Werner György, Eperjes város irnokának nevét olvassuk.¹ 1541-ben Borbás deák Buda város jegyzője.²

Akkor, midőn a szabad királyi városok a vármegyék mintájára törvénykeztek, a jogi ügyletekről szóló levelek kiállítása és a ténytanúsítás a városi hatóságok által történt; a hiteles levelek bekezdésén mindig a hatósági képviselőt olvassuk: «N. N. városbíró és esküdtársai, ezennel emlékezetül adjuk» stb. A városi jegyző ily alkalmakkal csak mint a hiteles levél írója szerepel, az ő jelenléte magában véve még nem volt elegendő a ténytanúsítására. — Kiváló figyelemre méltó tünetet észlelünk a XV. században. Némely szabad királyi városok jegyzőikül kezdtek oly egyéneket alkalmazni, kik közjegyzői képesítéssel bírtak; a mint ez Olaszországban már századok óta szokásban volt. Ezek a közjegyzők az ügyletek iratait legalább kezdetben épp úgy állították ki, mint a közjegyzői képesítéssel nem bíró városi jegyzők; ők a kor általános gyakorlatán semmit sem változtattak; csupán csak képesítésök különböztette meg őket a közönséges tanácsjegyzőktől. A végrendeletek írásánál is mint egyszerű tanúk szerepelnek; azokat ők szerkesztik, de a tanács adja ki. Így olvassuk 1436-ban Vogel Mihály közjegyző és pozsonyi polgár nevét Sneyder Balázs mester végrendeletén.³ Lassacskán kezdték közjegyzői képesítésüket érvényre juttatni és a végrendeleteket saját címök alatt, közjegyzőkkel ellátva kiadni; ez azonban oly szörványosan történt, hogy az általános szokáson lényeges változtatást nem tehetett. Pl. 1512-ben Gruen Frigyes városi irnok (Stat-schreiber) s pápai és császári közjegyző (aus Babstlicher

¹ Bártfai városi levéltár. II. 210.

² Verancsics A. összes munkái. II. 48.

³ Ortvay T. i. m. 434. l.

und Kayserlicher Macht und Gewalt Offner Notary) írja Plantscher János pozsonyi polgár végrendeletét.¹ Ugyanezen Gruen Frigyes mester írja 1513-ban Hass Ulrik végrendeletét.² Ugyancsak Szebeni Gruen Frigyes, ki esztergomi születésű volt, ír egy másik végrendeletet 1513-ban³ s többet a következő években.⁴ 1515-ben Pictoris Miklós mester, apostoli közjegyző és Brassó város esküdt jegyzője ír egy közhitelességű okiratot.⁵ 1527-ben Ruthenstock Pongrácz polgár egy aranyozott serleget hagyományozott Pfahsteter István pozsonyi városi őrnök közjegyzőnek, a végrendelet szerkesztőjének.⁶ Ezen adatokból világos, hogy több szabad királyi városban hazánkban is, épp úgy, mint a külföldön, a közjegyzők, mint városi jegyzők működtek és végrendeleteket, adásvételi szerződéseket s egyéb okiratokat, melyeket előbb a városi tanács adott ki s annak őrnöke, illetve jegyzője fogalmazott: saját tekintélyökkel, teljesen függetlenül szerkesztenek. Ez mindenesetre nagy jótétemény volt a polgárookra, mivel az eljárás gyorsabb és egyszerűbb volt. Így ugyanazon ügyletekhez, melyekhez előbb az egész városi hatóság, illetve a hatóság több személyből álló képviselőtársaság jelenléte volt szükséges, a jegyző egymaga végzi el. Azon időben (a XV. és XVI. században), midőn a városok ipara és kereskedelme rohamosan emelkedett s ezzel arányban az ingatlanok forgalma szaporodott, célszerűnek és hasznosnak mutatkozott ez

¹ Ortway T. i. m. 440.

² U. ott. 440.

³ Friedrich Gruen de Cibinio, natus strigoniensis, papali et imperiali auctoritatibus notarius publicus. — U. ott. 440.

⁴ Friedrich Gruen, aus der Hermanstat, aus Babstlicher und Kays. Majest. Auctoritates Offner Notarius hat diesz Testament, als selbst gehört, gemacht und geschrieben. — U. ott. 441.

⁵ Benkő J. Milkovia. Bécs 1781. I. 157.

⁶ Ortway i. m. 441.

eljárás. Ez azonban korántsem volt általános gyakorlat; csupán a középkori közjegyzőség kezdetleges lendületével látjuk azt feltűnni; el nem terjedhetett e szokás, mivel a közjegyzőség nem sokára megszűnt hazánkban. Csak néhány előkelőbb német városban, hol az ipar és kereskedelem magasabb fokon állott s az ügyletek szaporábbak voltak, honosodott meg ezen üdvös gyakorlat. A többi városokban rendszerint közjegyzői képesítéssel nem bíró férfiak voltak a városi jegyzők. Átnézhetjük akárhány városnak egész levéltárát, a tanács kebelében soha nem találunk közjegyzőket. Például felhozom Kolozsvárt; a XIV., XV. és XVI. században mindig csak egyszerű városi jegyzők működnek. A városi tanács okleveleket ad ki a felek kérésére magánjogi ügyletekről, az okiratokat a városi jegyzők szerkesztik.¹ Ha pedig oly okiratra volt szüksége a tanácsnak, melynél a fönnebb előadott okok miatt apostoli vagy császári meghatalmazással ellátott közjegyző közbejöttne szükségesnek látszott, akkor esetről-esetre fordultak a közjegyzőkhöz.

Igy pl. 1492-ben II. Ulászló király parancslevelét, melyet Báthory Miklóshoz intézett az íránt, hogy az Kolozsvár városnak erőszakkal elfoglalt Fejérd nevű birtokát adja vissza, Scholtz Jakab Henrik mester apostoli és császári közjegyző írta át.² Átkutattam Bártfa szabad királyi város levéltárát. Volt a városnak a XIV., XV. és XVI. században jegyzője, ki a tanács tagja volt, de közjegyzői minősítéssel nem bírt. A városi tanács itt is adott ki a felek megkeresésére közokiratokat; midőn azonban egy — alább idézendő — római perben közjegyző közbejöttére volt szüksége, akkor az összes közhitelesség okira-

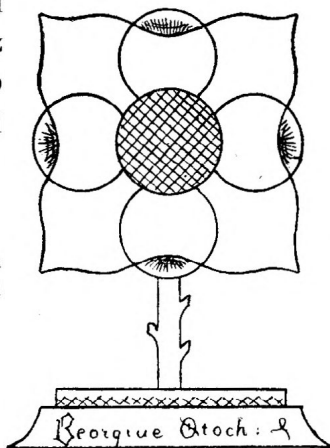
¹ Jakab Elek i. m. Oklevéltár. I. k. 259. 300. 307. 319.

² U. ott. 302.

tokat közjegyzők által iratta.¹ Hasonló gyakorlatot találtam Eperjesen. Míg tehát a mondottak után bizonyos, hogy némely város tanácsában közjegyzők működtek, mint városi jegyzők; másrészt az is bizonyos, hogy egyéb városokban ily minősítéssel nem bíró egyének voltak a városi jegyzők.

Végül röviden foglalkoznunk kell a királyi kisebb kancelláriával, mint a közhitelesség tényezőjével.

Ugyanazon ügyek- és ügyletekről, melyekről a káptalani és konventbeli jegyzők irtak közhitelességű leveleket, hasonló közokiratokat adott ki a királyi kisebb kancellária is, ez utóbbi azonban többnyire peres ügyekben. A nádornak, országbírónak, tárnokmesternek és a királyi ítélőmesternek jegyzőik voltak, kik nem csupán a bírói tárgyalásoknál a bírák részére szükséges okiratokat szerkesztették, hanem a felek részére is állítottak ki közhitelességű instrumentumokat. Hogy mikor lépett életbe e szokás, azt bizonyossággal épp úgy nem állapíthatjuk meg, a mint nem tudjuk bizonyosan a vármegyék iratszerkesztésének kezdetét. Kétségtől ez is szokásjogon alapszik. A királyi kisebb kancellária okiratainak díjszabásával a XV. század közepén találkozunk először; ez okból méltán sejtjük, hogy ez újabb szokás. Az ország felsőbb bíróságai

¹ A bátfai városi levéltárban. Judicium bannitum A. 1416. etc. Stoch György bátfai városi jegyző közjegye:

peres ügyekben sokszor leírtak a főispánokhoz, alispánokhoz, káptalanokhoz s ezeket a pertárgyalásoknál szükséges helyszíni szemlékre, vizsgálatokra kiküldték. Mindezen iratok szerkesztését jegyzők végezték, kik az említett bíróságok végzéseit is írásba foglalták. A felek sokszor nem hoztak a királyi kuriához közhitelességű okiratokat, mivel a káptalan messze volt. Ily esetekben a királyi kuria jegyzői állították ki a közhitelességű oklevelet. A szokás idővel törvénynyé vált s az 1435. évi törvényhozás már szentesíti azt. Az idézett törvény XI. cikkelye szabályozza azon díjakat, melyek a királyi kisebb kancellária jegyzőinek fizetendők a közhitelességű okiratokért; ezek a következők: perhalasztó levelek, ítélet-levelek, birságról, perbehívásról, kikiáltásról, esküről, párbajról, bizonyításról, ügyvédvallásról, örökvallásról, tiltakozásról szóló közhitelességű iratok.¹ A fönnebbi törvénycikkely által szentesített szabályzatot szóról-szóra megerősíti az 1486. évi LXXVI. törvénycikkely² és az 1609. évi LXXII. t.-c.³ Az idézett törvénycikkelyekből első tekintetre szemünkbe tűnik, hogy a királyi kisebb kancellária jegyzői több oly ténykedést végeztek, melyek előbb kizárólag a hiteles helyek jogköréhez tartoztak. De sőt még az is kétségtelen, hogy idővel a magánjogi ügyletekről is szerkesztettek okiratokat. Irtak később végrendeleteket s egyéb perenkivüli közhitelességű okiratokat is.⁴ Az ily okiratoknak nem a jegyzők, hanem a bírák, illetve az ítélmesterek aláírása adta meg a közhitelesség jellegét.⁵ Mint a mondottakból világos, a közhitelesség tényezői voltak az ország főbíróságai és a királyi kisebb kancellária is.

¹ Anni 1435. Artic. XI.

² A. 1486. Art. LXXVI.

³ A. 1609. Art. LXXII.

⁴ Kelemen J. Institutiones juris privati hung. II. 1. 854.

⁵ Anni 1715. Art. XXVII.

6. Ars Notarialis.

Ars Notarialis-nak nevezték a közjegyzőség tudományát, mely a jogi ügyletek iratainak szerkesztését, vagyis a jegyzői eljárás szabályait s a közhitelességű okiratok formuláit foglalta magában. Nagy Lajos korából egy igen becses hazai emléket birunk, melynek címe: «Ars Notarialis.» Szerzője ismeretlen. Némelyek azt tartják, hogy Róbert Károly idejében készült. De ez már csak azért sem lehetséges, mivel a szerző Róbert Károlyt boldogultnak nevezi. Az értékes dolgozatot Kovachich György történetírónk fedezte fel a bécsi császári levéltár teológiai osztályának D. C. 1. száma alatt, a kéziratok között. Tudásunk véleménye szerint Nagy Lajos király idejében készült. Valószínűleg valamelyik egri egyházmegyei pap vagy kispap az egyetemi előadások alapján írta, vagy a tanár kézírata után lemásolta. Akár a tanár maga szerkesztette, akár más írta az előadások alapján, annyi bizonyos, hogy e fontos dolgozat a pécsi egyetemről maradt ránk; az is bizonyos, hogy másolat.¹ Nagy jelentőségét már maga az a tény eléggé bizonyítja, hogy Nyirkállói Tamás «Stylus Cancellariae» c. művével együtt a középkori jegyzői ügyvitelről egyellen hazai történeti emlékünknél, mely annak munkakörét teljes egészében elénk tárja. Midőn tehát a jegyzői tudományt akarom ismertetni, első sorban azzal kell tüzetesen foglalkoznom. Azután fogom bemutatni azon fontosabb közjegyzői okiratokat, melyeket több hazai levéltárban magam gyűjtöttem össze.

A Névtelen «Ars Notarialis» című dolgozatának elején áttekintést ad az előző kor bíraskodásáról. Elmondja, hogy

¹ Kovachich M. Gy. *Formulae solennes styli etc.* III. 3.

a boldog emlékü Róbert Károly király uralkodása előtt zavarok és bonyolódott viszonyok lévén, a vagyonbiztonság hazánkban megrendült: a hatalmasok elnyomták a szegényeket s a bíraskodás nem szolgáltatott igazságot kinek-kinek joga szerint. Miért is Róbert Károly az ország rendeinek tanácsát követve, oly szabályzatot készíttetett, mely szerint a bíróságok ítéleteiket csakis a királyi ember s a káptalan vagy konvent bizonyságlevele mellett hajthatták végre; ha tehát a bírósági végrehajtók az ítélet érvényesítése céljából kiküldetnek, magokhoz veszik a bírósági kiküldetést s a királyi ember és a hiteles hely képviselője társaságában megjelennek a helyszínén és kihirdetik az ítéletet.¹ A Névtelen bevezető útmutatása világot vet a viszonyokra, melyek hazánkban a közjegyzőségnek nem kedveztek. A régi alkotmányban gyökerező szervezet nem istápolta azt. A nádor, az országbíró, főispán vagy alispán, ha ítelt, meghívta a királyi embert s a hiteles hely kiküldöttét; ha közhitelességű okiratra volt szükség, a felek felkérték a hiteles hely jegyzőjét s a mester megszerkesztette azt. Azután 246 pontban elénk adja a jogszolgáltatást és formulákat ad a jogi ügyletek iratainak szerkesztéséhez. Mindezen iratokban megtalálhatók a peres és perenkívüli jogszolgáltatás formulái, úgy hogy a hites jegyzőknek azok használatánál csupán csak a személy- és helyneveket kellett beszúrniok. Így előttünk vannak mindazon okiratok, melyek a birtokjogot érintő ügyekben szükségesek a nádori, országbírói és vármegyei bíraskodásnál, továbbá a városi bíraskodásnál, kezdve a perbeidézésektől, egészen az ítéletlevelekig, valamint az ítéletek ellenében való föllebbezéseikig. Ugyiszintén azoknak az ügyleti iratoknak formuláit is közli, melyeket abban a korban perekon kívül kötöttek, mint

¹ Kovachich M. Gy. *Formulae solennes styli etc.* II. 3.

pl. a végrendeletek, adásvételi szerződések, birtokajándékozások, kölcsönös megegyezések stb. iratformáit. Az Ars Notarialis elején a bíróságok tárgyalásain való megjelenésre s a tárgyalásról való hiteles levél készítésére, valamint az ügyvédvallásról, perbeidézésről, ellenmondásról, tiltakozásról stb. való iratszerkesztésre ad utasításokat. Együttal figyelmezteti a jegyzőjelölteket, mely hibáktól kell különösen óvakodniok. Azután formulákat ad a nádori stb. törvénykezésnél s a városi igazságszolgáltatásnál való iratok szerkesztésére.¹ A következő minták ítéletekre, szerződésekre, ajándékozásokra, birtokcserékre, föllebbezésekre, szabadalmakra, a városok részéről a fejedelemhez intézendő kérvényekre és feliratokra vonatkoznak.² Azután az egyházi biráskodásra (házassági, hozományi és végrendeleti ügyek) ad mintákat.³ Midőn a szerző különböző eseteket hoz fel vagy egyféle ügyletre több formulát ad, mindig megjegyzi, hogy az okos jegyző ily esetben így vagy emígy járjon el; eme vagy ama mintát használja.⁴

A Névtelennek Ars Notarialis-ához hasonló Nyirkállói Tamásnak «Stylus Cancellariae Mathiae I. Regis Hung.» című műve, melyet Kovachich szintén közöl idézett könyvében. Ez a dolgozat 1476. évből való s megismerjük belőle a közhitelességű okiratok szerkesztésének módját, a mint az már jóval fejlődöttebb alakban mutatkozik Mátyás király idejében. A Stylus Cancellariae a közjegyzői gyakorlattal együtt a kor egész jogszolgáltatását elénk tárja hivatalos formákban.⁵ Nem ad általános szabályokat, hanem a részlegességre ad gyakorlati útmutatást. Minthogy azonban

¹ Kovachich M. Gy. *Formulae solennes styli etc.* II. 23—29.

² U. ott. 29—36.

³ U. ott. 36—53.

⁴ U. ott. 53—139.

⁵ Kovachich: *Formulae solennes c. művének* 155—565. l.

a közjegyzői okirat-szerkesztésre szintén ad mintákat, azzal nemcsak hasznos, de szükséges is röviden foglalkoznunk. Nyirkállói Tamás munkája a következő okiratok szerkesztésére ad mintákat: végrendeletek,¹ kanonoki javadalmakról való lemondások,² föllebbezések,³ tiltakozások,⁴ hagyatéki pertárgyalások,⁵ ügyvédvallások,⁶ tiltakozások a vikáriusi ítéletek ellen,⁷ közhitelességű ténytanúsítások.⁸ Különös, hogy mindazon minták, melyek a közjegyzőkre vonatkoznak, ezeknek csupán a szentszéki és városi bíraskodásnál való részvételét, illetőleg iratszerkesztését adják elénk. Egyúttal tüzetes útbaigazító megjegyzéseket olvasunk a minták végén arra vonatkozólag, mikép járjon el a közjegyző egyes esetekben? A nádori, országbírói és vármegyei bíraskodásnál való közjegyzői iratszerkesztésről mit sem szólnak. Mely körülmény újabb bizonyosága azon ténynek, hogy a közjegyzők legtöbbször az egyházi bíraskodásnál, ritkábban a városi igazságszolgáltatásnál működtek közre, mint közhitelességű iratszerkesztők. E tekintetben úgy a Névtelennek *Ars Notarialisa*, mint Nyirkállói Tamásnak *Stylus Cancellariae* c. munkája kiválóan becses adalékait képezik a közhitelesség s legfőképpen a közjegyzőség történetének a mohácsi vész előtti időben. Ugy a gyakorlati útmutatásokból, mint a közölt mintákból megismerjük a jelzett korbéli közhitelességű okiratszerkesztést. Ha már a Névtelennek *Ars Notarialis*-át és Nyirkállói Tamásnak *Stylus Cancellariae* című munkáját vizsgáljuk:

¹ Kovachich: *Formulae solennes* c. művének. 291. l.

² U. ott. 292.

³ U. ott. 366.

⁴ U. ott. 391.

⁵ U. ott. 395.

⁶ U. ott. 399.

⁷ U. ott. 404.

⁸ U. ott. 481.

azonnal szemünkbe ötlék ama körülmény, hogy míg az utóbbi több közjegyzői instrumentumot ad mintául, addig az *Ars Notarialis*, — melyről azt hinné az ember, hogy tulajdonképpen ez a középkori közjegyzői iratszerkesztés kézikönyve, — egyetlen közjegyzői iratmintát nem közöl. Mint fönebb láttuk, az *Ars Notarialis* számos mintát ad elének a XIV. századbeli jegyzői gyakorlatra; de oly mintákat, melyek szerint a közjegyzők készítették instrumentumaikat, a milyeneket alább fogunk látni, nem ad elének. Abban csak oly alakú okiratmintákat találunk, a melyek szerint abban a korban a hiteles helyi, városi stb. jegyzők szerkesztették az okiratokat, hitelesítő záradék nélkül. Olyanok, a melyek bekezdése: *In nomine Domini* stb., s a melyek közjeggyel ellátva, hitelesítő záradékkal végződnek: *Et ego N. N. . . . his omnibus interfui, eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi etc.*, nem találhatók benne. Ellenben Nyirkállói Tamás *Stylus Cancellariae* című munkájában, melyet Kovachich a Névtelen idézett művével együtt közöl, több ily közjegyzői instrumentumot találunk. Mi ennek az oka? Főképpen az, hogy Nagy Lajos korában, midőn a Névtelen írta könyvét, a közjegyzőségnek csak kezdetleges terjedése volt hazánkban. Abban az időben ugyan voltak hazánkban közjegyzők, de oly gyér számmal, hogy működésök alig jött számba. A Nagy Lajos által alapított pécsi egyetemről tudjuk, hogy ott később előadták a közjegyzői okiratszerkesztést; de az már nagy kérdés, vajjon az mindjárt kezdetben a rendes tantárgyak közé tartozott-e? Ez az oka, hogy a nálunk még kezdetleges közjegyzői okiratszerkesztésre a Névtelen könyvében nem találunk mintákat. Egészen más viszonyok voltak Mátyás király korában, midőn Nyirkállói Tamás idézett könyvét írta. Akkor már a közjegyzők országszerte működtek, instrumentumaik közkézen forogtak. Akkor már a pécsi

egyetemen is sokan tanulták a közjegyzői okiratszerkesztést. Azért Nyirkállói Tamás művében több ily mintát találunk. Ebben van az oka annak, hogy míg a Névtelen csupán a jegyzői iratszerkesztést adja elő, tekintet nélkül a közjegyzőkre, addig Nyirkállói Tamás ez utóbbiaknak is ad tüzetes oktatást.

Hogy a magyarországi közjegyzőség okiratszerkesztéséről teljes képet nyujtsak a t. olvasó közönségnek, e célból kutatásokat tettem több hazai levéltárban, összegyűjtöttem egy garmada közjegyzői okiratot, melyeket alább kellő magyarázatok kíséretében be fogok mutatni. Látni fogunk azok között peres és perenkivüli jogi ügyleteket, diplomáciai okiratokat, megannyit a mohácsi vészt előző időből. Az okiratokat nem szándékozom egész terjedelmökben bemutatni, csupán annyit fogok idézni azokból, a mennyi az ügyletek jellemzésére szükséges. Mielőtt azonban ezt tenném, szükségesnek tartom, a kérdéses közjegyzői okiratokra vonatkozólag egyet-mást általánoságban elmondani.

A régi közjegyzők okirataikat pergamenhártyára írták. Az oklevél kezdőbetűje (initiale) rendesen nagyobb és díszesebb, némelyiké igen csinos virágdíszítésekkel van rajzolva; ennek szépsége természetesen az illető közjegyző rajzolási ügyességétől függött. Különös figyelemre méltók a régi közjegyzői okiratokon a kézjegyek (monogramm). A középkori közjegyző az okirat alá, a hitelesítő záradék mellé balra rajzolta kézjegyét, melyet minden iratszerkesztésnél használni szokott. A kézjegy régebbi időben mindig szabadkézi rajz volt, később némelyik közjegyző víznyomatos kézjegyet használt, de az általános szokás a szabadkézi rajzot később is megtartotta. A kézjegy rendesen keresztet ábrázolt, többé-kevésbé sikerült díszítésekkel, melyen a közjegyző nevének kezdőbetűje, vagy a teljes neve volt írva, többnyire a kereszt alapzatára. Elég csi-

nosak a fa- vagy virágalakú kézjegyek is. Mindezekre nézve alább fog mintákat látni a t. olvasó. Pecsétet a régi közjegyzők nem használtak. Egy közjegyző mindig ugyanazon kézjegyet használta, azt tetszés szerint választhatta, azonban felavattatása alkalmával be kellett mutatnia a felavatónak s azt többé másikkal felcserélnie nem volt szabad.

A mi már a közjegyzői okiratok alakját és tartalmát illeti, erre vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy mint minden jogi erejű okirat, úgy a középkori közjegyzői okirat is két fő részből áll, t. i. a bevezetés- és befejezésből együttvéve (protocollum) és a jogi cselekményt magában foglaló szövegből (contextus). A szöveg a jogi ügylet elbeszélése, vagyis a tulajdonképpeni ténytanúsítás. A bevezetése és befejezése mindig a szokásos formaságok szerint van megszerkesztve. A szöveg is minta szerint készült, a mennyiben a jogi cselekmények minden egyes nemére külön-külön formulák léteztek, melyeket minden magyar közjegyző egyformán használt, csak a neveket szűrte be az irat szerkesztésénél; mégis a szöveg a különböző jogi cselekmények szerint különféle volt. Lássuk mindkét részt külön:

A közhitelességű okiratok protokolluma a következő részekből állott: 1. Az Isten nevének segítségül hívása. 2. A Krisztus születése után következő év. 3. Indikcio. Hó, nap, napszak (pl. d. e. 11 órakor). 4. A pápa uralkodási éve, sokszor a királyé is. 5. A város neve, hol az ügylet kötése történt. 6. Az érseki vagy püspöki megye. 7. A hely, hol az ügylet történik. 8. A közjegyző s a tanúk jelenlétére való hivatkozás. A befejezés részei: 1. Hivatkozás a feleknek az ügylet felvétele iránt a közjegyzőhöz intézett kérésére. 2. Kelet. 3. A tanúk megnevezése. 4. A közjegyző neve és személyes jelenlétének felemlítése.

Mint alább látni fogjuk, a közjegyzők vagy a bírásoknál szerepeltek, mint meghívott hites jegyzők, vagy pedig a felek ügyleteinek kötéséről vettek fel közhitelességű okiratokat. Tehát ügködtek a peres és peren kívüli jogszolgáltatásnál, mint hiteles személyek. Midőn a bírói tárgyalásról vettek fel közhitelességű okiratot, ily alkalommal vagy a bíró megbízásából, annak parancsára, vagy a felek kérésére állították ki a közokiratot. Akár egyik, akár a másik eset forgott fenn, a közjegyzőnek a hitelesítő záradékban meg kellett jegyeznie, hogy kinek kérésére, vagy felszólítására állítja ki a közhitelességű okiratot. Az oly okiratot, melyet a közjegyző a bíró megbízásából vett fel a tárgyalásról, a bíró is megerősítette függő pecsétjével; a bírói pecsét selyemzsinóron vagy szíjon függött s viaszba volt nyomva. Ha több bíró volt kiküldve egyszerre ugyanazon peres ügyben, úgy a közjegyzői oklevelet mindegyikök saját pecsétjével erősítette meg, úgy hogy némelyik közjegyzői okiraton három, sőt több pecsét is függ. Találunk oly régi közjegyzői okiratokat, melyekről a pecsétek elvesztek s csak a pergamenlap aljába fűzött selyemzsinórok vagy szíjak jelzik azokat. Azonkívül a közjegyző is reárajzolta az okiratra saját kézjegyét, a hitelesítő záradék elé. Azon esetben, ha valamelyik peres fél tiltakozott a bíró eljárása vagy illetékessége ellen, a közjegyző, csupán a saját kézjegyével, bírói pecsét nélkül állította ki a közokiratot. Természetesen ugyanígy, pecsét nélkül adta ki a közjegyző instrumentumát akkor is, ha a felek peren kívül kértek tőle jogi ügyleteik kötéséről közhitelességű okiratot. Néha ugyanazon okiratot két, sőt három közjegyző is hitelesítette. Ez óvatosság szempontjából történt, hogy az ügylet megtámadhatatlansága annál inkább biztosítva legyen. Érdekeseek a kettős hitelesítések: midőn t. i. ugyanazon okiratot a hiteles hely és a közjegyző együtt hitelesíti.

Nagyobb fontosságú okiratoknál ez sűrűn előfordul. Az ügylet kötése a káptalan előtt történik; a hiteles hely kiadja az oklevelet s azt függő pecsétjével megerősíti, végén pedig a közjegyző ellátja kézjeggyével és rávezeti a hitelesítő záradékot. Vagy valamely királyi, bírói, pápai levelet átír a káptalan s a közjegyző hitelesíti. Az ily kettős hitelesítés azért történt, hogy akár hazai, akár római bíróság elé kerül az ügy, a bíróság az oklevél hitelességét elismerje. A hiteles hely illetőségét elismerték hazai bíróságaink — a világi bíróságokat értem — a közjegyzőét pedig a római szentszék és a magyarországi egyházi bíróságok.¹

Ezek előrebocsátása után lássunk néhány eredeti közjegyzői okiratot hazai levéltárainkból a mohácsi vészt előző időkből:

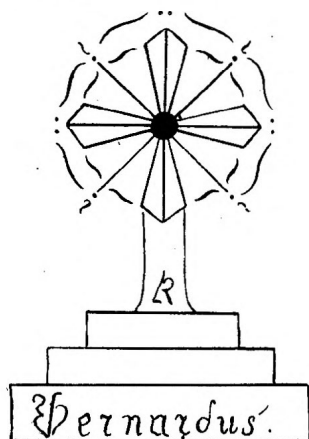
1. Perbeidezés. 1416-ban a pápai kiküldött vizsgálóbíró a füredi, szöllősi, aszófői stb. tizedek ügyében megidézi az érdekelt feleket. Ezt az idéző levelet kiadta Fábri Gumpert és Cecurode Lénárd közjegyzők és irnokok, mint tanúk jelenlétében. A perbeidezésről szóló közhitelességű okiratot Kelle Bernát apostoli és császári közjegyző, münsteri klerikus állította ki.²

2. Tanúk megidézése. 1359-ben a pécsi püspök panaszára, hogy némely főurak az ő birtokait háborították,

¹ Ide iktatok néhány példát: 1413-ban Kanizsai János esztergomi érsek megbizza Máté kanonokot egy alapítvány megvizsgálására. Az érsek levelét Werenthei Tamás közjegyző hitelesíti. (Revicky B. A vágújhelyi prépostság története. 168.) 1416-ban az esztergomi káptalan átír egy oklevelet s azt függő pecsétjével ellátja, azután Mártonfi Imre és Székesfejérvári István közjegyzők hitelesítik. (M. Nemz. Muzeum. Kézirattár.) 1420-ban az aradi káptalan Mátyás csanádi éneklő-kanonok számára kiállít egy oklevelet, melyet Ötven (Ötvényi?) Sebestyén közjegyző hitelesít. (Muzeumi levéltár.) 1465-ben a pécsi káptalan egy birtokadományozásra vonatkozó levelet kiad, melynek végén Sebestyén közjegyző nevét olvassuk. (Hazai okmánytár. V. 275.)

² Johannes Alberti, praepositus ecclesiae Warmiensis, apostolicae sedis capellanus, sacrique palatii apostolici causarum et causae pro partibus infra-

Ulrik pécsváradi apát, kiküldött bíró, megidézi a tanúkat. A közhitelességű okirat elején megszólal a bíró s hivatkozik kiküldetésére, melynek igazolására a közjegyző a pápai megbízó levelet okiratába foglalja egész terjedelmében. Azután következik a tanúk megidézése és végül Jakab veszprémi kanonok, császári közjegyző hitelesítő záradéka.¹

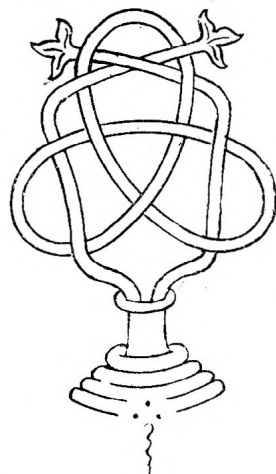

(Kelle Bernát kézjegye.)

¹ Urrius miseratione divina abbas monasterii péchwaradiensis etc. Következik a pápa megbízó levele s a peres ügy előadása, hogy t. i. több egyházi és világi főnemes a püspöknek birtokai-
ban tetemes károkat okozott. A bírói levél végén a közjegyző hitelesítő záradéka: Et ego Jacobus Dominici, canonicus veszpremiensis ecclesiae, imperiali auctoritate notarius publicus, quia praedictae litterarum apostolicarum pronunciationi et requisitioni, ac omnibus aliis et singulis superscriptis, dum sic agerentur et fierent, una cum testibus praenominatis praesens interfui, et ad mandatum dicti domini abbatis ea scripsi et publicavi et in hanc publicam formam redegi, meis quoque manu et sigillo solito, una cum saepedicti domini abbatis sigilli appensione signavi, in testimonium praemissorum. -- Veszprémi püspöki levéltár. Doc. Eppalia. Litt. D. Capsa 106. Nr. 15. Pergamen; alján szíj, melyről a pecsét elveszett.

scriptis auditor specialiter deputatus. Universis ac singulis dominis abbatibus, prioribus, praepositis, decanis, archidiaconis, scolasticis, cantoribus, custodibus, sacristis, canonicis, tam cathedralibus, quam collegiatarum, parochi aliumque rectoribus ecclesiarum, et locumtenentibus eorundem. Elmondja, hogy a felek perindítást kértek az említett dézsmák ügyében, melynek tanúságául ő kiadja ezen levelét. Praesentibus Gumperto Fabri et Leonardo de Cecurode, notariis publicis, scribisque, nostris testibus. A közjegyzői hitelesítő záradék:

Et ego Bernardus Kelle, clericus monasteriensis, publicus apostolica et imperiali auctoritate notarius, quia praedictis, stb. — Veszprémi püspöki levéltár. Doc. Capit. Tit. Áracs. Nr. 9. A. 1416. Pergamen-lap.

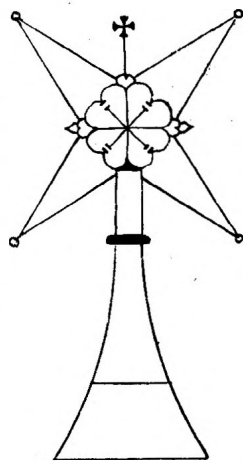

(Jakab veszprémi kanonok köj. kézj.)

Hasonló idézést foglal magában azon közjegyzői okirat, melyet Péter pápai vizsgáló bíró 1354-ben a sasági és buda-örsi tizedek ügyében adott ki. Tanúkul megidézi a veszprémi nagyprépostot és főesperest, a fejérvári főesperest, prépostot és éneklő-kanonokot, a pozsonyi prépostot és éneklő-kanonokot s a budai prépostot s az éneklő-kanonokot. A vizsgáló bíró idéző levelét János közjegyző írta, végül a szokásos közjegyzői záradékkal ellátta.¹ Bolognai János pápai bíró idéző levele a veszprémi püspöki tizedek ügyében, egészen ily szerkezetű. Az idézést a bíró parancsára Breidbach János közjegyző írta és hitelesítette.²

3. Tanúvallomás. 1503-ban Werbóvi Kalixt esztergommegyei apost. közjegyző halálos ágyán eskü alatt tanúsítja, hogy Osgyányi Bakos Lajos Lórántffy Miklós elleni perében ügyvédül vallotta Bakos György esztergomi kanonokot s neki a per viteléhez szükséges iratokat és pénzeket az ő jelenlétében átadta. Werbóvi Kalixt vallomásáról

¹ Az okirat bekezdése: Petrus de ylhano utriusque juris doctor, canonicus agenensis, domini papae capellanus et ipsius sacri palatii canonicus, ab eodem domino papa auditor specialiter deputatus. Venerabilibus et discretis viris praeposito et archidiacono vespremiensi, archidiacono albensi, in ecclesia vespremiensi, praeposito et cantori ecclesiae albensis, praeposito et custodi ecclesiae posoniensis et praeposito ac cantori ecclesiae sti Petri de Veteribuda strigoniensis dioecesis salutem. Azután következik a fönnebb említettekhez intézett idéző levél, melyet János közjegyző írt, végén hitelesítő záradékkal ellátva, ily módon: Et ego Johannes Petri de Tibure, de Fractis, clericus gaetanus, publicus apost. et imperiali auct. notarius ac vener. et circumspecti dni Petri auditoris supradicti et hujus causae scriba, c. c. — Veszprémi püspöki levéltár. Bibl. Eppalis. Avinione. A. 1354. de 13. Maji. — Pergamen, függő pecsét nyomaival.

(Tiburei János kézjegye.)

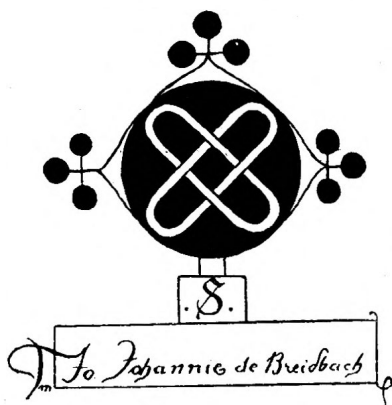
² Peres ügy, mely a veszprémi püspökség s a pannonthalmi apátság közt folyt le. Az ügy föllebezve volt Rómába. Bolognai János kanonok volt kiküldve

Harmyncados Chwthi Menyhért veszprémi e. m. apostoli közjegyző vett fel közhitelességű okiratot.¹

3. Ügyvédvallás. 1476-ban Albert veszprémi püspök meghívja palotájába Palicai János veszprémi kanonok, császári közjegyzőt s annak jelenlétében, három meghívott tanu előtt Pisai Péter papot, továbbá Polikárp fia György stb. világi urakat ügyvédeiül vallja, meghatalmazást ad nekik peres ügyeiben bármely bíróságnál való képviselőtére. Az ügyvédvallásról szóló közhitelességű okiratot a nevezett közjegyző a püspök kérésére állította ki s azt hitelesítő záradékkal ellátta.²

1495-ben Jordán Péter, egri misés pap, közjegyző előtt Melczer Péter eperjesi polgár házában Mager György bártfai esküdt és Henzel Jeromos polgártársa, Bártfa város közönsége nevében ügyvédekül, ügyvivőikül s jogtanácsosaikul rendelik és vallják a tudós Lörinczet, szent Mihály egy-

házának papját, Dömötört, Tamás lizskai papot, János richvaldi papot, János sóvári iskolamestert, Bence somogy-

(Breibach János kézjegye.)

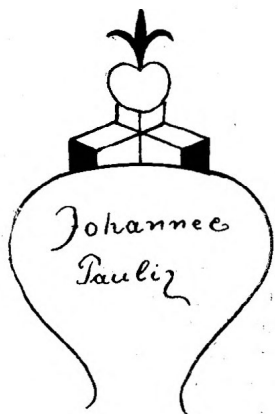
vizsgálatra, ki 1414 márczius 23-án adta ki az idéző levelet. A hiteles levelet a bíró felszólítására írta Breibach János közjegyző. — Et ego Johannes Johannis apost. et imperiali auctor. notarius, rev. patris d. Johannis de Thomasio de Bononia scriba etc. — Veszprémi püspöki levéltár. Decimae epiales. Nr. 22. Pergamen, a bírónak függő viaszpecsétjével.

¹ In nomine Dom. stb. Circumspectus Calixtus de Werbow dioec. strigoniensis, s. apost. auct. notarius publicus in lecto aegritudinis gravi laborans infirmitate decumbens in mei notarii publici subscripti et testium infrascriptorum praesentia . . . fide sua mediante confessus est in hunc modum, stb. Orsz. levéltár. Diplom. 21161.

² In nomine Domini. Amen. Anno nativitatis ejusdem millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto. Indictione nona, die vero vicesima septima

vári íródeákot, ilosvai Schopper Jánost, Milihyusi Antalt, Kosztolányi Polikárp esztergommegyei férfiakat, mint távollevőket egyetemlegesen, oly módon, hogy a mit egyik közülök elkezdett, azt a másik folytathassa, egyforma jogkörrel, bármely rendes vagy kiküldött bíró előtt; ezen ügyvédeknek teljes hatalmat adván perindításra s bármely kérvényeket elfogadni, kifogásolni, válaszolni, viszontválaszolni és újra válaszolni, mindennemű eskütételre, tanúk bejelentésére, írásbeli bizonyítékok, benyújtására, az ellenfél cáfolatára, közbeszólásra, perdöntő végzés kérésére, fellebbezésekre, felebbviteli követek kérésére, a javak zár alóli feloldásának kérésére, ügyvédi helyettesítésre, még azon esetben is, ha szükség volna tüzetesebb megbízásra. Ezeket a közjegyző előtt a megbízók kijelentik s kérik, hogy ezen ügyvédi meghatalmazást foglalja írásba. Következik ezután a közjegyző hitelesítő záradéka.¹ Hasonló ügyvédvallást

mensis Martii. hora matutina vel quasi. In palatio Rev. Dni Alberti episcopi vespreniensis, locique ejusdem comitis perpetui, pontificatus siquidem st. in Christo patris ac dom. dom. Sixti, divina providentia papae quinti, anno ejusdem quinto. In mei notarii publici, et testium subscriptorum ad haec specialiter vocatorum et rogatorum praesentia personaliter constitutus memoratus rev. Dnus Albertus episcopus vespreniensis omni meliori via, modo, forma et causa, quibus melius et efficacius potuit et debuit, tam conjunctim, quam divisim, constituit et ordinavit in suos veros et legitimos procuratores, actores et negotiorum gestores, etc. Et ego Joannes de Palica, vespren. dioec. s. imp. auct. notarius publicus etc. — Veszprémi püspöki levéltár. Miscell. Capsa 109. Nr. 65. Pergamenre írva.

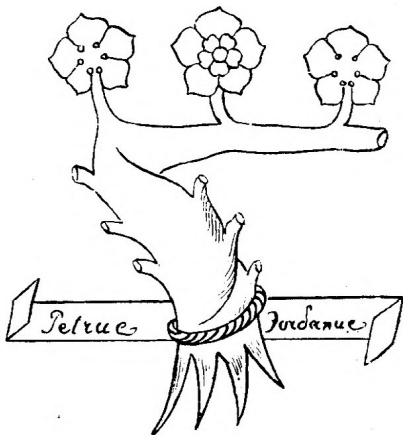

(Palicai János közjegyző kézjegye.)

¹ In nomine Domini. Amen. Anno a nativitate ejusdem 1495. Indictione 13. die vero mensis Julii 1. hora 7 vel quasi, pontificatus st. in Christo patris ac domini nostri dom. Alexandri, Dei providentia papae VI. anno coronationis ejus III. In domo providi viri Petri Melczer, jurati civis de Eperjes, agriensis dioecesis. In mei notarii publici et subscriptorum testium praesentia, circum-

találunk Eperjes város levéltárában 1523. évről, melyben Fekup Mátyás közjegyző előtt Cybner Keresztély eperjesi városbíró és esküdt-társai Paczanói Mihályt és társait Eperjes város ügyvédeiül rendelik. A közjegyző a felek élőszóbeli

specti viri: Georgius Mager, juratus civis et Hieronymus Henzel concivis, nomine et in persona iudicis, juratorum civium et totae communitalis oppidi Bartfa, agriensis dioecesis, facerunt, constituerunt et prout melius et efficacius potuerunt, ordinarunt suos veros et legitimos procuratores, actores, factores et negotiorum suorum gestores ac jurisconsultos speciales et generales sth. következnek az ügyvédek főnebb említett nevei . . . tamquam procuratores in solidum, ita tamen, quod non sit melior conditio occupantis, aut deterior subsequentis, scilicet quod per unum ipsorum inceptum fuit, per alium, vel alios prosequi valent, mediare et finire, in omnibus causis, quas habent, seu habituri erunt, coram quocunque iudice ordinario, delegato, vel sedis apostolicae subdelegato, etc. dantes et tribuentes ejisdem suis procuratoribus plenam et omnimodam potestatem ad agendum et defendendum; libellum, seu libellos et alias quascunque petitiones dandi et recipiendi, excipiendi, replicandi, triplicandi, et cum solemnitate juris quadruplicandi, litem contestandi, de calumpnia et veritate, jurandi . . . articulandi posicionibus, et articulos revidendi, crimina et defectus opponendi, sententias nullitatis et diffinitivas ferri petendi, appellationem, seu appellationes prosequendi, apostolos cum instantia iuris petendi et recipiendi, cum effectu beneficium absolutionis simpliciter vel integre impetrandi; procuratorem seu procuratores alium, vel alios constituendi, et revocandi, quoties, aut quod necessarium fuerit, etiam si mandatum exigit magis speciale . . . Et ego Petrus Jordanus, presbyter agriensis, dioecesis, sacri lateranensis palatii vicecomes, palatinus, apostolica et imperiali auctoritate notarius publicus, etc. praedictorum constitutioni procuratorium, omnibusque et singulis aliis superscriptis, dum sic ut praemittitur, fierent et agerentur, unacum praenominatis testibus praesens interfui, ea omnia et singula sic fieri vidi et audivi, manu mea propria conscripsi et in hanc publicam redegi formam signo et nomine meis solitis et consuetis consignavi in fidem et testimonium omnium praemissorum, rogatus et requisitus. — Bártfai városi levéltár. Fasc. 2. Nr. 986. A. 1495. Pergamen-lapon.

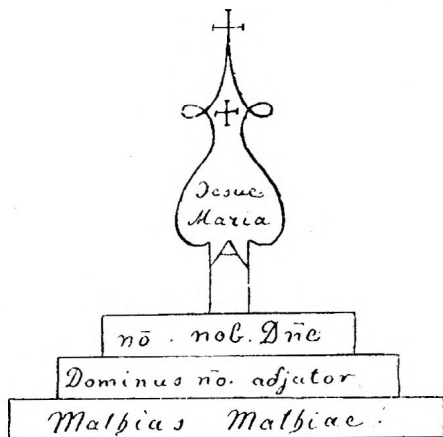

(Jordan Péter közjegyző kézzeljegye.)

előadását írásba foglalta s az ügyvédvallásról azok kívánsága szerint közokiratot adott ki.¹ Épp ilyen a következő ügyvédvallás: Az Úr nevében. Amen stb. 1524. évi november 4. előttem közjegyző s a meghívott tanúk előtt Eperjes város bírása és esküdtei a város közönsége nevében törvényes és kétségtelen ügyvédekül és ügyvivőikül vallották és rendelték Rudai Tóth László szepesi polgárt s a magyar király titkárát, Mikolai Gergelyt, Szentiványi Jánost, Thorday János, Domonyay Istvánt, Ficsur Bencét stb. Mint fönnebb.²

5. Tiltakozás. 1490 jun. 6. Bártfa város bírása és esküdt-társai a közjegyző előtt kijelentik, hogy bizonyos peres ügyben, melyben bíróilag meg voltak idézve, nem

¹ In nomine Domini. Amen. Anno a nativitate Domini 1523. Indictione 11. die vero 29. mensis Junii hora tertiarum vel quasi, in domo civitatis, sive praetorio in stuba alta superiori; pontificatus autem ss. in Chr. patris et dom. nostri Adriani VI. divina providentia papae, anno ipsius I. In mei notarii publici subscripti, testiumque infrascriptorum ad id specialiter vocatorum ac rogatorum praesentia personaliter constituti circumspecti viri domini Christianus Cybner, iudex, Caspar Faber, Benedictus Zala, litteratus, Michael Belt, etc. omnibus melioribus modo, via, jure, forma, causa, quibus melius et efficacius potuerunt et debuerunt, fecerunt, constituerunt et solemniter ordinarunt in suos veros, certos, legitimos, et indubitatos procuratores, actores, factores, negotiorumque suorum gestores speciales et generales etc. — Mint fönnebb. — Et ego Mathias Mathiae de Fekup, auct. apost. notarius publicus etc. — Eperjesi városi levéltár. Diversa. A. 1520—1524. c. II. L. 5. Fasc. E. in fl. 28. Pergamen.

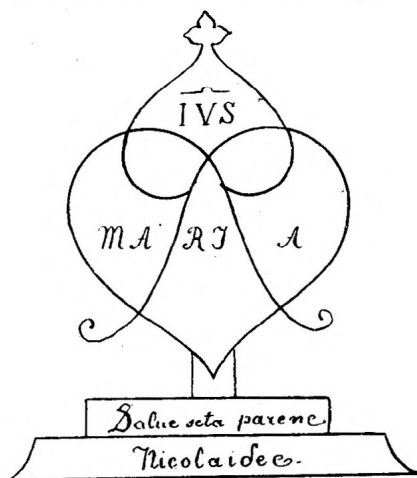

(Fekup Mátyás kézjegye.)

² In nomine Domini etc. Anno 1524, die vero 4. Novemb. etc. — mint fönnebb — in mei notarii publici, testiumque infrascriptorum ad haec voca-

hajlandók tanúskodni; mivel az nem csupán őket illeti, hanem a város egész közönségét.¹ 1495-ben Mihály széplaki apát mint a római szentszék által kiküldött bíró előtt megjelent Sówáry János deák, mint ügyvéd, mint Bártfa város képviselője, és tiltakozott azon jogtalanságok és üldözések ellen, melyekkel a bíró ebben a perben védencét illette. Egyúttal kijelenti, hogy ha az üldözés tovább folyik, kénytelen lesz Magyarország királyának jogvédelmét keresni. Mire a bíró a tiltakozást Hirsch János jegyzője (közjegyző) által felolvastatta s kijelentette, hogy ő semmi esetre nem fog ez ügyben tovább eljárni; ha csak Schwartz György felperes őt erre tüzetesen fel nem kéri. Az alperes ügyvédnek tiltakozását s a bíró kijelentését Heyde Miklós köz-

torum specialiter et rogatorum praesencia personaliter constituti prudentes et circumspecti viri domini iudex, juratique cives civitatis Eperjes in sua et totius

(Lublíni Simon kézjegye.)

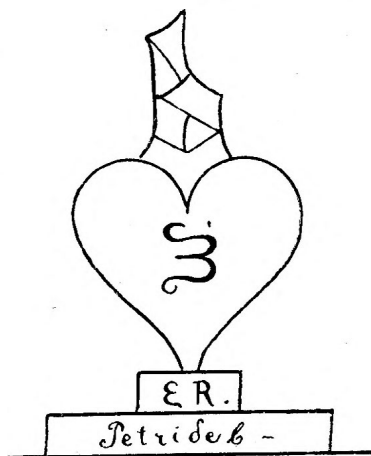
communitatis diétae civitatis persona principales principaliter pro seipsis, citra tamen quorumcunque procuratorum suorum, per eos quatenus quolibet constitutum revocetur, omnibus melioribus modo, via, jure, causa et forma, quibus melius et efficacius de jure potuerunt, et debuerunt, fecerunt, constituerunt in indubitatos procuratores, actores, factores et negotiorum suorum infrascriptorum gestores ac nuntios speciales et generalés. Ita tamen, quod specialitas generalitati non deroget et contra. Következnek az ügyvédek nevei s az ügyek, melyekre megbízást kaptak. Végül a hitelesítő záradék: Et ego Simon Nicolai de Lublin, presbyter cracoviensis dioecesis, nunc plebanus de Barthafalva, in districtu

Karthowey, sacris apost. et imperiali auct. notarius publicus. etc. — Eperjesi városi levéltár. Diversa. A. 1520—1524. c. II. L. 5. Fasc. E. in fl. 28.

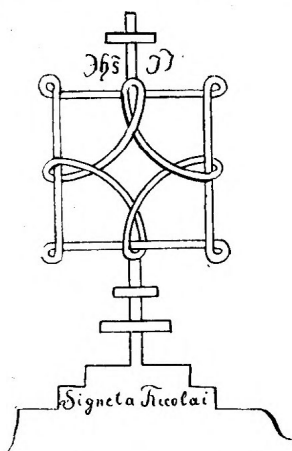
¹ In nomine Domini. Amen, stb. Anno 1490. stb. Prudentes et circumspecti ac providi, iudex, juratique cives, necnon singuli, seniores, alias tota communitas praedictae civitatis Bártfa, in praesentia mei notarii publici

jegyző foglalta írásba.¹ 1509. évi okt. 23-án Márton eperjesi plebános lakásán megjelenvén Keresztély eperjesi városi jegyző, tanúk és közjegyző előtt tiltakozott az ellen,

se non velle probare, neque desuper posse respondere asseruerunt. Verum in tali articulo se velle remittere ad eorum testimonium. Ibidem annotati iudex, jurati et tota communitas coram me notario publico protestati sunt sub fide, conscientia et juramento coram praesentibus et audientibus saepedictis executoribus, quod causa illa, in qua prudentes et circumspecti Michael Lang et Georgius Mager fratres ipsorum conjurati per praedictum Georgium Schwartz de Kassa in iudicium et praesentiam praefati reverendissimi domini legati jure conventi sunt, stb. — Super quibus omnibus et singulis praefati iudex et jurati cives ac tota communitas petierunt, per me notarium publicum unum vel plura, instrumentum, vel instrumenta, confici. Acta sunt haec et facta, etc. — Következik a záradék: Et ego Erhardus Petri, clericus misnensis, sacra imperiali auctoritate notarius publicus, quia praefatis protestationibus, omnibusque aliis et singulis, dum sic ut praemittitur, agerentur ac fierent, praesens interfui, stb. — Bátfai városi levéltár. A. 1490. Fasc. 2. Nr. 808. Pergamen.

(Erhard közjegyző kézjegye.)

(Heyde Miklós kézjegye.)

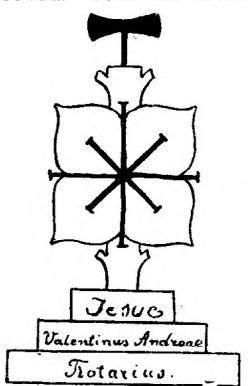
¹ In nomine Domini. Amen. Anno 1495, die 17 mensis Januarii, stb. In mei notarii publici, testiumque infrascriptorum prasentia personaliter constitutus discretus vir Johannes Litteratus de Sowár, procurator legitimus dictorum civium Bartfensium, de cujus quidem procuracionis mandato per litteras mihi allatas ejusdem constabat notitia et fides, quod in manibus suis quandam protestationis cedulam tenens, eandemque dicto domino delegato nomine dictorum civium bartfensium offerens, petensque eundem instantissime, ut perfecta hujusmodi protestatione, amodo et deinceps ab illatis injustis vexationibus et injuriis cessare, quiescere et cõdescendere velit; alioquin ad serenissimum et generosissimum principem et dominum nostrum regem, tamquam dominum nationalem ob hujus-

mintha a nevezett város bírása és esküdtei készek volnának bizonyos Erzsébet nevű asszonynak mindenben, még a törvények ellenére is igazságot szolgáltatni.¹ 1502-ben János iharosi plebános az esperes-kerületbeli plebánosok nevében tiltakozott a plebániai tizedek megcsorbítása ellen. A tiltakozásról Szentmiklóstornyai Fazekas Benedek közjegyző vett fel okiratot.²

6. Lemondás. 1418-ik évi március 1. Péter esztergomi nagyprépost és Flekel Henrik padovai kanonok, kikül-

modi injustas oppressiones recurrere et eundem requirere praetenderet. Qui quidem dominus Michael abbas iudex delegatus dictam protestationem benevole a saepedicto procuratore suscipiens, eandemque per notarium suum Johannem Hirsch praesbyterum palam perlegi fecit et desuper respondit, quod ipse ad ultiores processus nequaquam velit procedere, nisi per supradictum actorem, Georgium Schwartz fuerit requisitus, stb. Következik az ügyvéd tiltakozó levele s a közjegyzői záradék: Et ego Nicolaus Joannis Heyde, de Brzezow, clericus premisliensis dioecesis, sacris apostolica et imperiali auctoritatibus notarius publicus, quia praedictae protestationi, insinuationis prolationi, et ejus praelectioni, ac desuper factae relationi, aliisque omnibus et singulis superscriptis, dum sic ut praemittitur, fierent stb. — Bártlai városi levéltár. A. 1495. Fasc. 2. Nr. 990. Pergamen.

¹ In nomine Domini. Amen. Anno 1503, die 23 Oct. stb. In mei notarii publici, testiumque infrascriptorum praesentia personaliter constitutus reverendus dominus Christianus, almae universitatis Cracoviensis artium libe-

(Zalobinai Bálint kézjegye.)

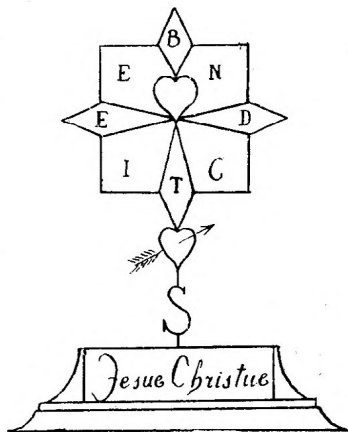
ralium baccalaureus, notarius praefatae civitatis Eperjes, in persona providorum dominorum, iudicis et juratorum civium de dicta civitate Eperjes, omnibus melioribus modo, via, jure, forma, stylo et causa, quibus melius et efficacius potuit et debuit, viva et satis intelligibili voce, solemniter protestatus est, quod iidem domini iudex et jurati cives parati fuissent et adhuc parati essent cuidam mulieri, Elisabeth omnimodam administrare justitiam stb. — Et ego Valentinus natus Andreae litterati de Zalobyna, agriensis dioecesis, clericus, sacr. apost. et imperiali auctoritatibus notarius publicus, quia praemissis protestationi stb. — Eperjesi városi levéltár. Miscell. A. 1500—1509. in fras. 17. C. II. Loc. 4 fasc. E. Pergamen.

² In nomine Domini. Amen. Anno 1502, die 5. Augusti, stb. In mei notarii publici et testium subscriptorum praesentia personaliter constitutus

dött bírák előtt Dömötör tihanyi apát megjelent és elmondta, hogy ámbár ő és konventje a veszprémi káptalan tizedeit Füred, Kék, Apáti, Aszófő, Kövesd, Örményes, Udvary, Szöllös, Kis-Pécöl és Vászol falvakban tényleg elfoglalta s az elfoglaltakat meg is tartotta s három éven át élvezte; minthogy azonban neki ezen tizedekhez joga nincs, ez okból azokról szabadon, egyszerűen és visszavonhatatlanul lemond. Igéri egyúttal, hogy e jogok miatt a káptalan ellen pert soha nem fog indítani. Ha pedig valaha akár Dömötör, akár utódai bármely ürügy alatt pert indítának, ez esetben kötelesek legyenek bírság fejében a bírák által megállapított összeget a veszprémi káptalannak lefizetni. Ezen lemondást Mártonfi Imre pécsi kispap, császári közjegyző foglalta írásba.¹

7. Szentszéki tárgyalás. 1494 május 24-én Bártfa és Kassa városok szőlőperében (a kiküldött bírák az egész

honorabilis dominus, Johannes plebanus et vicearchidiaconus de Iharos, in suo ac universorum plebanorum et rectorum ecclesiarum vicearchidiaconatus sui nominibus et personis solemniter extitit protestatus. Itt elmondja a tiltakozó, hogyan csorbítják az ő és paptársai tizedeit jogtalanul. A hitelesítő záradék: Et ego Benedictus, natus Johannis Fazekas de Szentmiklósthornya, presbyter dioecesis transylvaniensis, auct. apostolica notarius publicus, quia praemissis protestationi, requisitioni et petitioni, aliisque omnibus et singulis, dum sic ut praemittitur, fierent et agerentur, stb. — Veszprémi püspöki levéltár. Doc. Eppalia, litt. D. Capsa 106. Nr. 29.

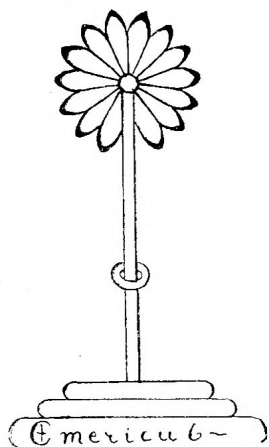
(Szentmiklósthornyai Fazekas Benedek közj. kézjegye.)

¹ In nomine Domini. Amen. Petrus praepositus et canonicus almae metropolitanae ecclesiae strigoniensis, stb. A bírák előadják levelükben az ügyet. Tunc religiosus vir dominus fr. Demetrius abbas monasterii st. Aniani de Tihonio vespreniensis dioecesis, suo personaliter et conventus sui hominibus cum quodam publico procurationis instrumento plenum et speciale

tárgyalásról közjegyzői okiratot vétetnek fel Liszkay Tamás miséspap közjegyző által).¹

8. Kiközösítő bírói végzés. 1494 szeptember hó 11-én ugyanazon szőlőperben Kassán Mihály széplaki apát és Bereck tornai főesperes, mint a tapolcai apát helyettese, szentszéki bírák, miután a felperes panaszait előadta, az alpereseket felszólították, hogy válaszoljanak az ellenök emelt vádakra. Ezek azonban némán állottak a bírák előtt s azok ismételt figyelmeztetései dacára sem válaszoltak egyetlen szóval sem az ellenök emelt vádakra. Mire a bírák a vádlottakat kiközösítéssel fenyegették s midőn ezek a

mandatum ad infrascripta in se continens, ut prima facie apparuit, manu discreti viri Joannis filii Michaelis de Kalmansech, clerici dictae ecclesiae

(Mártonfi Imre közj. kézjegye.)

vespremiensis, anno infrascripto, die vero 20. Februarii fideliter confectum ab una; item honor. vir dom. Nicolaus archidiaconus de Segesd et canonicus eccl. vespremiensis stb. similiter cum pleno procurationis mandato, manu praefati tabellionis confecto comparerint nostri in praesentia. Azután elmondja a bíró a dézsmák miatt keletkezett pert s a felek békés kiegyezését. Igitur ipsi domini fratres, abbas et conventus propter comoda pacis easdem decimas, praenotatorum villarum nulla fraude, nullo dolo intervenientibus, pure, libere, simpliciter et irrevocabiliter remisissent et resignassent, ac remissas et resignatas eisdem dominis: praeposito, lectori, cantori, custodi ac canonicis et capitulo reliquissent; cum omnibus actionibus et actionum proprietatibus realibus et personalibus pure et simpliciter renuntiando et cedendo de perceptis nihilominus, prout idem domi-

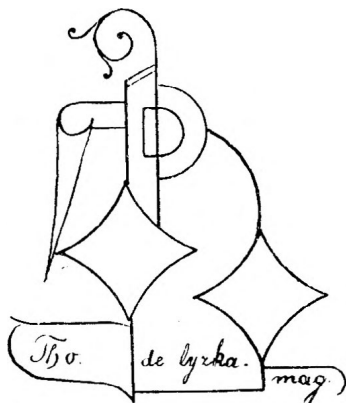
nus Nicolaus archidiaconus procurator praefatus asserit, plena et omnimoda satisfactione prius per eosdem abbatem et conventum ipsis dominis facta et impensa resignarunt et reliquerunt perpetue et irrevocabiliter stb. — **A** hitelesítő záradék: Et ego Emericus Martini clericus quinquecclesiensis, sacra imperiali auctoritate notarius, stb. — Veszprémi püspöki levéltár. Doc. Capit. Lit. Áracs. Á. 1418. Nr. 12. Pergamen, lilaszín, zöld selyemzsinóron függő viaszpecséttel.

¹ In nomine Domini. Amen. Nos Mathaeus de Wáry stb., elmondja a peres ügyet. Azután következik a pápai bulla, mely a bírakat a kérdéses ügy-

fenyegetés dacára sem válaszoltak az ellenök emelt vádakra, a bírák a kiközösítést kihírdették. Ezek után a bírák felszólították Hirsch János közjegyzőt, hogy a tárgyalásokról vegyen fel jegyzőkönyvet.¹

9. Föllebezés. 1494 szept. 26-án a közjegyzői okirat szerint János richvaldi plebános mint ügyvéd előadta,

ben megbizza, s a bírói tárgyalás egész menete. Végül a hitelesítés: Et ego Thomas Michaelis de lyzka presbyter agriensis dioecesis, sacra apostolica auctoritate notarius publicus seu tabellio manifestus, ac coram praefatis dominis iudicibus, a sede apostolica deputatis, causaeque praesentis scriba, et notarius, quia praefatis petitionibus, responsionibus, et litis contestationibus, causae conclusioni, sententiae diffinitivae in scripturis pronuntiationi praesens interfui, stb. — Bártfai városi levéltár. A. 1494. — 24. Maji.

(Liszskay Remethe Tamás közjegyző kézzjegye.)

¹ In nomine Domini. Amen. Anno, stb. In mei notarii publici, et testium infrascriptorum praesentia personaliter constitutus Georgius Schwartz stb. Quorum series et processus tunc coram praefatis dominis iudicibus iudicialiter sedentibus sequitur et est talis. Itt elmondja, mikép olvastatták fel a bírák a pápai megbízó levelet s mikép adta elő a felperes panasztát. Azután a bírák felszólították az alpereseket, hogy az ellenök felhozott vádakra feleljenek. Ipsique in causam attracti pluries per praefatos dominos iudices paterne admoniti, ut responderent actori, iidemque nullo modo respondere voluerunt, unde ipsi domini iudices, videntes eorum contumaciam, ipsis attractis in causam sub poena excommunicationis latae sententiae mandaverunt, et canonica monitione ammonuerunt, ipsique rei id minime curantes, respondere recusarunt, sententiamque excommunicationis minime formidaverunt. Ipsique domini iudices visa contumacia ipsorum, prout erant contumaces, sententiam excommunicationis incurrisse pronuntiaverunt, et in eorum contumaciam praefato domino Georgio Schwartz litteras excommunicationis superinde oportunas dandas decreverunt. — Azután következik a közjegyzői záradék (Közjegyzői hitelesítés). Et ego Johannes Hirsch, clericus agriensis dioecesis, apostolica et imperiali auctoritate notarius publicus, et in causis praemissis notarius, quia praedictarum litterarum apostolicarum praesentationi sententiaeque excommunicationis prolationi, stb. praesens interfui, stb. — Bártfai városi levéltár. A. 1486. Ad V. N. 19 et 24. Papirosra irt fogalmazvány.

hogy a Schwartz György kassai bíró mint felperes, valamint Mager György bártfai bíró és esküdtársai közt keletkezett perben Mihály széplaki apát, szentszéki kiküldött bíró — nem tudni, mily lélektől vezettetve — Bereck turóci főesperes, bírótársával egyetemben, a jogszabályok mellőztével kiközösítő végzést hozott Schwartz György kassai bíró javára, Mager György és társai ellen. Erre az alperes a pápai szentszékhez föllebbezte ügyét, ezt ügyvédje írásban be is nyújtotta és közjegyző által írásba foglaltatta. Föllebbezésében az ügyvéd előadja, hogy a fönnevezett felek közt per keletkezett bizonyos szöllő iránt, mely Tállya határában fekszik. A pert az apostoli delegátus tárgyalta. Az ügyvéd kifogásolta a bíró illetékességét, mivel ezen per nem tartozik az egyházi, hanem a világi törvényszékhez. Ennek folytán az apostoli delegátus a per tárgyalását felfüggesztette. Miután azonban az apostoli delegátus Magyarországból eltávozott, Schwartz György bizonyos pápai leveleket mutatott elő, melyek Ambrus tapolcai és Mihály széplaki apáthoz voltak intézve s melyeket ő hamis panaszokkal eszközölt ki a pápai széknél. Ezen levelekben határozottan ki van fejezve, hogy a bírák hívják meg mindazokat, kik meghívandók s vegyék az ügyet új tárgyalás alá. Ámde az egyik kiküldött bíró, t. i. a tapolcai apát úr, ki — úgy látszik — nem ismeri az egyházi törvénykezés szabályait, delegált bírói tisztét másra ruházta át, t. i. Bereck tornai főesperesre, kinek székhelye a biráskodásra nem alkalmas; különben ott jegyző sincs kéznél. Végül a széplaki apát nem biztos helyen, t. i. a felperes városában, tárgyalás alá vette az ügyet, de még az idézés hivatalos formáit sem tartotta be. Mindazáltal, dacára annak, hogy az alperes ezen pernek Kassa városában való tárgyalása ellen kifogást emelt; minthogy az alperesek a feltett kérdésekre nem válaszoltak, a mint hogy nem is voltak köte-

lesek válaszolni; a széplaki apát és Bereck bírák, az apostoli megbízás ellenére, őket kiközösítették, pecsétjeiket Hirsch Jánosnál, a felperes káplánjánál hagyták és az érvénytelen kiközösítő végzést ezen Hirsch János közjegyző által kihirdették. Ezen eljárás ellen a felperes ügyvédje tiltakozik s föllebbezést nyújt be a római szentszékhez; egyúttal küldöncöket kér, a föllebbezésnek elvitele céljából. A föllebbezésről Eperjesi Jordán Péter közjegyző vett fel közhitelességű okiratot.¹

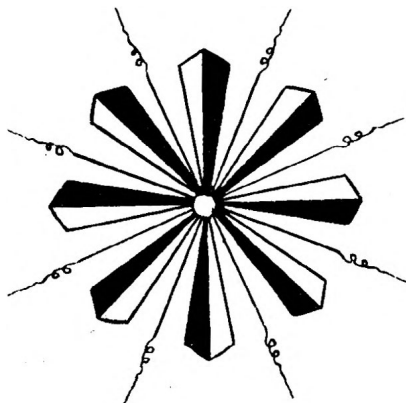
10. Bírói végzés. 1496-ban Bártfa és Kassa városok említett perében Wáry Mátyás és Ólomos Gábor egri kánok, mint újabban kiküldött bírák az ügy újabb átvizsgálása után végleges ítéletet hoztak s az alperest ezer forintban elmarasztalták. Az ítéletet közölték a szepesi gróf-

¹ In nomine Domini. Amen. Anno, stb. — Dominus Michael abbas et iudex delegatus, nescitur, quo spiritu ductus, una cum suo subdelegato, videlicet dno Briccio archidiacono de Thorna, nullo ordine juris observato, sententiam excommunicationis protulerunt et denunciari fecerunt pro parte dicti Georgii Schwartz iudicis Cassoviensis, stb. — Erre következik az ügyvéd föllebbezése: Appello et provoco a vobis iudicibus, tamquam non bene informati, provoquo et appello ad iudicem melius informandum, videlicet ad sanctissimum dominum nostrum Alexandrum papam sextum et ejus sedem, in scriptisque do appellationem. Föllebbezésében előadja az ügyvéd a felek panaszait és kifogásait: Gravi cum querela propono, quod cum alias condam rev. dom. Angelo episcopo orthano, qui pro tunc in partibus Hungariae sedis apostolicae cum plena potestate legatus de latere causa quaedam inter circumspectum dom. Georgium Schwartz de Cassovia, ut actorem et principalem ab una et praefatos Georgium Mager, Paulum Cipzer et Jeronimum Paulheuzel ut reos et in causam attractos, partibus ab altera, ratione et praetextu cujusdam vineae in territorio possessionis Thalya sitae et habitae, necnon summa et pretio dictae vineae orta et suscitata fuisset, praemissis quibusdam legitimis exceptionibus, coram dicto legato allegatis et propositis; maxime, quod dicta causa seu causae forum ecclesiasticum non concernet, seu non concernet stb. A föllebbezést írásba foglalta és hitelesítette a közjegyző: Et ego Petrus Jordanus, natus Jordani de Epperies, clericus agriensis dioecesis, sacri lateranensis palatii vice-comes, palatinus, apost. et imperiali auct. notarius publicus, quia praedictis: procuratoris constitutioni, praefatae appellationis interpositioni stb. — Bártfai városi levéltár. A. 1486. Ad V. N. 19 et 24. Papirosra írt fogalmazvány.

fal, ki azt helyben hagyta.¹ 1365-ben László veszprémi püspök és Ádám kezew-i plebános peres ügyében bizonyos tizedek felett, a tanúk és a felek kihallgatása után, Bernard pápai auditor ítéletet hozott s azt közjegyző által írásba foglaltatta.² 1470-ben Tamás vasvári prépost ítél az eszterághi tizedek ügyében. A bírói végzést Dorogházy László közjegyző foglalta írásba.³ 1418-ban Beer Bereck fejevári

¹ In nomine Domini. Amen. Nos Mathaeus de Wáry, art. liber. magist. et Gabriel de Olomos, utr. juris doctor, canonici eccl. agriensis, iudices a sede apostolica delegati. Következik a pápai megbízó levél. Azután a fönnebb ismertetett végzés, melyet a bírák és a közjegyző hitelesítettek. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium praesentes litteras nostras, fecimus promulgari, et in praesens publicum instrumentum, nostram sententiam diffinitivam in se continens, fieri et sigillorum nostrorum appensione, una cum subscriptione et signi appositione, notarii publici subscripti fecimus communiri. — Közjegyzői záradék: Et ego Thomas, natus Michaelis Remethe de Lyzka, presbyter agriensis, publicus sacra apost. auct. notarius, stb. — Bártfai vároosi levéltár. A. 1486. Ad. V. N. 19 et 24. A közjegyző kézjegyét fönnebb egy másik okiratánál ismertettük.

² In nomine Domini. Amen. Dudum felicis recordationis dominus Innocentius papa VI. eam et eas, quae vertebatur, vertebanturque, seu verti sperabantur inter. rev. patr. dom. Ladislaum episcopum vespriemensem ex una parte et Adamum gerentem se pro rectore ecclesiae de Kezew vespriemiensis dioec. de et super quibusdam decimis et primitiis, seu iuribus percipiendi eosdem stb. A püspök és a plebános közt fenforgó peres ügyben ítél a kiküldött pápai bíró. Ugy a tanúk s a felek kihallgatásáról, mint a bírói ítéletről közjegyző vett fel hiteles iratot. Lecta, lata et in scriptis pronunciata fuit praesens diffinitiva sententia per nos Bernardum auditorem, stb. Azután a közjegyzői záradék: Et ego Geraldus Dansadis, clericus pataviensis diocesis, publicus apost. auctoritate notarius, stb. — Veszprémi püspöki levéltár. Decimae eppales. Nr. 17.

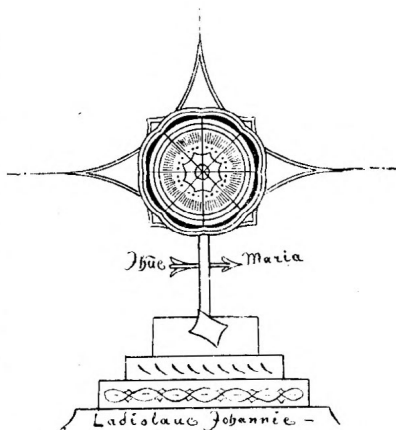
(Dansadis Gellért kézjegye.)

³ In nomine Domini. Amen. Thomas decretorum doctor, praepositus Castriferri et canonicus strigoniensis stb. Következik a peres ügy leírása

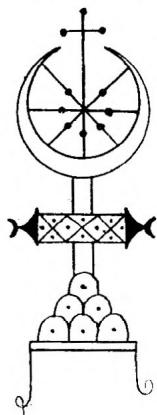
falankivüli prépost hozott ítéletet ugyancsak a veszprémi püspök tizedei ügyében. A bíró levelét, melyben a végzést kihirdeti, a veszprémi püspökhöz, annak helyetteséhez, az egyházmegyében levő apátokhoz, prépostokhoz, dékánokhoz, főesperesekhez, iskolás-kanonokokhoz stb., plebánosokhoz, közjegyzőkhöz stb. intézi. Az ítéletről szóló levelet Hollóssy Péter erdélyi egyházmegyei apostoli és császári közjegyző vette fel.¹ 1495-ben Ursus apostoli delegátus

s végül a bírói ítélet, melyet a bíró felszólítására Dorogházy László közjegyző foglalt írásba. *Lecta, lata et publicata est haec diffinitiva sententia stb.*

— A közjegyzői záradék: *Et ego Ladislaus Johannes de Dorogháza, agriensis dioecesis, imperiali auctoritate notarius publicus, ac coram praefato venerabili domino Thoma vicario causae praefatae scriba, quia dictae causae conclusioni, sententiae diffinitivae in scriptis pronuntiationi, omnibusque aliis et singulis praemissis, dum sic ut praemittitur, coram ipso domino Thoma, vicario et per ipsum fierent et agerentur, una cum praenominatis testibus praesens interfui, stb.* — Veszprémi püspöki levéltár. S. p. Doc. Eppalia, litt. S. Capsa 108. — Nr. 11. Pergamen, szíjon függő viasz-pecséttel.

(Dorogházy László közjegyző kézjegye.)

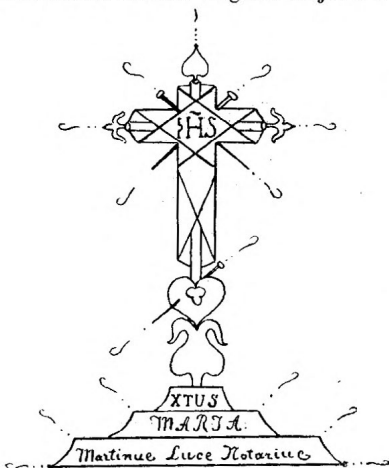

(Hollós Péter közj. kézjegye.)

¹ Reverendo in Christo patri domino dom. apost. sedis gratia eppe vespremiensi, ejusque in spiritualibus et temporalibus vicario et officiali generali, vener. et circumspectis viris abbatibus, praepositis, decanis, adiacanis, scholasticis stb. notariis, et tabellionibus publicis, stb. — Következik a bírói ítélet: *Briccius Beer, praepositus s. Nicolai extra muros albenses stb.* — Végül a közjegyzői záradék: *Et ego Petrus de Hollós, clericus transylvaniensis dioecesis, publicus, apost. et imperiali auctoritate notarius stb.* — Veszprémi püspöki levéltár. Doc. Eppal. Cap. 109. misc. Nr. 152. Pergamen.

hozott ítéletet Budán hasonló peres ügyben. A tárgyalásról s a pápai delegátus végzéséről Lendvay Márton egri misés pap, apostoli közjegyző, a bíró szentszéki jegyzője, feleskett tabellio vette fel a közokiratot.¹ 1473-ban Borch Mihály fejérvári éneklő-kanonok hoz ítéletet szintén a veszprémi tizedek ügyében. Az ítéletről a bíró felszólítására Fejérváry Egyed közjegyző vesz fel hiteles okiratot.²

¹ In nomine Domini. Amen. Anno nativitatis ejusdem Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto, Indictione tredecima, Die vero solis quinta mensis aprilis, hora vesperturum, vel quasi in dictae plebanatus ecclesiarum B. Mariae Virginis majoris de castro Budensi, vespertiensis dioecesis,

(Lendvay Márton közjegyző kézjegye.)

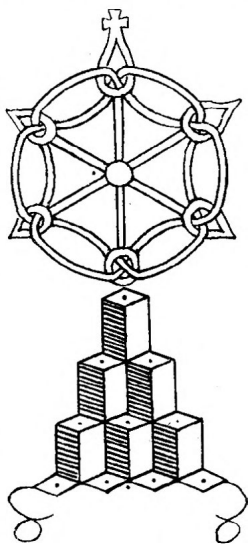
hospitio scilicet reverendissimi in Christo patris et domini Ursi de Ursinis, Dei et apostolicae sedis gratia ediscopi Theatini, ac ejusdem in mei notarii publici testiumque infrascriptorum praesentia personaliter constitutus magister Urbanus, rector capellae Beatorum Dorotheae et Catharinae virginum et martyrum procuratorio et eo nomine, coram eodem domino legato, stb. Következik az ügyvéd előadása és a tárgyalás. — Végül a közjegyző hitelesítő záradéka: Et ego Martinus Lucae de Lyndva, presbyter agriensis dioecesis, publicus sacra apostolica auctoritate, necnon antelati reverendissimi domini delegati consistorialis notarius, ac thabellio juratus, quia praemissorum

assertioni, ejusdem reverendissimi domini legati super eis aquietioni, petitionibus regiis litterariis supersessionis, in dicta causa, seu causis, prout et in eisdem litteris regiis continebatur, necnon protestationibus, aliisque omnibus et singulis praedictis, dum sic ut praemittitur, fierent et agerentur, una cum praenominatis testibus praesens interfui, eaque omnia et singula, sic fieri vidi et audiui. Ideo hoc praesens publicum instrumentum per me fideliter scriptum exinde confeci et in hanc publicum formam redegi, signoque et nomine meis, solitis et consuetis consignavi, in fidem et testimonium omnium et singulorum, praemissorum, requisitus et rogatus. — Veszprémi püspöki levéltár. Capsa 109. miscell. Nr. 72. Pergamenre írva.

² In nomine Domini. Amen. Pridem nobis Michaeli de Borch, cantori et canonico ecclesiae albensis, necnon per reverendissimum in Christo patrem dominum Gabrielem, Dei et apostolicae sedis gratia ecclesiarum Colocensis et

11. Kifogás a római szentszék bírói illetékessége ellen. 1494-ben szept. 11-én Csöpfői Rados János közjegyző előtt Kassán megjelentek Mager György városbíró, Cipzer Pál, Paulhenzel Jeromos bártfai esküdtek s bemutatták és átiratták azon idéző levelet, melyet Mihály széplaki apát és Bereck tornai főesperes a kassaiaknak Bártfa város ellen indított perében kiadtak. Azután előadják a felek, hogy ők megjelentek az említett bírák előtt, kik a nélkül, hogy a felperes panaszát írásban beadta volna, tárgyalásba bocsátkoztak. Az alperesek mindenek előtt azért kifogásolják a peres eljárást, mivel Schwartz György ügye nem az egyházi, hanem a világi törvényszék elé tartozik s ez utóbbi által már véglegesen el is lett intézve. A per

Bachiensis imicem canonice unitarum archiepiscopum, loci ejusdem comitem perpetuum summumque secretarium cancellariae serenissimi principis, domini Mathiae, Dei gratia regis Hungariae, Bohemiae, etc. causae, et causis, ac partibus subscriptis a sanctissimo in Christo patre et domino dom. Sixto divina providentia papa V. pro iudice delegato. Azután következik a kalocsai érsek levele, melyben az előadja a peres ügyet, annak Rómába történt föllebezését, megidézi a feleket s Borch Mihályt subdelegálja. Végül Borch Mihály bíró a kérdéses dézsma-ügyben ítéletet mond és azt Fejérváry Egyed közjegyző által közhitelességű okiratba foglaltatja. A közjegyző hitelesítő záradéka ekkép hangzik: Et ego Egidius Valentini de Albaregali, clericus vespremiensis dioecesis, sacra imperiali auctoritate notarius publicus ac coram praenominato venerabili domino Michaeli de Borch cantore et canonico praedictae ecclesiae albensis, iudice subdelegato causae hujusmodi scriba, quia praedictarum litterarum exhibitioni, causaeque conclusioni, et sententiae deffinitivae in scriptis pronunciationi, omnibusque aliis et singulis praemissis, dum sic ut praemittitur, fierent et agerentur, una cum praenominatis testibus praesens interfui, eaque sic fieri vidi et audiui, ideo has praesentes litteras, sive praesens publicum instrumentum, hujusmodi sententiam diffinitivam in se continentes, seu continens, etc. — Veszprémi püspöki levéltár. Doc. Eppalia, lit. S. Capsa 108. Nr. 12.

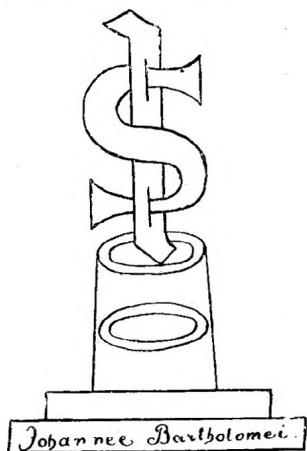
(Székesfejérváry Egyed közj. közjegye.)

a tályai szőlő birtoka miatt folyt, t. i. Kassa városa Bártfának Tálya határában egy szőlőt adott el, melyért 1000 frtot követel. Az alperesek a mondottak alapján kifogásolják az egész eljárást s ezt írásba foglaltatják.¹

12. Peres felek kiegyezése. 1357-ben a veszprémi püspök és a pannonthalmi apát bizonyos tizedek miatt perlekedtek. A felek Avignonba voltak idézve, hol a kiküldött pápai bíró előtt barátságosan kiegyeztek, mely egyezséget Fraye Ferenc császári közjegyző, a felek kérésére közhitelességű okiratba foglalta.²

13. Végrendelet. Az Úr nevében. Amen. 1416. évi

¹ In nomine Domini. Amen. Anno, stb. In mei notarii publici et testium infrascriptorum praesentia personaliter constituti prudentes et circumspecti

(Csöppői Rados János közj. kézjegye.)

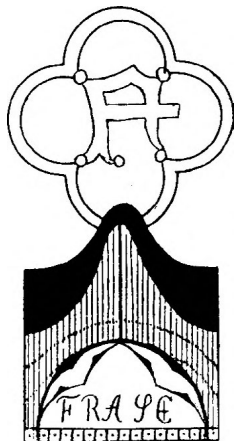
Georgius Mager, Paulus Cipzer et Jeronimus Paulheuzel judex, juratque cives de oppido Bartfae, ejusdem agriensis dioecesis. Itt a felek előadják a peres ügyet s elmondják kifogásaikat. Comparentibus itaque in causam attractis, et praefato actore, praedictisque Michael e abbate et Briccio archidiacono ut praesertim est, iudicibus pro tribunali sedentibus, loco et tempore ut supra; actor quoque praelectioni rescripti apostolici proposita sua actione, verbo et non scripto, nullo oblato libello, praefati Michael abbas et Briccius a. diaconus asserti iudices delegati, copiam rescripti apostolici dederunt in causam attractis . . . Comparentibus itaque tempore praefixo praefatis in causam attractis, suas legitimas et rationabiles exceptiones proposuerunt et excipientes dixerunt verbo,

quorum tenor exceptionum sequitur et est talis. Primo: exceperunt declinationem, quod causa Georgii Schwartz esset profana et non concernens forum spirituale et antea in iudicio saeculari est finaliter decisa, a qua non existit provocatio, stb. — Végül a hitelesítés: Et ego Johannes natus olim nobilis Bartholomei Rados de Chewpfő, clericus Csanadiensis dioec., sacra imperiali auctoritate notarius publicus, stb. — Bártfai városi levéltár. A. 1486. Ad V. N. 19 et 24.

² A felek kölcsönös megegyezésének leírása után következik a közjegyzői hitelesítő záradék: Et ego Franciscus, clericus filius Johannis dicti

április hó 16. napján stb. Keresztély mester, Eperjes város bírása előttem közjegyző előtt, a meghívott tanúk jelenlétében, a jog és igazság követelményei szerint előállította néhai Simonnak, a Mindszentről nevezett templom oltár-igazgatójának előszóbeli végrendeleti tanúit, kérvén engem, hogy a tanúk vallomásáról vegyek fel okiratot. Ennek folytán én kikérdezvén a tanúkat, ezeket jegyeztem fel azok vallomása alapján. Az első tanu János eperjesi plebános; azt vallotta, hogy Simon miséző kelyhét, feszületét, két miseruhát és egy misekönyvet virágvasárnap előtt való szombaton, megörzés végett átadta a nevezett templom örének e szavakkal: Jó fiam, íme ezen dolgokat átadom neked a sekrestyében való megörzés céljából; ezeket másoknak át ne add, csak nekem, há kérem tőled. Ha pedig meghalok, akarom, hogy ezek maradjanak a nevezett templom birtokában. Második tanú Kirchner Márton oltáros pap. Azt vallja, hogy a nevezett örökhagyótól ezeket halotta: Azt akarom, hogy ezen kehely, feszület, két mise-ruha és egy misekönyv halálom után legyen a Szent-Miklós-egyházé. Harmadik tanú Miklós, a nevezett templom öre, ezeket vallja: Simon virágvasárnap előtt való szombaton a nevezett dolgokat megörzés végett neki átadta ezen szavakkal: Jó fiam Miklós, vedd át ezen dolgokat megörzés végett. Ezeket csak én használok, míg élek,

Fraye, tornacensis dioecesis, publicus auctoritate imperiali notarius, huic provocationi, oblationi, rogationi, stb. praesens interfui, stb. — L. a veszprémi püspöki levéltárban. S. p. Doc. Eppalia. sub littera D. (Decimae eppales) in capsula 106. nr. 13. Avinione 5. Kal. Junii, a. 1357.

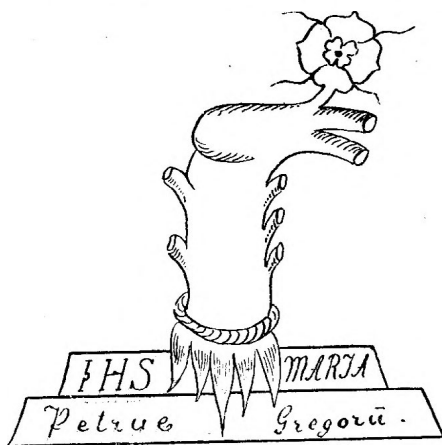

(Fraye Ferenc kézjegye.)

másnak ne add át. Ha pedig meghalok, a nevezett templomnak hagyom azokat hálaadásképpen a nyert jótéteményekért . . . Mindezek felől a nevezett Keresztély úr arra kért engem, jegyzőt, hogy a mondottakról közhitelességű okiratot állítsak ki; mit meg is tettem tabelliói tisztemnél fogva. Kelt mint fent. Lénárd káplán, Péter festő és esküdt meghívott tanúk előtt. És én Eperjesi Zipzer Péter, császári tekintélylyel meghatalmazott közjegyző, minthogy a fönnebbi megkeresésen és vallomásokon jelen voltam, s azokat úgy láttam és hallottam, azért azokról ezen közhitelességű okiratot kiállítottam, azt nevem aláírásával és kézjeggyemmel elláttam a fönnebbiek hitelül.¹

14. Szerződés. Az Úr nevében. Amen. 1443 junius 1.

¹ In nomine Domini. Amen. Anno stb. Circumspectus dom. Christophorus iudex civitatis Eperjes, coram me notario et testibus subscriptis omnibus melioribus modo via, forma et causa, quibus debuit, statuit testes testamenti domini Simonis, olim altaris sacelli omnium sanctorum in

(Eperjesi Zipzer Péter közjegyző kézjegye.)

praedicta ecclesia, optans legitime, ut eorum fassiones consignarem. Ego vero, ut officium meum exigit, ipsos testes secundum formam juris examinans, conscripsi: Primus testis honorabilis Johannes plebanus Eperjesiensis, conscitus fassus est, quod discretus Simon calicem suum, pacificale, casulas duas ac missale custodi memoratae ecclesiae in sabbato palmarum custodienda tradidisset inquires: Bone fili, has res meas tibi custodiendas in sacristia concedo et committo. Nec alicui dederis, peto, nisi mihi. Si vero mors acciderit mihi, omnia ista volo

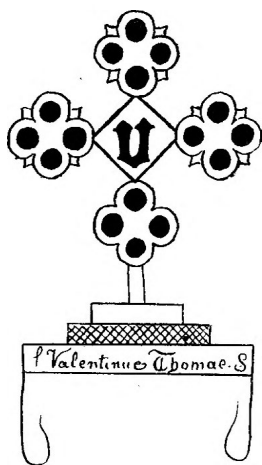
manere apud hanc ecclesiam, ubi multa commoda percepi. — Hasonlóképp vallanak a többi tanúk is. Mely vallomások után következik a záradék. Et ego Petrus, artium baccalaureus, natus Christophori Zipzer de Eperjes. Sacris apost. et imp. auct. notarius publicus, stb. — Eperjesi városi levéltár. Testamenta. a. 1380—1499. c. II. L. 123. fasc. A.

stb. Mátyás veszprémi püspök személyesen megjelenvén a közjegyző előtt, tanúk jelenlétében, minden félelem, kényszer vagy cselszövénytől menten, saját elhatározása folytán, szabad akaratából előadta a következőket, hogy t. i. ámbár ő öregségtől meg van törve, mindazáltal ép elmével bir; mégis a sok háborúban és viszálykodás közepett, melyek jelenleg Magyarországot dúlják, javai, tizedei és egyéb püspöki birtokai sok kárt szenvedtek, ő már nem képes azokat kellőképpen gondozni és oltalmazni; ennek okáért, hogy legyen a ki ezen javakat megoltalmazza, az erényeiről ismeretes Bodó Miklós bácsi prépostot, ki családi és személyes összeköttetései folytán is nagy tekintélynek örvend Magyarországon, koadjutorául nevezte és választotta, a következő kölcsönösen megállapított feltételek alatt, melyeket ők előzetesen papírra írtak: A sümegi vár a püspök birtokában marad, stb. (következnek a szerződés többi pontjai, t. i. mely püspöki javakat engedi át a segédpüspöknek haszonélvezetre). Mindezekre vonatkozólag a fönnevezett felek megkértek engem közjegyzőt, hogy a fönnebb leírtakról számokra közhitelességű okiratot állítsak ki, mit meg is tettem közjegyzői hivatalomnál fogva. És én Kosztolányi Bálint esztergomi e. m. közjegyző, minthogy a fönnebbieken jelen voltam stb.¹

¹ In nomine Domini. Amen. Anno, stb. Me notario publico et testibus infrascriptis, coram reverendo in Christo patre domino Mathia, Dei gratia episcopo vespreniensi, locique ejusdem comite perpetuo personaliter constitutis, idem dominus Mathias episcopus, non vi, non metu, fraude seu aliqua necessitate compulsus, sed libera, propria et spontanea voluntate, organo vivae vocis dixit et exorsus est in hunc modum; quod licet ipse in senili aetate sit compos rationis et mentis et viribus sui corporis sat recens et potens existat: tamen ipse propter diversarum et multimodarum gerrarum et disturbionum tempora, quibus nunc proh dolor! totum regnum Hungariae graviter lacescit, et praesertim, quod bona, possessiones, decimae aliae quaelibet proventus ecclesiarum stb. diripiuntur. — Ez okból nevezi ki koadjutorává Bodó Miklóst: Ipsum dominum Nicolaum Bodó, praepositum tunc personaliter inibi astantem . . . suum coadjutorem, quoad vixerit, juxta com-

15. Tényszerűsítés. 1358-ban Miklós kalocsai és választott esztergomi érsek, István nyitrai, Péter boszniai, Tamás veszprémi, János tinnini püspökök, Zečchy Miklós országbíró, Ugrin Miklós macsói bán Bácsban összejöttek, hol János boszniai olvasókanonok a következőket adta elő. Ő maga sem tudja, mely lélektől indíttatva, konspirált Tvrtko bosnyák bánnal, ki trónkövetelő és nyilvános ellensége a katolikus vallásnak. Több levelet írt neki s viszont Tvrtkótól többet kapott, melyeket püspöke elfogott s ezért őt fogságba vetette. Most a püspök ezen hazaáruló leveleket előmutatta a fönnevezett egyházi és világi uraknak, kik tanúsítják, hogy azokat látták. A kanonok bevallja, hogy mindez így történt s beismeri, hogy ez által súlyosan vétett a keresztény vallás és a magyar királyság ellen. Bocsánatot kér a püspöktől s az evangéliumra való esküvással igéri, hogy többé ilyesmit nem fog cselekedni. Ha pedig mindennek dacára, jövőben ismét hasonló bűntényt követne el, a püspök perelje őt be bármely bíróságnál s

foszsza meg javadalmától. A hiteles okiratot Diakovári Barnabás boszniai kanonok és Veronai Bonaventura közjegyzők vették fel.¹ Különös figyelmet érdemel itt azon körülmény, hogy a tényt első sorban a bácsi káptalan

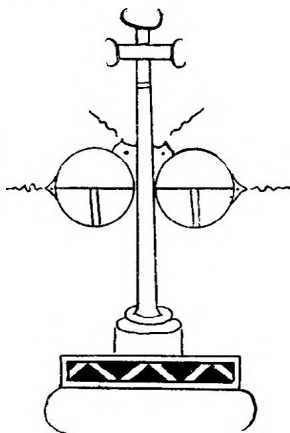
(Kosztolányi Bálint közjegyző kézjegye.)

pactatos modos et conditiones, inter seipsos, ut dixit . . . eligendum, nominandum et deputandum. — Következnek a szerződés egyes pontjai. Végül a hitelesítés: Et ego Valentinus Thomae de Costolana, clericus strigoniensis, publicus imp. auct. notarius, stb. — Veszprémi püspöki levéltár. Misc. Cap. 109.

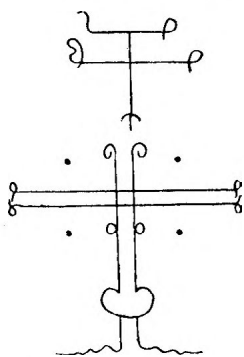
¹ Nos capitulum eccles. Bachiensis, significamus stb. Quod convenientibus ad nostram ecclesiam praelibatam et tractantibus de quibusdam regni

tanúsítja; az oklevél is a káptalan üdvözlésével kezdődik. E mellett azonban két közjegyző is hitelesíti az oklevelet. Végül ugyanazon oklevelet a jelenvoltak közül négyen függő pecsétjeikkel is megerősítették. Az említett főurak a tényt előbb a káptalan, mint hiteles hely által akarták tanúsíttatni, azután két közjegyző által. Ez utóbbit bizonyára

statibus et negotiis . . . a fönnebb említett főurak . . . Accedens ad eorundem et nostram, notariorumque subscriptorum praesentiam vir discretus magister Thomas, lector ecclesiae bosnensis praedictae, confessus est in hunc modum: Quod cum ipse pridem, nesciens, quo ductus spiritu, concepto odio contra praefatum venerab, patrem dominum Petrum, suum dominum ac praelatum et ulcisci modis omnibus cupiens, de eodem ac ad id perficiendum et complendum vias et modos machinationis praevie et damnose studiosa sollicitudine procurans invenire cum viro magnifico domino Twrthcone Bano Bosnensi, quem noverat pro hunc emulum regium et fautorem haereticorum manifestum, ac ejusdem domini episcopi, qui sacra fidei et negotia regia per diversos tractatus promovebat; petiens ipsum occultum inimicum, sibique sugessisset aliqua, quae profectui christianitatis ac honori regiae majestatis poterant esse obvia et in ejusdem do-

(Diakovári Barnabás közj. kézjegye.)

(Veronai Bonaventura közj. kézj.)

mini episcopi periculum redundare poterunt valde grave, prout etiam tenor quarundam continebat litterarum, unius videlicet scripturae, manu sua propria et suo sigillo signatae, directe per ipsum bano antedicto et alterius, receptae ab eodem viceversa, quae tamen casualiter in manus domini episcopi devenerunt antedicti, quos et nos, exhibente eas eodem domino episcopo fide vidimus oculata, stb. Azután következik a káptalan esküje, melylyel igéri, hogy többé semmiféle hazaáruló cselszövényben nem vesz részt s végül a közjegyzői hitelesítés: Et ego Barnabas Thomae de Diaco, clericus et canonicus ecclesiae Bosnensis, publicus imperiali auctoritate notarius, stb. — Et ego Bonaventura de Verona, imperiali auctoritate notarius publicus, stb. — Veszpémi püspöki levéltár. Miscell. Capsa 109. Nr. 30. Pergamen, 4 pecsétstíjjával.

azon célzattal tették, hogy a hiteles levél szükség esetén a római széknél is kellő bizonyító erővel birjon. Lehet különben, hogy Tvrtko ellenében is szükségesnek mutatkozott ezen diplomáciai fegyver.

Legyen ennyi elég mutatónak a középkori közjegyzői okiratokból. Lehetőleg rövid kivonatokban akartam mintákat adni a régi közjegyzői okiratszerkesztésre. Ha már az általam ismertetett adatokat vizsgálja a figyelmes olvasó — melyeket részint egyházi, részint világi levéltárakban gyűjtöttem össze — világosan szemébe tűnik a régi közjegyzőség jellege, melyet az származása révén kapott. Ezen adatok, melyeket a közjegyzői tevékenység különböző ágainak feltüntetése céljából kutattam fel, elének tárják annak egész mivoltát, áttekintést adnak működéséről.

Hogy a középkori közhitelességű okiratszerkesztésről való ismertetésem teljes legyen, röviden előadom annak díjszabását is. Ámbár tüzetesen a közjegyzői instrumentumokat szabályozó törvényünk nincs, kétségünk nem lehet az iránt, hogy a hiteles helyi s a királyi kisebb kancelláriai díjszabás volt irányadó a közjegyzői okiratokra vonatkozólag is. Régi törvényeink a vármegyék és szab. kir. városok okiratainak díjtételeit sem szabályozzák. Oka ennek abban rejlik, hogy a megyék és városok gyakorlat útján, később szereztek magoknak jogot az okiratszerkesztésre. Tehát csak következtetés útján állapíthatjuk meg, hogy ez utóbbiaknak szokásjog által rendezett díjszabása követte az országos törvények által megállapított díjtételeket. A hiteles helyek díjszabása sem országos törvény által lett behozva, hanem a visszaélések meggátlása céljából, a régi gyakorlatot szentesítették a törvények.¹ Különben is nem volt ok az

¹ A váradi káptalan szabályzata szerint a káptalan ősrégi szokás szerint a kiváltságsevelekért egy aranyforintot (a mai pénzérték szerint 6 frt), a nyílt levelekért 24 dénárt (a mai pénzérték szerint 1 frt 44 kr.) szokott venni a

eltérésre, midőn amott már volt törvényileg szentesített minta. Nem is tételezhető fel, hogy a közjegyzők, megyék vagy városok amazok rovására alacsonyabb díjszabást hoztak volna be. Tehát — egyéb adatok hiányában — az országos törvényeink által megállapított díjszabásokat kell minden tekintetben irányadóknak vennünk az összes közhitelességű okiratokra vonatkozólag.

Nem szándékozom száraz számtani adatokat összeszűfolni, csupán sommás áttekintést akarok adni a régmúlt s a jelen felett, hogy egy kis összevetés útján kellő következtetést vonhassunk le. Mindenekelőtt meg kell jegyeznünk, hogy a díjszabásnál a törvényhozás a budai pénzlábat vette irányadóul, azonban koronkint ez is változott. Azonban normális viszonyok közt egy régi aranyforint egyenlő volt a mostani 5 forinttal aranyértékben, a papír értéke az agio szerint 6 forintig megy. A dénár 5 kr. aranyban, 6 kr. papirosban. Ez az átlagos számítás.¹ Ezek

felektől. — Bunyitay. A váradi káptalan legrégibb statutumai. 25. — Esztergomban a nyílt levél díja 28 dénár, a szabadalomlevélé 90. Batthyányi. Leges eccl. III. 311. — Zágrábban az olvasó kanonok a nyílt levélért 6 dénárt, a szabadalomlevelekért 12 d.-t kapott. Tkalesich. Mon. Hist. Epp. Zagrabienensis. II. 79. 218.

¹ I. Béla idejében a budai márka 25 frt 32 kr. mai értékben. (Thallócy L. A kamara haszna 32. l.) — Róbert Károly idejében a budai márka 320 dénár, 1335-ben 4 frt ér egy budai márkát, 80 dénár a forint, 1342-ben 90 dénár ér egy forintot. 1 aranymárka 14 márka ezüstdénár; a budai 8 penzás márka 320 dénár. (Thallócy i. m. 43. l.) 1 font = 12 uncia (2 lat) = 24 lat = 240 kispénz. A gira (márka) egy $\frac{1}{2}$ font. A budai gira 56 garas, a forint 14 (6 kispénzzel számított) garas, vagyis 84 kispénz. Tehát a forint akkor 15 garasával, vagyis 90 három próbájával járt. (Rupp Jakab. Magyarország ekkorig ismert pénzei. II. 7. l.) 1342-ben 90 dénár ér egy forintot. Ha csak ezüstartéke szerint számítjuk, 135 dénár ér egy forintot. (Salamon F. Budapest története. III. 165.) Nagy Lajos forintjának tiszta aranytartalma mai 5 frt aranyértékben. Ha azonban a mai agiót számítjuk, Nagy Lajos aranya körülbelül 6 frt papírértékben. (Salamon i. m. II. 447.) Minthogy a közhitelességű okiratok díjszabásának megállapításánál főképpen Zsigmond törvényeit vesszük irányadóknak, különösen azon pénzürtéket kell figyelembe vennünk, mely az ő korában volt érvényben. Egy 1413-iki oklevél szerint 100 dénár egy

előrebocsátása után lássuk a hiteles helyek díjszabását az 1435. évi X. t.-c. alapján, mely következő: A perbehívásokért 24 dénár (1 frt 44 kr.) fizetendő. Ezen összegben benne foglaltatik a káptalan vagy konvent díja, valamint a levelet fogalmazó jegyzőé is. A kikiáltásért 100 dénár (6 frt), az ügyvédvallásért 24 dénár (1 frt 44 kr.), az ellenmondási levelekért, ha nyílt levél alakjában vannak kiállítva, 24 dénár (1 frt 44 kr.), ha zártak, 12 dénár (72 kr.) fizetendő. A vizsgálat díja 24 dénár (1 frt 44 kr.), a hiteles hely levéltárában őrzött régi iratok előkereséseért darabonként 100 dénár (6 frt) a levéltár-örnek. A másoló díja, ha a levél kisebb és közönséges okirat, 24 dénár (1 frt 44 kr.); ha nagyobb és szabadalomlevél alakjában van kiállítva, 100 dénár (6 frt). Azon birtokbaiktatásokért, melyeknél ellenmondás történt, a hiteles levélért 24 dénár (1 frt 44 kr.) fizetendő. Ha a birtokbaiktatásnál nem történt ellenmondás, a levél díja a birtok nagysága szerint állapítandó meg, t. i. 1., 2., 3., 4. telek után 100 dénár (6 frt). 4—10 telekig minden telek után 24 dénár (1 frt 44 kr.), 10—20 telekig mindegyik után 12 dénár, 12—100 telekig s azon fölül minden telek után 8 dénár. A határjárásokért, melyeknél nem történt ellenmondás, 24 dénár (1 frt 44 kr.). Azon határjárásokért, melyeknél egyszerű megjelölések és karózások történtek, a felek megegyezésével és esküvel 400 dénár (24 frt). Ha határjárás alkalmával a felek nem tudtak megegyezni s az ügyet a királyi kuriához föllebbezték, a levélért 200 dénár (12 frt) fizetendő. A közönséges bírói vizsgálat jegyzőkönyve 100 dénár

forint. (Salamon i. m. III. 178.) A számítás 1375—1440. s azután 1462-ig rendszeren 100 dénárral történik egy forintra. Az arany pénzértéke 5 frt 5 kr. s bankóul 6 frt, a dénár kerekszámban 5, illetve 6 kr. (U. ott. 182.) 1430-ban egy ezüst márka 5 frt. (Thallócy i. m. 75.) 1437-ben egy forint 240 dénár, a forint 4 frt 80 kr. mai pénzben. (U. ott. 76.)

(6 frt). A birtokfoglalásokról szóló levelek díja 100 dénár (6 frt). A foglalás bírói fellebbezése 100 dénár (6 frt). (6 frt). A foglalásról felvett szemle jegyzőkönyve 100 dénár Birtokfelosztásnál az egyes részletektől 100 dénár (6 frt). Eskülevél 24 dénár (1 frt 44 kr.). Ha az eskülevelek a felek neveit is tartalmazzák, 100 dénár (6 frt). A pénzbeli fizetések 10-ik, illetve 9-ik részét a hiteles hely csak akkor követelheti, ha a felek a levéltárban egyenetlenkednek. A káptalan- és konventbeliek kiküldetésük alkalmával 12 dénár (72 kr.) napidíjat kapnak; akár saját lovaikon mennek, akár a felek fogatán.¹ Az 1458. évi országgyűlés XLI. törvénycikkelye a fönnebb idézett törvényes díjszabást szóról-szóra megerősíti.² Ugyanezen törvénycikkely intézkedik a visszaélések megtorlása iránt, melyeket a hiteles helyek a díjtételek önkényes megállapítása által elkövetnek. A mely káptalan vagy konvent az idézett törvényekben megállapított díjtételektől eltérne s azoknál magasabb díjakat szedne kiadványaiért, a király és kiküldöttjei által a pecsétjogtól megfosztandó s azt soha többé vissza ne nyerje. A személyek pedig, melyek a visszaélést elkövetik, érseki hatóságuk által azonnal örökös elzárásra ítélandók.³

Az 1435-ik évi XI. törvénycikkely a királyi kisebb kancellária díjtételeit szabályozza. E szerint a perhalasztást kérő levél díja 12 dénár (72 kr.). A második perbehívó levél 24 dénár (1 frt 44 kr.). A harmadik perbehívás 100 dénár (6 frt). A birságlevél 12 dénár (72 kr.). A vizsgálati levél 12 dénár (72 kr.). Az előszóbeli ítéletről szóló levél 100 dénár (6 frt). Az eskülevél 24 dénár (1 frt 44 kr.), illetve az ítélet szerint 100 dénár (6 frt); föben-

¹ L. a Corpus Juris-ban. A. 1435. Art. X.

² Kovachich. Sylloge decretorum. I. 151. Az idézett törvény szerint azon időben 100 dénár tett egy forintot.

³ U. ott. I. 187.

járó eskünél 200 dénár (12 frt). A közönséges vizsgálati levél 100 dénár (6 frt). Párbaj-levél 200 dénár (12 frt). Okirattal való első bizonyítás 24 dénár (1 frt 44 kr.); második és harmadik bizonyítás 24 dénár (1 frt 44 kr.). Perhalasztó levél három márkás pernél 24 dénár (1 frt 44 kr.). Nyílt ügyvédvallás 24 dénár (1 frt 44 kr.). Örök-vallás 24 dénár (1 frt 44 kr.). Tiltakozás 24 dénár (1 frt 44 kr.). Színről-színre való tiltakozás 100 dénár (6 frt). Bírói végzésért hatalmaskodás esetében a pecsétörnek 10 frt, száz dénárral számítva (60 frt); a jegyzőnek 24 dénár (1 frt 44 kr.). Birtokbaiktatás- és határjárásról szóló levelekért 24 dénár (1 frt 44 kr.). A birtok megtartásáról szóló megítélő levél díját a birtok nagysága szerint a felek és az ítélőmester magok közt közösen állapítják meg.¹

Ezek azon nevezetesebb törvényhozási intézkedések, melyek a mohácsi vészt előző korban a közhitelességű okiratok díjait szabályozták. Egyéb esetekben a szokásjog volt irányadó. — Hogy azonban kellő fogalmat alkothassunk a jelzett korbeli díjszabásokról, nem elég azokat a mai pénzértékre átszámítani; hanem figyelembe kell vennünk azon viszonyokat is, melyek a jelzett korban a pénz viszonylagos értékére befolyással voltak. A régi budai árakat összehasonlítva az újkori budapestiekkel, úgy találjuk, hogy egy régi aranyforinttal kétszer, háromszor, sőt négyszerre többet lehetett vásárolni, mint ma ugyanazon arany-mennyiséggel, rászámítva a papirospénz agióját is.¹ Ha tehát a régi pénzt számtani pontossággal a mai pénzértékre átváltoztatjuk, ezzel még nem tüntettük fel a két díjszabás közt létező különbséget. Figyelembe kell vennünk az árúk és a pénz közt levő viszonyt a jelzett korban, mely összevetésből kétségtelenül kitűnik, hogy a

¹ Anni 1435. Articulus XI.

² Salamon F. i. m. I. 447.

mohácsi vészt előző korban a pénznek az árúkhöz viszonyított értéke a mostanit többszörösen meghaladta. Különböztetve teljes összehasonlítást a két díjszabás közt azért sem tehetünk, mivel a mohácsi vész előtti díjszabás oly közhitelességű okiratokra vonatkozik, melyek ma nem tartoznak a közjegyzők ügykörébe; azért csak hozzávetőleg lehet következtetést tennünk. Csakis egy esetben tehetünk összehasonlítást a két díjszabás közt. Az 1435-iki díjszabás szerint a levéltárban őrzött okiratok másolásáért a hiteles-helyi jegyzőnek 1 frt 44 kr. fizetendő, ha a levél kisebb és közönséges okirat; ha pedig a levél nagyobb és privilegium-formában van kiállítva, a másoló díja 6 frt.

Az 1880. évi díjszabás szerint az okirat másolatainak hitelesítéseért, ha a másolat legföllebb két lapra terjed s egy lap legföllebb 25 sort tartalmaz, 30 kr., ha a másolat laponkint 25 sornál többet, vagy számadást, rovatot, vagy túlnyomólag számtételekből álló kimutatást tartalmaz, az első két lapért 50 kr., minden következő lapért 15 kr.¹

Látható ebből, hogy a régi díjszabás sokkal drágább volt a mostaninál; drágább, mivel az egyes tételek hasonlíthatatlanul magasabbak voltak; de azért is, mivel a pénzt az árúkhöz viszonyítva, a régi pénz értéke nagyobb volt a mostaninál. Ezen felhozott esetből könnyű megcsinálni a következtetést a többire nézve is. Csak azért akartam röviden bemutatni a régi díjszabásokat, hogy a t. olvasóközönségnek fogalmat nyújtsak a közhitelességű okiratok régi és mostani díjszabása közt való különbözetről.

¹ Szokolay. Az új közjegyzői törvény. 114. l.

7. Oklevélhamisítások a középkorban.

A mohácsi vést előző századokban többször találkoztunk oklevélhamisításokkal, melyeket a közhitelesség történetének tárgyalásánál nem hagyhatunk figyelmen kívül; azért röviden foglalkoznunk kell az oklevélhamisítások eseteivel, valamint az azokat tiltó törvényekkel.

Mindenek előtt meg kell jegyeznünk, hogy a középkori oklevélhamisítók legtöbbször papok voltak; a mi nagyon természetes, mivel többször ők szerkesztették a közhitelességű okiratokat, tehát nekik volt legtöbb alkalmuk a hamisításokra is. Különböznék is az írás és olvasás tudománya jobbra a papoknál volt, a világiak azzal keveset foglalkoztak; nem csoda, ha az oklevélhamisításokat is legtöbbször a papok üzték. Kétségtelenné tesz e tényt azon írott emlékeink, melyek az egyes oklevélhamisító papok elítéléséről tanúskodnak; nemkülönben azon mai nap is közkezen forgó egyházi jellegű oklevelek, melyek hamis voltát oklevéltudósaink napjainkban derítik ki.

Ha már az oklevélhamisításokat közelebbről vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy a hamisítókat nyereségvágy, de igen sokszor hiúság vezette. Sokszor egy per megnyerése céljából hamis okiratot készítettek egy soha meg nem történt adományozásról. Ámde gyakran a hamisítás nem annyira rosszakaratból, mint inkább oda célzó túlságos dicsvágyból eredt, hogy annak segítségével egyes testületek vagy családok története a mesés korszakba vitessék vissza.¹ Akár egyik, akár a másik eset forgott fenn, a hamisítót törvényeink szigorúan büntették. Az 1462. évi II. t. c. szerint mindazok, kik hamis okleveleket szerkesztenek

¹ Bojnicsics Iván. Az oklevélhamisítás. 2. 1.

vagy azokat a törvénykezés alkalmával használják, valamint azok, a kik hamis pecséteket tartanak, hűtleneknek tekintendők.¹ A törvényhozás ezen szigorát észleljük mindazon intézkedésekben, melyek a hiteles-helyi oklevélszerkesztés ellenőrzését célozzák. Törvénycikkelyeink következetesen tiltják mindazon visszasságokat és visszaéléseket, melyek az oklevélhamisításokra vezethetnek. Megkövetelik, hogy a hiteles-helyi alkalmazottak előkelő állású és műveltségű férfiak legyenek, hogy őket a hiteles hely főnöke a kifogástalan eljárásra esküvel kötelezze. Ime az 1486. évi X. t.-c. Minthogy a hiteles helyek bizonyságokul gyakran oly férfiakat küldenek ki, a kik kegyhajhászatból, jutalom- vagy ajándékért, ellenszenv-, félelem- vagy kedvezésből visszaéléseket követnek el úgy jelentésekben, mint az oklevelek kiállításában; s ezen visszasság leginkább onnét származik, mivel egyes hiteles helyek nem kanonokokat, hanem oltárigazgatókat, káplánokat, sőt gyakran tanulókat vagy kolduló szerzeteseket alkalmaznak; ez okból a felmerülhető visszaélések elhárítása céljából elrendeli a törvény, hogy minden hiteles helyen a kanonokok vagy szerzetesek a káptalan vagy konvent fejének kezébe esküt tegyenek s hogy a hiteles helyek csupán kanonokokat, illetve miséspapi rangban lévő szerzeteseket alkalmazzanak a közhitelességű ténytanúsításra. Mindezen hiteles személyek, midőnényt tanúsítanak, ezt eskü alatt cselekedjék. A hiteles-helyi kiküldöttek a helyszíni szemléket a királyi emberekkel együttesen végezzék; kiknek jómódú, lelkiismeretes és megbízható férfiaknak kell lenniök. Ez utóbbiak hasonlóképpen eskü alatt tegyenek jelentést kiküldetésökről. A hiteles hely jegyzője pedig ezen kiküldöttek jelentését szóról-szóra foglalja írásba. A ki ezen intézkedés ellen

¹ Mathiae Corvini Decret. I. Art. II.

vétene, mint esküszegő, okirathamisító és a közjó árulója, javadalmától megfosztandó, tisztét pedig a hiteles hely főnöke másra ruházza át.¹ Az ellenőrzés szigorítása céljából az 1486. évi XII. t.-c. elrendeli, hogy a püspökök az egyházmegyéjük területén lévő kolostorokat évenként kétszer személyesen vizsgálják meg, mivel szükséges, hogy az apátok, prépostok és szerzetesek kifogástalan erkölcsű férfiak legyenek. Akkor nem fognak előfordulni oklevélhamisítások és egyéb kihágások.² Az 1492. évi XLIII. t.-c. újra megsürgeti a főnnebbi intézkedéseket s hangsúlyozza, hogy a vizsgálatokra, intésekre, perbeidézésekre, határjárásokra, felülvizsgálatokra, birtokbaiktatásokra a királyi emberekkel ne közönséges, tudatlan emberek, hanem a káptalanok részéről a kanonokok, a konventek részéről pedig a konventuális szerzetesek vagyis misés papok küldendők ki, a kik hit alatt tegyenek jelentést kiküldetésökről. A hamisító hiteles helyi személy veszítse el javadalmát s ezen felül élethossziglan tartó börtönben bűnhődjék. A hamis jelentést tevő királyi ember pedig fej- és jószágvesztéssel lakoljon.³ Ugyanazon évben a XLIV. t.-c. panaszolja, hogy a hiteles helyi apátok és prépostok gondatlansága miatt a közhitelességű oklevelek kiállításában sok hiba és botrányos visszaélés történik; a föllebbvalók nem vigyáznak a pecsétre, nincs a konventekben elegendő számú hiteles személy; a kik vannak, azok is visszaélnék a hiteles pecsétekkel. Ez okból a törvény elrendeli, hogy a hiteles helyeken 10, 8 vagy legalább 7 papi állású egyén legyen s azokra az apát vagy prépost az oklevelek kiállítása alkalmával szigorúan felügyeljen.⁴ Az idézett törvényekből

¹ Mathiae Corvini Decret. VI. VI. A. 1486. Art. X.

² U. ott. Art. XII.

³ Uladislai II. R. H. Decretum Majus. A. 1492. Art. XLIII.

⁴ A. 1492. Art. XLIX.

világos egyrészt az, hogy a hiteles helyek ügykezelésébe idők folytán számos visszaélés csúszott be s hogy azok többször szabálytalanul állították ki a közhitelességű okleveleket, nem ritkán pedig éppen hamis okiratokat adtak ki; másrészt az is bizonyos, hogy a törvényhozás nem késett a becsúszott visszaéléseket szigorú rendszabályokkal megorvosolni és kiirtani. A fönnebbi törvények általánosságban szólnak azokról, kik az oklevélhamisításban közreműködnek. Vannak azonban törvényeink, melyek egyenesen a hamis okleveleket kiállító hites jegyzőket sujtják.

Igy az 1498. évi XIV. törvénycikk szerint a hamisítók, kik a káptalanokban vagy konventekben ál-okleveleket írnak, valamint azon káptalani és konventbeli hiteles személyek, kik ily levelek szerkesztésénél jelen vannak, homlokukon és mindkét orcájukon tüzes vassal megbélyegzendők s minden javadalmaktól megfosztandók.¹ Az oklevélhamisítókkal szemben tanusított eljárást elénk adja Verböci István is hármaskönyvében, melynek XVI. fejezete szerint: «Ha a káptalan vagy konvent, avagy az ország bírái hamis leveleket adnának ki méltán bűnhödnének Ugy, hogy a káptalan vagy konvent pecsétjét veszítené el; annak felette azok, kik a káptalanok vagy konventek közül afféle hamis levelek szerzésében és pecsételésében jelen lettek volna, tisztöket és káptalanságokat veszítené el. Az ország rendes bírái pedig fejökkel lakolnának és jószágokkal, mely tulajdont csak ő magok személyét illetné; továbbá pecsétjöknek és tisztségöknek elvesztésével. Azoknak felette, hogy a tüzes pecsétet sütnék a homlokukba és orcájukba afféle káptalanoknak és konventeknek, kik afféle hamis levél csinálásában része-

¹ Uladislai II. R. H. Decret. minus. A. 1498. Art. XIV.

sek volnának, a közönséges dekretum is tartja.»¹ A mohácsi vész után s az azt követő török hódoltság idején sok káptalan és konvent hiteles emberei a török hadak elől menekülvén, a hiteles hely pecsétjét is magokkal vitték. Ezek az országos zűrzavar közepett a hiteles pecséteket oklevélhamisításokra használták fel; mi még nagyobbá tette a jogviszonyok kúsztárságát. Ezen visszaélés megszüntetése céljából az 1550. évi LXI. törvénycikkely elrendeli, hogy az elpusztult vagy elhagyott káptalanok, illetve konventeknek bizonytalan helyeken kóborló hiteles embereitől, — kik a náluk lévő hiteles helyi pecséteket oklevélhamisításokra használják fel — ezen pecsétek országszerte összeszedessenek s azok a királynál vagy a királyi helytartónál maradjanak mindaddig, míg az illető hiteles helyek vissza nem lesznek állítva.²

Röviden foglalkoznunk kell még az oklevélhamisítások hirhedt eseteivel, melyekről régi írott emlékeink szólnak. Az oklevélhamisítások legtöbb eseteiről nincs tudomásunk, mivel azokról semmi írott emlék nem maradt ránk. A bírósági ítéletek, melyek a hamisítókat sújtják, elkallódtak, elveszelődtek; azt sem tudjuk, hová lettek? Mindazáltal oklevéltáraink valamennyit megőriztek a régi ítéletlevelekből, melyek közül néhányat Bojnicsecs közöl idézett munkájában. Az általa összegyűjtött oklevélhamisítási esetek következők: 1259-ben Pál, Borics bán fia, Fülöp zágrábi püspök elleni birtokperében hamisított királyi oklevelekkel állott elő. 1268-ban Róland szlavoniai bán bizonyos Berisláv Vulcsok és társai felett hamisítás miatt törvényt ült, mert egy Márton nevű zágrábi várjobbágnak Blagusa nevű földét magoknak jogtalan módon, hamis iratokkal

¹ Magyar és Erdélyországnak törvénykönyve. Verböci István által íratott 1514. esztend. Kalocsa, 1773. — 360. l. XVI. titulus.

² Ferdinand I. Imp. et Regis Decr. XII. A. 1550. Art. XLI.

akarták megszerezni. Csalási szándékuk Róland bán ítélőszéke előtt kiderülvén, orcaíknak izzó vassal való megbélyegzésére ítéltettek. 1296-ban Gógán zágrábi örkanonok az általa örözt hiteles káptalani pecsétet saját készítményű hamis oklevelek bélyegzésére használta. Ezen bünténye miatt őt Mihály zágrábi püspök kanonoki állásától elmozdította. 1326-ban mezesi Dezső egy azon évi oklevél tanúsága szerint hamis okiratokat készített. 1338-ban egy ismeretlen ember XII. Benedek és XXII. János pápák nevére kiállított s hamis pápai pecsétekkel ellátott ál-oklevelekkel csalási szándékkal beutazta Magyarországot. A XIV. század végén találkozunk a legmerészebb magyar hamisítók egyikevel: a hírhedt Johannes litteratus maledictae memoriae, ki Zsigmond király korában Turócmegyében annyi oklevelet hamisított, hogy ez által az ottani jog és birtokviszonyokban a legnagyobb zavar támadt. A XIV. század utolsó éveiben Picsere László egy állítólag IV. Béla királytól származó oklevelet mutatott be a bírának, mely szakértői vizsgálat után hamisnak bizonyult. Albert, I. Ulászló és V. László korában élt Zömlényi Gábor, kit a magyarországi karok és rendek 1448-ban hamisítás miatt halálra ítélték.

1467-ben az egri káptalan hamis oklevelek készítése miatt hiteles pecsétjét elvesztette. Mátyás király korában Döbrentei Tamás nyitrai püspök okleveleket hamisított. 1482-ben Daróci László, mint Deregyei Mihály kiskorú fiának Lénárdnak ügyvédje Báthai István országbíró előtt Rákóci Pétert és testvéreit azzal vádolta, hogy hamis okleveleket készítettek. A XVI. század első felében élt Skalics Pál zágrábi polgár, előbb katolikus, utóbb protestáns pap, oklevélhamisító.¹

¹ Bojnicsics I. i. m. 8—10. lap.

Az idézett szerző által összegyűjtött oklevélhamisítási eseteken kívül szükségesnek tartom még pár érdekes bűn-eset felhozni, hogy a hamisítók eljárása és a hamisítások megtorlása jobban elénk tűnjék. 1295-ben Buda város perelt a budai káptalannal. A káptalan jogásza, Poson kanonok koholt oklevelek gyártásához fordult, hogy a per kedvező kimenetelét a káptalan részére biztosítsa. A budai káptalan, vagyis Poson most abban járt, hogy a II. Géza-féle ál-okleveleket hitelesítse. Ezen hitelesítést 1295-ben János kalocsai érsekkel hajtották végre, kinek jóhiszeműsége nagyobb lehetett, mint kritikai esze. Különben a hamisítvány könnyen felismerhető, mivel bárgyú anakronizmusokat tartalmaz.¹

A Zichy-család oklevéltárában 1391-ben olvassuk Losonci István macsói bán, Bodrogszegye főispánjának s a megye közönségének számos tolvaj, rabló és gonosztevő felett kihirdetett ítéletlevelét. Ezen levélben a vármegye közönsége Bodrogasszonyzakai Chuchkách István papot elítéli, hamis pecsétek és ál-oklevelek készítése miatt. Ugy ezen pap, mint a többi gonosztévők in contumaciam lettek elítélve, t. i. nem voltak elfogva s így nem is voltak jelen az ítélet-hozatalnál. A vármegye közönségének ítélete mindannyiokra nézve kimondja, hogy őket bárki, bárhol találja, megölheti.² Zsigmond királynak 1436-iki oklevele szerint a Matucsinaí család több tagja: István, János, Dömötör (pap), Miklós, Péter, Domonkos és Frank a hamis oklevél-gyártáson rajtakapattván, birtokaikat elvesztették. E birtokokat azután, névszerint: Gyarmat, Nagy-Ar, Kis-Ar, Matócs, Namény, Csaholc, Oroszi helységekben és Gáborján-szeg pusztán, Bátori István országbírónak adta a király.³

¹ Salamon F. Budapest története. II. 255.

² A gróf Zichy-család okmánytára. IV. 467.

³ Századok. 1893-iki évf. 225.

1450-ben Hunyadi Jánosnak Hercegh Ráfael püspök elleni perében Gábor deák bevallja, hogy az okleveleket ő hamisította.¹ Ugy az idézett szigorú törvények, mint a felhozott esetek kétségtelenné teszik azon tényt, hogy a hamis oklevelek szerkesztése a mohácsi vész előtti korban nem tartozott a legritkább bűntények közé; a mi azon korban nagyon érthető, mivel a műveltség szűk körre szorítkozott; az írás- és olvasásban való jártasság ritka volt; az óvóintézkedéseket a hamisítók könnyen kijátszották.

Hogy rövid ismertetésemben teljes fogalmat nyújtsak a középkori oklevélhamisításokról, főbb vonásokban előadom még az igazi és hamis oklevelek ismertető jeleit. Miként napjainkban, úgy a mohácsi vész előtt is, kétség esetén szakértő férfiak vizsgálták meg az okleveleket s a bíróság azok véleménye alapján hozott ítéletet. A szakértői szemek könnyen felismerték az oklevél tartalma és külső alakja közt mutatkozó ellentétet; mert úgy a betűk alakja, mint a latin írály, egészen más volt az Árpádházi királyok korában, mint az Anjouk, vagy a Hunyadiak idejében. Ha tehát a levél külső alakja ez utóbbi jelleget viselte magán, belső tartalma pedig egy sokkal régebbi korból volt keltezve, kézzel fogható volt az ellenmondás, a szakértő könnyen megállapíthatta a levél koholt voltát. Oklevéltudásaink háromféle nem-hiteles okleveleket különböztetnek meg. Vannak egészen koholt, hamis, vagyis hazug oklevelek (*acta spuria*); továbbá olyanok, melyek igazsága ellen nyomós okok szólnak, de a melyek még sem olyanok, hogy azok alapján az okleveleket okvetetlenül hamisaknak lehetne itélni, ezek a gyanus oklevelek (*acta suspecta*); végre olyanok, melyek nem jutottak hozzánk eredeti alakjukban, hanem külső alakjuk némileg megváltozott, de úgy, hogy

¹ Orsz. levéltár. Dipl. 37607.

tartalmuk ugyanaz maradt, ezek az átdolgozott oklevelek, (*acta retractata*). A mi az áloklevelek első nemét illeti, ezek vagy úgy keletkeztek, hogy a hamisító az eredeti oklevél tartalmát lényegesen megváltoztatta; vagy úgy, hogy az egész oklevelet koholta. A gyanús oklevelek hitelessége ellen ugyan több okot lehet felhozni, de még sem annyit és nem olyanokat, melyek alapján az illető okleveleket azonnal hamisaknak lehetne mondani. Ezen okleveleket tehát addig, míg hitelességök, vagy hamis voltak minden kétségen felül be nem bizonyodik, gyanúsaknak kell tartanunk. Az átdolgozott oklevelek belső tartalma ugyan lényegében változatlanul jutott el hozzánk, de az illető oklevelek külső alakja megváltozott. Azok, kik a középkorban az okleveleket ily módon átdolgozták, ezt nem csalási szándékból tették, hanem csak az eredeti szöveget akarták javítani. Így azonban megtörtént néha az is, hogy az átdolgozott oklevél gyarlóbb volt, mint az eredeti.¹ Ezen három csoportba sorozzuk a nem teljes hitelű okleveleket. Oklevélgyűjteményeinkben találunk mindhárom osztályba tartozókat vegyesen. Ha már ezeket vizsgáljuk, tekintettel kell lennünk azon ismérvekre, melyeket főnebb általánosságban érintettünk. Az oklevél külsejének vizsgálatánál első sorban figyelembe kell vennünk a betűk alakját, mely a paleografikus írásnál századok szerint változik, ámbár e változás nem feltétlenül megbízható ismertetőjel; mivel nagyobb levéltárainkban találunk ugyanazon korból, különböző egyénektől származó különböző betűket; mégis van ennek viszonylagos értéke, mivel minden korszaknak megvannak a maga betűformái. Másik külső ismertetőjel az oklevelek hártýája. Harmadik azok pecsétje. Az oklevelek tartalmának, vagyis belső ismertető jeleinek vizsgálatánál figyelembe jönnek első sor-

¹ Bojnicsics, i. m. 35—39.

ban azok időrendi adatai. A hamisítók legtöbbször ebben árulják el magukat. Nevetséges, sokszor kézzel fogható anakronizmusokat találunk azokban. Így pl a királyoktól adományokat származtatnak, melyek lehetetlensége első tekintetre szembeötlő. Hasonlóképpen megbízható ismertetőjel, ámbár sokkal több tanulmányt igényel, az oklevelek nyelvezete. Tudjuk, hogy az egyes kancelláriák stílusa bizonyos korok szerint változott. Ezekről biztos következtetést vonhatunk az oklevelek valódiságára, vagy hamis voltára. — Csupán főbb pontjaiban akartam megjelölni az oklevél-bírálatnak vezérelveit, a mennyiben azok tárgyalásunkra szükségesek. Egyébiránt megjegyzem, hogy a koholt oklevelek nagy részének hamis voltát a tudományos buvárlatok útján napjainkban derítik ki kutatóink.

III. Hiteles helyek a mohácsi vész után.

A viszonyok általános kavarodása, mely hazánkban 1526-ban beállott, mélyre behatott közéletünkbe s összes intézményeinket megrendítette. Az ország kormányszata, legfőbb organumaitól kezdve le az államgépezet utolsó kerekéig, mind megakadt tevékenységében, vagy teljesen átalakult. A közhitelességű okiratok szerkesztésében is változás történt. A középkori közjegyzőség eltűnt.¹ Nem is tért az többé vissza hozzánk. A hiteles helyek nagy részben elpusztultak; a vidék, melyen közszolgálatokat tettek, a török hatalomnak hódolt. Vallási tekintetben is átalakult az ország nagy része, a protestantizmus azon vidékeken, melyek men-

¹ Ezen állításunkat nem alterálja azon tény sem, hogy császári közjegyzőkkel még a XVII. században is találkozunk Magyarországon. Így pl. 1662-ben egy füzet jelent meg Löcsén, melynek címe: *Actum nuptiale utrimque faustum dni Ioannis Serpili, regii liberique Sempronii notarii publici, stb.* (L. a m. nemz. muzeumban); továbbá ugyanott 1662-ben a következő címmel: *Sacris nuptialibus gener et ampl. dn. Joannis Serpili, inclytæ reipublicæ Soproniensis notarii stb.*» (M. nemz. muzeum.) Kétségtelen dolog, hogy Serpilus János nem közjegyző, hanem Soprony város jegyzője volt. Továbbá Pozsonyban Büringer J. hasonló üdvözlő füzetet írt, melynek címe: *Prompticum vero seu nomine elegiacum, etc., quo virum clariss. dom. Eliam Thomann etc. notarium caesareum publicum, etc.* (M. nemz. muzeum) s ugyanott 1669-ben ily címmel: *Theses ex lectionibus public. quos proposuit sub præsidio dom. Eliæ Thomann gymnas. poson. evang. rectoris, necnon notarii publici caesarei, stb.* (M. nemz. muzeum); mert ezen füzetekből megtudjuk, hogy Thomann Illés császári közjegyzői képesítéssel bírt ugyan, de mint közjegyző nem működött, hanem a pozsonyi ág. ev. gimnázium igazgatója volt.

tek maradtak a török-pusztítástól, tetemes tért hódított. Mindez magával hozta az átalakulást, melyet a viszonyok erjedésében a mohácsi vész évétől kezdve, fokozódó arányokban észlelünk. Ezek a változások úgy a peren kívüli eljárást, mint a perrendtartást erősen befolyásolták. A protestantizmus terjedése a hiteles helyektől való idegenkedést szülte. Ezen igazságról könnyen meggyőződhetünk, ha figyelemmel kíséjük azon vármegyéket, melyekben a protestantizmus leginkább elterjedt. Ezekben látjuk legelőször mellőztetni a hiteles helyek közokiratait. A viszonyok ily hatása alatt a vármegyéknél mindinkább kezdett lábra kapni azon, már előbb is észlelt gyakorlat, hogy a felektől nem követelték a hiteles helyi okiratokat. Ezen gyakorlatot 1563-ban már törvény is szentesíti, midőn megengedi, hogy a vármegyei ítélőszékek előtt tárgyalandó pereknél a felek a hiteles helyi levél nélkül is vallhatnak ügyvédet.¹ E törvény életbelépte után oly megyékben is, melyekben voltak hiteles helyek, mellőzték az ügyvédvallás régi szokását. Az ügyvédvallást követték a peres eljárások egyéb tényei is. A mint a törvény engedelmevel mellőzni lehetett a hiteles helyi leveleket az ügyvédvallásnál, úgy elmaradt a hiteles helyi irat perbehívásoknál, vizsgálatoknál, határjárásoknál stb. Főleg az erdélyi részeken már a XVI. század közepén a törvénykezés rendszerint a hiteles helyi okiratok nélkül folyt. Ez forduló pontot képez a magyar jogszolgáltatásban, mivel a vármegyei bíraskodás ez által könnyebben kezelhető lett s ezen gyakorlat mindinkább általános lett a Királyhágón inneni részeken is. Állításunk igazolására

¹ Quia versus fines regni et in nonnullis etiam comitatibus loca, quae vocantur credibilia et authentica, vel non habentur, vel deserta sunt et desolata; ita ut domini et nobiles utriusque sexus commode procuratores constituere non possint; decretum est, ut quivis in causis seu coram comitatu tantum vertentibus, in sede ejusdem comitatus procuratores constituere possit. — Magyar Országgyűlési Emlékek. IV. 601.

vizsgáljuk előbb az erdélyi, azután a Királyhágón inneni részek megyei és városi bíraskodását a XVI. és XVII. században.

Az 1555. évi székely nemzeti Constitutio a peres eljárások egész rendjét megállapítja, sőt a díjtételeket is megszabja, a nélkül, hogy a hiteles helyek bizonyságairól csak szóval is említést tenne.¹ Sokkal világosabb Marosszék Constitutioja 1610-ből, melynek III. r. 18. sz. szerint: Ha ki az alsóbb Székről felyebb való székre vagy Táblára appellálja causáját, a Notariussal annak rendje szerint írassa ki a Protocollumból; úgy a ki Processust irat is, kifizessen a Notáriusnak (ha átaljában meg nem alkuszik), az Appellatio szerint az első Levéltől egy forint, a többitől seorsim et singillatim 24 Pénzt, ezt pedig privatus emberről és nem faluról, vagy Commissariusról (kik is in triplo tartoznak fizetni) kell érteni.² — A Királyhágón inneni részeken: Ungmegyének 1556. évi statutumai szerint, ha valamely nemes a vármegyei ítéletről hiteles jegyzőkönyvi kivonatot akar szerezni, az okirat kiállításáért megszabott összegnek felét a megyei jegyzőnek tartozik fizetni.³ Látjuk továbbá, hogy a megyékben a perbehívásoknál kezdik egyszerűen mellőzni a hiteles helyeket; s a feleket a bírák a megyei közönség nevében kiállított idézőparancs alapján hívták perbe. Az idézőparancs magában foglalta a bíró és a felek neveit, a per tárgyát, a helyet: az időpontot, mikor a félnek meg kell jelennie; végül rajta volt az idézés kelte; a bíró közölte azt a megyei hatóság közegeivel, a konventi bizonyság mellőztével.⁴ Abauj megye 1614-évi szabályrendeletének III. §-a

¹ Kolozsvári-Óvári. Magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. I. 19.

² U. ott. 60.

³ U. ott. 1. 2.

⁴ U. ott. 22.

szerint: Az szolgabíró az ki járásában vagyon homicida, ad instantiam actoris et comissione domini vice-comitis citálja az in causam attractust és intra proxime futura sedia comitatus referálja, az citatiót miképpen peragálta. Referálván az actiót, notarius uram mindjárt in eadem sede judiciaria tempore relationis beírja az protocollumba és beírván de facto levationis ad postulationem actoris notarius uram és az actor actióját proponálja contra in causam attractum.¹ Sáros megye 1616. évi szabályrendelete a hiteles okiratok kiadásáról így szól: Statutum est, hogy ennek utánna mikor valaki requisitoriát hoz ad perquirendas litteras et litteralia instrumenta, pört senki instanciájára nem tartoznak a bírák adni, hanem csak annak a ki requisitoriát hoz.² A többi vármegyék szabályrendeletei is hasonlók ezekhez s egytől-egyig megerősítik azon igazságot, hogy a hiteles helyek közhitelességű okiratainak mellőzése peres eljárásoknál fokozatosan történt s a XVII. század végén már teljesen ismeretlenek azok. A mit a vármegyékről mondtunk, ugyanaz a szabadságos kerületekre is vonatkozik.

A szab. kir. városokban kezdettől fogva mellőzték a hiteles helyek okiratait. A városi tanács jegyzője szerkeszti peres és peren-kívüli ügyekben az okiratokat. Érdekes megjegyeznünk, hogy néhol a városi jegyzőt közjegyzőnek (notarius publicus) és esküdt jegyzőnek (notarius juratus) nevezik.³ A jegyző állítja ki a feleknek az örökösödési, birtokbecslési stb. iratokat.⁴ Kolozsvár városnak 1577. évi szabályrendelete szerint: Ha a megidézett fél nem jelenik

¹ Kolozsvári-Óvári. Magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. I. 102.

² U. ott. 103.

³ U. ott. 177. 179.

⁴ U. ott. 187.

meg a kitűzött időben, ezt a nyilvános jegyző (notarius publicus) vegye jegyzőkönyvbe s az alperest a bíróság makacsolja el.¹ Ha az alperes a tárgyaláson megjelenni vonakodnék, 10 márkában elmarasztalandó. Kivételnek csak akkor van helye, ha a nyilvános jegyző egyéb ügyekkel lévén elfoglalva, a felperes vádjait vele közölni elmulasztotta.² Kétségtelen tehát, hogy a szabad királyi városok is mellőzték a hiteles helyek okiratait a városi bíraskodásnál; valamint a szabad királyi mezővárosok is, melyek amazokhoz hasonló jogokkal bírtak.³

Míg a vármegyénél és a városoknál a hiteles-helyi okiratok teljes mellőzését látjuk, a felsőbb bíróságoknál azt mint általános eljárást nem tapasztaljuk. Ugyanazon okok, melyek a vármegyéket a hiteles-helyi kiadványok mellőzésére bírták, felmerültek a felsőbb bíróságoknál is. Azonban, míg a törvényhozás az autonomia keretében a

¹ Kolozsvári-Óvári. Magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. I. 190.

² U. ott. 192. Jól tudjuk, hogy 1577-ben már nem működtek hazánkban közzjegyzők; tehát a nyilvános jegyző elnevezés itt csakis a városi jegyzőre vonatkozhatik.

³ Ügyvédvallás. 1639 június 18. Mi mádi fő bíró Bedecz István, tanácsommal együtt recognoscáljuk, vigore praesentium, mivel jöve mi előnkbe szabad királyi Kassa városában lakozó Zarniczai János, instálván előttünk, azon, hogy néhai Samosközi Jánosnénak, Hajas Anna asszonynak néminemű plenipotentialis constitutióját Tóth Eörséböt felől és ugyanazon Tóth Eörsébötnek vér szerint való atyafiának mádi bíró előtt való vallásáról authenticó literalj nostro testimonio bizonytságot tennénk. Mi azért följl megírt bíró és tanács justae eius petitioni et instantiae non reluctando, az prothocollumot meg hányván, találtunk ilyen fassiót, mely volt anno 1627. die 19. Febr. néhai Botos Gergely bíróságában, a mely fassio formaliter így vagyon: Kassán lakozó Samosközi János deákné Hajas Anna asszony vallyá az ő maga vér szerint való atyafiát Tóth Eörsébethöt, hogy mindenkoron vallhasson akárkit bíró uram előtt procatornak, Domahidi Istvánné ellen. In cujus fassionis testimonium firmitatis et robur nos quoque praefatae personae Joanni Zarnicai, has literas authenticó oppidi nostri sigillo munitas exhibendas esse statuimus. Actum. in oppido Maad, a. 1639. die 18. Junii. — Történelmi Tár. 1889-iki évf. 608. l.

megyei bíróság eljárását elnézte s hallgatagon jóváhagyta: a felsőbb bíróságoknál magasabb elvi tekinteteből sürgette a régi törvényes gyakorlat fentartását s ha meg is történt egyes esetekben a hiteles helyek mellőzése, az általános gyakorlat azok iratait továbbra is igénybe vette. S hogy a hiteles helyek okiratai a felsőbb bíróságok tárgyalásainál továbbra is érvényben maradtak, ennek tanúságai első sorban a káptalanok és konventek levéltárai, melyekben a XVI. századból perbeidézésekről, vallomásokról, jelzálogokról, vizsgálatokról, óvástételekről, tiltakozásokról, föllebbezésekről, végrendeletekről, ajándékozásokról, adásvevésekről szóló okiratok regesztáit találjuk.¹ Ez a tényt bizonyítja. De e mellett tanúskodnak azon törvényeink is, melyek a hiteles helyek bizonylatainak igénybevételét sürgetik. Így a szlavoniai rendek 1538-ban jan. 6. tartott körösi gyűlésön elrendelik (XX. szakasz), hogy a perbeidézések- és jelentésekért az ítélőmester 50 dénárt kapjon, hasonlóképpen a káptalan is.² Továbbá az 1546. évi XXXVI. törvényczikk elrendeli, hogy a hiteles levelek megváltása a királyi kancelláriában, valamint az ítélőmestereknél, káptalanoknál és konventeknél a régi törvények és határozatok szerint történjenek.³ Az 1550. évi törvényes intézkedések ugyanily tartalmúak.⁴ Épp így az 1566. évi törvény.⁵ Az 1550. évi törvény az eljárásokról szóló jelentésekre (*litterae relatoriae*) elrendeli, hogy ha valaki mást a kir. kuria elé idéztet, az a perbeidezésre megszabott határidő alatt a

¹ L. a zalavári konvent levéltárában a hiteles hely jegyzőkönyveit a XVI. századból, A. B. C. jelzés alatt. Ugyanott a kapornaki konvent regesztái D. jegy alatt, szintén a XVI. századból. — Továbbá a veszprémi püspöki és káptalani levéltárban: *Protocollum pro privatiſ celebrandarum fassionum connotationibus*.

² Magy. Országgyűlési Eml. II. 259.

³ A. 1546. Art. XXXVI.

⁴ Anni 1550. Art. LXVII.

⁵ Anni 1566. Art. LIV.

káptalan- vagy konventtől a jelentéstételt nem kaphatja meg s e miatt az idéző-levelek párja az idézőparancs nélkül nem volt kiadható, a peres eljárások gyorsabb keresztülvitele céljából ezentúl az ily másolatokat a káptalanok vagy konventek az időparancs nélkül adják ki.¹ Egyébiránt rendszeres jogi életet e korban hiába keresünk. Ezen zavaros időben, a magánjog biztonságának legmélyebb sülyedése idején a hiteles helyek tekintélye nagyot hanyatlott; nem csupán tevékenységek csökkent és számuk megfogyott, hanem régi jó hírnevök is csorbát szenvedett.

Mindezt az 1550. évi LXI. törvénycikkelyből megtudjuk.² Közóhaj volt a fegyelműkben meglazult hiteles helyek reformja s az elpusztultak visszaállítása. Azért a a törvényhozás egyes hiteles helyek visszaállítása iránt intézkedett is. Így az 1557. évi törvényhozás visszaállította a veszprémi hiteles helyet.³ A csornai konventet, mely már több év óta — mint hiteles hely — megszűnt működni, az ország rendei 1574-ben visszaállították, azon megfigyással, hogy annak tagjai törvényszabta számban legyenek jelen az okiratok kiállításánál s hiteles jegyzője írja azokat.⁴ Hasonló törvények rendezik a vasvári, kapornoki és zala-vári hiteles helyeket 1588-ban;⁵ az egri káptalanét, mely Kassán székel, 1597-ben;⁶ a győri káptalanét, mely a török hódoltság idején Sopronban székel, 1597-ben;⁷ a szepesi káptalanét és leleszi konventét 1609-ben;⁸ ugyanazon évben a jászai és túróci konventét.⁹

¹ Anni 1550. Art. LVIII.

² Anni 1550. Art. LXI.

³ A. 1557. Art. XXII.

⁴ A. 1574. Art. XXXII.

⁵ A. 1587. Art. XLVI.

⁶ A. 1597. Art. XXXVIII.

⁷ A. 1597. Art. XXXIX.

⁸ A. 1609. Art. XLIX.

⁹ A. 1609. Art. LIII.

De nem csupán a hiteles helyek visszaállításában nyilvánult az ország közvéleményének óhaja; számos törvény újabban szabályozta a hiteles helyek ügykezelését s azt a kor szükségleteihez alkalmazta. Az 1552. évi XLI. törvénycikkely elrendeli, hogy a káptalanokban és konventekben legalább 5 hiteles személynek kell lennie, kik a végrehajtásokban eljárnak. A mely káptalannak vagy konventnek nincs elegendő számú tagja, az hiteles levelet nem állíthat ki.¹ Kiváló fontossággal bír, mivel a változott viszonyok közt beállott új gyakorlatot egészben szabályozza az 1609. évi törvény. A régi szokásjognak gyökeres átalakulása ebben nyilatkozik meg először. Ennek a törvénynek két szakaszában látjuk a régi eljárás megszorítását, megtudjuk abból, miben tér el az új gyakorlat a régitől. A törvény, számolva a helyzettel, a tényleges gyakorlatot szentesíti, s helybenhagyja a vármegyéknek gyakorlat útján szerzett jogait s a hiteles helyek ténytanúsítását csupán az ország rendes bíróságainál való részvételre szorítja és pedig a következő ügyekre: perbehívásra, ügyvédvallásra, örökvallásra, megkeresőlevelekre, másolatokra, birtokbaiktatásra, határjárásra, vizsgálatra, birtokfoglalás megállapítására, birtokbecslésre, eskülevélre, pénzletételekre, végrehajtásokra.² Mig egy részről az idézett adatokban a hiteles helyek tevékenységének csökkenését észleljük, más részről örömmel látjuk a vármegyék tevékenységének gyarapodását. A vármegyék voltak azon korban, az elnyomatás gyászos idejében alkotmányunk bátyái; a nemzet panaszai ott szabadon hangzottak el, s a megyei közönség iparkodott azokat önerejéből, saját belátása szerint orvosolni. Ez a helyzet szülte a megyei autonomia kebelében alsóbb fokú jogszolgáltatásunk fejlődését. A vármegyék szabályrendeletei, melyek a XVI. és XVII.

¹ A. 1609. Art. LXXII.

² A. 1609. Art. LXXIV.

századból reánk maradtak, ékesen szóló tanúságot tesznek az üde szellem élénk működéséről, mely a megyei jogszolgáltatás terén országunkban észlelhető. A sok megpróbáltatás közepette a vármegyei bíráskodás kifejlődött a XVII. század végéig s alapjául szolgált a magyar jogszolgáltatás reformjának. A háborúkat áldásos béke követte. A karlócai, majd a pozsareváci béke után Magyarország ismét életerőre kapott, eleven tagokkal. Az egymás után visszaállított vármegyékben pezsgő élettevékenység mutatkozik. A vármegyei bíráskodás rendszere törvényes megerősítést nyert; az alkotmány bástyái, melyek az elnyomatás idején híven őrizték a nemzet kincsét, most már számban is gyarapodva, hatalmas erővel állottak helyt a magyar jogszolgáltatás újjászervezése érdekében. Már az 1715. évi törvényhozás alkotásai is haladást jeleznek; de a tulajdonképpeni reformot, mely a két század tespedését megszüntetni s a jogszolgáltatást a kor követelményei szerint átalakítani volt hivatva, az 1723. év hozta meg.

Az 1723. évi törvényhozás bíráskodásunkban oly becses újításokat létesített, melyek minden hazafit a jobb jövő reménységével töltöttek el. Kezdve a felsőbb bíróságoktól, le a bíráskodás legalsóbb fokáig, számos újítást létesített, melyek a kor követelményeit s a nemzetnek a hosszú elnyomatás idején megérlelődött közóhaját figyelembe vették és érvényre juttatták. Reánk nézve különös fontossággal azok a törvénycikkelyek bírnak, melyek a közhitelességre vonatkoznak. Ezekből megtudjuk a hiteles helyek ügykörét a változott viszonyok között. Az 1723. évi XXXIX. törvénycikkely intézkedik a hiteles helyeknek az új bíráskodási rendszer keretében való hivatalos ténykedéseiről. Visszaélések elhárítása céljából elrendeli, hogy a hiteles helyeknél Ulászló király harmadik törvényének 67-ik cikkelye értelmében alkalmas egyének legyenek, kiket ki

lehessen küldeni végrehajtásokra. A kiküldetések a hiteles helyekhez intézett végrehajtási parancs útján eszközlendők. Ezen végrehajtási parancsban megjelölendő a végrehajtás éve, hava, napja és a kiküldött neve. Hitelesség okáért pedig két káptalani vagy konventbeli aláírja. A végrehajtási parancsot magához vevén a kiküldött, eljár az ügyben. Minden hiteles helynek legalább 5 tagból kell állania. Ha a hiteles hely nem rendelkeznék törvényszabta létszámú emberekkel, a megyés püspöknek kell a hiányt pótolnia.

A hiteles személyek hivatalba lépésük alkalmával esküt tesznek, melyben megígérik, hogy minden végrehajtásban, az összes ügyekben, melyek hivatalukkal járnak, személyre való tekintet nélkül fognak cselekedni. A végrehajtásokról hű jelentést tesznek s a hazai törvényeket, melyek az okiratok hitelességére vonatkoznak, pontosan megtartják.¹ Ugyanazon év XL. törvénycikkelye a hiteles személyek bírói kiküldetéseiről,² a XLI. azoknak más káptalanok vagy konventek előtt való birtokvallomásairól,³ a XLII. a már szokásból kiment, de nálók levő régi idézések, intések, tiltakozások, birtokba visszahelyezések és vizsgálatok stb.-ről való másolatok készítése iránt,⁴ a XLIII. a régi oklevelekről való másolatok köteles kiadása iránt,⁵ a XLIV. a pannonhalmi konvent visszaállítása ügyében,⁶ a XLV. az országos levéltárak szervezése iránt intézkedik.⁷

Mint a fönnebbi idézetekből látható, a hiteles helyek e eljárását bíraskodásoknál az 1723. évi törvények tetemesen megszorították. Mindazáltal tévesnek kell mondanunk

¹ U. ott.

² A. 1723. Art. XL.

³ A. 1723. Art. XLI.

⁴ A. 1723. Art. XLII.

⁵ A. 1723. Art. XLIII.

⁶ A. 1723. Art. XLIV.

⁷ A. 1723. Art. XLV.

Kolozsvári és Óvári ama nézetét, hogy az 1723. évi törvénykezési reformok a hiteles helyeket a bírói tanúvallomásokból és végrehajtásokból teljesen kizárták.¹ Ennek ellentmond a törvény idézett cikkelye, mely ezen esetekben a követendő eljárásokat szabályozza. Minthogy azonban a peres eljárásnál szokásba jött jegyzői eljárást a törvény némely tekintetben egyszerűsítette, az írásbeli eljárás egy része, melyet utóbbi időben a jegyzők végeztek, visszaszármazott a hiteles helyekre. Ezen kívül magától értetődik, hogy a perenkívüli eljárás közhitelességű iratait tovább is szerkesztették, milyenek a szerződések, ajándékozások, végrendeletek stb.

Mint láttuk, a vármegyék kezdeményezése a hiteles helyek hatáskörének tetemes megszorítását idézte elő; de jótékony hatással volt a törvényhozásra, mely épp a vármegyéknek köszöni nemzeti hagyományaink megmentését. Az elnyomatás idején ezek őrizték a nemzeti érzületet s a megújulás kezdetén ezek adtak annak nyilvánítást. Ez az irányzat, melybe a megyék terelték a törvényhozást, megmaradt mindaddig, míg a XIX. században egy nagyobb áramlat új korszakot nem nyitott. — A vármegyei jogszolgáltatás egyik kiváló fontosságú momentumára kell még rámutatnunk, mely szintén összefüggésben van a közhitelességgel s egyúttal a rendi alkotmány idejében a magyar nemzetnek hagyományos gondolkozásáról tesz tanúbizonyosságot. Ez a törvényes bizonyosság (legale testimonium). A vármegyei jogszolgáltatás rendje szerint a paraszt peres ügyeit az úriszék elé vitte s felette földesura ült törvényt. Minthogy a jogszolgáltatásnak e neme temérdek visszaélésre adott alkalmat s a jobbágyot ura önkényének kiszolgáltatta, szokásba jött az az eljárás, hogy a földesúr

¹ Magyar Törvényhatós. Jogszabályai. II. 1. 126. jegyz.

csakis a szolgabíró, később a szolgabíró és egy megyei esküdt jelenlétében ítélezhetett. Az ily megyei kiküldötteket törvényes bizonyságoknak nevezték. A törvényes bizonyságok mint hiteles személyek működtek a legalsóbb fokú bíróságok ítékezésénél.¹

A következő évkörben semmi nagyobb mértékű fejlődést nem tapasztalunk. Néha-néha egy-egy törvény intézkedik a hiteles helyek ügyében, melyeknek azonban semmi nagyobb fontosságot nem tulajdoníthatunk. A sok átalakulás, országos mozgalmak, az egész ország képének s összes viszonyainak megváltoztatása után a hiteles helyek korántsem játszanak oly szerepet jogszolgáltatásunkban, mint a mohácsi vést előző időben. Mindazonáltal megemlítendőnek tartom az 1741. évi XXV. törvénycikkelyt, mely szerint a káptalanok és konventek kötelesek törvényszabta számban tartani hiteles személyeket, kik arra alkalmasaknak mutatkoznak és hites jegyzőt; valamint a közhitelességű okiratok elhelyezése céljából levéltárat tartoznak állítani.² A másik az 1764—65. évi országgyűlés XI. cikkelye, mely a hiteles-helyi kiadványok ősiratait sürgeti; a hiteles helyek emberei tudják az állam nyelvét s a hiteles leveleket 500 forint bírság terhe alatt kötelesek kiállítani.³ A mi ez után következik, az lassú hanyatlás, mely jelzi, hogy az intézmény többé már nem életre való. A hiteles helyek alig adnak magokról életjelt. A törvényhozás is megfeledkezni látszik rólok. Törvénykezésünk fejlődése mellett ezek annyira elmaradtak, hogy már-már végleges kimúlásukra lehet számítani. Mindazonáltal a korszakos reform még nem állott be. Főleg azért nem, mivel a mi

¹ A törvényes bizonyságok eljárását szabályozzák az 1609. évi XXIX., az 1729. évi XLI. és XLII. törvénycikkelyek.

² A. 1741. Art. XXV.

³ A. 1764—65. Art. XI.

viszonyaink a hosszas elnyomatás, háborúk és testvérharcok miatt nem fejlődhettek ki annyira, mint Európa többi művelt országaiban. Szóval nálunk még nem érkezett el a nagy reformok kora. Európa többi államaiban a XIX. század elején már forrnak az eszmék, melyek a jog terén teljes átalakulást idéznek elő. Igaz, hogy Magyarországon a paraszt több jogot élvezett, mint más országokban. Talán ez is okozta, hogy nálunk az átalakulás lassúbb volt. Azonban nyugaton már mutatkoznak azon mozgalom jelei, mely a középkori jogi intézmények összes maradványait elseperte. Midőn az átalakulás megtörtént, a viszonyok csillapodtával szerveződik a közhitelesség képviselője, mely a magánjogot oltalmazza peren kívül. Az új intézmény hozzánk jó későn érkezett, az imént említett okok akadályozták behozatalát. A közjegyzőség nálunk is megszüntette a hiteles helyek intézményét, melynek a század elején immár csak vonaglását szemléljük.

IV. A francia jegyzőség.

A közhitelesség történetében korszakot alkot a francia jegyzőségi törvény. A francia forradalom az új kor eszméinek adott életet s a társadalmat egészében átalakította. Az eszmék, melyek Franciországból diadalra jutottak, Európa összes államaiban szétáradtak. Hol előbb, hol utóbb, tért hódítottak s ujjaszületést idéztek elő mindenütt. Reánk nézve a jegyzőségi törvény bír fontossággal, mely 1803. március hó 16-án lépett életbe Franciaországban. E szerint a jegyző nyilvános funkcionárius, ki arra van rendelve, hogy mindazon ügyletekről és szerződésekről, melyeknek a felek hiteles jelleget akarnak tulajdonítani, nyilvános tekintélyt kölcsönözzön s az ügyletek biztosítása céljából azokat letétben megőrizze.¹ A jegyzők élethossziglan vannak kinevezve.² Minden jegyzőnek megállapított működési helye van.³ A törvény VII. szakasza szerint a jegyzői gyakorlat összeférhetetlen a bírói tiszttel.⁴ A jegyző nem

¹ Les notaires sont les fonctionnaires publics, établis pour recevoir tous les actes et contracts, auxquels les parties doivent ou veulent faire donner le caractère d'authenticité attaché aux actes de l'autorité publique et pour en assurer la date, en conserver le dépôt, en délivrer des grosses et expéditions. — Tripier L. Les codes français. Paris. 1884. Notaires. T. I. Sect. I. 1.

² Sec. I. 2.

³ Sec. I. 4.

⁴ Les fonctions de notaires sont incompatibles avec celles des juges, commissaires du gouvernement près les tribunaux, leurs substituts, greffiers avoués, huissiers, préposés à la recette des contributions directes et indirectes de paix, commissaires de police et commissaires aux ventes. — Art. 7.

szerkeszthet okiratot szülei vagy rokonainak jogi ügyeleiről.¹ A közhitelességű okiratokat két jegyző veszi fel, vagy egy jegyző két tanú jelenlétében.² A jegyzőnek ismernie kell a feleket, tudni kell azok nevét, életkorát és lakóhelyét; ha nem tudja, két tanúnak kell arról bizonytságot tennie.³ Az okiratban meg kell jelölve lenni a közjegyző nevének és székhelyének.⁴ Az okiratnak olvasható betűkkel kell írva lennie, rövidítések és javítások nélkül.⁵ Az okiratot a jegyző, a felek s a tanúk aláírják. Ha nem tudnak írni, ez az okiratban föltüntetendő.⁶

A jegyző összes kiadványai közhitelességgel bírnak és az egész ország területén végrehajthatók.⁷ A jegyző tartozik minden kiadványáról őssíratot szerkeszteni s azt megőrizni.⁸ A kiadványokat a leltárba jegyzi.⁹ A jegyzőségek számát département-onként a kormány állapítja meg.¹⁰ A jegyző kineveztetése alkalmával a kormány által megállapítandó ovadékot tesz le.¹¹ Kineveztetéséhez betöltött 25 életév,¹² s a közhitelességű okiratok szerkesztéséhez megkívántató tudomány és előzetes gyakorlat szükségeltetik.¹³ A fegyelmet

¹ Art. VIII.

² Art. IX.

³ Art. X.

⁴ Art. XI.

⁵ Art. XII.

⁶ Art. XIII.

⁷ Tous actes notaires feront foi en justice et seront exécutoires dans toute l'étendue du Royaume. — Néanmoins en cas de plainte en faux principal, l'exécution de l'acte organé de faux sera suspendue par la déclaration du jury d'accusation, prononçant, qu'il y a lieu à accusation: en cas d'inscription de faux faite incidément, les tribunaux pourront, suivant la gravité des circonstances, suspendre provisoirement l'exécution de l'acte. — Art. XIX.

⁸ Art. XX.

⁹ Art. XXIX.

¹⁰ Art. XXXI.

¹¹ Art. XXXIII.

¹² Art. XXXV.

¹³ Art. XXXVI., XXXVII. Megjegyzendő, hogy a francia törvény nem kíván a közjegyző-jelöltektől egyetemi képesítést.

a törvény a közjegyzői kamarákra bizza.¹ A tisztelet-díjakat a jegyzők s a felek közösen állapítják meg.² A törvény mindazon jegyzőket, kik tényleg működnek, megerősíti, illetőleg hivatalukban meghagyja.³ A 1843. évi kormányrendeletnek a közjegyzői kamarák szervezésére vonatkozó főbb intézkedései következők: Minden első folyamodású törvényszék helyén közjegyzői kamara szervezendő, melynek feladata a kerület közjegyzői közt a fegyelmet fentartani.⁴ A kamarák kötelessége fegyelmi szabályokat alkalmazni;⁵ az esetleg felmerülő visszásságokat elintézni,⁶ felvenni a közjegyzők ellen benyújtott panaszokat;⁷ a tiszteletdíjak megállapításánál felmerülő nehézségeket és viszályokat elintézni,⁸ a közjegyző jelöltek erkölcséről és képességéről bizonylatot állítani ki,⁹ a közjegyzői ősratokat elhalálozás vagy lemondás esetén a levéltárba elhelyezni;¹⁰ a közjegyzői kart a kerületben képviselni,¹¹ a kamarai végzésekről jegyzőkönyvet vezetni,¹² a kamara tagjait a kerület közjegyzői saját kebelökből választják.¹³ A szenátus tagjai választanak elnököt, előadót, titkárt, pénztárost, kik a folyó-

¹ A törvény 1. §-a csak a kamarai rendszer elvét mondja ki, utalással arra, hogy a kamarák szervezete felől a kormányrendelet fog intézkedni. Ezen szervezetet az 1843. január 4-én kelt kormányrendelet állapítja meg, mely a közjegyzőségnek a törvény szerint már tényleg életbelépett intézményét a gyakorlat alapján tökéletesíti és megállapítja a fegyelmi eljárást.

² Art. LI.

³ Art. LXII.

⁴ Art. I.

⁵ Art. 2. I.

⁶ Art. 2. II.

⁷ Art. 2. III.

⁸ Art. 2. IV.

⁹ Art. 2. V.

¹⁰ Art. 2. VI.

¹¹ Art. 2. VII.

¹² Art. 3.

¹³ Art. 4.

ügyeket intézik.¹ A kamara intézi a fegyelmi ügyeket.² Ezek a francia jegyzőségnek főbb vonásai a mint azokat az idézett törvény és kormányrendeletek élénk tárják.

A jegyzőséget egyik állam sem arrogálhatja magának, mint sajátos nemzeti jogi intézményt. A magas fejlettségű római jogszolgáltatás szülte azt s felnőtt a középkori Thémisz gondviselése alatt. A császárság örökébe fogadta és homlokára sütötte saját bélyegét. A francia szellem nemzetivé alakította át a jegyzőséget, sajátjává tette azt s az idegen jelleget letörölte homlokáról, francia királyi címet adott az internacionális jegyzőségnek. Miután a közjegyzőség Franciaországban honosságot s ezzel a nemzet kebelében létjogot nyert, mint nemzeti intézmény a francia királyság védő pajzsa alatt nőtt fel és fejlődött fokozódó arányban. Ez volt a legegészségesebb fejlődés és ennek kell tulajdonítanunk a francia jegyzőség páratlan erejét. A közjegyzőség Franciaországban annyira megizmosodott, hogy a XVIII. században már egy előkelő nemzeti intézményt képezett. Oly erős volt már akkor, hogy a nagy francia forradalom zivatarát megrázkódás nélkül kiállotta. De nemcsak hogy kiállotta, hanem abban még inkább megerősödött, és szülő-anyja lett a mai közjegyzőségeknek egész Európában. Midőn a francia forradalomban a népek fejlődött jogérzete és szabadságvágya földrengető tüntetések közepett kitört, a régi hűbéres rendszert eltörölte s ezernyi újabb vívmányoknak nyitott utat. A francia jegyzőség megújnodva helyezkedett a tisztult viszonyok közé és a jogegyenlőség legújabb vívmányait saját előnyére kiaknáztá. Nem mint a megdőlt királyság intézménye szerepel, hanem mint

¹ Art. 6.

² Art. 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24. — (Rövidség okáért eredetiben csupán a legfontosabb szakaszokat idéztem szó szerint.)

a közhitelesség újkori letéteményese s mint a művelt népek jogának szülötte lép fel. A jegyzőség, melyre a francia törvényhozás rányomta saját bélyegét, a nagy forradalom után új, még nagyobb működési tért nyerve, a népek legújabbban szerzett jogaiból táplálkozva, erősödik és gyarapszik. A francia jegyzőségi törvényt akceptálják Európa összes művelt államai. S ma közjegyzőséget találunk minden művelt államban, melyek vagy egyenes, vagy oldalágon, de valamennyien a közös törzsből, a francia jegyzőségből nőttek ki.

A recepcio nem egyformán történt mindenütt. Két lényegesen különböző irányt észlelünk az európai művelt államokban. A latin népeket a szabadabb jellem, az egyéni önállóság jellemzi. A németnél az egyén elvész az államban. A latinoknál a római jog elvei jutottak érvényre, melyek szabad polgárokat ismernek. Ezen elvek áthatották a francia jegyzőségi intézményt, amint az a császári jegyzőségtől elszakadva, francia jelleget kezdett öltetni. De teljességökben, sőt hatványozott mértékben csak az 1803. évi törvényben öltöttek testet, midőn a polgári szabadság, az egyéni jogok egész valójukban érvényre jutottak. A polgár önrendelkezési joga, mely a francia forradalomban érvényre jutott, a francia jegyzőségnek oly működési tért nyitott, hogy azon az intézmény páratlan fejlődést nyert s irányadóvá vált Európa többi államai előtt. Miért? A demokratikus alapokra helyezkedett francia államban a polgár teljes szabadsággal és függetlenséggel rendelkezik saját javai felett. Az állam feladata a polgár jogbiztonságát megoltalmazni, és minden megtámadtatás ellen lehetőleg előzetesen biztosítani. Ezen előzetes biztosítás az által eszközlendő leginkább, ha a polgárok jogügyleteit oly hitelességű okiratok oltalmazzák, melyek az állam előtt teljes érvénnyel bírnak, s melyek maga a kötés által érvényre jutnak. Ezen közhitelesség elejét veszi a magánjog megtámadására irányuló kísérle-

teknek s a polgároknak a jogok birtokában teljes biztonságot nyújt. A francia jegyzőségi törvényben érvényre jut a polgárnak jogaival való szabad rendelkezése, melyet az a közjegyző előtt nyilvánít, s a közjegyző letéteményese azon szuverenitásnak, melylyel a szabad egyén jogaival rendelkezik. Másik jelessége a francia jegyzőségnek a hivatalbeli önállóság. T. i. a közjegyző saját hatáskörében a törvény által elismert függetlenséggel jár el és sem eljárása megkezdéséhez följogosítást, sem befejezéséhez megerősítést a hatóság, vagy bíróság részéről nem igényel.¹

Ezen kettős szabadság és függetlenség, mely a francia közjegyzőnek teljesen szabad mozgást biztosít tiszte gyakorlásában, az intézménynek rövid idő alatt oly lendületet adott, mely azt mintaszerűvé tette a többi művelt államok előtt. A polgárok magánjogaik biztosítása ügyében nem lévén szakértők, kénytelenek jogi tanácsadóhoz fordulni, ki nekik erre nézve nem csak tájékozást ad, hanem egyúttal hiteles okiratában megadja az állam és a törvény jogbiztosítását is. Erre nézve az 1803. évi francia törvény szabad kezét ad a közjegyzőnek. Ezen szabadságnak köszöni a francia jegyzőség mai korbéli virágzását első sorban, de nemcsak virágzását, hanem irányadó szerepét, Európa többi államaiban való elterjedését is. Jól tudjuk, hogy ezen elterjedésre a politikai viszonyok is befolyással voltak; a mennyiben a francia uralom kiterjedése folytán a francia intézmények más országokba is beszivárogtak; de az is kétségtelen, hogy a jegyzőség jelessége ezen elterjedésnek legfőbb tényezője volt. S ha az intézmény életrevalónak nem bizonyult volna, az a francia uralom pusztultával szintén veszendőbe ment volna. De nem ment; sőt még azon országokban is, melyek Franciaországgal semmiféle viszonyban nem voltak, elter-

¹ Charmant Oszkár. Folyóirat a perenkivüli törvénykezés és közjegyzői gyakorlat számára. I. évf. I. sz. 4.

jedt a francia jegyzőség. Az 1803. évi március 16-iki francia jegyzőségi törvény alapvetője lett a XIX. század közjegyzőségének Európában. A «Notaires» kodexe megtartotta diádal-útját a művelt világban s a benne lerakott elvek termékeny talajra találtak mindenütt. Ámbár a germán államjog a német részeken ezen elvek érvényesülését sokban akadályozta, az intézményt — bár megcsonkítva — ott is elfogadták s az eszmék, melyek abban foglaltatnak, lassacskán uralomra jutnak mindenütt. — Németország egyes részeiben, melyek e század elején Poroszországhoz tartoztak, a francia uralom alatt a francia közjegyzőség is meghonosodott. Így nyert honosságot Porosz-Bajorország rajnai tartományaiában, Würtembergben 1808-ban, hol a jegyzőség módosított kiadásban lépett életbe. Bádenben hasonlóképen 1809-ben; Hamburgban 1815-ben, Brémában 1820-ban, Svájcban 1839 körül.¹ Igaz, hogy a jegyzőség Európában azelőtt is ismeretes volt, sőt mindazon államokban, melyek e század első felében a francia jegyzőséget elfogadták, már századok óta működő intézmény volt; ámde itt nem is magáról a közjegyzői intézményről van szó, hanem arról a megújódott közjegyzőségről, mely az új-kor jogi alapelveire van fektetve s mely nemzeti intézményt képez minden országban. Ezen reformált közjegyzőség, vagyis a közjegyzőségnek javított újkori kiadása volt az a közkeletű jogi intézmény, melyen a szabadság eszméinek fuvallatától felüdült Európa kapva kapott. Azért semmi különöst nem találunk azon körülményben, hogy a német államok egy része mellözve az elavult középkori közjegyzőséget, a francia jegyzőséget fogadta el. Ennek két kiváló jó tulajdonsága volt: egyik a régi internacionális jelleggel ellentétes nemzeti sajátság,

¹ Szokolay i. m. I. 69. 70. Életbe lépett az e század elején a legtöbb német államban; de több helyütt a francia uralom megszűntével, a reakció hatása alatt egy időre ismét megszűnt, mint pl. Ausztriában, Würtembergben.

mely a közjegyzőséget az egyes államok tulajdonává tette; másik a szabadabb irányzat, melyben a kor eszméi, jogi elvei érvényesülnek. Még ott is, hol a francia uralom megszüntével csupa ellenszenvből eltörölték a közjegyzőséget; ama jogi elvek, melyek abban kifejezésre jutottak, nem enyésztek el, a szellem hatalma útát tört magának s a jegyzőséget a viszonyok tisztultával visszaállították; természetesen a többi intézményekhez módosítva. Németországban az egyéni szabadság az állami mindenhatósággal szemben kevésbé érvényesülhet, mint Franciaországban. Azért a német részeken azokat az elveket, melyek a modern közjegyzői intézményt a középkortól distingválják, többé-kevésbé megcsontkítva látjuk érvényesülni. A legtöbb német államban a Miksa császár által a XVI. században reformált közjegyzőség fenntartotta magát a XIX. század közepéig. Mindazáltal a francia hatás ott is észlelhető. Így Porosz- és Bajorországban 1822-ben a jegyzőség tetemesen átalakult. 1850-ben Braunschweigan és Hannoverában új jegyzőségi rendtartás jelent meg, mindkét helyen a közjegyzői hatáskör kiterjesztésével. Bádenben 1851-ben a törvényhozás kiszélesítette a közjegyzők hatáskörét, majd az egész önkénytes jogszolgáltatást rájuk bízta. Würtembergben, Brémában és Lübeckben átvették a nem peres törvénykezést. Poroszország a rajnai részeken átvette a francia jegyzőséget végrehajtói képességgel. Az állam többi részeiben a jegyzőséget az 1845-iki július 11-én kelt törvény szabályozza. A közokíratok felvehetők ugyan a bíróságok által is, tehát ez nem illeti meg kizárólag a közjegyzőket, de legalább a közjegyzői okíratok közhitelűek. Az 1849—52-iki bírósági reformok e szabályokon nem tettek változtatást. Ámbár 1852-ben erős mozgalom indult meg az iránt, hogy az állam az okírat-szerkesztést kivegye a bíróságok kezeiből. Bajorországban az 1848 június 4-iki törvénynek egyik főpontját a közjegyzőség képezi. A törvény-

hozás erre alapította az 1850 július 25-iki bírósági szervezet, mely az önkéntes jogszolgáltatást a közjegyzőkre ruházta. Ez azonban, mint az egész szervezet, nem léphetett életbe, mivel a kormány 1852-ben a jegyzőség elvét visszavonta.¹ Ámde a jogász közvélemény ezen nem nyugodott meg s hangosan követelte a jegyzőség behozatalát. Úgy hogy a kormány kénytelen volt a közhangulattal számot vetni s a jegyzőség behozatala iránt új javaslatot készíteni. Végre 1861. évi nov. 10-én életbe lépett a Notariats-Ordnung, mely hivatva volt a közszükségletet kielégíteni, Valamennyi német közjegyzői törvény közt ezt lehet mondani a legegészségesebb alkotásnak. Magán viseli a francia eredet jellegét s épp ez okból legszabadabb mozgást enged a közjegyzőnek. A bajor törvényhozás fontolóra vette azon jellemvonást, mely a francia közjegyzőség lényegében rejlik s azt átültette az 1861-iki törvény által Bajorországba. Ebben van a bajor közjegyzőség föelőnye a többi német jegyzőségek felett. A bajor közjegyző nem alárendeltje a bíróságnak, működésében sem meghatalmazást, sem jóváhagyást nem kér attól. Azonban kisebb hatásköre van, mint a franciának. A másik, a mi a francia közjegyzőségnek szintén jellemző vonása: az autonomia. A kamarai rendszert átvette ugyan a bajor törvény, azonban a kamara ott fegyelmi jogokkal nincs felruházva. Hasonló figyelemre-méltó jellemvonása a bajor törvényeknek az összeférhetetlenség, mely azt minden állami hivataltól elkülöníti.²

A német birodalomban az egyes tartományok részleges törvényei rendezik a jegyzőséget, mely jóformán csak mint a bíróságok kiegészítő része szerepelt függetlensége nagyon csekély, vagy éppen semmi, mint pl. Poroszországban.

¹ Szokolay J. i. m. I. 70—71. l.

² L. a bajor jegyzőség szabályait: Stahl. Die Notariatsgesetze für Bayern. Nördl. 1881. — Bayern. Notariats-Ordnung. 1861. 10. November.

Az egész birodalmat érintő ügyekben a jegyzőséget a birodalmi törvények szabályozták.¹ Az osztrák részeken az 1871. évi július 25-én életbe lépett Notariats-Ordnung szabályozza a közjegyzőséget, melynek jellemzésére legyen elég megjegyeznünk a következőket: Az összeférhetetlenség nem oly szigorú, mint nálunk; bizonyos esetekben az osztrák közjegyzőnek meg van engedve az ügyvédi gyakorlat. A kinevezéshez 4 évi gyakorlat szükséges. A jegyzők kamarákba és kollégiumokba vannak osztva, ezek azonban nincsenek oly jogokkal felruházva, mint a magyar közjegyzői kamarák. A fegyelmi jogokat s a főfelügyeletet a jegyzők felett a felsőbb bíróságok, illetve törvényszéki elnökök gyakorolják. A közjegyzői helyettesítéseket szintén a bíróság eszközli. A kamara gyakorolja az adminisztratív és alsóbb felügyeleti jogokat, fegyelmi hatalma csupán az intésre van szorítva. Figyelemre méltó joga a kamarának, hogy azon törvényekre, illetőleg törvényjavaslatokra vonatkozólag, melyek a közjegyzői intézmény reformját illetik, a kormánynak véleményes jelentést ad. Ausztriában bizonyos ügyekre nézve szintén be van hozva a közjegyzői kényszer. Mindazáltal az osztrák jegyzőséget távolról sem lehet összehasonlítani a franciával.² Belgiumban és Hollandiában az 1803. évi francia törvény teljességében változatlanul lépett életbe.³ A jegyzőség eredeti valóságában ment át az olasz államokba, melyek azt mindjárt kezdetben elfogadták úgy hogy Olaszországban e század első tizedében mindennütt a francia jegyzőséget találjuk. Itt a talaj legalkalmasabb is volt annak befogadására; mivel a jegyzőség a francián kívül itt volt legfejlettebb, így az átmenet nagyon

¹ Die Gesetzgebung des deutschen Reiches. Berlin. V. 496. 372. 47. 118. 421. 496. I. 73. 671. 789. II. 38. 828. III. 500. 116. stb.

² L. az 1871 jul. 25-iki Einführungsgesetze. — Canstein. Das Civilprocess recht. I.

³ Sebire-Rocca. Biblioteca del diritto. Venezia. XI. 363.

könnyű volt. A nép is rokon a franciával. 1808-ban már mindenütt virágzik a francia jegyzőség Olaszországban.¹ Új törvény szabályozta a jegyzőséget Olaszországban 1879-ben, mely azonban szintén megtartotta a francia alapot. Legyen elég arról általában megjegyezni, hogy a két lényeges feltétel megvan az olasz jegyzői rendtartásban is.² A szabad szellem, mely azt átlengi, megbiztosabb garanciája életrevalóságának. Ez az, a mi iker-testvérekké teszi a latin nemzetek közjegyzőségét s a mely a németek hasonló intézménye felett nekik az elsőséget biztosítja. Amaz is rokon volna ezzel, de azt eltorzította a német bürokrácia, megfosztván azt legfőbb díszétől: a szabadság- és függetlenségétől.

¹ U. ott. 350. Notajo.

² Porto. Manuale ad uso dei cancellieri di pretura. Torino. 1891. 365. köv.

V. Az 1855. évi május 21-iki törvénnyel szervezett osztrák cs. és kir. közjegyzőség Magyarországon.

A szabadság és jogegyenlőség eszméi, melyek Franciaországban a XIX. század hajnalán érvényre jutottak, hazánkba is elhatottak s itt e szabadságszerető népnél fogékony talajra találtak. Ámbár nálunk a viszonyok még nem értek meg annyira, hogy itt a gyökeres rendszerváltoztatás közelben remélhető lett volna; az idegen szellemi uralom nyomása alatt még lélekzenie sem lehetett szabadon a nemzetnek; mégis észleljük az eszmék termékenyítő hatását. Üde életkedv mutatkozik, az ébredés örvendetes jelei fel-feltűnedeznek, a szabadság pitymallata pirkad a magyar haza szemhatárán. A negyvenes évek elején már felcsillan az első reménysugár, midőn a társadalomban a nemzeti szellem kezd kifejezést nyerni. Az aléltságból felocsúdott nemzet saját erejének öntudatára gerjed s a nép összes rétegeiben tüntetőleg nyilvánul a nemzeti szellem. Az irodalomban utat tör a nemzeti irány, a társas körökben megszólalnak annak szóvivői, már-már a törvényhozás termeiben is mozgolódást látunk. A bécsi örszemek megneszelték ezen kezdeményeket s nyomban megindították a reakciót azok elnyomására. Az 1832—36 évi országgyűlésen a kormány megkísérelte a nemzeti irány visszaszorítását,

de azok hatalmát megtörni rendszabályokkal nem lehetett. Hazánkban a francia vívmányok az ellenhatás miatt csak lassan s részben huzamosabb idő múlva jutottak diadalra. Így vagyunk a jegyzőség intézményével is. A haladás csak lassan, de azért biztos léptekkel vonul. Az első akció, mely a közhitelességű okiratszerkesztés rendezésére irányult, az 1840. évi országgyűlésen mutatkozik. Ezen év törvényhozása bíraskodásunk körében sok üdvös újítást létesített, melyek közül ügyünkre vonatkozólag nevezetes a XIV. t.-cz., melynek 2. §-a szerint a szabad királyi városok a végintézetek hitelesítése tekintetében fennálló szokásaik gyakorlataiban továbbra is meghagyatnak;¹ továbbá a XV. törvénycikkely, melynek egynémely szakasza a váltójegyzők teendői iránt intézkedik; azért annak néhány pontját ide iktatom (127. §). A váltók óvása oly helyeken, hol váltótörvényszék vagyon, az e végett kinevezett váltójegyző által; egyéb szabad királyi városokban és oly mezővárosokban, melyeknek első bírósági hatósággal felruházott rendes tanácsuk vagyon, nemesek és nem-nemesek ellen különbség nélkül a tanácsbeli jegyző által; más helyeken pedig megyékben, bárki ellen is az egyik megyei szolgabíró által teendő meg.² Ugyanezen törvénycikkely II. r. 5. és 7. §. szerint a váltótörvényszékek egy elnökből, két bíróból, két kereskedői ülnökből, egy jegyzőből, iktatóból, kiadóból s az óvasok felvételére több váltójegyzőből állanak.³ A II. r. 227. §. szerint az ügyvédi meghatalmazások, melyek nem általánosak, hanem csak egyes váltótörvényszékek előtti ügyekre terjednek ki, a szokott módokon kívül magánpecsét alatt is történhetnek, de azok

¹ L. a törvénytárban: 1840. évi országgyűlési törvénycikkek. Pest. 1867. III. kiad. XIV. t.-c. 2. §.

² U. ott.

³ U. ott. II. 5. 7. §.

vagy két váltótörvényszéki bíró, vagy szabad királyi városokban a bíró és jegyző, megyékben pedig a törvényes bizonyság által hitelesítendők. A váltótörvényszéki díjszabás szerint (1. §) a váltójegyzői oklevél kiadásáért 5 frt fizetendő.¹ Tudván tudjuk, hogy a szabad királyi városok azelőtt is gyakoroltak oly jogokat, melyek az országos törvényszék szerint a hiteles helyeket illetik meg, azonban ezen szokásjogot írott törvényeink nyíltan nem hagyták jóvá, a törvényhozás csak hallgatag beleegyezéssel ismerte el azokat; most már írott törvényeink is elismerik a szabad királyi városok ténytanúsítási jogát s így azokat a hiteles helyek jellegével ruházzák fel. A váltójegyzőkről legyen elég annyit megjegyeznünk, hogy ezek közhitelességű jellege csupán a váltókra vonatkozott; hivatásuk volt a váltók óvása; azonban hivatáskörük szűk volta miatt soha nem jutottak nagyobb jelentőségre.

A királyi városok tanácsának közhitelességű jellegét még teljesebbé tette a XVIII. t.-cz., mely Verbőczy Hármaskönyvének II. r. XIII. fejezetét az összes szab. kir. városokra kiterjesztette, midőn nekik hiteles pecsétjogot adott. Ámbár ezen újítás is javulást jelez, mindazáltal annak valami különös fontosságot nem tulajdoníthatunk. A hasonlíthatatlanul fejlődöttebb külföldi jogszolgáltatással szemben ily csekély módosításokkal a magyar nemzet nem elégedhetett meg.

Habár az óhajtvá várt reformot a 48-as mozgalmak nem hozták meg, a talajt ahhoz mégis előkészítették. A szabadság és egyenlőség eszméi Magyarországon is diadalt arattak. A polgári jogok élvezetéhez a hazának minden fia hozzájutott. A törvény előtt mindenki egyenlő lett; kiki teljes joggal intézkedhetik sajátja felett, mely tulajdonjognak

¹ L. a törvénytárban: 1840. évi országgyűlési törvénycikk. Pest. 1867. III. kiad. XIV. t.-c. 2. §. II. 227. §.

védelmét a törvény biztosítja. Magyarországon ugyanazok az eszmék, melyek a mult század végén Franciaországot mintaállammá tették, érvényre jutottak s a modern jogi fejlődés talaját megtermékenyítették, csakhogy ez mindössze a talaj előkészítése volt a szabadságnak megfelelő jogi intézmények alkotásához.

A 48-as mozgalmakat követte a Bach-korszak, az imént szerzett szabadság ideiglenes felfüggesztése. Az önkény rövid uralmának a közhitelességre vonatkozólag következő intézkedései voltak. Az 1851. évi május 4. kelt cs. kir. helytartósági végzés a hiteles helyeken található okiratok hiteles másolatainak kiadása körül ekkép intézkedik: Azon nehézségek elhárítása végett, melyek egyes tapasztalatok szerint a hiteles helyeken tartott irományok hiteles másolatainak kiadása körül, az ily esetekben előbb szokásban volt úgynevezett megkereső parancsok hiánya miatt a kérelmes felek elibe gördítették, a cs. k. igazságügyi minisztérium f. é. ápr. 15-én 8941. és 11781. sz. a. kelt rendeletével azt határozta, hogy míg új törvényhatósági rendszabály bocsátatnék ki, a felek ily hiteles másolatok kiadását sürgető kérvényöket azon illető megyei törvényszéknél nyújtsák be, melynek tisztai körében laknak. Erre a megyei törvényszék végzést hozand, oly meghagyással az illető hiteles helyhez, hogyha kéretnék, általában minden hiteles helyhez, hogy a kívánt oklevelek a jegyzőkönyvekben és levéltárakban fölkerestetvén, a folyamodóknak hiteles másolatban adassanak ki. Minthogy a megyei törvényszékek ezen végzései a korábbi megkereső parancsok helyébe akként lépdenek, miszerint azoknak előmutatására a hiteles hely a nála tartott okiratok kikért hiteles másolatának kiadásával különbeni törvényes fenyték alatt engedelmeskedni tartozik, ennélfogva e kötelesség a megyei törvényszék végzésében, az alábbi megkereső parancsok

példájára, szinte kellőleg beiktatandó lesz. Egyébiránt, hogy az illető felek azon okiratokhoz is hozzájok juthassanak, melyek az 1849. évi nov. 3. kelt ideiglenes bírósági szerkezet és perrendtartás 31. §-a értelmében a pestkerületi főtörvényszék levéltárában tétettek le, a cs. k. igazságügy-minisztérium azt látá határozandónak, hogy az ily oklevelek hiteles másolatainak kiadása iránti folyamodványok közvetlenül az említett kerületi főtörvényszéknél nyújtassanak be, mely azután folyamodványokat szokásos módon hasonlólag sükerítendi.¹ A 1851. évi okt. 24-én kelt cs. k. helytartósági nyílt parancs szerint: Azon nehézségeknél fogva, melyek egyes tapasztalatok nyomán a hiteles helyeknél tartott irományok hiteles másolatainak kiadására nézve az ez iránt folyamodó felek elibe gördítettnek, a cs. kir. igazságügyminisztérium f. é. okt. 1-én 9623. sz. a. kelt kibocsátványa szerint készítetve érzé magát a pénzügyminisztériummal egyetértőleg elhatározni, hogy a hiteles helyeknek azon joguk, miszerint hiteles másolatok kiadásáért a felektől az eddigi törvényileg szokásos díjakat saját rovásukra szedhetik, ideiglen maradjon meg ugyan, de hogy a jogügyletek, okiratok, irományok és hivatalos cselekmények illetékeit megszabó 1850 aug. 2-iki törvény 74-ik díjtételének értelmében ily hiteles másolatok kiadásánál minden ív után 15 kr. p. p. fizetessék a felek részéről hozandó szükséges számú bélyegívek által, melyekre a kiadválynak iratnia kell.² Mindezek az intézkedések csak a felmerült nehézségeknek ideig-óráig való orvoslását célozták; azon időben, midőn a törvényhozás szünetelt, a jogszolgáltatás bürokraták kezébe volt letéve. Ámde a korszakos reformok nem késhettek soká; azok behozatala égető szükségét képezett, mely előtt az abszolutizmus sem zár-

¹ Magyarországot illető országos törvény és kormánylap. II. évf. 389.

² U. ott. 605.

közhatott el. Szerencsére a szomszédben már életbe lépett a jegyzői intézmény s így az hozzánk is átszármazott, habár eltorzított alakban, mivel csak nagyon megnyírbált kiadása volt a francia jegyzőségnek.

Az 1858. évi február hó 7-én kelt császári nyílt parancs a jegyzőséget, mely az ausztriai részeken 1855-ben lépett életbe, Galiciában, a krakói nagyhercegségben, Bukovinában, Magyar- és Horvátországban, Szlavoniában, Erdélyben, a szerb Vajdaságban s a temesi Bánságban behozta. Hogy az intézménnyel közelebbről megismerkedjünk, szükségesnek tartom annak főbb pontjait szó szerint közölni, úgy a mint a hivatalos lapban 1858-ban közzé lett téve.¹ Címe: Jegyzői rendtartás. Fontosabb részletei következők:

(1. §.) A jegyzői intézet célja s a jegyzői okiratok hatálya. A jegyzők az állam által rendeltetnek ki s hitelesíttetnek meg, a végett, hogy a felek kívánatára, az ezek által jelenlétökben kötött vagy megerősített jogi ügyletekről közokiratokat vegyenek föl s azokról kiadványokat szolgáltatassanak ki; a reájok bízott okiratokat megőrizzék s a törvény által meghatározott esetekben tényekről tanúságokat adjanak ki.

(2. §.) A törvényszerűleg felvett jegyzői irományok arra nézve, a miről szerkesztvék, teljes bizonyító erővel bírnak. Ezen bizonyító erő illeti a jegyzők által kiszolgáltatott hiteles kiadványokat is.

(3. §.) Mennyiben van a jegyzői okirat által tanúsított követelések behajtása végett gyors bírói eljárásnak helye, külön szabály által határoztatik meg.

(6. §.) A jegyzőknek meg van engedve, hogy a felek kívánatára magánokiratokat s bármiféle hatóságoknál

¹ Magyarországot illető országos kormánylap. IV. évf. I. k. 158. köv.

benyújtandó peres ügyeken kívüli beadványokat is szerkeszthessenek.

(7. §.) A jegyzői állomás elnyerésére megkívántatik, hogy a folyamodó ausztriai állampolgár, 24 éves, keresztény vallású, vagyonának szabad kezelésére képes és feddhetetlen életű legyen. Ezenkívül *a)* azon első folyamodású törvényszék kerületében, melyben ő alkalmaztatni kíván, a divatozó nyelvekben jártasnak kell lennie és *b)* az ügyvédi vagy jegyzői vizsgálatot jó sikerrel kellett kiállania. A bírói hivatal gyakorlása végett letett vizsgálat csak akkor képesít a jegyzőségre, ha a folyamodó jó sikerrel végzett egyévi jegyzői gyakorlatot képes felmutatni.

(11. §.) Minden jegyző hivatalos hatályossága kiterjed: azon első folyamodású törvényszék egész kerületére, melyre ő kinevezetett.

(12. §.) A jegyzők kinevezése az igazságügyi minisztert illeti.

(13. §.) A jegyzői állomások betöltésére rendszerint pályázat hirdetendő s azon jegyzői kamara által, melynek járásában az állomás megürült, közhirrre teendő.

(16. §.) Minden újdön kinevezett jegyzőnek kinevezési rendelvényében kijelentendő, hogy a törvényes biztosítékot letenni s azon pecsét rajzát, melyét ügyleteiben használni akar, a jegyzői kamara s az első folyamodású törvényszék által helybenhagyás végett a főtörvényszék elé terjeszteni tartozik. A pecsétnek ausztriai birodalmi sást, a jegyző vezeték- és keresztnevét, a jegyzői minőséget, nemkülönben azon hely és koronaország nevét kell tartalmaznia, hol a jegyző székhelye van.

(23. §.) A biztosíték a birodalom fővárosára nézve 8000 pengő forintban, azon városokra nézve, melyeknek népessége legalább is 30,000 lakos, 5000 pengő forintban, más oly városokra nézve, melyekben első folyamodású tör-

vényszék székel, 2000 pengő forintban, minden egyéb helyekre nézve pedig 1000 pengő forintban állapíttatik meg.

(34. §.) A jegyző hivatalát csak azon első folyamodású törvényszék kerületében gyakorolhatja, melyre kinevezetett.

(37. §.) Azon jegyzőnek, ki hivatalos működés végett megkerestetik, rendszerint nem szabad azt megtagadnia. Ő neki azonban nem szabad tárgyalást tartania érvénytelen, tilos vagy oly ügyletek felett, melyekre nézve azon alapos gyanú forog fenn, hogy a felek azokat csak színleg, a törvény kijátszására, vagy egy harmadiknak megkárosítására akarják kötni.

(41. §.) A jegyzőnek kötelessége minden iromány felvételénél a feleknek az ügylet kötéseire személyi képességét s kellő felhatalmazását lehetőleg kipuhatolni s őket annak értelméről és következményeiről felvilágosítani; valódi és komoly akaratjokról meggyőződni, azt teljes világossággal és határozottsággal írásba foglalni s a feleket az iromány felolvasása után beleegyezések iránt megkérdezni.

(43. §.) Minden jegyzői iromány felvételére két tanú, vagy egy másik jegyző meghívása szükséges.

(43. §. A jegyzőnek, vagy ha két jegyző foly be, közülök legalább egyiknek a feleket ismernie kell, vagy személyök azonosságát két, előtte ismeretes tanú által kell bizonyítani.

(50. §.) Minden jegyzői okiratnak közokirati ereje elvesztése mellett következőket kell tartalmaznia: *a)* A felvétel koronaországának, helyének, napjának, havának és évének előadását. *b)* A jegyző vezeté- és keresztnévét. *c)* A felek, tanúk és tolmács vezeté- és keresztnévének előadását. *d)* Azon bizonylást, hogy a jegyző a feleket ismeri, hogy azoknak azonossága a jegyző előtt ismeretes tanúk által megerősített. *e)* Végre azon bizonylást, hogy a felek

előtt az íromány a tanúk, vagy a másik jegyző jelenlétében felolvastatott.

(159. §.) A jegyzőség fővezetése ezen törvényhez képest az első s felsőbb folyamodási törvényszéket s az igazságügyi minisztert illeti. A fővezetési jog a jegyzői levéltárakra és kamarákra is kiterjed.

Ezek az osztrák jegyzőségi törvény főbb pontjai. A törvény az idézett nyílt parancs erejénél fogva nálunk is életbe lépett az abszolutizmus idejében. Nem volt oly hosszú életű, hogy a közvélemény annak hasznossága vagy céltalansága iránt tiszta fogalmat alkothatott volna. Mégis mivel némileg megismertette nálunk a XIX. század közjegyzőségét, mi nagyobb fontosságot tulajdonítunk annak, mint azok, kik azt egyedül azért, mivel nem alkotmányos úton lett nálunk behozva, egyszerűen elvetendőnek ítélik. A közjegyzőség, a mint az Európában elterjed, mint korszerű intézmény magában véve jó és hasznos; csupán a mód, melyen nálunk életbe lépett, helytelen, s csupán annak alakja tökélyesbítendő.

Az 1858. évi jegyzői törvény szerint a szabályszerű módon felvett jegyzői írományok teljes bizonyító erővel birnak, tehát közhitelességű okiratok; mely tulajdonság a közjegyzői intézmény lényegét képezi. A közjegyzőnek az okiratok szerkesztésében való önállósága, melynél fogva a hitelességre semmiféle záradék, jóváhagyás nem szükséges: kétségkívül fontos vívmány az önkénytes jogszolgáltatás terén. Maga a törvény a közjegyzői okirat végrehajtási hatálya iránt nem intézkedik, csupán utal erre a 3. §, mely szerint a végrehajtó hatóság iránt külön szabályrendelet fog intézkedni. A törvény hiányosságát nem pótolta ki az 1858 évi febr. 16-iki miniszteri rendelet, mely szerint ha valamely pénztári vagy más személyes tartozást illető kereset törvényesen kiállított jegyzőségi okirattal iga-

zoltatik, a felperes keresetére a kötelezett ellen rövid, sommás úton perbeli eljárás rendeltetik, annak egy rövid idejű határnap tüzetik ki, mely alatt vagy tartozását kell teljesítenie, vagy kifogásait beadni, de akkép, hogy a határidő elteltével a felperesnek joga van ellene biztosítást kérni, zálogolás és becslés elrendelése által.¹ Ezen intézkedés csak toldozgatás jellegével bír; koránt sincs neki az az értéke, mely a francia közjegyzőség okiratait jellemzi, melyek a közjegyzői hitelesítés által végrehajtóság erejével vannak felruházva. Az 1803. évi francia jegyzőségi törvény 19. §-a szerint a jegyző összes kiadványai az ország egész területén végrehajthatók (executoires); a mi lényeges sajtósággal. Ennek hiánya tetemesen csökkenti az 1858. évi jegyzőségi törvény értékét s nagy befolyással volt arra, hogy az intézménnyel a közönség nem tudott megbarátkozni. Másik, talán még fontosabb, elvi jelentőségű fogyatkozása a jegyző függetlenségének hiánya. S ebben ismét ellentétben áll a francia jegyzőséggel, melynek lényegéhez tartozik a szabad mozgás, a bíróságtól való teljes függetlenség. Mint tudjuk, az 1803. évi törvény L. §-a a fegyelmi hatalmat teljesen a kamarákra bízta. A kamarákat a törvény alapján az 1843. évi kormányrendelet szervezte és szabályozta. A kamarai rendszer a közjegyzőségnek önkormányzatát biztosítja. S íme, ezzel ismét ellentétben áll az osztrák rendszer, melyben bizonyos fokig ki van mondva a jegyző függése. Az idézett törvény 159. §-a ugyanis a jegyzőség fővezetését az első és felsőbb folyamodási törvényszékek kezeibe helyezi. Az első folyamodási törvényszék elnöke a jegyzői kamarák irodáit s levéltárait időről-időre megvizsgálja, vagy megvizsgáltatja. A törvényszéki elnöknek a 161. § értelmében még a jegyzői ügykezelés ellenőrzésére is befolyása

¹ Szokolay i. m. I. 103.

van; hiányos ügykezelés esetén a jegyző irodájában vizsgálatot tart; a fegyelmi vizsgálatot a törvényszék elnöke rendeli el. A közjegyzők ellen felmerült panaszok a törvényszéknél jelentendők fel. Mindezek az intézkedések sokban korlátozták a jegyzői intézmény önállóságát s fogyatékosná tették az osztrák részről hozzánk átültetett jegyzőséget. Azért méltán nevezi egyik jeles jogászunk a Bach-korszakban behozott közjegyzőséget a külföldi hasonnemű intézmények torzképének.¹ Ezek a körülmények nagy akadályai voltak az osztrák jegyzőség meghonosodásának. Pedig vannak e törvénynek jó oldalai is. Már maga az intézmény lényegében fontos alkotás; mivel a kor jogfogalmai nyerneek abban kifejezést. A jogi ügyleteknek szakértő és az állami tekintélytől kirendelt szerkesztői, kik törvénytől szabott módon fegyelmezett testületeket alkotnak, hivatalba lépések alkalmával óvadékot tesznek le; csakis ezek alkalmasak a magánjognak oly biztosítékot adni közhitelességű okirataikkal, mely azt a megtámadtatások ellen előzetesen megóvjá. Továbbá azon szabályok, melyeket a törvény a jogi ügyletek okiratainak szerkesztésére előír, hasonlóképen oly haladást jeleznek a jogszolgáltatás terén, mely a perenkívüli eljárásban figyelemre méltó. Azért elfogulatlanul kell e törvényt megítélnünk s csupa előítéletből azt elvetnünk nem szabad. Ha annak hiányait törvényhozásunk orvosolta volna, bizonyára több haszon hárult volna abból a közjóra, mint a törvény egyszerű visszavonása által.

Tehát nem egyedül a törvény hiányai okozták annak rövid élet után való kimúltát; hanem egy más körülmény is befolyt abba, sőt első sorban okozta annak visszavonását: a törvénytelen származás. A bevezetési nyílt parancs VII.

¹ Jogtudományi Közlöny. 1870. évf. 182. l.

pontja szerint a Magyar-, Horvát- és Szlavonországban, a szerb Vajdaságban, a temesi Bánságban és Erdélyben működő közjegyzők, a községi jegyzőktől való megkülönböztetés céljából «császári királyi közjegyző» címet viselnek; a törvény 13. §-a szerint pedig pecsétjüknek az ausztriai birodalmi sást kell tartalmaznia. Az osztrák császári jelleg s a jellegzet föltüntető külső jelvények, valamint a származás, az út és mód, melyen ez intézmény hazánkba jutott, megannyi okok voltak az idegenkedésre. A jegyzőség oly korból eredt, mely a magyar nemzet önérzetét teljesen elfojtotta; annak intézményeitől, még a hasznosaktól is idegenkedett a magyar közvélemény. Ily viszonyok közt nem kereshetünk kellő fontolgatást. Mert a mint a lelkesedés a viszonyok zajlása közepett túllépi a határokat, akkép az idegenkedés vagy gyűlölet, mely az elnyomóval s annak intézkedéseivel szemben nyilatkozik, nélkülözi a mérséklet kritériumait. Végül az is bizonyos, hogy az ügyvédek vetélytársakat láttak a közjegyzőkben, kiknek ügyködésétől, mint saját tevékenységek megszorítójától féltek. Mindezek oly tényezők voltak, melyek hathatósan közremunkáltak a jegyzői intézmény megszüntetésére. A mint az abszolutizmus ereje hanyatlani kezdett, a nemzet életműködése dagadó erővel megeredt. A nemzeti tüntetés megindult az egész vonalon. A kitartás, melylyel jobbaink élesztették a nemzeti mozgalmat és szőtték annak szálait, mindegyre közelebb hozta hazánkat a fegyvertelen győzelemhez. A magyarság ismét erőre kapott s a társadalmi mozgalmakat nemzeti irányzat jellemezte. Tulajdonképen folytatását képezte ez annak a nagy áramlatnak, mely a negyvenes években megindult; 48-ban áttörte a gátakat és most medrébe visszaszorítva, csendesülő hullámokkal hömpölygött tovább, de még mindig az áradatnak erőszakos hatalmával. Ez az erőszakos hatalom elseperte azon intéz-

ményeket is, melyeket rendes viszonyok között a közügy érdekében eredményesen lehetett volna átalakítani. Elseperte a közjegyzőséget is, a kétfejű sas címerével ellátott császári királyi osztrák jegyzőséget. A jelszó volt: visszaállítani a nemzeti intézményeket s elpusztítani az osztrák uralom összes emlékeit. Ezen nyomás hatása alatt ült össze az országbírói értekezőlet, melyet az 1860. évi október 20-iki legfelsőbb kibocsájtvány egybehívott. Az értekezőlet február 15-én tartott ülésében kimondotta (8. §), «hogy a hiteles helyek iránt hazai törvényeink intézkedvén, és ezek úgy a visszaállított törvényhatóságok által lévén a magyar törvények értelmében a közjegyzők fenmaradó teendői végzendők, a közjegyzői hivatal ezennel megszünttetetik. (9. §.) A közjegyzőknél letett okiratok és hivatalos eljárásaikról készített irataik jegyzőkönyveikkel együtt az újonnan felállítandó azon első folyamodású törvényszéknek lesznek sorjegyzék mellett átadandók, melynek területén működtek».¹

Ezzel a cs. kir. jegyzőség megszűnt létezni Magyarországon. Az egyes közjegyzők, be sem várva az országbírói értekezőlet határozatának életbeléptét, működésüket alkotmányos törvényhatóságaink visszaállításával legnagyobb részt azonnal beszüntették.² Ez a tény kétséggkívül hanyatlást jelez jogszolgáltatásunkban; mert habár igaz, hogy a császári királyi jelleg visszaszám helyzetet teremtetett volna nálunk; ámde ha a törvényhozás letörölte volna annak homlokáról a közös jelleget — a mint egyéb jogi intézményekkel is tette — a közjegyzőség, a magyar királyi cím alatt, esetleg módosított szervezettel, eredményesen tovább működött volna. Rupp helyesen veszi észre, hogy az országbírói érte-

¹ Az országbírói értekezőlet javaslatai a törvénykezés tárgyában. Pest. 1869. Lampel R. 102. l.

² Rupp Zs. i. m. 37.

kezlet a nemzeti érzület roppant erkölcsi nyomása alatt mondta ki a közjegyzőség megszüntetését, melynek kitéve volt s mely akkor minden honi, bármennyire elavult intézményeink feltétlen és sürgős visszaállítását és az osztrák uralom alatt reánk erőszakolt — bármennyire üdvös — intézményeket kiküszöbölte. Minden oldalról felszólítások érkeztek az értekezlethez, melyek reá a közvélemény nevében nyomást gyakoroltak. Bizonyítja ezt az a megokolás, melylyel a közjegyzőség megszüntetése ügyében kiküldött albizottság javaslatát igazolja. Egyebet nem következtethetünk a megokolásból, mely szerint: 1. Mivel a közjegyzői intézmény a visszaállítandó magyar törvényekkel ellenkezésben van, miután a magyar törvény szerint azon cselekmények, melyekre az osztrák törvények a közjegyzőket feljogosítják, határozottan megnevezett hatóságokra, hivatalokra és testületekre vannak ruházva, ezeknek régi hatáskörét és jogait országgyűlésen kívül elvenni nem tanácsolható, s mivel az alkotmányos nyilvánosság a közjegyzők hitelességét különben is bőven és sokkal megnyugtatóbban pótolja. 2. Mivel a hiteles helyek visszaállításával a közjegyzők teendőinek nagy része megszűnik. 3. Mivel a közjegyzőség megszüntetése által a magánérdekek legkevésbé sem sértetnek, sőt ezen, a magyar nemzet rokonszenvével soha sem találkozott intézménynek megszüntetése költséges volta miatt is javasoltatik. 4. A magyar nemzet végrendeleteit, szerződéseit és egyéb eredeti okmányait vérévé vált féltékenységgel szokta őrizni s több biztosságot helyez a magyar törvény által kijelölt hiteles helyek és személyekbe, mint a félig hivatalos, félig magán személyeket képviselő közjegyzőkbe; ezen okok alapján javasolja az albizottság a közjegyzői intézmény eltörlését. S a tanácskozmány az albizottság javaslatát elfogadta. Az elnöklő országbíró ezen kijelentését: «Úgy látszik, a nagyméltóságú tanácskozmány a fel-

olvasott javaslathoz egyes akarattal hozzájárul», egy szónyi ellenvetés nélkül követte; a jegyzőség eltörlését az értekezlet egyhangúlag elhatározta. Csak még a felett tanácskoztak, mit tévők legyenek a közjegyzők irataival?¹ Ezzel ama jobb sorsra méltó intézmény megszűnt létezni Magyarországon. Helyébe léptek a régi intézmények, melyek bár nemzeti ruhában jelentek meg Thémis templomában, festői öltözékek csak addig volt kedves, míg az ország az alkotmány visszaszerzésének öröm-mámorában úszott. A hiteles helyek, úgy a káptalanok és konventek, mint a szabad királyi városok, átvették régi működési körüket. Az 1868. évi LIV. t.-c. 557. §-a szerint a hiteles helyek hiteles okiratok kiállítása tekintetében a fennálló törvények és törvényes gyakorlat mellett továbbra is fenhagyatnak. S az 558. § szerint a közhatóságok és hiteles helyek tartoznak megkereső parancs nélkül, akár a felek, akár a bíróság megkeresésére a gondviselések alatt levő okiratokról a hiteles kiadványt annyszor, a hányszor alkalmazandó, 500 frt pénzbírság terhe alatt kiszolgáltatni. Ámde a mint a közvélemény kezdett higgadtabban itélni, a kor szükségletének hangja ismét hallatszott, a közvélemény követelte azon intézmény behozatalát, mely egyedül felel meg a kor fejlett jogszolgáltatásának, t. i. a magyar királyi közjegyzőséget.

¹ Rupp i. m. 38. Erdélyben, Horvát- és Szlavonországban az osztrák közjegyzőség érintetlenül megmaradt.

VI. Horváth Boldizsár igazságügyi miniszter törvényjavaslata a kir. közjegyzőségről.

A hatvanas évek az alkotmány visszaállításának dicső korszakát képezik. Az újjászületett vármegye termei ismét megnyílottak a nemességnek. Megindult a korteskedés; alispánokat választottak a megyei gyűléseken, tanakodtak, politizáltak. A magyar nemzet ismét hozzájutott azon jogok gyakorlásához, melyekért csak imént legjobbjai csatákban száguldottak. A legtisztább örömtől hevített lelkesedéssel karolta fel a jó magyar nép szeretett kincsét, a szabadságot s annak üde levegőjét szíva, az élettevékenység példátlan erejét mutatta. A szó szoros értelmében vett alkotmányos élet azonban csak egy felocsudás volt, mely az elnyomatás évei után életet öntött a nemzetbe. Erre jött ismét a provizórium, melynek idején alkotásokról szó sem lehetett, mindazáltal a talaj elkészült az alkotmány visszaállításának nagy korszakához. A nemzet élt és készült a nagy alkotásokhoz, melyek a következő évkör vívmányai. A szabadság tavaszi szellőjének jótékony hatása alatt oly erőhöz jutott a magyar nemzet, hogy a rendezett viszonyok beálltával képes volt egymás után honosítani meg azon intézményeket, melyek a művelt nyugaton a XIX. század vívmányai gyanánt beváltak. A provizorium éveit a forrás korszakának nevezhetjük, mely a salakot levezette. Azután

beállott a rendes tevékenység. Az alkotmány végleges visszaállítását után a törvényhozás nagyszabású jogi alkotásokhoz fogott. Ezen nagy alkotások alapvető munkálata volt a bíraskodás különválasztása a közigazgatástól, mely irányt szabott és biztosítékot adott a további fejlődésre. A polgári perrendtartás, jogászegyesületek, gyűlések s a jogi szakoktatás fejlesztése: megannyi vívmányai a kornak. Az eszmék szapora termelése közepett természetesen a közjegyzői intézmény sem maradhatott sokáig; sőt az ujjászületés lázának csillapultával azonnal szóba került. A magyar jogi élet most már teljesen megérett a reform létesítésére. A közjegyzőség jogászörökben élénk megbeszélés tárgyát képezte. Elgondolható, hogy hallatszottak különböző vélemények. Azonban az eszmecseréknek gyakorlati eredménye lett: a közjegyzőség kérdése szőnyegre került. Az eszmének leghatalmasabb szószólója lett a jogászgyűlés. Tudjuk, hogy a hatvanas évek közepén Budapesten ügyvédegyesület alakult, melynek mintájára az ország előkelőbb városaiban szintén szervezkedtek a jogászok. A szervezkedés annyira tömörítette juristáinkat, hogy 1870-ben már imponált fellépésök az első magyar jogászgyűlésen.¹ Ezen gyűlés tárgyalásainak egyik főpontját képezte a közjegyzőség behozatala s arra hathatós befolyással volt. Horváth Boldizsár ült akkor az igazságügyminiszteri széken. Európai látóköri férfiú, tele tettvágygyal, ki kezében a jogtudomány szövétnekével, hivatásszerűleg lépett azon kaoszbba, melyből a nemzet akkor kezdett kibontakozni. A reformok egész sorozatát vette fel tárcájába, melyek közt nem utolsó helyet foglal el a közjegyzőség. A miniszter az 1870. évi március 5-én tartott képviselőházi ülésben bejelentette, hogy a közjegyzőségre vonatkozólag legközelebb törvényjavaslatot szándékozik a

¹ L. az 1870. évben tartott jogászgyűlés tárgyalását a Jogtudományi Közlönyben. 1870-iki évfolyam.

ház elé terjeszteni; a közjegyzőség tanulmányozásával megbizta Bogdány Lajos pesti ügyvédet, ki azonnal meg is kezdte ez irányú tanulmányozását. A mint Bogdány jelentése elkészült, a miniszter javaslatot fog a ház elé terjeszteni. Bogdány — mint a Jogtudományi Közlönyben írja — a miniszter megbízásának eleget teendő, Európa minden művelt országában, de különösen Franciaországban tanulmányozta a közjegyzőséget; azért jelentése főképpen francia mintára készült. Midőn a törvénytervezetet a miniszternek bemutatta, egyúttal a föntidézett szaklapban is iparkodott a jogász közönséget kedvezően hangolni a javaslat iránt. Bogdánynak az a nézete, hogy az üdvös intézmény eddigi mellőzöttese a Bach-korszak alatt egy évig életbe lépett közjegyzőség emlékeinek tulajdonítható s e tekintetben a jogsultság színezetét nem lehet megtagadni; mert a Bach-korszak alatt behozott közjegyzőség a külföldi hasonnemű intézményeknek valóságos torzképe. Ámde ezen torzalak ne rettentsen vissza bennünket oly egészséges intézmény meghonosításától, mely Franciaországban, Belgiumban s a Rajna-balparti tartományokban az egyéni boldogulás és közjólét megszilárdítására oly hatalmas befolyással bír.¹ Azonban Bogdány javaslatát a minisztérium nem tette magáévá, azt mellőzendőnek ítélte. Az igazságügyi minisztérium helyesebbnek ítélte a törvényjavaslat mintájául a német rendszert venni; ez okból a miniszter bajor és osztrák mintára újabb tervezetet készíttetett s azt 1870. évi szeptember hóban közzé is tette. A javaslatot a Jogtudományi Közlöny említett évfolyamában olvassuk; címe: «Törvényjavaslat a kir. közjegyzőkről és jegyzői díjakról.»² A szakközönség körében különbözők voltak a javaslat felől a nézetek. Való igaz, hogy nem mindenütt mutatkozott oly általános rokonszenv,

¹ Jogtud. Közlöny. 1870-iki évf. 182.

² U. ott. 42. 43. és 44. sz.

a milyent a javaslat tárgyánál fogva megérdemelt.¹ Azonban jeles ügyvédek hozzászólásaikkal és beható vitatkozásokkal igyekeztek a javaslat jó tulajdonságait s egyúttal annak hiányait is felfedezni és a közvéleményt tisztázni.²

Az első jogászgyűlésen Pósfai Károly, a kir. ítélőtábla bírása hozta szőnyegre a kérdést. Indítványa következő: Mondja ki a magyar jogászgyűlés, hogy a jogbiztossági állapotnak javítását eredményező egyik lényeges jogi reformképpen, valamint a forgalom élénkítésére s a hitel emelésére, a népünkben elgyengült jogérzet szilárdítására, a társadalmi rend és józan szabadság gyámolítására is irányadó hathatós befolyást gyakorló segédeszközkép és a célszerűen szervezett közjegyzői intézetnek, mint önálló és a bíróságtól teljesen független egyik állami joghatósági intézetnek, oly hivatási hatáskörrel hazánkban történendő behozatalát tekinti, mikép a közokiratok intézményének és egyáltalán a magánjogi téren szükséges jogbiztossági előintézkedéseknek összes teendői a behozandó közjegyzői intézet kizárólagos hivatási hatáskörébe soroztassanak; nemkülönben, miképp a közjegyző által kiállítandó közokiratoknak végrehajtó és kizárólagos telekkönyvi bekebelezési jogerő tulajdoníttassék. Tekintve a javaslat tartalmát és célzatát, szükségesnek tartottam azt szószerint idézni. A mi már magát a dolog érdemét illeti, Pósfai indítványa, megokolásával együtt, kitünteti a közjegyzőség szervezésénél irányadó alapelveket is, melyek figyelembevételét óhajtja a törvény szerkesztésénél: hogy a közjegyzőket a király nevezze ki az igazságügyi miniszter előterjesztésére; hogy elméleti és gyakorlati előképzettségek legyen, hogy a törvény mondja ki az inkompatibilitás és függetlenség elvét, hogy

¹ Különösen észlelhető volt az elfogultság az ügyvédi karnál. — L. Kun László. A magyar ügyvédség története. 337.

² Jogtud. Közlöny. 1870-iki évf. 293. — U. ott. 340. 345.

pedig minden elsőbírósági székhelyen legalább egy, különben minden 10,000 lakos után egy-egy közjegyzői állomás szerveztessék, hogy az általuk kiállított okiratok a közönséges okiratokénál nagyobb bélyeggel ne terheltessenek, hogy a felek okiratuk felvétele végett lakásuk közjegyzőjéhez kötve ne legyenek, végre hogy a közjegyzők részére az igazságügyi minisztérium méltányos díjjegyzéket állapítson meg. Az indítvány felett való véleményezéssel megbízott tag méltán mondotta az indítványról s annak megokolásáról, hogy annak sikerült megoldania azon kérdést, vajjon szükséges-e nálunk a közjegyzői intézmény meghonosítása; sikerült továbbá az általa indítványozott közjegyzői hatáskörben ezen intézménynek oly alakot és lényegét adni, mely a kitűzött cél elérésére elegendő garanciát nyújt. A véleményező azonban tovább akart menni és célszerűnek vélte a legalább némely fontosabb és kényesebb természetű ügyletekre alkalmazandó közjegyzői kényszert, vagyis annak kimondását, hogy a telekkönyvi jogokra vonatkozó s még ezeken kívül a házassági s a gyámok és gondnokok által kötendő szerződések is csak úgy tekintessenek érvényeseknek, ha közjegyzők előtt jönnek létre; megokolta ezt azon rendkívüli káros és messze kiható következményekkel, melyek abból származhatnak, ha az ily szerződések nincsenek szabályszerűen szerkesztve. — A szakosztályi ülés magát az elvet, hogy t. i. a közjegyzői intézményt hazánkban meghonosítani szükséges, határozattá emelte. A részletezésben azonban annyiféle nézeteltérés keletkezett, hogy a sok eszmecsere után mindössze Halmosi Endre miniszteri tanácsosnak következő indítványát fogadta el az osztályülés: A magyar jogászgörülés kimondja, hogy törvénykezési rendszerünk korszerű átalakításának szükségképpen követelménye, miszerint a közjegyzőség, mint a bíróságtól, ügyvédségtől telje-

sen elkülönített, önálló közintézmény szerveztessék, hogy a közjegyzők működésökben csak a törvénynek legyenek alárendelve s hogy az általuk hatáskörükön belül felvett okmányok közokirati erővel birjanak. Ezt a formulázást a közgyűlés is elfogadta s mellőzte az előadónak a közjegyzői kényszerre vonatkozó indítványát. A határozat azonban oly általánosságban mozog, hogy az csak a közjegyzőség alapelvét érinti.¹

Minthogy az első jogászgyűlés a közjegyzői kérdést nem oldotta meg kimerítő módon, a következő évben tartott második gyűlésen az ismét szőnyegre került Környi Ede pesti ügyvédnek abban az indítványában, hogy a közjegyzői kényszer, mint jogtalan és majdnem kivihetetlen-ségig célszerűtlen, mellőzendő; azaz a honosítandó közjegyzőségi törvénybe fel ne vétessék afféle rendelkezés, miszerint valamely jogügylet azért érvénytelen, mivel arról az okmányt nem a közjegyző szerkesztette. Brode Lipót pesti ügyvéd az indítvány ellenében kijelentette, hogy a jegyzői kényszert, melynek ingatag fogalmát szabatosan meghatározta, sem jogtalanak, sem célszerűtlennek nem tekinti. Az indítvány megokolása úgy a szakosztályi, mint a teljes ülésben azt hangsúlyozta, hogy az államnak nincs sem joga, sem oka a jegyzői kényszert, mint a polgárok szabadságát megszorító rendszert megállapítani s hogy hazánkban e nélkül is lehet vagyonbátorság és közhitel. Ennek ellenében többen azt indítványozták, hogy az állam, ha nem is minden szerződést, de legalább az ingatlanok ügyleteit, továbbá a házastársak szerződéseit, a siketnémák és vakok szerződéseinek érvényét jegyzői okirat felvételétől feltételezze. Többen és pedig kiváló tekintélyű jogászok, mint Halmosi Ede, Bogdány Lajos, Pósfai Károly

¹ Tóth Lőrinc. Szemle a magyar jogászgyűlések munkássága és eredményei felett. Pest. 1872. 25—28.

ezen nézet mellett nyilatkoztak; míg más kiváló jogi tekintélyek, mint Busbach Péter, Apáthy Lajos, Teleszky István a Környei-féle indítványt pártolták. Végre kimondta a jogászggyűlés, hogy a közjegyzői kényszer, azon értelemben, miszerint valamely jogügyletnek érvényessége vagy dologi jog szerzése az okiratok közjegyzői felvételétől vagy hitelesítésétől tétessék függővé, mellőzendő. Tehát a második jogászggyűlés a közjegyzői kényszer mellőzését támogatta szavazatával, abból a szempontból indulva ki, hogy az egyéni szabadságnak a magánjog terén, különösen a szerződésekre nézve, minél tágabb tért kell engedni. Ezen két rendbeli határozattal a jogászközönség kimondotta nézetét a közjegyzői törvényjavaslatról.

Ezen nagyföntosságú állásfoglalás el is döntötte a törvényjavaslat sorsát. A kormánynak többé nem lehetett kétsége az iránt, hogy a javaslatot a törvényhozó testület többsége kedvezően fogja fogadni. Azonban dacára a jogászörök kedvező véleményének, a törvényjavaslat még soká nem került tárgyalás alá a képviselőházban. Horváth Boldizsár 1871-ben lemondott az igazságügyi tárcáról. Bittó István csak átmeneti miniszter volt; a bírósági és hivatalnoki tömeges kinevezések is akadályozták a kérdés megoldását. Szóval ezen évek nem az alkotások évei voltak. Pénzügyi nehézségek, politikai vajadások is közrehatottak. A közjegyzőség kérdése jó időre megfeneklett. Végre Pauler Tivadar vette át az igazságügyi tárcát s nagy tudással és kiváló erélylyel tovább szötte a Horváth Boldizsár által megkezdett reformokat. A minisztériumban heverő javaslatokat egymás után szedte elő; 1873-ban a közjegyzői kérdést is napirendre hozta a képviselőházban. Az új törvénynek az az évi november 1-én kellett volna életbe lépnie; azonban

¹ U. ott. 28. 29.

ezt közbejött nehézségek meggátolták. Végre az 1874. év meghozta a várva várt alkotást. Ápr. 20-án a képviselőház tárgyalás alá vette a közjegyzői törvényjavaslatot s még ugyanazon évi november 23-án közbejött megszakítások után, azt be is fejezte.¹ A késedelmel azon módosítás okozta, melyet a felsőház a javaslat 7. §-án tett. A nehézséget a képviselőház engedékenysége elhárította s így a törvény 1874. évi december 12-én királyi szentesítést nyert, december 16-án az országgyűlés mindkét házában ki lön hirdetve, 1875 máj. 1-én életbe kellett volna lépnie;² de az 1875. XXXI. t. c. az életbeléptetést elhalasztotta 1875 aug. 1-re.

A törvény szükségességét minden komolyan gondolkozó hazafi átlátta, jobbaink abban a jogbiztosság egyik fő garancziáját látták. A perek óriási elszaporodása, melyeket ijesztő arányban nevelt az ismételt rendszer-változás; a meglazult jogérzet, a zúgírászok által összetákolt okiratok tökéletlensége, mely folytonos zavarokat idézett elő; a bíróságok rendezetlensége s mindenféle oly teendőkkel való terhelése, melyek szorosan véve nem tartoznak teendők közé stb. egyre növelte azon közóhajt, hogy ezen zürzavarból megfelelő intézmények létesítése által segítse ki a kormány a magyar társadalmat. A bírák létszámának végtelenségig való szaporítása által sem lehetett a bajt elhárítani. A külföldön, hol a műveltség, ipar és kereskedelem magasabb fejlettsége folytán a jogi ügyletek száma sokkal nagyobb; a perek száma aránylag véve kisebb, mint nálunk. Azon tapasztalati igazság, hogy a bajok meggátlására a közjegyzőség behozatala lényegesen közre fog hatni; mely hazánkat az európai kultur-államok példájának követésére utalja: megérlelte a közvéleményt; úgy hogy már nemcsak a

¹ Rupp Zs. i. m. 40.

² U. ott.

jogászok, de a nagy közönség is örömmel üdvözölte a közjegyzőség intézményét.¹ Jogszolgáltatásunk újjászületésének egyik legfontosabb mozzanata 1875. évi augusztus 1., midőn a közjegyzőség Magyarországon életbe lépett. Az ország népének színe-java nagy várakozással nézett a közjegyzőség elé, melyet a kuszált jogi állapotokból való kibontakozás Ariadne-fonalának tekintett. S a közvélemény nem csalódott. A intézmény rövid idő alatt beválott.

Most még egyszer vissza kell térnünk a váltójegyzőkre s hiteles helyekre. Az új törvény 213. §-a szerint a váltójegyzők eddigi hatáskörüket továbbra is megtartják, újak azonban már ki nem nevezhetők. A tetteleg működő közjegyzők hatásköre és működése — Fiume városa és kerülete kivételével — megszűnik. A 214. § szerint a hiteles helyek a gondviselésök alatt lévő okiratokról hiteles kiadványt jövőben is adhatnak, azonban újabb hiteles okiratok kiállítására és őrizetére többé fel nem jogosítvák. Ezzel a hiteles helyek Magyarországon végleg megszűntek.

¹ Tóth L. i. m. 24.

VII. A magy. kir. közjegyzőség.

Mint a magyar törvényhozásnak majdnem minden alkotásán, úgy ezen is meglátszik a német hatás. Ámbár a magyar faji sajátosságai épp úgy ellenkeznek a germán népvonásaival, mint a latin vagy szláv népeké, törvényhozásunk mégis némi tekintetben a német törvényekkel rokon színeket visel magán. Oka ennek a németiség egy részével való állami viszonyunk, s a német műveltség befolyása a legrégebb kortól a jelenig. Ennek kell tulajdonítanunk törvényhozásunknak azon irányzatát, mely alkotmányunk visszaállítása óta mai napig tekintettel van a német jogi intézményekre. Ennek kell tulajdonítanunk a kormánynak azon elővigyázatát is, mely nem a legelőbb tervezett francia, hanem az osztrák és bajor jegyzőségi szervezetet vette mintául a magy. kir. közjegyzőségről szóló törvényjavaslat készítésénél. A közjegyzőséget szabadabb formájában meghonosítani minden esetre célszerűbb lett volna, ha a dologt magában tekintjük, ennek jellege a magyar szellemmel egyezőbb; azonban tekintettel egyéb jogi intézményeinkre, melyekkel a kapcsolatoságot meg kellett tartani, az új törvény megalkotásánál a német intézményeket okvetetlenül figyelembe kellett vennünk. Azért vette törvényhozásunk mintául az osztrák és bajor jegyzőségi törvényeket, melyek az összes német jegyzőségi szabályzatok között legszabadabb elvűek, s épp ez okból a franciához legközelebb

állanak. Mindazáltal nem mozognak oly szabadon, mint a francia s ez okból a mi viszonyaink közé könnyebben be lehetett illeszteni az azok mintájára alkotott intézményt. Meg lévén benne a fejlődés biztosítékai, annak önön magától való tökélyesbülése könnyebben volt így remélhető, mint ha az új intézmény s a vele szükséges viszonyban álló régi instituciók között nagyobb hézagok lettek volna. Törvényhozásunk az új intézményt felruházta a magyarság sajátosságaival, mi által a haladás egyik biztosítékát megadta annak. A szakértők magyar formába öltöztették az idegen intézményt s a nemzet megbizottai azt ily alakban ültették a magyar földre.

A magyar kir. közjegyzőségnek életet adott az 1874. évi XXXV. t.-cz.¹, melynek főbb vonásait, vezérlő elveit a következőkben óhajtom előadni.

Törvényhozásunk a kir. közjegyzőség behozatalával oly állami intézménynek akart létet adni, mely míg egy részről a jogbiztonságnak valódi letéteményese legyen; más részről a magyar állameszmét kellőképpen képviselje. Nem kevésbbé fontos közjegyzői törvényünkben az a vezérlő elv, mely az intézmény autonómiáját biztosítja. A magyar törvényhozás méltányolván a kamarai rendszert, azt a magyar közjegyzőség egyik lényeges elemévé tette s a közjegyzői kamarákat, illetve azok hatáskörét oly szabadelvűséggel szabályozta, hogy e tekintetben a hasonló törvények egyike sem, még a közjegyzői függetlenségre legföltékenyebb francia törvény sem múlja fölül. A közjegyzői hatáskör megállapításában 74-iki törvényünk nagyon konzervatív. Azok a panaszok, melyek a törvénynek a hatáskört megállapító

¹ A közjegyzői törvény egész történetét behatóan ismertette Rupp Zsigmond: «A magyar közjegyzőségi törvény (1874. évi XXXV. t.-c.) magyarázata». Budapest, 1875. c. munkájában, mely mű úgy a bizottsági és országgyűlési tárgyalásokat, mint a magyar közjegyzőségnek a külföldi rokon intézményekkel való hasonlatosságát és különbözeteit tüzetesen tárgyalja.

intézkedései ellen annyiszor felhangzottak s a kamaráknak ezen hatáskör kitágítására irányuló állandó törekvése eléggé tanúsítják, hogy e tekintetben a 74-iki törvény sok javításra szorul. A hatáskör ily megszorításából sok visszásság származik. Különben, hogy a közjegyzők hatáskörét tágítani kell Magyarországon, ezt a törvényhozás is belátta s részben már történtek is törvényhozási intézkedések és remélhető, hogy a jövőben a hatáskör még tágulni fog. A függetlenség elve is tetemes megszorításokkal érvényesül 74-iki törvényünkben. Oka ennek abban a fonák helyzetben rejlik, hogy nálunk a peres eljárás a peren kívülvel együtt a bíróságok hatáskörébe tartozik. Franciaországban a jegyzőség nagy előnyére volt az a körülmény, hogy ott a peres eljárás a peren kívülitől teljesen el volt különítve; ott épp azért könnyű volt a jegyzőség teljes függetlenítése. Nálunk is ez csakis a peres eljárásnak a peren kívülitől való elkülönítése által érhető el. Ámde ez többféle nehézségbe ütközik; mivel akkor le kellene mondani a bíróságoknak a közjegyzők által való támogatásáról, a bírói eljárás egyszerűsítéséről és gyorsításáról. Törvényünk bírói megbízásokat is ruház a közjegyzőkre s így a függetlenség elvét relativ értékűvé tette. Ha majd törvénykezésünk annyira módosul, hogy a peres eljárás a peren kívülitől élesebb határvonallal lesz elválasztva, illetve a peren kívüli eljárás a bíróságok hatásköréből teljesen ki lesz véve, akkor a közjegyzőket is fel lehet menteni a bírói megbízásoktól. Hasonló megszorításokat szenved törvényünkben a közjegyzői okiratok végrehajthatóságának elve. Míg a francia közjegyzői okiratok a törvény értelmében az egész ország területén végrehajthatók, a bajorországi törvény szerint az csak bizonyos föltételek mellett eszközölhető. Ez utóbbit utánozta a magyar törvényhozás a közjegyzői törvény megalkotásában; midőn megállapította, hogy közjegyzői okirat alapján a

végrehajtásnak csak bizonyos, a törvény által előírt feltétel esetén van helye. Ime, ezek azok a főbb elvek, melyek törvényhozásunkat vezérelték a 74-iki közjegyzői törvény megalkotásában.

A törvény hiányai csakhamar észlelhetők lettek a gyakorlati életben. Új intézmény volt a magyar kir. közjegyzőség, mely idegen minták után lévén megalkotva, nagyon sok tökéletesítésre szorult. Törvényhozásunk tekintetbe véve 12 év tapasztalatait, az 1886. évi VII. t.-c. által igyekezett a közjegyzői intézmény hiányait pótolni. Az új törvény 51 §-ban módosítja az 1874. évi XXXV. t.-cikket: annak intézkedéseit szigorítja; némileg a közjegyzői hatáskört kiszélesíti. A közjegyzőség 1886. évi reformja alkalmával a törvényhozás egyik főcél gyanánt tűzte ki a közjegyzők jövedelemforrásának szaporítását, midőn a törvény 30. §-a kimondja, hogy mindazon örökösödési ügyekben, melyek a kir. járásbíróságok vagy gyámhatóságok hatósági körébe tartoznak, a tárgyalás vezetése a bíróságok és gyámhatóságok által közjegyzőre bízandó. Hogy mennyire nem vált be a törvény célzata, ezt legjobban tanusítja az országos közjegyzői egyesület 1887. évi szept. 10-iki értekezlete, melyen Rupp Zsigmond előadó panaszolja, hogy a közjegyzői novella nemcsak hogy nem javította a közjegyzők helyzetét, de sőt azt még súlyosabbá tette. Hivatkozik saját irodájára, melynek statisztikai adatai szerint a hagyatéki ügyforgalom nem kielégítő, mert a maximumot egy sem érte el.¹ A reform nem vált be; gyökeres javításokra van szükség; míg azok be nem következnek, a régi panaszok és kifogások időről-időre megújulnak. Palliatív szerekkel egy intézmény lényeges hiányait javítani nem lehet.

¹ L. az orsz. közjegyz. egyesület jegyzőkönyvét.

Fontos újítás volt az örökösödési eljárásról szóló 1894. évi XVI. t.-c., mely a hagyatékok tárgyalásának vezetésével a kir. közjegyzőket bizza meg. A közjegyző a hagyatéki tárgyalást, mint a bíróság megbízottja végzi s a tárgyalás befejeztével az összes iratokat a járásbírósnak mutatja be. Az új törvény szaporította ugyan az ügyek számát; azonban sok tekintetben úgy a közjegyzői intézményre, mint a közönségre nézve hátrányos. Ugyanis a mostani eljárás még a réginél is lassúbb és nehezkesebb. Utat enged a zúgírázatnak, midőn megengedi, hogy a zúgírászok a nagykorú örökösök között három hónapon belül a hirdetményi eljárást eszközölhessék. Azért nyilvánult szakkörökben az az óhaj, hogy a hagyatéki eljárást kezdetől végig a közjegyzők vezessék. Pénzügyi tekintben sem vált be az új törvény; mert míg egyrészt a közjegyzők teendőit szaporította, másrészt annak arányában a jövedelmet nem nagyobbította.

Ime ezekben óhajtottam röviden vázolni ama hatást, melyet a törvényhozási intézkedések a közjegyzői intézmény fejlődésére gyakoroltak.

Ha már a kir. közjegyzőség historikumát latolgatjuk, elmondhatjuk, hogy jogi intézményeik egyike sem hozta hazánkat oly közel a művelt nyugathoz, mint épp ez intézmény, mely az egyénnek magánjogában való függetlensége elvét képviseli, garanciája a magánjog biztosságának s egyúttal a jogi ügyletek szaporodó forgalmában a gyors és megtámadhatatlan kötések közvetítője. A közjegyzőség élénkebb színt adott jogszolgáltatásunknak, mely hazánk viharos multjánál és különleges helyzeténél fogva egészen el volt választva a többi európai államok jogszolgáltatásából. Erre a körülményre való tekintetből törvényhozásunk szükségesnek találta a fokozatos fejlesztés elvét érvényesíteni az új intézményben; nehogy az erőltetés megviselje

azt abban a korszakban, midőn még leginkább rá van utalva a minden oldalról való támogatásra, régi és már megcsontosodott intézményeink közepett. A mint az intézmény a magyar talajban gyökeret vert, az adott önkormányzat keretében úgy is erőre fog kapni. Különben éppen nincs okunk panaszkodni, hogy a magyar kir. közjegyzőség szolgai utánzata volna a külföld hasonló intézményeinek. Oly szabadelvűség van abban megtestesítve, a mely magában foglalja a jövő fejlődés biztosítékait. Továbbá önérzettel utalunk arra a szép nemzeti színű zománcre, melylyel törvényhozásunk a közjegyzőséget bevonta, megadván annak a magyar jelleget. A m. kir. közjegyzőségnek egyik legszebb dísze a tisztaság és becsületes hozzáférhetetlenség. A merev hivatali összeférhetetlenség, a haszonleséstől való elzártaság hatványozza a közbizalmat, mely éltetője a közhitelesség intézményének. Ebben rejlik egyik alapoka annak a rokonszenvnek, melylyel a magyar társadalom ez intézményt felkarolta. Közjegyzőségünk fejlődése a törvény által lerakott alapelvekből fakad. Ámde a mi a közjegyzői ténykedések anyagát szolgáltatja: a növekvő műveltség által forgalomba hozott ügyletek, ezek adják meg az intézménynek a tápláló nedvet. Az ipari tevékenység, mely a műhelyek és gyárak növekvő szaporaságával a módos élet egyik fő tényezőjévé vált; a kereskedelmi forgalom, mely a vagyonos életnek legbiztosabb emeltyűje; a közművelődés, mely az állam által nyújtott jótétemények igénybevételére ösztönzi az embereket; szóval a kultura örvendetes haladása, mely a szabadság verőfényén beállott, ez az az életerő, mely a közjegyzői intézmény fejlődését biztosítja.

VIII. Reform-törekvések.

Egy életerős intézmény fejlődése magában foglalja a reformokat. A haladás ösztöne az intézmény tökélyesbítésére törekszik s azt a fogyatkozásoktól megtisztítani iparkodik. A magyar kir. közjegyzőség életbelépte óta mai napig mind több jelét adta életrevalóságának. Az életerősség megnyilatkozásai azok a reform-törekvések, melyek az intézmény szabadabbá és célszerűbbé tételére irányulnak. Mellözöm azokat a kifogásokat, melyek a közjegyzői karon kívül, az ügyvédek részéről időnkint felhangzottak a közjegyzői törvények némely szakaszai ellen;¹ csupán csak azokkal óhajtok foglalkozni, melyek magában a közjegyzői kar kebelében képezték megbeszélés tárgyát s ma is a legkiválóbb elméket foglalkoztatják. Ezek a reformmozgalmak részint a kamarák hivatalos évi jelentéseiben, részint egyes konkrét esetekre vonatkozó felterjesztések alakjában, részint az irodalomban s különösen a magyar kir. közjegyzők országos egyesületének kebelében és támogatásával megjelenő havi szemlében élénk figyelemmel kísérik az intézmény sorsát s ébren tartják az érdeklődést abban az irányban, hogy a törvényhozás az intézmény tagadhatatlan hiányait pótolja s azt ez által nagy feladatainak megoldására minél alkalmasabbá tegye.

¹ Kun László. Az ügyvédség története. 336. 347. 363.

A közjegyzői kamarák, főleg a budapesti kamara időről-időre hallatják véleményüket azon kérdések felől, melyek közvetlenül érintik az intézmény létérdekét. A kamarák jelentéseiben az összegyűjtött adatokból levont konzekvenciák képezik a reformtörekvések kiinduló pontjait. Ezek a törekvések főleg a gyakorlatban szerzett tapasztalatok alapján, az intézmény létérdekeit kívülről veszélyeztető visszaéléseknek törvényes intézkedések által való megállítására s a közjegyzői hatáskör kiterjesztésére irányulnak. Egyes konkrét esetekben, midőn valamely, a közjegyzői intézmény tökélyesbítését célzó kérdésben országos mozgalom indul meg, a kezdeményező kamara hivatalos megkeresést intéz a többi kamarákhoz s a beérkezett vélemények alapján teszi felterjesztését a kormányhoz.

Az intézmény kebelében az egyöntetűség ápolására s a közös tevékenység eszméinek termelésére legfontosabb tényező a Magyar Királyi Közjegyzők Országos Egyesülete, melynek kebelében a magyar kir. közjegyzői kar legtehetségesebb tagjai buzgólkodnak az intézmény felvirágoztatása érdekében. Az egyesület, mely 1883. évi szept. 8-án alakult meg, Zimányi Alajos budapesti kir. közjegyző bölcs vezetése alatt sok eredménynyel törekszik érvényre juttatni azokat a reformeszméket, melyek az intézmény tökélyesbítésére irányulnak.¹ A kir. közjegyzők orsz. egyesülete 1894. jan. 27-én az egyesület céljainak előmozdítására szaklapot alapított s annak szerkesztésével Charmant Oszkár drt. a fiatal gárda széptehetségű tagját bizta meg. A lap 1895-ben indult meg, címe: «Folyóirat a perenkivüli törvénykezés és a közjegyzői gyakorlat számára». Teoretikus és gyakorlati

¹ Azokat a reformeszméket, melyek az egyesület tárgyalásainak és eszmecseréinek eredményét képezik, Rupp Zsigmond összeggezve adta elő az egyesület 1896-iki közgyűlésén. — L. Folyóirat a perenkivüli jogszolgáltatásra. 1896 szept.-okt. sz. 366. l.

cikkelyeit elsőrangú szaktekintélyek írják. Alapos és sok sok tudással írt értekezéseket találunk benne, melyek a közjegyzőség reformját tárgyalják.

A magyar kir. közjegyzőség immár túlélte a fejlődés első időszakát. Hogy az intézmény valóban áldásos és a magyar jogszolgáltatás egyik sarkkövét képezi, több mint húsz évi tapasztalat után ma ez iránt nem lehet senkinek józan kétsége. Hogy időről-időre hangok hallatszottak a szakférfiak részéről a reformok ügyében, ez azt mutatja, hogy a tapasztalatok után az intézmény tökélyesbítésének szükségessége már beállott. Hogy ezek előbb-utóbb be fognak következni, ez iránt sem lehet kétségünk. A közhitelesség intézménye feslő bimbó alakjában fakadt nemzeti életünk első korszakában. A magyar híven ragaszkodott jogbiztonságának letéteményeseihez. Azok a századok, melyekben a közhitelesség intézménye csenevészett, a jogbiztonságnak is pangását jelzik hazánk történetében; s a közhitelesség intézményének újjászületése a nemzeti jogok megújulásának beköszöntőjét jelzi. Országunk ismét kivívta jogait, alkotmányunk megújulva, a magyar juszticia újból elfoglalta trónusát; a jogrend teljes visszaállításával fel-támadott a közhitelességet szolgáló intézmény s a nemzet víg szerencsekívánatai között bevonult az igazság tem-pломába és ott őrzi igazainkat.

FÜGGELÉK.

Saághy János közjegyző hiteles kiadványa 1388-ból.

(Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa 31. Litt. F.)

In nomine Domini. Amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo trecentesimo octogesimo octavo. Indictione undecima. Pontificatus ssimi in Xto patris et dni Urbani, divina providentia papae sexti, anno decimo, die vero prima videlicet in Kalendis mensis Januarii, hora vel quasi vesperarum, in porticu ecclesiae beati Michaelis Archangeli cathedralis Wespremiensis, in mei notarii publici et testium subscriptorum praesentia personaliter constitutus honorabilis et discretus vir dnus Emericus plebanus seu rector ecclesiae parochialis de Wassyán capellanus et procurator processuum ad infrascripta venerabilis et religiosi viri dni fratris Stephani abbatis conventus monasterii sti Martini de sacro Monte Pannoniae ordinis sti Benedicti Jaurinensis dyocesis, viceque et nominibus ac in personis, quorum supra, publico nomine extitit protestatus in hunc modum:

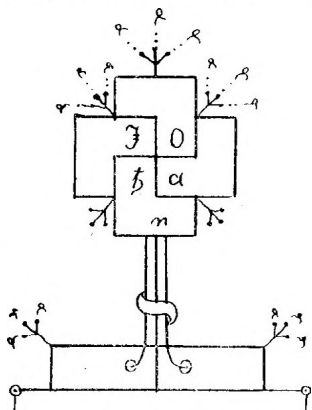
Quatenus secundum diffinitivam sententiam scitissimae recodationis Innocentii papae tertii praefatus dnus Stephanus abbas eiusque conventus memoratus singulis annis in Kalendis Januarii de bonis praeattacti monasterii pannoniensis decem marcas wespremiensi episcopo, nunc vero per consequens dno Ladislao praeposito praescriptae ecclesiae wespremiensis pro quarta fabricae et procuratoribus solvere debuissent. Ipse denique termino, quo supra solutionis instante, praeordinati dominus Stephanus abbas et suus conventus die et termino solutionis, quibus supra, praefato domino Ladislao praeposito in praescripta ecclesia wespremiensi decem marcas simighienses, velut etiam alii praedecessores praeallegati monasterii

pannoniensis abbates hucusque solvissent, per manus eiusdem domini Emerici plebani coram me notario infrascripto persolvissent suo modo ut debuisset, quas quidem decem marcas simighienses per manus magistri Johannis canonici dictae ecclesiae wespremiensis et notarii similiter publici per praefatum dominum Ladislaum de capitulo eiusdem ecclesiae ad hoc specialiter rogati et assignati in quadam yemali domo seu stuba eppali juxta praefatam ecclesiam wespremiensem habita in die solutionis, quo supra, ego notarius infrascriptus profiteor fide vidisse oculata, juste et legitime ministrare dicto domino praeposito assignandas; super qua tandem solutione annua, modo et forma, quibus supra praehabita praenominatus dominus Ladislaus praepositus litteras exinde oportunas quodam adinvento ficto colore praefatis dno abbati et conventui eodem domino Emerico plebano et procuratore ad hoc legitimo saepe saepius ac instantissime vice et nominibus, quorum supra postulante, quietantias dare in eorum praejudicium dissimulasse et omnino recusasse; insuper praefato procuratori memoratorum dom. abbatis et conventus ac monasterii protestando, retulisse, quod eppus saepedictae ecclesiae wespremiensis non solum justitiam de suis parochianis requisitus facere minime curasset, verum etiam decimas praememorati monasterii pannoniensis per suos parochianos, tam sacerdotes, quam saeculares in simighiensi comitatu existentes contra plurima apostolica mandata adeo invasisset, ut sic fere a viginti quatuor annis citra singulis annis, sexingentorum florenorum dampna ipsi monasterio paunoniensi intulisset in praejudicium quorum supra et derogationem valde magnam.

Super quibus praemissis praefatus procurator ipsorum domini abbatis et conventus a me notario infrascripto praedictis quibus supra petiit publicum confici instrumentum, quod et feci ex officio mei tabellionatus. Acta sunt haec et facta anno indictione, pontificatu die, mense, hora et loco, quibus supra Praesentibus ibidem honorabilibus et discretis viris dnis Andrea archidiacono segusdiensi, canonico et vicario wespremiensi, Johanne praeposito de Wis, aliisque quam pluribus dnis ac canonicis eiusdem ecclesiae Wespremiensis tunc in unum capitulariter congregatis et ad praemissa tunc specialiter vocatis testibus pariter et rogatis.

Et ego Johannes Nicolai de Saágh clericus Jaurinensis dioecesis,

publicus imperiali auctoritate notarius, praemissis protestationibus ac solutioni decem marcarum simighiensium, ac deinde litterarum exinde quietationis dandi recusationi, ac aliis omnibus et singulis, dum sic ut praemittitur per annotatum dnum Emericum plebanum et procuratorem agerentur et fierent, una cum praenominatis testibus praesens interfui, eaque sic fieri vidi et audivi, propriaque manu conscribendo in hanc publicam formam redegì, meque hic signo et nomine meis consuetis consignando subscripsi, requisitus et rogatus in testimonium omnium et singulorum praemissorum.

Szekesőy György közjegyző hiteles kiadványa 1398-ból.

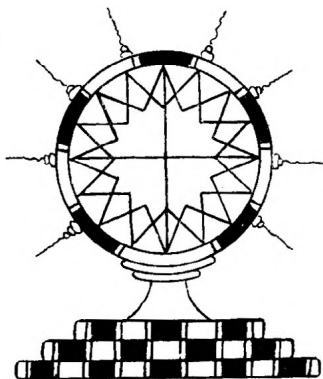
(Pannonhalmi főapátsági levéltár. Capsa 31. Litt. K.)

In nomine Domini. Amen. Universis et singulis, tam praesentibus quam futuris, ad quorum notitiam praesentes litterae; hoc praesens publicum instrumentum in se continentes pervenerint. Stephanus Dei et Apostolicae sedis gratia abbas monasterii sti Martini de sacro monte Pannoniae nigri ordinis sti Benedicti, Jaurinensis diocesis, et tota congregatio fratrum seu monachorum eiusdem loci conventualium. Salutem in Domino sempiternam. Olim sanctae memoriae illustres Hungarorum reges. sicut eorum docent privilegia et tradunt illi, qui ea, quae in tempore acta sunt fideli et stabili tenore descripserunt, hoc sti Martini monasterium tamquam insigne et principali huius regni hungarici larga manu, multis haereditatibus, seu possessionibus et bonis ditaverunt. Ad eum finem, ut loco in eodem nunquam divina laus de ore deficeret hominum. Consequenter etiam dominus Bela rex praedicti regni statum tali disposuit moderatione, ut et militiae peritia ad resistendum infidelibus, qui illo non defuerunt tempore, vigeret et ecclesiae ac monasteria in praefato regno constituta et fundata gratia

divini cultus juribus propriis pacifice uterentur. Et licet praedictus rex Bela, tamquam supremi Dei cultor et perceptor gratiae novi testamenti, valido usus consilio, inter ceteras, quas Xristicolis fecit eleemosynas, tertias et decimas partes tributorum seu teloniorum, quae in Poseniensi et Simighiensi comitatibus tunc fuerant constituta, et in futurum constituentur, pro sustentatione monachorum in praedicto loco omnipotenti Deo famulantium, qui monachi juxta scripta autentica dicti monasterii non in pauciori, quam in quadraginta numero debent persistere, deputaverit et in perpetuum contulerit. Tamen nos voto unanimi et deliberatione matura prae-habita considerantes diversas huius regni perturbationes et molestias, quae propter abbatum mutationes eidem monasterio acciderunt, et volentes providere, ut de praedictis bonis, eidem monasterio collatis et abbates eidem monasterio pro tempore praesidentes cum eorum familia congruam, sufficientemque habeant facultatem, et portio aliqualis de proventibus dicti monasterii fratribus conventualibus ipsius loci in dicto numero quadragenario regi coelorum militantibus separetur et deputetur, sine strepitu, pacifice et quiete inter quaslibet huius mundi varietates ministrandi, coram tabellione seu notario publico et testibus infrascriptis, hoc sane duximus statuendum, ut nunquam in monasterio praedicto quadragenarius numerus minuetur. Pro quorum sustentatione de proventibus dicti monasterii portiones tributorum in civitate Poseniensi, tam super aridam terram, quam in fluvio Danubii eidem monasterio provenientes; item tributum de Fok, cum decimis cultelli de eadem Fok, molendina de Tata, decimae et nonae partes vinorum in Rawazd et in Told ac tributum fori in villa Alsok exigi consuetum, dictis quadraginta fratribus deserviant et per fideles, quas ad hoc elegerint personas, ministrentur pacifice semper et quiete. Ita videlicet, ut fracturae seu ruinae officinarum seu aedificiorum ac domorum conventualium dictorum fratrum de huiusmodi proventibus ipsis deputatis reparentur, dictique fratres correctioni et obedientiae subjaceant abbatibus eorum pro tempore constitutis, juxta statuta regulae sti Benedicti. Et nihilominus humiliter per haec scripta supplicamus stae sedi apostolicae, cui immediate subjacet monasterium, item serenissimo Hungarorum regi, qui in dicto monasterio jus obtinet patronatus, necnon venerabilibus dominis abbatibus dicto ordini in Hungaria praesidentibus, quatenus dictos nos monachos et nostros

successores contra quoslibet huius loci abbates, qui forsitan in posterum praemissa conaverint irritare, in huiusmodi iuribus dignentur et velint defendere et illibate conservare. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium praesentes litteras nostras, seu hoc praesens publicum instrumentum has nostras litteras in se continens, per Georgium Blasy notarium publicum infrascriptum scribi et publicari, sigillorumque nostrorum fecimus appensione roborari. Acta sunt haec in domo seu loco conventuali praedicti monasterii s. Martini. Anno ab incarnatione Domini millesimo trecentesimo nonagesimo octavo, Indictione sexta, die tertia mensis Januarii, hora quasi sexta, pontificatus ssimi in X-to patris et domini domini Bonifacii papae noni, anno nono. Praesentibus honorabilibus viris dominis Gegorio de Alsok, Andrea de Lazy, ecclesiarum parochialium rectoribus dioecesis Jauriensis et Ladislao rectore altaris s. Petri in ecclesia de Azzonfalwa, laicis nobilibus dioec. Jaurinensis praedictae, ceterisque quampluribus testibus ad praemissa specialiter in testimonium rogatis et vocatis.

Et ego Georgius Blasy de Zekchew clericus Quinqueeclesiensis dioecesis, publicus sacra imperiali auctoritate notarius, praemissis ordinationi et statuti et omnibus aliis, dum sic ut praemittitur, agerentur et fierent, una cum praenominatis testibus praesens interfui, eaque sic fieri vidi et audivi. propria manu scripsi, rogatus in hanc publicam formam redegei, signo et nomine meis solitis signavi, in fidem et testimonium omnium praemissorum.

Lendvai Mátyás közjegyző kiadványa 1495. évről.

(Veszprémi püspöki levéltár. Capsa 109. Miscell. Nr. 72. Facsimiléjét l. a mellékleten. I. tábla.)

In nomine Domini. Amen. Anno nativitatis eiusdem Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto. Indictione tredecima, die vero solis, quinta mensis aprilis, hora vesperearum vel quasi,

in dicti plebanatus ecclesiae B. Mariae Virginis majoris de castro Budensi; wespremiensis dioecesis, hospitio scilicet reverendissimi in Christo patris et domini Ursi de Ursinis, Dei et apostolicae sedis gratia episcopi Theanensis, ac eiusdem sedis, necnon sanctissimi domini nostri papae ad Hungariae, Bohemiae et Poloniae Regna etc. cum plena potestate legatorum de latere legati, pontificatus siquidem e usdem sanctissimi in Christo patris ac domini domini Alexandri divina providentia papae sexti, anno eius tertio, in mei notarii publici, testium quoque infrascriptorum praesentia personaliter constitutus honorabilis magister Urbanus rector capellae beatarum Dorotheae et Catharinae virginum et martyrum ad latus ecclesiae cathedralis dictae wespremiensis fundatae, procuratorio et eo nomine, reverendissimi domini Johannis Wythéz episcopi eiusdem ecclesiae wespremiensis ac similiter in praesentia praefati reverendissimi domini legati asserentis se acquiescentem petit onibus serenissimi domini Wladislai regis Hungariae et Bohemiae et in causis reverendorum dominorum Sigismundi et memorati Johannis wespremiensis episcoporum, Dominicique praepositi et capituli eiusdem ac eorundem subditorum, praetextu jurisdictionis seuurbationis eiusdem et eorum occasione coram eodem domino legato auctoritate legationis motis e vertentibus supersedere velle; nec velle procedere, quemadmodum in litteris contineretur regiis, solemniter extitit protestatus super infrascriptis: primo, quod litterae regiae emanatae super prorogatione causae inter eundem dominum wespremiensem episcopum et reverendum dominum praepositum albensem praefatum etc. viderentur esse suspectae eo quod non forent sub sigillo cancellariae, sicuti huiusmodi litterae consueverunt sigillari; secundo, quod usque ad praesentationem eorundem praefato domino legato essent novem dies elapsi. cum potuissent deferri et ideo cautulose distulissent praesentationem ipsarum litterarum, donec per reverendissimum dominum legatum interlocutum in causis huiusmodi fuisset; tertio protestatus extitit, quod dictus dominus Dominicus praepositus in contemptum sedis apostolicae et jurisdictionis ecclesiasticae uteretur brachio saeculari, sicut et alias fecisset, prout in processu causarum procurator qui super, latius deducere et probare intenderet. Insuper protestatus est de et super expensis gravaminosis, vexationibus et interesse, quod pars dilationes huiusmodi patitur, seu pateretur et ob hoc etiam

de appellando. Super quibus omnibus et singulis praemissis idem magister Urbanus procuratorio nomine qui super, ad conficiendum sibi unum vel plura publicum seu publica instrumenta, me notarium subscriptum debita cum instantia requisivit, quod et feci officio mei Thabellionatus incumbente. Acta sunt haec et facta anno, indictione, die, mense, hora, loco et pontificatu, quibus supra, praesentibus ibidem egregio Iheronimo Balbo, utriusque juris doctore, venerabili domino Gasparo vicario dictae ecclesiae wespremiensis, item egregio Bernardo Cardulo canonico narinensi, auditore causarum praefati reverendissimi domini legati, vener. Blasio Borchy canonico praefatae ecclesiae wespremiensis et aliis quampluribus testibus fidedignis, ad praemissa rogatis et in testimonium veritatis requisitis.

Et ego Mathias Lucae de Lyndva, clericus colocensis (?) dioecesis, publicus sacra apostolica auctoritate, necnon antelati reverendissimi domini legati consistorialis notarius, ac thabellio juratus, quia praemissorum assertioni, eisdem reverendissimi domini legati super aquietioni, petitionibus regiis litteratoriis supersessionem in dicta causa, seu causis, prout in eisdem litteris regiis continebatur, necnon protestationibus, aliisque omnibus et singulis praedictis, dum sic ut praemittitur, fierent et agerentur, una cum praenominatis testibus praesens interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi; ideo hoc praesens publicum instrumentum, per me fideliter scriptum exinde confeci et in hanc publicam formam redegi, signoque et nomine meis solitis et consuetis consignavi in fidem et testimonium omnium et singulorum praemissorum, requisitus et rogatus.

Jordán Péter közjegyző kiadványa 1495. évről.

(Bártfai városi levéltár Fasc. 2. Nr. 986. Facsimiléjét l. a mellékleten. II. tábla.)

In nomine Domini. Amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto. Indictione tredecima, die vero mensis Julii prima, hora septima vel quasi. Pontificatus beatissimi in Christo Patris ac domini nostri domini Alexandri divina providentia papae sexti, anno coronationis eius tertio. In domo providi viri Petri Melczér Jurati Civis de Eperjes Agriensis dioecesis, in

mei notarii publici subscripti et testium praesentium subscriptorum ad haec specialiter rogatorum et vocatorum personaliter constituti circumspecti viri Georgius Mager Juratus Civis et Iheronymus Henzel concivis nomine et in persona Judicis, Juratorum civium et totae communitatis oppidi Bartpha etiam Agriensis dyocesis fecerunt constituerunt et prout melius et efficacius potuerunt, ordinauerunt suos veros et legitimos procuratores, actores, factores et negotiorum suorum gestores ac jurisconsultos speciales, primo seipsos mutuo unus pro alio et omnes pro uno et unus ipsorum pro omnibus. Item scientificos Laurentium praesbyterum ad sanctum Michaellem, Demetrium litteratum, Thomam praesbyterum de Lyska, Johannem plebanum de Rychwald, alterum Johannem scolasticum de Sowár, Agriensis; Item Benedictum litteratum de Somogwár, Johannem Schopper de Ilswa, Anthonium de Militwicz, Polycarpum de Costolan, strigoniensis, absentes, tamquam praesentes in solidum. Ita quidem quod non sit melior conditio occupantis, aut deterior subsequens; scilicet quod per unum ipsorum inceptum fuerit, per alium vel alios prosegui valeat, mediare et finire in omnibus causis, quas habent, seu habituri erunt, coram quocunque iudice ordinario, delegato, etiam sedis apostolicae subdelegato etc. dantes et tribuentes eisdem suis procuratoribus plenam et omnimodam potestatem ad agendum et defendendum; libellum seu libellos et alias quascunque petitiones dandum et recipiendum, excipiendum, replicandum, triplicandum et cum solemnitate juris quadruplicandum, litem contestandam, de calumpnia et veritate jurandum et cuiuslibet alterius generis iuramentum in alias ipsorum constituendum; praestandum testes, instrumenta, litteras et quaestiones; probationes alias producendas, ponendum, articulandum positionibus et articulis, revidendum crimina et defectus, opponendum sententias interlocutorias et diffinitivas ferri petendum, appellationem, seu appellationes proseguendum, apostolos cum instantia juris petendum et recipiendum, cum effectu beneficium absolutionis simpliciter vel integre impetrandum, procutorem seu procuratores alium vel alios constituendum et revocandum, quoties aut quod necessarium fuerit, etiam si mandatum exigant magis speciale, quae verus et legitimus procurator facere posset, si personaliter interesset. Promiseruntque praedicti constituti mihi Notario Publico infrascripto, tamquam personae authenticae legitime stipulati, se rata, grata, atque firma

habere, quid-quid per ipsorum procuratores, seu substitutos ipsorum actum, gestum sive procuratum fuerit in praemissis et quolibet praemissorum iudice sisti et iudicatum solvi cum omnibus suis clausulis. Volentesque ipsos procuratores et substitutos ipsorum relevare ab omni onere satis dandi sub obligatione omnium bonorum et ypoteca, super quibus omnibus praedicti constituti petierunt a me notario publico subscripto ipsis confici unum vel plura instrumentum seu instrumenta superinde. Acta sunt haec anno, indictione, die, mense, hora, pontificatu et loco, quibus supra: Praesentibus ibidem honorabilibus viris et dominis: Johanne Mondel plebano, domino Bartholomaeo condam praedicatore, domino Jacobo Wagner, Altarista in Bartpha et quam pluribus alys fidedignis personis, ad haec specialiter rogatis et vocatis.

Et ego Petrus Jordanus praesbyter Agriensis Dioecesis, Sacri Lateranensis palacy wicecomes palatinus, Apostolica et Imperiali Auctoritate Notarius publicus etc. praedictis: constitutioni procuratoriae, ordinationi, omnibusque et singulis alys subscriptis, dum sic ut praemittitur, fierent et agerentur, una cum praenominatis testibus praesens interfui, eaque omnia et singula sic fieri vidi et audiavi, manu mea propria conscripsi et in hanc publicam redegi formam, signo et nomine meis solitis et consuetis consignavi, in fidem et testimonium omnium praemissorum, rogatus, requisitus et subarratus.

Székesfejervár Egyed közjegyző kiadványa 1473. évről.

(Veszprémi püspöki levéltár. S. p. Doc. Eppal. Litt. S. Capsa 108. Nr. 11.
Facsimiléjét l. a mellékleten. III. tábla.)

In nomine Domini. Amen. Pridem nobis Michaeli de Borch Cantori et Canonico ecclesiae Albensis, necnon per Reverendissimum in Christo patrem dominum Gabrielem, Dei et apostolicae sedis gratia ecclesiarum Colocensis et Bachiensis, canonice unitarum archiepiscopum locique eiusdem comitem perpetuum, summum et secretarium cancellarium serenissimi principis domini Mathiae, Dei gratia regis Hungariae, Bohemiae etc. causae et causis ac partibus subscriptis a sanctissimo in Christo patre et domino domino Sixto, divina providentia papa V. pro iudice delegatum, causa et causis

in eisdem ac partibus infrascriptis cum illa clausula, quod si non ambo hiis exequendis ambo interesse non poteritis, alter vestrum scilicet iudici subdelegato et specialiter deputato, quaedam litterae subdelegationem praefati domini Gabrielis archiepiscopi, eius sigillo annulari consignatae sanae et integrae, non vitatae, non cancelatae, nec in aliqua sui parte suspectae, sed omni prorsus vitio et suspitione carentes, pro parte egregii domini Nicolai Ewrdegh de Peleske principalis et in eisdem litteris principaliter nominati fuerunt praesentatae, quas nos cum eis, quibus decuit, honore et reverentia recepimus huiusmodi sub tenore: Gabriel Dei et apostolicae sedis gratia ecclesiarum Colocensis et Bachiensis, canonice unitarum archiepiscopus, locique eiusdem Colocensis comes perpetuus, summus et secretarius cancellarius regius etc.. iudex delegatus seu commissarius a sede apostolica inter partes subscriptos specialiter deputatus reverendo domino Nicolao episcopo ecclesiae Thininiensis, ac Michaeli cantori et canonico ecclesiae Albensis, fratribus in Christo dilectis. Salutem in Domino et nostris, imoverius apostolicis obedire mandatis. Noveritis, quod cum nos pridem in causa, quae inter reverendum in Christo patrem dominum Albertum episcopum ecclesiae wespremiensis, ut actorum ab una ac egregium Nicolaum Ewrdegh de Peleske veluti in causam attractum partibus ab altera, in facto cuiusdam pensionis duarum marcarum in actis praesentis causae clarius expressarum et eius occasione prius coram venerabili Thoma decretorum doctore, praeposito Castriferri, canonico et tunc vicario ecclesiae Strigoniensis in spiritualibus generali mota, a sententia diffinitiva eiusdem Thomae vicarii, quam in eadem tulerat, ad sedem apostolicam pro parte dicti Nicolai Ewrdegh appellata, tandemque de praesentia ac a sententia diffinitiva venerabilis condam domini Ladislai praepositi sancti Thomae martyris de promontorio Strigoniensi et canonico dictae ecclesiae Strigoniensis ad huiusmodi appellationem in eadem causa iudicis a sede apostolica deputati seu delegati, qua mediante dictam sententiam annotati Thomae vicarii retractasset et audisset, rursum pro parte dicti domini Alberti episcopi ad dictam sedem apostolicam provocata et appellata fuerat, a praefata sede apostolica iudices delegaremur, eandemque causam, vigore aliarum litterarumstrarum, venerabilibus Ladislao praeposito et Anthonio archidiacono cathedrali, canonico ecclesiae Jaurinensis, ex quo eo tunc cognitioni eiusdem

propter varia et ardua negotia vacare non poteramus, au toritate praetacta subdelegassemus. Idem Ladislaus praepositus ac Archidiaconus in ipsa causa ex huiusmodi nostra subdelegatione procedentes, praenotatam sententiam diffinitivam praenotati Thomae vicarii per eorum similiter sententiam confirmassent et validassent, a qua sententia nunc pro parte praefati Nicolai Ewrdegh iterato ad nos, tamquam delegantem extitit appellatum; cui scilicet appellationi idem Ladislaus praepositus et Anthonius Archidiaconus, iudices per nos delegati, reverenter detulerant, terminumque ad prosequendam ipsam appellationem spatium unius mensis praefixerunt, prout in litteris ipsorum, exinde confectis clarius et expressius, continetur. Nos autem, licet pro parte dicti Nicolai Ewrdegh, omnino tandem (·) expleto spatio unius mensis requisiti fuerimus, ut in eadem causa appellationem tamquam delegatus a sede apostolica iudex procedere dignaremur, ex quo tamen eo tunc ad expeditionem negotiorum serenissimi domini nostri regis, factum fidei et regni Hungariae tangentium, ad extera regna proficisceremur, prout ad eosdem Ladislaum praepositum et Anthonium archidiaconum iudices nostros subdelegatos dilationis l. as ex Posonio superinde dederamus. Et etiam ad praesens, ad conclusionem ipsorum negotiorum propediem accersi . . . sumus, hiis attendere non valuimus, ob hoc eandem causam, non obstante, quod terminus datus, ad prosequendum lapsus sit, ex quo in nos stetit, simul cum negotio principali ac omnibus aliis suis incidentiis dependentibus et connexis vobis, quorum legalitatem et prudentiam expertam habemus, auctoritate praefata duximus committendum et subdelegandum, imo committimus et subdelegamus, vicesque nostras et jurisdictionem vigore rescripti apostolici, nobis attributam in vos transfundimus per praesentes. Quam ob rem prudentiae vestrae in virtute sanctae obedientiae dicta auctoritate apostolica mandamus, quatenus acceptis praesentibus, causa partium in praescripta, non obstante, ut praemisimus eo, quod terminus unius mensis ad prosequendam appellationem huiusmodi, per iudices nostros subdelegatos datus lapsus est, vocatis vocandis in eadem appellationis, causa et negotio principali, servatis de jure servandis, procedere debeatis, facientes, quod judicandum decreveritis, per censuram ecclesiasticam per partes firmiter observari; quod si in hiis exequendis ambo interesse non poteritis, alter vestrum nihilo-

minus exequatur. Datum in oppido nostro Zatha, quindecima die mensis Julii. Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo tertio. Quarum quidem litterarum vigore nos tunc reverendo Domino Nicolao episcopo Thininiensi collega nostro in remotis certis et arduis rebus negotiisque serenissimi regis occupati; ad instantiam dicti egregii Nicolai Ewrdegh in hac parte principalis et contra reverendum in Christo patrem dominum Albertum, Dei et apostolicae sedis gratia episcopum ecclesiae wespremiensis, locique eiusdem comitem perpetuum ex adverso principalem et in dictis litteris principaliter nominatum, juxta vim, formam et tenorem earundem litterarum, in forma solita et consueta citationem legitimam ad partes dedimus et decrevimus, imprimisque dominum Albertum episcopum ecclesiae wespremiensis, per nostras certi tenoris litteras de eisdem partibus nostram in praesentiam citari mandavimus et fecimus, quatenus ipse certo perhemptorio et competente termino, eidem praefixo per se, vel per suum legitimum procuratorem, ad huiusmodi causam seu causas sufficienter instructum compareret Albae coram nobis in iudicio, ad dicendum et excipiendum, quicquid voluisset verbo vel in scriptis dicere, seu excipere contra praeinsertas litteras subdelegationis sive commissionis nobis factam, aliasque praefato Nicolao Ewrdegh et suo legitimo procuratori de et super omnibus et singulis in eisdem litteris contentis et earum occasione de jure et justitia respondit processurum et procedi visurum in causa et causis huiusmodi gradatim et successive usque ad sententiam diffinitivam inclusive ac dicturum, allegaturum, auditurum et recepturum, id quod justum fuerit et ordo dictaret rationis cum certificatione quoque, sive ipse Albensis coram nobis in iudicio compareret, sive non, ipso ulterius non ibi in partibus, sed per edictum in foribus dictae almae ecclesiae Albensis, more solito, publice citato ad partis coram nobis comparentis instantiam in dicta causa et causis, prout juris foret, ad ulteriora procedemus, alterius partis absentis, vel contumacia in aliquo non obstante; ipsa siquidem citatione in dictis partibus legitime executi ac reportata. Tandemque de anno domini subscripto, secunda die mensis Octobris, in termino scilicet citationis huiusmodi nobis, unacum praefato reverendo domino Nicolao apiscopo Thininiensi, collega nostro ad iura reddenda et causas eudiendas pro tribunali sedente, comparuerunt coram nobis in judi-

cio: nobilis Thomas Garazda de Iborlyzko, procurator et nomine procuratorio praefati Nicolai Ewrdegh de Peleske ab una parte, siquidem ex altera nobilis Blasius de Fyred, similiter procurator et nomine procuratorio memorati domini Alberti episcopi, prout de ipsorum procuratorum mandatis nobis apud acta causae huiusmodi plena extitit facta fides. Et idem Thomas Garazda praefatam citationem in dictis partibus, ut praemittitur, executam, una cum eius executione coram nobis reproduxit, petens nos instantissime, ut in causa huiusmodi appellationis procedere, tamquam iudices competentes deberemus, aliasque ipsum Blasium de Fyred procuratorem nomine quo supra cogendum atque compellendum ad proponendas exceptiones, si quas velit contra litteras subdelegationis praeattacti reverendissimi domini Gabrielis archiepiscopi insertas in nostro citatorio; quibus auditis dictus Blasius de Fyred procurator, quo supra nomine, exceptionibus et objectionibus, si quae sibi nomine procuratorio competitivissent, renuntiare, nihilque excipere, seu objicere voluit. Ipse vero Thomas procurator et nomine procuratorio proponere curavit incontinenti, quod acta et acticata causae et causarum huiusmodi sine quibus de causa ipsa fors de meritis causae ad plenum liquere non posset, penes et apud iudices, a quibus ac eiusdem causae notarium et scribam haberentur et existerent: ideo pronunciato, nosmet ipsos prius in huiusmodi causa appellationis judicialis competentes fore, sibi et parti suae litteras compulsorias in forma solita et consueta ad extrahenda eadem acta superinde per nos decerni et concedere debita cum instantia postulavit. Nos itaque petente et instante dicto Thoma Garazda procuratore, nomine quo supra in causa et causis huiusmodi, praesente etiam dicto Blasio procuratore, nomine quo supra, iudices competentes nosmet ipsos et per nos in huiusmodi causa et causis vigore praeinsertarum litterarum subdelegationis procedendum esse interloquendo pronuntiavimus. Et etiam praedictas litteras compulsorias duximus decernendas, causamque et causas huiusmodi ad vigesimum sextum diem tunc immediate sequentem distulimus et prorogavimus necnon ad producenda dicta acta acticata et processus ad eundem terminum nobis exhibenda statuimus atque commisimus. Quo termino huiusmodi adveniente, puta vigesima septima die dictae mentis Octobris, nobis ad iura reddenda et causas audiendas pro tribunati sedentibus, praefato domino Nicolao Ewrdegh, Bene-

dicto de Liskafalwa, ac pro reverendo domino Alberto episcopo, prae-nominato Blasio de Fyred, procuratoribus hincinde coram nobis in iudicio comparentibus, idem Benedictus procurator, nomine, quo supra, nec praefatas litteras nostras compulsorias, neque eius executioni reproduxit, aut reportavit, sed simpliciter allegare curavit: quod propter termini brevitatem notarius et scriba causae et causarum huiusmodi, ut puta discretus Petrus de Sabaria, apud quem acta et processus causae et causarum haberentur, scribere et in publicam formam redigere ipsa acta et huius processus minime potuisset, petens instantissime alium sibi nomine procuratorio terminum praefigi ad producenda exhibendaque coram nobis acta et processus, sine quibus de veritate causae haud posset cognosci. Ex adverso praefatus Blasius procurator et nomine procuratorio praetacti domini Alberti episcopi protinus replicare curavit, quoniam petitio et assertio dicti Benedicti procuratoris esset dolosa et malitiose proposita, atque allegata, animo dumtaxat differendi et protrahendi causam, seu causas; cum nec litteras nostras compulsorias, neque eius executioni reportare, sed neque aliquod haberet testimonium, per quod de diligentia extrahenda, excipiendaque praefata acta et processus causae et causarum huiusmodi docere posset; asserens idem Blasius de Fyred, quod acta et processus causae et causarum praefatarum dudum per dictum Petrum notarium et scribam conscripta conscriptique et in publicam formam redacta redactique essent, petens accurata diligentia, ut appellationem dicti Nicolai Ewrdegh desertam et sententiam pro parte memorati reverendi domini Alberti episcopi latam in rem transivisse indicata declarare dignaremur, aliasque ipsum nomine proprio, quo supra, admitti ad probandum dolum et negligentiam ipsius praetacti Nicolai Ewrdegh, et si aliquod saltem testimonium afferret, in vim probationis recipere admittique dignaremur. Nos tunc trutinatis hincinde petitionibus, allegationibus et responsionibus de quodam benignitate rursus alium terminum praedicto Benedicto nomine procuratorio, quo supra, ad exhibenda et producenda acta et processus causae et causarum praefatarum statuimus atque praefiximus, ipsi denique Blasio de Fyred procuratori commisimus, ut in eodem termino, puta quindecimo die pro tunc venturo, de negligentia et dolo praefati Nicolai Ewrdegh docere, ac litteras, instrumenta et privilegia et sua munimenta nobis praesentare, exhibereque

deberet. Equidem ipso termino adveniente, puta decima die mensis Novembris, nobis ad jura reddenda et causas audiendas pro tribunali sedentibus sepefatus dominus Nicolaus Ewrdegh de Peleske nec per se, nec per suum legitimum procuratorem coram nobis comparere curavit, saepefatus vero Blasius de Fyred procurator et nomine procuratorio, quo supra coram nobis comparuit et quasdam litteras venerabilium dominorum Ladislai praepositi et Anthonii Archidiaconi cathedralis et canonico ecclesiae jaurinensis, sententiam diffinitivam pro parte reverendi domini Alberti episcopi latam et promulgatam, in publicam et authenticam formam scriptam et emanatam, processum eiusdem causae in se continens: in super acta et processus eiusdem causae cum testificatione dicti Petri de Sabaria notarii et scribae, in forma et modo rotuli produxit atque exhibuit ac nonnullas alias litteras, videlicet unas executorum nostrorum in hac parte deutorum, alias vero litteras praefatorum venerabilis domini Ladislai praepositi et discreti Petri de Sabaria notarii, in quibus manifeste et evidenter continebatur, quod negligentia et defectus per ipsos dominum Ladislaum praepositum, vel ipsum Petrum notarium nullus omnino commissus fuisset, sed ut apparebat, in extrahendis excipiendisque actis, acticatis et processibus praetactus Nicolaus Ewrdegh de Pyliske tardus et negligens extitisset, prout haec in actis causae plenius continentur et habentur; petente itaque ipso Blasio procuratore et nomine procuratorio eundem Nicolaum Ewrdegh per nos contumacem reputari ac in signum contumaciae eiusdem in causa et causis praefatis concludi et pro concluso haberi, sententiasque diffinitivas pro parte dicti reverendi domini Alberti episcopi et suae ecclesiae et contra Nicolaum Ewrdegh in prima et tertia instantiis latis validari, roborari atque confirmari ac sententiam diffinitivam pro parte dicti domini Nicolai in secunda instantia latam invalidari, cassari ac infirmari instantissime postulavit. Nos itaque petitiones dicti Blasii, aequitati congruas et rationabiles reputantes, in causa et causis huiusmodi appellationis in Dei nomine conclusimus et pro concluso habuimus et haberi volumus, ceterum ad instantem petitionem dicti Blasii procuratoris ad videndam et audiendam per nos in hac causa in scriptis ferri sententiam diffinitivam eundem dominum Nicolaum Ewrdegh per certi tenoris litteras nostras publice in valvis ecclesiae Albensis affixas ad certum terminum perhemp-

torium in eisdem litteris nostris expressum citari, accersiriue perhemptorie fecimus, videlicet ad vigesimum quartum diem mensis Novembris tunc proxime affuturum. In quo siquidem termino, nobis ad jura reddenda et causarum auditionem pro tribunali sedentibus, praefatus dominus Nicolaus Ewrdegh personaliter ac nobilis Johannes de Polyon procurator et nomine procuratorio praelibati domini Alberti episcopi, de cuius sufficienti procurationis mandato nobis liquido constat, apud acta praesentis causae, coram nobis constiterunt ac judicialiter comparuerunt. Idemque Johannes de Polyon procurator, nomine quo supra, petiit sollicite et instantissime per nos sententiam diffinitivam in huiusmodi causa in scriptis pronuntiari. Cumque ipse Nicolaus de Peleske nullam omnino rationabilem causam dicere, allegareque potuisset, quam ob rem in ipsa causa praeferata sententia diffinitiva per nos pronuntiari. Nos visis primitus et diligenter inspectis litteris et forma, tenoreque tam apostolici mandati, quam subdelegationis nobis factae ac cum maturitate ruminatis actis, acticatis, munimentis et processibus in prima, secunda et tertia instantiis habitis dictis in causa huiusmodi coram nobis allegatis, productis et exhibitis de nonnullorum nostrorum assessorum consilio, quibus super hiis plenariam et fidelem relationem fecimus, ad nostram in hac causa in scriptis ferendam et promulgandam sententiam diffinitivam procedendum eandemque per ea, quae vidimus et cognovimus, in scriptis tulimus et pronuntiavimus hunc tenorem continentem: Christi nomine invocato, pro tribunali sedentes, Deum solum et eius justitiam prae oculis habendo, in causa, quae inter reverendum in Christo patrem dominum Albertum episcopum ecclesiae wespremiensis, ut actorem et principalem ab una ac egregium Nicolaum Ewrdegh de Peleske wespremiensis dioecesis, velut in causam attractum et ex adverso similiter principalem partibus ab alia, de et super pensione duarum marcarum: marcam per decem ab eodem scilicet Nicolao Ewrdegh pro quadam possessione Strak vocata in Comitatu Zaladiensi, juxta fluvium Peleske appellatum existens, prope castrum ipsius Nicolai similiter Peleske nuncupatum existens, ecclesiae cathedrali sancti Michaelis archangeli et per consequens dicto domino episcopo annuatim debita et per aliquos annos non soluta, eiusque occasione primum coram venerabili et egregio domino Thoma decretorum

doctore, praeposito Castriferri, canonico et tunc vicario ecclesiae Strigoniensis in spiritualibus et causarum auditore generali in prima; tandemque coram venerabili et egregio condam domino Ladislao, similiter decretorum doctore, praeposito sancti Thomae martyris de promontorio Strigoniensi, iudice a sede apostolica delegato in secunda; demum coram venerabilibus domino Ladislao praeposito Jaurinensi et condam Anthonio archidiacono, canonico dictae ecclesiae Jaurenensis, iudicibus subdelegatis in tertia vertebatur instantia; nunc vero coram nobis, auctoritate apostolica ex subdelegatione reverendissimi in Christo patris domini Gabrielis, Dei et apostolicae sedis gratia ecclesiarum Colocensis et Bachiensis, canonice unitarum archiepiscopi locique eiusdem comitis perpetui, summi et secretarii cancellarii serenissimi principis domini Mathiae, Dei gratia regis Hungariae, Bohemiae etc. causa et causis in eisdem ac partibus praescriptis a sanctissimo in Christo patre domino Sixto, divina providentia papa quarto iudicis delegati, in quarta vertitur instantiis, per hanc nostram sententiam diffinitivam, quam ferimus, in hiis scriptis, dicimus, decernimus, declaramus et pronunciamus in huiusmodi causa, primum per praefatum dominum Thomam praepositum et tunc vicarium ecclesiae Strigoniensis in prima tandemque per praelibatos dominos: Ladislaum praepositum et condam Anthonium archidiaconum in secunda instantiis bene fuisse et esse sententiatum et ab eorumdem sententiis pro parte Nicolai Ewrdegh male fuisse et esse provocatum et appellatum; ipsorumque dominorum: Thomae praepositi et vicarii ecclesiae Strigoniensis, ac Ladislai praepositi et Anthonii archidiaconi sententias validandas, confirmandas roborandasque esse, et validamus, roboramus et confirmamus easdem; annotati vero contrariam Ladislai similiter praepositi, tunc delegati sententiam cassandam, annullandam et infirmandam esse, ac eandem cassamus, annullamus et infirmamus, dictumque Nicolaum Ewrdegh in expensis, in hac causa, tam coram dictis dominis: Thoma praeposito et vicario Strigoniensi, et Ladislao praeposito delegato, necnon Ladislao praeposito et Anthonio archidiacono, iudicibus subdelegatis, quamque etiam coram nobis legitime factis condemnandum et condempnamus; quarum expensarum taxationem nobis in posterum reservamus. In quorum omnium et singulorum praemissorum fidem et testimonium praesentes litteras nostras, sive praesens publicum

instrumentum, huiusmodi nostram sententiam in se continentes, seu continens fieri et sigillo nostro, quo utimur, appensione, una cum subscriptione et signi appositione notarii publici subscripti fecimus communiri. Lecta, lata et in scriptis pronuntiata fuit haec praesens sententia nostra diffinitiva per nos: Micha-lem cantorem, iudicem subdelegatum supradictum in porticu e. ecclesiae Albensis, nobis ibi tunc ad iura reddenda et causas audiendas pro tribunali sedentibus, sub anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo tertio, indictione sexta, die vero praescripta vigesima quarta dictae mensis Novembris, hora majoris missae, vel quasi, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Sixti, divina providentia papae quarti, anno tertio. Praesentibus ibidem honorabilibus dominis: Martino de Zykzo, Valentino de Sarwár, Andrea de Borch, et Alberto de Alba, canonicis dictae ecclesiae Albensis, aliisque quam pluribus testibus fidedignis, ad praemissa vocatis specialiter et requisitis.

Et ego Egidius Valentini de Albaregali, clericus wespremiensis dioecesis, sacra imperiali auctoritate Notarius publicus ac coram praenominato venerabili domino Michaeli de Borch, cantore et canonico praedictae ecclesiae Albensis, iudice subdelegato causae huiusmodi notarius et scriba, quia praedictarum litterarum exhibitioni, causaeque conclusioni et sententiae diffinitivae in scriptis pronuntiationi, omnibusque aliis et singulis praemissis, dum sic ut praemittitur, fierent et agerentur, una cum praenominatis testibus praesens interfui, eaque omnia sic fieri vidi et audivi; ideo has praesentes litteras, sive praesens publicum instrumentum, huiusmodi sententiam diffinitivam in se continentem, sive continens per alium, me aliis praepedito negotiis fideliter scriptum, exinde confeci, et in hanc publicam formam redegi, signoque et nomine meis solitis et consuetis, una cum sigillo dicti domini Michaelis iudicis subdelegati, quo utitur appensione, de eiusdem domini iudicis subdelegati mandato consignavi et roboravi, in fidem omnium et singulorum praemissorum, rogatus et requisitus.

Liszkay Tamás közjegyző kiadványa 1496. évről.

(Bártfai városi levéltár. Fasc. 2. Nr. 986. Facsimiléjét l. a mellékleten. IV. tábla.)

In nomine Domini. Amen. Nos Mathaeus de Wáry Artium liberalium Magister et Gabriel de Olomocz, Juris utriusque Professor, Canonici Ecclesiae Agriensis, necnon per sanctissimum in Christo patrem et dominum, dominum Alexandrum divina providentia papam sextum in questione inter circumspectos Georgium Magyer et eius litis consortes: Paulum Chepzer et Jeronimum Paulhenzel de oppido Barthffa. Agriensis dyocesis ex parte una, ac Venerabiles Dominos Michaellem Abbatem de Zeplak eiusdem dyocesis Agriensis et Briccium Archidiaconum de Thorna Strigoniensis dyocesis partibus ab altera Judices a Sede Apostolica deputati specialiter et delegati, olim litteras Apostolicas recepimus sub hac forma: Alexander Episcopus servus servorum Dei, dilectis filijs Abbati monasterii de Kaách Agriensis dyocesis et Gabrieli de Olomocz ac Mathaeo de Wary Canonicis Ecclesiae Agriensis Salutem et Apostolicam Benedictionem. Humilibus supplicum votis libenter annuimus eaque favoribus prosequimur opportunis. Exhibita siquidem nobis nuper pro parte dilectorum filiorum Georgy Magyer, Pauli Chepzer et Jeronimi Paulhenzel, oppidanorum oppidi de Barthffa laicorum Agriensis dyocesis in hac parte litis consortium peticio continebat, quod cum alias dilecti filii iudex, jurati cives et universitas hominum oppidi praedicti quandam vineam, tunc expressam, a dilectis filiis, nobilibus viris: Martino et Gasparo de Palud. domicellis Strigoniensis dyocesis, eiusdem vinee dominis, pro precio Mille florenorum emissent, prout in quibusdam litteris dilectorum filiorum Capituli Ecclesiae terrae Scepusiensis, eiusdem Strigoniensis dyocesis super hoc, loco publici instrumenti, more illius patrie confectis plenius continetur. Et quia dilectus filius Georgius Swarcz Iudex oppidi Cassoviensis, eiusdem Agriensis dyocesis vineam praedictam ex causis tunc expressis sibi et non alyis vendi debuisset asserebat; ipsi: Iudex, Jurati Cives et Universitas hominum dicti oppidi de Barthffa, receptis ab eodem Georgio Swarcz Mille florenis, vineam praedictam sibi dimisissent; praefatus Georgius Swarcz also asserens, quod Iudex, Jurati Cives et Universitas dicti oppidi le Barthffa pro precio dicte vinee non Mille florenos, sed minus

solvissent, dimissis Iudice, Juratis Civibus et Universitate praedictis, praefatos litis consortes, dumtaxat super hoc, coram bone memorie Angelo Episcopo Ortano, tunc in partibus illis apostolice Sedis cum potestate legati de latere nuncio, traxit in causam. Cum que iidem litisconsortes nonnullas excepciones legitimas, quarum ipsi in huiusmodi causa coram praefato Episcopo trahi non possent, nec deberent, coram eodem Episcopo exhibuissent et praefatus Episcopus a partibus illis se absentasset; idem Georgius Swarcz falso asserens, quominus ipse, olim Iudicem et Juratos ac Oppidanos Oppidi de Barthffa praedicti, qui quasdam pecuniarum summas, tunc expressas ex causis eciam tunc expressis, sibi dare et solvere tenebantur. Super hoc petens eos condemnari et compelli ad dandas et solvendas sibi pecuniarum summas huiusmodi, coram dicto Episcopo fecisset ad Iudicium evocari. Sed Episcopus dictus, postquam in causa huiusmodi ad nonnullos Actus citra illius conclusionem processerat, a partibus illis se absentasset, aplicans ad de Zéplak et de Thapolcza eiusdem Ecclesiae Agriensis dyocesis Monasteriorum Abbates, eorum propriis nominibus non expressis per falsi suggestionem, et veri suppressionem litteras impetravit et deinde dilecti filii: Michael Abbas dicti Monasterii de Zéplak, quod ordinis sancti Benedicti existit et Briccius Archidiaconus Ecclesiae de Thorna eiusdem Strigoniensis dyocesis, cui tunc Abbas dicti Monasterii de Thapolcza super hys commisserat vices suas, litterarum pradietarum forma non servata et commissionis huiusmodi praetextu, non Iudicem. Juratos et oppidanos dicti Oppidi de Barthffa, in ipsis litteris nominatos, sed praefatos litis consortes in eisdem litteris non expressos ad instantiam praefati Georgii Swarcz in dicto oppido Cassoviensi comparitum fecerunt ad iudicium evocari, et licet pro parte ipsorum litisconsortium nonnullae exceptiones legitimae suspicionis et declinatorii, seu contra jurisdictionem suam et litteras praedictas, coram eis, loco et tempore congruis exhibite fuissent. Tamen Michael Abbas et Briccius praedicti illos admittere non curantes, ipsos litisconsortes, ut diccioni, propositioni et allegacionibus dicti Georgii Swarcz, nullo in scriptis dato libello responderent, compellere conati fuerunt, et quia dicti litisconsortes, prout nec tenebantur, non responderunt, Michael Abbas et Briccius praefati eosdem litisconsortes et eorum singulos excommunicationis sententia innodarunt, ac ut tales publice nunciari

mandarunt et ad ulteriora processerunt in ipsorum litisconsortium et eorum cuiusque graves injurias praejudicium et jacturas, pro parte vero eorundem litisconsortium sententiam exinde inter alia indebite se gravari; ad sedem praedictam fuit appellatum et deinde nobis humiliter supplicatum, ut ipsos litisconsortes et eorum singulos ab excommunicationis sententia huiusmodi ac aliis censuris ecclesiasticis, si quibus praemissorum occasione forsan innodati existant, ad cautelam absolvi mandaremus. Necnon appellationis praedictae, ac post et contra illam forsan attemptatorum et innovatorum quorumcunque nullitatisque omnium per ipsum Michaelem et Briccium praefatos ac quosvis alios in praejudicium ipsorum litisconsortium et eorum cuiusque circa praemissa quocunque gestorum ac principalem negotii huiusmodi necnon omnes et singulas, quas ipsi litisconsortes et eorum quilibet contra Michaelem abbatem et Briccium praefatos et eorum singulos super injuriis et jacturis huiusmodi et illarum occasione committere, vel divisim respective movere intendunt causas, aliquibus probis viris in partibus illis committere et alias eisdem litisconsortibus super hiis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos itaque huiusmodi supplicationibus inclinati, discretioni vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatenus vos, vel duo aut unus vestrum, vocatis Georgio Swarcz, Michaele Abbate et Briccio praefatis, ac alys, qui fuerint evocandi, eisdem Georgio Magyer, Paulo et Jeronimo litisconsortibus et eorum singulis, si hoc humiliter pecierint, recepta tunc prius ab ipsis caucione idonea super eo, quod excommunicationis sententia et alys censuris praedictis innodati habentur, quominus si eos excommunicationis sententia et alys censuris huiusmodi juste innodatos fore nobis constiterit, vestris et Ecclesiae mandatis parebunt. Absolutionis beneficium ab eisdem excommunicationis sententia et alys censuris ad cautelam, si et prout justum fuerit, Auctoritate nostra hac vice dumtaxat impendatis. Super alys vero omnes et singulas causas praedictas, etiam negotii principalis audiat ac appellatione ruminata, sine debito ruminatis, facientes, quod decreveritis per censuram ecclesiasticam firmiter observari. Testes autem, qui fuerint nominati, si se gratia, odio vel timore subtraxerint, censura simili, appellatione cessante compellatis, veritati testimonium perhibere. Non obstante felicitis recordationis Bonifacii papae octavi, praedecessoris

nostri, qua inter alia cavetur, ne quis extra suam civitatem, vel dyocesim, nisi in certis exceptis casibus et in illis ultra unam dietam a fine suae dyocesis ad Judicium evocetur, seu ne Judices a Sede praefata deputati extra civitatem et dyocesim, in quibus deputati fuerint, contra quoscunque procedere, aut aly vel alys vices suas committere praesumant; dummodo ultra duas dietas aliquis auctoritate praesencium non trahatur, ac alys constitutionibus et ordinationibus Apostolicis contrariis quibuscunque, seu si Georgio Swarcz, Michaeli Abbati et Briccio ac ordini praefatis, vel quibusvis alys committere, vel divisim ab eadem Sede Indultum existat, quominus ipsi, aut eiusdem ordinis personae et loca interdicti, seu ipsi et personae praedictae suspendi vel excommunicari, aut extra vel ultra certa loca ad Judicium trahi non possint, per litteras Apostolicas, non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum, de indulto huiusmodi mentionem; ac quibusvis alys privilegiis, indulgentiis, ac litteris Apostolicis generalibus, vel specialibus, quorumcunque tenorum existant, per que praesentibus non expressa, vel totaliter non inserta nostrae jurisdictionis explicatio in hac parte valeat quomodolibet impediri. Quae quo ad hoc Georgii Swarcz, Michaeli Abbati et Briccio ac ordini et personis praefatis ac alys evocandis noluimus aliquatenus suffragari. Datum Romae, apud sanctum Petrum. Anno Incarnationis Dominicae Millesimo, quadringentesimo, nonagesimo quinto. Nonas februarii, Pontificatus nostri Anno tertio. Quarum Auctoritate dictos: Michaellem et Briccium coram nobis in Judicium ad Instanciam praedictorum Georgii Magyer, ac Pauli et Jeronimi litisconsortium fecimus evocari, quibus coram nobis comparentibus, per dictos Georgium Magyer ac litisconsortes libellus fuit porrectus in forma Rescripti supradictae commissionis: Alexander etc. Demum in Exceptionibus factis contra libellum dictorum conjudicum: Michaelis Abbatis et Briccii super justa excommunicatione procurator dictorum Georgii et Pauli ac Jeronimi dicit vel petit: Quare Egregii ac Venerabiles Domini Judices cum excommunicatione fit gravissima pena, scilicet carere hominum commercio et consorcio ac Judices injuste excommunicando et scandalizando, gravissimam injuriam inferendo, juste ex sacris canonibus fuit puniendum ac injuriarum et ad interesse ac expensarum condemnandum etc. relictis frivolis Allegationibus, petit ipsos declarari et promulgari suspensos et irregulares fuisse

et esse, necnon ratione injuriarum et interesse in dictis sex Millibus florenorum condemnari etc. occasione praemissorum vestra auctoritate judiciaria mediante; vestrum auxilium humiliter implorans, praemissa etiam solemnī protestatione de praemissis omnibus et singulis et nocuentis, prout est Juris modus et forma stili. Lite igitur coram nobis contestata legitime, praestito hincinde de calumpnia, Juramento, injunximus juxta Mandatum Innocenti tertiū rotomagensis factum, utrique parti probationem, ut Cives Barthffenses: Georgius videlicet, Paulus et Jeronimus nullum esse processum, nullamque esse excommunicationem; Judicibus vero: Michaeli et Briccio: juste excommunicasse dictos Georgium Magyer consortesque litis ac processum Juris ordine factum. Super quibus pro parte Georgii, consortumque litis posicionibus factae fuerunt et compensationes subsecutae. Idem pro parte Michaelis et Briccii conjudicum publicum Instrumentum extitit productum, continens processum ipsorum una cum sententia excommunicationis; Consequenter a Georgio ac litisconsortibus motis, super injuriis dampnosis, occasione dictae excommunicationis Articuli sunt dati secundum contenta litterarum praedictarum, personas concernentes conjudicum: Michaelis et Briccii ac Interrogacionibus, testibus fiendis et Instrumenta producta Attestationibusque publicata; tandem in causa conclusum a partibus extitit hincinde et nos habuimus pro concluso; visis ac auditis itaque diligenter partium Juribus et rationibus et probationibus investigatis quoque ad plenum et cognitis ipsius causae, seu causarum meritis, equa Justitiae lance discussis, deliberatione insuper nobiscum praehabita diligenti, Dei nomine, virginis Mariae ac patroni nostri sancti Johannis Apostoli et Evangelistae nominibus invocatis, partibus propter hoc in nostram praesentiam constitutis et Sententiam ferri postulantibus, praefatos: Michaelē et Briccium conjudices, quos alias per nostram Interlocutoriam pronuntiavimus et declaravimus male processisse, ac nulliter, contra constitutionem Bonifacy octavi, ex causis et rationibus inibi insertis. Quem processum et nunc unacum excommunicatione per eos latam pronunciamus, declaramus et insinuamus esse nullam, nullumque rationibus infrascriptis. Quia contra formam Rescripti Apostolici processerunt, quod non contra Georgium et litisconsortes, sed contra Judicem, Juratosque oppidanos Civitatis Barthffa emanavit. Item nec causam resumserunt in statu debito, ut mandabatur in Rescripto,

nec libellum obtulerant ipsis Georgio et consortibus litis in tam magna et ardua Causa, summa florenorum Mille; Tum eciam, nec in scripsis, sed verbotenus tulerunt Sententiam Excommunicationis in Georgium, Paulum ac Jeronimum, ac in Actoris Civitatem traxerunt, dictos Georgium et Consortes litis, cum partes essent diversarum Civitatum, item ultra unam Dietam, videlicet per novem Milliaria, propter quem processum Excommunicationis, Aggravationis, Reaggravationis: Injurias, Scandala, Dampna, dicti litisconsortes perpassi sunt multa. Hys igitur rationibus ac alys, animos no tros moventibus, Michaellem, Briccium conjudices praefatos ac Georgium litteratum de Kazyncz, ipsorum procuratorem, procuratorio nomine, praemissa taxatione, Juramentoque singulorum: Georgy Magyer, Pauli haeredum et Jeronimi, qui legitimus aliorum litisconsortium procurator existit, in Animas singulorum ac suam, super Injuriis et dampnis, quam ob rein dictos Michaellem, Briccium conjudices condemnamus, et in Trecentis florenis, monete hungaricalis, ad dandum, solvendum et satisfaciendum Georgio Magyer, Paulo, seu haeredibus ipsius, necnon Jeronimo litisconsortibus, pro illatis injuriis, dampnis, seu interesse, quae sustinuerunt, occasione dictae censurae Excommunicationis, Aggravationis et Reaggravationis, eo quod hominum communione caruerunt, in non negotiando, ut ante consueverunt secundum Industriam singulorum, in super in expensis praesentis litis ac causae, quas fecerunt a tempore primae citationis emanatae Auctoritate dictorum Michaelis et Briccii conjudicum ad Instantiam Georgii Swarcz, tunc etiam factis coram nobis Mathaeo et Gabriele in secunda Instantia et quas facturi sunt, similiter condemnamus; quarum taxationem nobis reservamus. Quam quidem taxationem fecimus penultima die Aprilis, servatis de Jure servandis, taxando et limitando ad florenos Centum octoginta unum cum medio et denarios quadragintaquinque; ad dandum videlicet et solvendum ac satisfaciendum ipsis Georgio Magyer litisque consortibus. Aut alia amicabile compositione reddant contentos infra sex Menses a tempore inquisitionis huiusmodi. Quos sex Menses pro canonica monitione ipsis assignamus primos duos pro prima, alios duos pro secunda, reliquos vero duos ultimos pro ultima et peremptoria, nisi fecerint, quod mandamus exnunc ut extunc; et extunc, prout exnunc in hys scriptis excommunicamus, excommunicatosque declaramus. Cuius absolutionem non nobis, sed

superiori nostro reservamus. Lecta, lata et pronuntiata vigesima quarta die nostris in scriptis promulgata fuit haec nostra Sententia diffinitiva. Anno Domini Millesimo, quadringentesimo nonagesimo sexto, Indictione tredecima. die vero et Mense, uti supra. In Castro in porticu Ecclesiae Agriensis, ubi tunc pro tribunali sedimus, hora vesperarum vel quasi, pontificatus autem sanctissimi in Christo Patris et Domini Domini Alexandri, divina providentia papae sexti, Anno eius quarto. In quorum omnium et singulorum fidem, robur et testimonium praemissorum praesentes litteras nostras, fieri et sigilli nostri appensione, unacum subscriptione Notarii publici infrascripti fecimus, communiri. Praesentibus ibidem honorabilibus Magistro Ambrosio de Wary, Canonico Ecclesiae Agriensis, Dyonisio praesbytero de Kemeche, Notario publico, Cristoforo de Kemend, Jacobo de Karachond, altero Cristoforo de Hincz, Capellanis Chori praefatae Ecclesiae Agriensis, Mathia de Wynna, Emerico de Felnémeth et Michaelae de Monyorós Diaconis, aliisque quam pluribus testibus fidedignis.

Et ego Thomas Michaelis de Lyzka, praesbyter Agriensis dyocesis, Sacra Apostolica Auctoritate Notarius publicus et Thabellio manifestus, ac coram praefatis dominis Judicibus a Sede Apostolica deputatis, causaeque praesentis scriba et Notarius; quia praefatis petitionibus, responsionibus ac litis contestationi, causae conclusioni, Sententiae diffinitivae in praescriptis pronuntiationi, alyisque omnibus et singulis praemissis, dum sic ut praemittitur, coram eisdem dominis Judicibus agerentur et fierent, unacum praenominatis testibus praesens interfui, eaque omnia et singula sic fieri vidi et audiui, ac in notam recepi; ideo me subscripsi signoque et nomine meis solitis et consuetis, unacum appensione sigillorum praefatorum dominorum Judicum, de ipsorum mandato consignavi et roboravi, in fidem et testimonium omnium et singulorum praemissorum, rogatus et requisitus.

Dorogházy László közjegyző kiadványa 1470. évről.

(Veszprémi püspöki levéltár. S. p. Doc. Eppal. Litt. S. Capsa 108. Nr. 11.
Facsimiléjét l. a mellékleten. V. tábla.)

In Nomine domini. Amen. Orta pridem coram nobis Thoma decretorum doctore, praeposito Castriferri ac Canonico Strigoniensis Ecclesiarum, necnon Reverendissimi in Christo patris et domini

domini Johannis miseratione divina Archiepiscopi Strigoniensis Locique eiusdem comitis perpetui, primatis Hungariae et Apostolicae sedis legati nati, vicario in spiritualibus et causarum auditore generali causa litisque, seu quaestionis inter Reverendum in Christo patrem dominum Albertum Episcopum Wespremiensem ut actorem et principalem ab una et nobilem Nicolaum Ewrdegh de Peleske laicum Wespremiensis dyoecesis, velut in causam attractum et ex adverso similiter principalem partibus ex altera, de et super negotio, in libello inferius dicto et illius occasione de Anno Domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo. Anno nobis ad Jura reddenda et causas audiendas pro tribunali sedentibus, citatione eiusque executione legitimis praecedentibus, ad nostram Judicariam accedens praesentiam (?) Nobilis Magister Anthonius de Milesius (?) procurator et nomine procuratorio dicti Domini Alberti Episcopi actionis eiusdem quo nobilis Dominicus de Zepeke, similiter nomine procuratorio, prout videlicet de eorundem procuratorum procuratorio mandato apud acta causae huiusmodi nobis constitit et constat, petiit per modum libelli sententiam et summariae petitionis in figura nostri iudicii factum sub tenore: Coram vobis venerabili et egregio viro domino Thoma decretorum doctore, praeposito Castriferri et Canonico et Vicario in spiritualibus Strigoniensis Ecclesiarum, procurator et eo nomine Reverendi in Christo patris ac domini domini Alberti, Dei gratia Episcopi Wespremiensis Nicolaum Ewrdegh de Peleske laicum wespremiensis dyoecesis et aliam quamlibet personam Judicio legitime interveniente condam Magister Akus solvit Ezthrák vocatam in Comitatu Zaladiensi juxta fluvium Peleske nuncupatum et prope castrum similiter Peleske appellatum existens, a bonae memoriae condam Ladislao praedecessore Episcopo, ipsius domini Alberti Episcopi pro se et suis haeredibus in feudum seu Idem condam Magister Akus dictique sui haeredes eandem possessionem Ezthrák alias Zygeth vocatam ab eodem Eppatu praedicto se habere et optinere semper recognoscere et in signum recognitionis huiusmodi in octavis festi Nativitatis beati Johannis Baptistae annuatim duas marcas denar marcam videlicet per decem pensas denariorum computando coram Capitulo dictae Ecclesiae Wespremiensis Episcopo eiusdem Ecclesiae pro tempore existenti solvere, ac eandem possessionem populosam facere, et populosam

conservare deberet et teneretur, tali obligatione mediante, quominus si praefatus condam praedictam pecuniam loco et termino, in praescriptis aliquando solvere negligerent, vel non possent, ex tunc penam dupli incurrerent. Si vero in secundo anno omissam pecuniae quantitatem cum sua dupla et eiusdem terminum solutionis restituere et solvere non curarent, ex tunc etiam penam solutae pecuniae incurrerent, salvis alyis penis et obligationibus, tunc adjectis et expressis. Quamquam igitur praefatus Nicolaus Ewrdegh et eius praedecessores dictam possessionem Ezthrák tenuerint et possederint, prout etiam de praesenti idem Nicolaus in causam attractus tenet et possidet eandem quam supradicti jam a quinquaginta et pluribus annis retroactis eidem in causam attractus recusat et denegat ipsum dominum Episcopum et Ecclesiam suam spoliare et defraudare non verendo, penasque et obligationem praedictam, ymo et animarum salutis dispendium, praetatique domini Episcopi et ecclesiae suae praepjudicium et dampnum valdemagnum, Quare venerabilis dominus Judex, procurator praedictus cuius supra nomine petiit vos, vestramque Sententiam diffinitivam pronunciari, decerni et declarari praemissas recusationes, denegationes, spoliationes et aliaque praemissa fuisse et esse temerarias illicitas, iniquas et iniustas ac temeraria, illicita, in qua et iniusta de factoque praesumptas et praesumpta dictos in causam attractum, ac eius praedecessores facere non licuisse, neque licere de praesenti, nec non propter dictas penas et obligamina, eundem in causam attractum declarandum esse et declarari atque in penis et obligationibus eiusdem censibusque praedictis addictis ut praefertur viginti annis iam denegatis imo expensas litis et causae huiusmodi condemnandos fore et condemnandum condemnatumque ad solutionem et satisfactionem eorundem compellendum esse et compelli et alias in et super praemissis omnibus et singulis sibi et dictae parti suae iustitiae complementum elargiri vestra iudiciaria auctoritate mediante officium vestrum humiliter implorando offerens praemissa coniunctim et divisim omnibus melioribus modo via iure forma et causa, quibus melius potest citra tamen super suae probationis salvo iure addendi, minuendi, mutandi, etc. cuius quidem libelli decreta et data copia praefato Dominico procuratori nomine, quo supra, id petenti, nos causam huiusmodi ad delibe-

randum ad tertium diem proxime tum affuturum prorogavimus. Quo termino adveniente nobis ad iura reddenda et causas audiendas pro tribunali sedentibus ac dictis Anthonio et Dominico procuratoribus hinc inde nominibus quibus supra coram nobis comparentibus ac petente et instante dicto Dominico procuratore consentienteque ex adverso praefato Anthonio procuratore, nos tunc causam huiusmodi ad respondendum praefato libello et litem super continente et eidem contestandi ad vicesimum diem proxime tunc affuturum prorogavimus. Quo termino adveniente et deinde tredecima die mensis Maii venerabili et egregio viro domino Gregorio decretorum licentiatu ac nostro tunc propter absentiam nostram surrogato Iudice ad iura reddenda, et causas audiendas pro tribunali sedente, praefatoque Anthonio procuratore, nomine quo supra necnon circumspecto Benedicto de Somogwár procuratore similiter et nomine procuratorio praelibati Nicolai Ewrdög, prout scilicet de ipsius procuratoris mandato nobis constitit et constat, coram eodem Surrogato nostro comparentibus idem Benedictus procurator, quo supra verbo respondendo dicto libello dixit negando narrata et petita fienda non debere animo litem contestandi. Dictus vero Anthonius procurator nomine quo supra narrata in eodem libello vera esse dixit. Et petita fienda debere animo similiter litem contestandi; offerens se nihilominus Anthonius procurator et partem suam ea probaturum petensque ad praestandum Ipse itaque Surrogatus noster, facta huiusmodi responsione et lite per eandem causam in huiusmodi coram ipso contestata, ipsum Anthonium et partem suam praefatam ad probandam dicti libelli veritatem admisit indicandaque commiserat ea cum testibus fidedignis, aut aliis legitimis documentis, quibus clarius poterat legitime comprobare, deberent et tenerentur et ad hoc faciendum volentibus et consentientibus praedictis Anthonio et Benedicto procuratoribus, nominibus quorum supra, idem Surrogatus noster conclusionem huiusmodi ad diem tunc immediate sequentem prorogavit. Quo termino adveniente et praefato domino Gregorio Surrogato nostro ad iura reddenda et causas audiendas pro tribunali sedente compa-
ruerunt coram ipso dicti Anthonius et Benedictus procuratores huiusmodi, nominibus quorum supra et idem Anthonius procurator, quo supra nomine certas litteras et litteraria instrumenta pro partis suae praefatae intentione fundanda coram eodem Surrogato

nostro exhibuit et produxit, quorum dictis et datis copia, praefato Benedicto procuratori, nomine quo supra, id petenti ipse Surrogatus noster causam huiusmodi ad dicendum et excipiendum, quidquid volebat ipse Benedictus procurator, verbo vel in scriptis dicere seu excipere contra huiusmodi litteras et litteraria instrumenta, ad nonam diem festi Paschae proxime tunc affuturi prorogavit. Quo termino adveniente et deinde tredecima die mensis Aprilis (? Martii), nobis ad iura reddenda et causas audiendas pro tribunali sedentibus comparuerunt coram nobis in iudicio dicti Anthonius et Benedictus procuratores hincinde, nominibus quibus supra, et idem Benedictus procurator, quo supra nonnullas exceptiones contra praefatas litteras et litteraria instrumenta facto et in scriptis coram nobis exhibuit et produxit, quarum dicta et data copia praefato Anthonio procuratori, nomine quo supra, id petenti nos causam huiusmodi ad replicandum contra easdem excipiendumque ad sextum diem proxime tum affuturum prorogavimus. Quo termino adveniente et tandem decima octava die mensis Martii nobis ad iura reddenda et causas audiendas pro tribunali sedentibus, praedictisque Anthonio et Benedicto procuratoribus nominibus, quibus supra coram nobis in iudicio comparentibus idem Anthonius procurator quasdam replicationes contra praefatas exceptiones facto similiter et in scriptis exhibuit et produxit. Subsequente anno, die et hora subscriptis nobis ad iura reddenda et causas audiendas pro tribunali sedentibus ac dictis Anthonio et Benedicto procuratoribus, nominibus quibus supra coram nobis in iudicio comparentibus nos ad instantiam dicti Anthonii procuratorio nomine quo supra praefatum Benedictum procuratorem quo supra, nomine ad concludendum et concludi videndum nec non diffinitivam per nos ferri sententiam causa in huiusmodi et faciem, nostram in praesentiam, diem et horam ab eadem peremptorie; qui sic citatus licet id minime fieri debere allegabat suae causae ad hoc per eum allegatae nobis minus sufficientes esse videbantur, ideo praefato Anthonio procuratore nomine quo supra concludente secum concludi sententiamque diffinitivam ferri per nos instanti postulante nos una cum ipso Anthonio procuratore causa in huiusmodi Dei nomine duximus concludendum ac habuimus et habemus in eadem pro concluso et visis primitus per nos et diligenter inspectis

dictis libello ac litteris et litteralibus instrumentis omnibusque aliis in huiusmodi causa coram nobis exhibitis et productis eisque cum diligentia et maturitate debitis praecensitis, habitoque una cum nonnullis dominis, iuris peritis super eis diligenti tractatu et matura deliberatione, ad hanc nostram diffinitivam sententiam in hac causa ferendam de eorumdem dominorum iurisperitorum consilio duximus procedendum, eamque per ea, quae vidimus et cognovimus in scriptis tulimus in hunc qui sequitur modum: Christi nomine invocato pro tribunali sedentes ac solum Deum et eius iustitiam prae oculis habentes in causa inter reverendum in Christo patrem et dominum Albertum Episcopum Veszprémiensem etc. ut actorem et principalem ab una et nobilem Nicolaum Ewrdewg de Peleske laicum Veszprémiensis dyoecesis velut in causam attractum et ex adverso principalem partibus ex altera de et super pensione duarum marcarum, marcam quamlibet per decem pensas computando, ab eodem scilicet Nicolao Ewrdewh pro quadam possessione Ezthrak vocata in comitatu Zaladiensi iuxta fluvium Peleske nuncupatum, prope castrum ipsius Nicolai similiter Peleske appellatum existente, dicto domino Episcopo annuatim debita et iam a viginti annis per praedictos denegata eiusque occasione coram nobis mota et vertente per hanc nostram sententiam diffinitivam, quam ferimus in hiis scriptis, dicimus, decernimus, declaramus et pronunciamus, denegationem huiusmodi pensionis fuisse et esse temerariam, illicitam, iniquam et iniustam Nicolaum et suos praedecessores facere non licuisse neque licere de praesenti nec non eundem Nicolaum in eadem pensione dictorum viginti annorum in expensisque litis et causae huiusmodi per dictum dominum Episcopum legitime coram nobis factis condemnandum esse et condemnamus, quarum taxationem nobis in posterum reservamus. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium praemissorum praesentes litteras nostras, seu praesens publicum instrumentum huiusmodi nostram diffinitivam sententiam in se continentes seu continens exinde fieri et sigilli nostri appensione, una cum subscriptione et signi appositione notarii publici subscripti fecimus communiri. Lecta, lata et in scriptis pronuntiata fuit haec praesens nostra diffinitiva sententia. Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo, Indictione tertia die vero sexta mensis Aprilis, hora tertiarum vel quasi. Strigonii in domo

solitae residentiae nostrae. Pontificatus Sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Pauli Divina providentia Papae Secundi anno sexto. Praesentibus ibidem discretis viris Nicolao de Bwky, Benedicto de Ayak, Michaelae de Chorgó nobili magistro Georgio Zentmihály (?) notario publico Agriensis et Veszprémiensis dyoecesium aliisque quampluribus testibus fide dignis ad praemissa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego Ladislaus Johannis de Dorogháza Agriensis diocesis imperiali auctoritate notarius publicus ac coram praefato venerabili domino Thoma vicario, causae praefatae scriba, quia dictis causae conclusioni sententiae diffinitivae in scriptis pronuntiationi omnibusque aliis et singulis praemissis dum sic, ut praemittitur et coram ipso domino Thoma vicario et per ipsum fierent et agerentur una cum prae nominatis testibus praesens interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, ideo praesens publicum instrumentum, dictam sententiam diffinitivam in se continens per alium, me aliis occupato negotiis fideliter scriptum exinde confeci et in hanc publicam formam redegi signoque et nomine meis solitis et consuetis una cum appensione sigilli memorati domini Thomae vicarii de eius mandato consignavi et roboravi, in fidem et testimonium omnium et singulorum praemissorum requisitus et rogatus. Constat mihi de correctionibus ut praefertur viginti ac et litteraria instrumenta pro superius in locis rasurarum posteriorum, quas hic approbo ego notarius praescriptus.
